

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**KONUŞMALIK TÜRLERDE
BİR ANLATIM TUTUMU OLARAK NASİHATLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SACİDE ÇOBANOĞLU

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ruhi ERSOY

GAZİANTEP
HAZİRAN 2011

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**KONUŞMALIK TÜRLERDE BİR ANLATIM TUTUMU OLARAK
NASİHATLER**

SACİDE ÇOBANOĞLU

Tez Savunma Tarihi:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Unvanı, Adı ve SOYADI)
İkinci Tez Danışmanı (varsa)

(Doç.Dr. Ruhi ERSOY)
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Doç. DR. Ruhi Ersoy

Prof. Dr. Ilgar İmamverdiyev

Yard. Doç. Dr. Mustafa Gültekin

ÖZET
KONUŞMALIK TÜRLERDE BİR ANLATIM TUTUMU OLARAK
NASİHATLER

ÇOBANOĞLU, Sacide

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili Edebiyatı ABD

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ruhi ERSOY

Haziran 2011, 181 sayfa

Tür odaklı çalışmalar, araştırma teknikleri ve bakış açıları halkbilimi çalışmalarının başlangıcından beri 1812 yılından bu yana bu disipline hâkimdir. Aynı durum Türk halkbilimi çalışmaları için de ortaya çıktığı 1913 yılından bu yana geçerlidir. Bu bakış açısıyla yapılan “ideal tür” tanımları ve buna bağlı incelemeler, halkbiliminin verilerinin bütüncül olarak anlaşılmasını sağlayacak halk felsefesinin en küçük birimleri olan “halk fikirleri”nin ortaya konulmasını imkânsızlaştırmaktadır. İdeal tür tanımının akademik çalışanlarca yapılan tanımlamalara uymayan örnekleri dikkate almamaları bunun en büyük nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma Türk Halkbiliminde nasihat anlatım tutumuna göre kullanılan konuşmalık türlere üzerine yapılan ilk tahlil denemesidir. Bu bağlamda sözlü kayaklardan derlenen nasihat anlatım tutumuna göre oluşturulmuş konuşmalık türler ki bunlar, atasözleri, deyimler, alkışlar, kargışlar, efsaneler, memoratlar, fıkralar, hikayeler ve kişisel anlatılar olarak sıralanabilir. Bu türlerin kullanıldıkları konuşma durum ve bağlamı gözönünde bulundurularak tematik, işlevsel, bağlamsal ve yapısal özellikleri, sosyal değerlerle olan ilişkilerine de özellikle dikkat edilerek tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Geleneksel Sözlü Nasihatler, Anlatım tutumu olarak Nasihat, Konuşmalık Türler, Türk Halk Edebiyatı.

ABSTRACT
ADVICES AS AN ATTITUDE OF EXPRESSION IN CONVERSATIONAL
GENRES

ÇOBANOĞLU, Sacide

M. A. Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Associate Prof. Dr. Ruhi ERSOY

June 201, 181 pages

Genre oriented studies and research approaches dominated Folkloristics since 1812 which is one of the official starting date of the discipline. The discipline of Turkish Folklore also has exactly the same situation. It is genre oriented since it started in 1913. However genre oriented studies do not let to work on “folk ideas” which are the essential base of folk philosophy that is the real goal of folklore studies. Genre oriented studies make impossible to work on folk ideas because its concept of genre based on the “ideal type of genre”. The concept of “ideal type of genre” do not care examples of a genre which do not fix the academic descriptions. In this context this study is one of the first attempt to analyse the conversational genres which are used and collected in Turkish actual socio-cultural contexts according to attitude of advice. In other words, the purpose of this study is to make a folkloristic description of Turkish advices as an attitude of expression which is the goal orientation of many conversational genres like proverbs, legends, memorates, tales, anecdotes, stories and personal narratives. The characteristic features of conversational genres which produced by traditional Turkish advices as an attitude of expression is evaluated by their thematic, structural, functional and contextual characteristics with a special attention was given their relationship with social values.

Key Words: Verbal Advices, Traditional Attitude of Expressions, Conversational Genres, Turkish Folk Literature

ÖN SÖZ

Halkbilimi alan araştırmasını, halkbilimciler için adeta bir “geçiş töreni” olarak halkbilimcilerin ne kadar haklı olduğuna bu çalışma boyunca bir kez daha yakından tanık oldum. Yüksek Lisans öğrenimime başlar başlamaz daha ders aşamasındayken bir yandan ödevleri hazırlarken bir yandan da “tez konusu” aramaya başlamıştım.

Bu “konu bulma buhranı”nda hem şanslı hem de şansız sayılırdım. Eşim ve hocam Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu’nun, Türk Halkbilimi’nin yeterince ele alınmamış kıyıda köşede kalmış konularını çalışmaya veya tez konusu olarak öğrencilerine vermeye öteden beri büyük bir özen gösterdiğini biliyordum. Onun doçentlik tezi olarak hazırladığı “Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları” adlı çalışmasını baştan sona yakinen izlemiş ve ilk bakışta ipe sapa gelmez gibi görünen bu “hurafe”lerin işlenilerek nasıl hayranlık uyandıran bir esere dönüştüğünü görmüş ve benzer bir çalışmaya ahd etmişim. Ancak 40 tarakta kırk bezi olan hoca bu “özel” ve “güzel” konuların bir çoğunu çalışıyor veya malzeme topluyordu. O zaman bana kalan “şeytan ayrıntıda gizlidir” sözünden hareket edip teze dönüşebilecek bir “detay” yakalayıp nokta atışı yapmaktı. Hoca’nın doktora tezi olan “Âşık Edebiyatı Kültür Geleneği”nde, bence son derece önemli bir tasnif ve kavramsallaştırma olan “anlatım tutumu”yla ilgili çalışmasının nedense yeterince dikkat çekmediğini düşünüyordum. Bu anlatım tutumlarından “nasihat anlatım tutumu”nu, sözlü kültürden derlenecek materyal doğrultusunda çalışmaya karar verdim. Ben alan araştırmalarımaya başlayınca o da öğrencilerine benzeri derleme ödevleri vererek elimdeki materyalin Türkiye ölçeğinde zenginleşmesini sağlamanın yansıra teorik pek çok çalışmaya dikkatimi çekerek kaynak bulmadaki sıkıntılarımı anında çözdü. Kendisine müteşekkirim ve alenen teşekkür etmeyi büyük bir zevk addediyorum.

Aynı şekilde, tez danışmanım Doçent Dr. Ruhi Ersoy hocama da teşekkür

borçluyum çünkü onun akademik kılavuzluğu, kılı kırk yaran eleştirel yaklaşımı ve daima motive edici tutumu olmasaydı bu çalışmanın tamamlanıp gün ışığına çıkması çok zor olurdu. Ve tabii ki, her zaman darlığında Hızır olup yetişen canım annem Fethiye Tuncel ve annenin de kitaba gömülmesine ses çıkarmayan çocuklarım Yağızhan, Aybala ve Ayyüce'ye hiç olmazsa bir teşekkür borçluyum, diye düşünüyorum.

Sacide Çobanoğlu

Ankara 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	xi
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1.ÇALIŞMANIN TANIMI, AMACI, ÖNEMİ.....	1
İKİNCİ BÖLÜM.....	4
KAYNAK ÖZETLERİ	4
2.1.KİTAP ÖZETLERİ	4
2.2.MAKALE VE BİLDİRİ ÖZETLERİ.....	6
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	9
MATERYAL VE YÖNTEM	9
3.1.YÖNTEM	10
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	13
BULGULAR VE TARTIŞMA	13
4.1. BİR ANLATIM TUTUMU OLARAK NASİHAT.....	13
4.1.1. Bir Anlatım Tutumu Olarak Nasihat Nedir?.....	13
4.1.2. Bir Anlatım Tutumu Olarak Nasihat Neden Önemlidir?.....	13
4.1.3. Nasihat Anlatım Tutumunun İşleyiş Sistematiği ve Analoji Yöntemi	15
4.1.4. Konuşmalık Türler ve Nasihatler İlişkisi.....	16

4.2.KONUŞMALIK TÜRLERDE BİR ANLATIM TUTUMU OLARAK NASİHATLERİN TEMATİK ÖZELLİKLERİ.....17

4.2.1. Sosyal Değerler ve Nasihat Temaları ilişkisi	17
4.2.2. Konuşmalık Türlerde Nasihat Temaları ve Halk Fikirlerinin Tasnifi.....	30
4.2.2.1. Sosyal hayatla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar	32
4.2.2.1.1. Aile kurumuyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar	32
4.2.2.1.1.1. Ailenin önemi ve korunması gereken bir kurum olması ile ilgili nasihatler	32
4.2.2.1.1.2. Anne, anne-evlat ilişkilerine yönelik nasihatlar ve temel kavramlar	34
4.2.2.1.1.3. Baba, baba-evlat ilişkilerine yönelik nasihatlar ve temel kavramlar.....	36
4.2.2.1.1.4. Kardeş ilişkileri ve kardeşine kötü örnek olmama ile ilgili nasihatler.....	39
4.2.2.1.1.5. Sosyal hayatta davranış kalıplarıyla ilgili nasihatlar	40
4.2.2.1.1.6. Çocuğunu göz önünden ayırmama	45
4.2.2.1.1.7. Gündelik yaşantıyla ilgili nasihatlar.....	47
4.2.2.1.1.8. Kendine dikkat etmek, kendine mukayyet olmak ve akılcıca davranmakla ilgili nasihatler	54
4.2.2.1.1.9. Dua-beddua, hayır-şer, duruş-düşünüş ile ilgili nasihatler	56
4.2.2.1.1.10. Yalan söylememe ve yalanın kötülüğü ile ilgili nasihatler	57
4.2.2.1.1.11. Zamanı iyi kullanmak ile ilgili nasihatler	59
4.2.2.1.1.12. Evlilik kurumuyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar	61
4.2.2.1.1.12.1.Evlilik kurumunun kurulması ve yürütülmesiyle ilgili nasihatler.....	61
4.2.2.1.1.12.2. Eş seçimi ile ilgili nasihatler.....	66
4.2.2.1.1.12.3. Kötü giden evliliklerle ilgili nasihatler.....	67
4.2.2.1.1.12.4. Sevgi ve aşkla ilgili nasihatler	69
4.2.2.1.1.12.5. Sevgili, sözlü, nişanlıyla ilgili nasihatlar	69
4.2.2.1.1.13. Komşuluk kurumuyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar	70
4.2.2.1.1.14. Akrabalık ilişkileri ile ilgili nasihatlar	72
4.2.2.1.1.15. Bugünün işini yarına bırakmamak ve işini hızlı yapmak ile ilgili nasihatler	73
4.2.2.1.1.16. Sağlıklı olmakla ilgili nasihatlar	75

4.2.2.1.1.17. Büyük sözü dinleme ve eşyaya zarar vermemeye ilgili nasihatler	77
4.2.2.1.1.18. Büyüklere saygılı olmayla ilgili nasihatler	79
4.2.2.1.2. Sosyo-kültürel hayatla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar	82
4.2.2.1.2.1.Devlet kavramıyla ilgili nasihatler	82
4.2.2.1.2.2. Bayram kavramıyla ilgili nasihatler	83
4.2.2.1.2.3. Kumar kavramıyla ilgili nasihatler	84
4.2.2.1.2.4. İçki kavramıyla ilgili nasihatler	84
4.2.2.1.2.5. Diğer zararlı alışkanlıklarla ilgili nasihatler.....	87
4.2.2.1.2.6. Söz söyleme ve sır vermemeye ilgili nasihatler.....	89
4.2.2.1.3.1. İnanç ve ibadet kavramlarıyla ilgili nasihatler.....	92
4.2.2.1.3.2. Helal-haram kavramlarıyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatler.....	96
4.2.2.1.3.3. Namus kavramıyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatler.....	97
4.2.2.1.3.4. Kul hakkı ve hırsızlık kavramlarıyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatler.....	99
4.2.2.1.3.4.1. Hırsızlığın kötülüğüyle ilgili nasihatler	99
4.2.2.1.3.4.2. Hırsıza yol göstermeye ilgili nasihatler	101
4.2.2.1.3.4.3. Hırsız günaha sokmayla ilgili nasihatler	103
4.2.2.1.3.4.4. İnsan yaptığı için cezasını dünyada çekerle (etme-bulma) ilgili nasihatler	103
4.2.2.1.3.4.5. “Kötülük yapan kötülük bulur”la ilgili nasihatler	107
4.2.2.1.3.4.6. İyilik yapmak ve yardımsever olmakla ilgili nasihatler	109
4.2.2.1.4.Ekonomik hayatla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar....	111
4.2.2.1.4.1. Para harcama şekli ve tutumlu olma kavramıyla ilgili nasihatler.....	111
4.2.2.1.4.2.Alacak-verecek, kefil olmak-borç vermek kavramıyla ilgili nasihatler	115
4.2.2.1.4.3. İş ve meslek kavramlarıyla ilgili nasihatler	117
4.2.2.1.5.Eğitim hayatıyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar.....	122
4.2.2.1.5.1. Eğitimin önemiyle ilgili nasihatler	122
4.2.2.1.5.2. Arkadaş seçimiyle ilgili nasihatler	126

4.2.2.1.5.3. İnsanları küçük görmemeyle ilgili nasihatler	129
---	-----

4.3.KONUŞMALIK TÜRLERDE BİR ANLATIM TUTUMU OLARAK NASİHATLERİN YAPISAL VE İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ.....131

4.3.1. Sözlü Kültür Ortamında Nasihatlerin Yapısal Özellikleri	131
4.3.1.1.Nasihat anlatım tutumu-deyim-kişisel anlatı-konuşma durumu ve bağlamı ...	138
4.3.1.2. Nasihat anlatım tutumu-kişisel anlatı-yerel ve yeni deyim-konuşma durumu ve bağlamı	140
4.3.1.4. Nasihat anlatım tutumu-kargış-konuşma bağlamı ve durumu.....	143
4.3.1.5. Nasihat anlatım tutumu-tutulmayan nasihat-kargış-konuşma durumu ve bağlamı	144
4.3.1.6.Nasihat anlatım tutumu-tarihi efsane-kargış-konuşma durumu ve bağlamı ...	145
4.3.1.7. Nasihat anlatım tutumu-geleneksel sosyo-kültürel değerler-konuşma durumu ve bağlamı.....	147
4.3.1.8.Nasihat anlatım tutumu toplumda kabul gören geleneksel sosyo-kültürel değerler doğrultusunda karışık veya bir temaya yahut bir konuma yönelik birbiriyle ilişkili soyut cümlelerden oluşan bir liste-konuşma durumu ve bağlamı.....	148
4.3.1.9. Nasihat anlatım tutumu- gerçekleşen olay üzerine anlatılan gerçek bir olay-konuşma durumu ve bağlamı.....	149
4.3.1.10.Nasihat anlatım tutumu-gerçekleşen olay üzerine anlatılan gerçeğimsi bir olayın hikâyesi-konuşma durumu ve bağlamı.....	150
4.3.1.11. Nasihat anlatım tutumu-kışı başından geçen bir olayı anlatarak ondan çıkardığı dersi nasihat olarak sunar-konuşma durumu ve bağlamı.....	151
4.3.1.12. Nasihat anlatım tutumu-televizyon, radyo veya gazete haberlerinden seçilen bir örnek olay-konuşma durumu ve bağlamı	154
4.3.1.13. Nasihat anlatım tutumu-musibet olarak adlandırılan daha önce edilen nasihatın tutulmaması sonucu ortaya çıkan olay-konuşma durumu ve bağlamı.....	157
4.3.1.14. Nasihat anlatım tutumu-Nasihat konusuna uygun mekân-konuşma bağlamı ve durumu	158
4.3.1.15. Nasihat anlatım tutumu-nasihat edilen mekândaki uygun bir nesne veya eşyada-konuşma durumu ve bağlamı.....	159
4.3.1.16. Nasihat anlatım tutumu-konuyu somutlaştıran bir benzetme-konuşma durumu ve bağlamı.....	160

4.3.1.17. Nasihat anlatım tutumu-bir ritüel öncesi/sonrası-konuşma durumu ve bağlamı	161
4.3.1.18. Nasihat anlatım tutumu-ölüm anı-vasiyet-konuşma durumu ve bağlamı	163
4.3.1.19. Nasihat anlatım tutumu-yeni bir araç-gereç-geleneksel yapıya uygun nasihatler-konuşma durumu ve bağlamı.....	164
4.3.1.20. Nasihat anlatım tutumu-memorat-konuşma durumu ve bağlamı	165
4.3.1.21.Nasihat anlatım tutumu-fıkra-konuşma durumu ve bağlamı.....	166
4.3.1.22. Nasihat anlatım tutumu-kişisel anlatı-konuşma durumu ve bağlamı	167
4.3.1.23. Nasihat anlatım tutumu-tabu mekân-konuşma durumu ve bağlamı	169
4.3.1.24. Nasihat anlatım tutumu-gerçeğimsi kara hikâye-konuşma durumu ve bağlamı	170
4.3.2. Sözlü kültür ortamında nasihatlerin işlevsel özellikleri.....	172
4.3.2.1. Sözlü kültür ortamında nasihatlerin açık işlevleri.....	173
4.3.2.1.1. Nasihatler Bilgilendirir.....	174
4.3.2.1.2. Nasihat bireyin yaptığı/yapacağı işe motivasyonunu sağlar	175
4.3.2.1.3. Nasihat bireyin kendine olan güveni artırır.....	176
4.3.2.1.4. Nasihat nasihat edenin hayat felsefesini ve yaptıkları eylemleri kendine doğrulamasını da sağlar.....	176
4.3.2.1.5. Nasihatler yaşamın zorluklarını çekilir kılar sosyal bağları güçlendirir.....	177
4.3.2.1.6. Nasihatler hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirmeyi de sağlar	178
4.3.2.1.7. Nasihatler sosyal değerlere, toplumsal kurumlara ve törelere destek verirler	179
4.3.2.1.8. Nasihatler eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi sağlar	180
4.3.2.1.9. Nasihatler toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulma mekanizması oluştur.....	180
4.3.2.2. Sözlü kültür ortamında nasihatlerin gizli işlevleri	182
4.3.2.2.1. Nasihatler iki insanın sırdaşlaşmasını veya samimiyetlerinin artmasını sağlayabilir	182
4.3.2.2.2. Nasihatlerin “karşı işlev”leri ya da nasihatlerin önemi ve gerekliliğini pekiştiren tutulmayan nasihatler	185

SONUÇ	186
1. Yazılı Kaynaklar	190
2. Sözlü Kaynaklar	194
ÖZGEÇMİŞ	206
CURRICULUM VITAE	206

KISALTMALAR

AKM	:	Atatürk Kùltür Merkezi
A.Ü.	:	Atatürk Üniversitesi
bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
DİBY	:	Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
Ed.	:	Editör/yayına hazırlayan
GTO	:	Gaziantep Ticaret Odası
G.Ü.	:	Gazi Üniversitesi
H.Ü.	:	Hacettepe Üniversitesi
İ.Ü.	:	İstanbul Üniversitesi
KB	:	Kùltür Bakanlığı
No.	:	Numara
S.	:	Sayı
s./ ss.	:	Sayfa/sayfalar arası
TDK	:	Türk Dil Kurumu
THBMER	:	Türk Halk Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve diğerleri
yay. haz.	:	Yayına Hazırlayan
YİH	:	Yaşayan İnsan Hazinesi Sistemi
yy.	:	Yayın yeri yok.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.ÇALIŞMANIN TANIMI, AMACI, ÖNEMİ

Tür odaklı (genre oriented) araştırmalar, Halkbilimi'nin bilimsel bir disiplin olarak Avrupa düşünce tarihinde ortaya çıktığı 18. yüzyıl sonlarından günümüze kadar, halkbilimsel çalışmaların hâkim bakış açısını oluşturmaktadır. Önceleri mit, masal, efsane, atasözü ve epik destan gibi türler üzerinde yoğunlaşan Halkbilimi araştırmaları zamanla sözlü edebiyatın (oral literary traditions) bütün türlerini içine alacak şekilde genişlemiştir¹. Bu süreç içinde jest ve mimikler gibi harekete dayalı sözsüz folklor (non verbal folklore) ve nesneye dayalı geleneksel kültürel yaratmalar olarak maddi kültür (material culture) de, Halkbilimi'nin esas faaliyet alanı olarak (Çobanoğlu 1999) belirginleşmiştir.

Performans Teori'nin temel argümanlarını ortaya koyduğu ve başta “halk” ve “halkbilimi” kavramsallaştırmalarını yeniden yorumladığı Dan Ben Amos'un (1971) ve Alan Dundes'in (1964, 1977) çalışmalarıyla “metnin” (text) teatral bir biçimde icra edildiği şartlar bütünü anlamında “bağlam”ın (context) Halkbilimi çalışmalarının temeline yerleştiği 1970'ler sonrasında da (Çobanoğlu 1999), bu bilimsel disiplinin çok tartışılmakla birlikte en az değişen kabullerinden ve kavramlarından birisini “tür” oluşturmuştur.²

Günümüzde yaygın olarak kabul edilen tanımlardan birisine göre, tür, “yeniden üretim için konulmuş bir kurallar sistemidir.” (Honko 1980: 23)³. Herhangi

¹ Sözlü edebiyat ve tarih ilişkisi için bkz. (Ersoy, 2009).

² Halkbilimi çalışmaları tarihinde “tür odaklı araştırmalar” bütün eskiliğine ve sürekliliğine rağmen hiçbir zaman istenilen ve beklenen bir başarı öyküsüne dönüşmemiştir. Bunda kullanılan terimlerin analitik çalışmaların başlamasından önce de kullanılmış olmasının getirdiği disiplin dışı anlamların

kullanımdan tamamen silinememesinin yansıra tür'ü kesin çizgilerle belirlemeye yönelik çalışmaların tümüne Alan Dundes'in getirdiği son derece dikkat çekici tenkit olan “türe yoğunlaşma nedeniyle türlerin ifade ettikleri halk inanışlarının tespit ve kaydedilip çalışılmaması nedeniyle asıl üzerinde

bir edebi ürünü veya süreci, icrasını ve bağlamını da göz önünde bulundurarak bir benzerini veya “yeni”sini üretmede takip edilmesi beklenen ve belirlenen kurallar; aynı zamanda o tür’ün tür ve şekil özellikleri olarak ortaya konulmuş demektir. Başlangıçta, sadece metin merkezli olarak belirlenen tür tanımlamaları için içine “bağlam” ve “icra” girince kaçınılmaz olarak bu boyutları ve onların özelliklerini de göz önünde bulundurarak yeniden tanımlandılar. Hatta geleneksel sözlü edebi türler icra edilmiş bağamlarına göre farklı kategoriler altında toplandılar. Geleneksel sözlü edebiyat türlerini sınıflayan bu kategoriler icra ve bağlamı dikkate alarak “konuşmalık türler” (conversational genres), “anlatmalık türler” (narrative genres), “söylemelik türler” (folk poetry) ve “seyirlik türler” (folk theatre) şeklindedir. (Çobanoğlu, 2009c).

Bu bağlamda, çalışmamız Türk Halkbiliminde konuşmalık türlerin, nasihat (advice) “anlatım tutumu”na (attitude expression) göre üretilen ve tüketilenleri veya icra edilenlerini tematik, yapısal ve işlevsel özellikleri bakımından incelemeyi amaçlamaktadır. Anlatım tutumu, konuşan veya anlatan kişinin dinleyicide uyandırmak istediği duygusal ve kazandırmak istediği düşünsel etkinlik amacına göre konusunu ele alış ve işleyiş biçimi olarak (Çobanoğlu, 2000:90-111) tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle, hangi edebi geleneğe ve seviyede olursa olsun yaratılan eserlerin yaratıcıları tarafından eserlerine yüklenmesini istedikleri işlev veya işlevler vardır. Bunlar, konuşan veya anlatanın kullandığı geleneksel anlatı ile iletişim kurduğu dinleyiciye vermek istediği mesaj ya da dinleyicide oluşturmak yahut uyandırmak istediği duygu ve düşünceler şeklindedir.

Özkul Çobanoğlu’nun (2000:90) Max Lüthi’den (1976:357) aktardığına göre, Lüthi’nin tabiriyle “amaç-yönelimi” (goal-orientation) meydana getirilecek (konuşularak veya anlatılarak ibda ve icra edilecek) olan edebî ürünün, yer aldığı geleneğin ölçülerinde gelenekçi olan dinleyicilerin arzu, ihtiyaç ve duymak istediklerini iyi bilen sanatkarın/icracının, bunlardan hareketle konusunu seçip inşa edeceği türün özelliklerine göre oluşturmasında etkilidir. Başka bir ifadeyle, seçilen

yoğunlaşılması gereken halk felsefesi alanında yeterince durulmayı ve mesafe katılmayı” bir yana “tür” kavramını tamamen ret edip yeni çalışma yöntemlerine yönelen anlayışların başarısızlığı, veya disiplinin ortaya çıkmasından önce geleneğin getirdiği kelimelerin kullanımlarının yasaklanıp tamamen halkbilimsel terminoloji ihdası gibi girişimlerin tamamının tartışılmasıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz (Ben-Amos 1976b; 2007).

³ Honko 1980’den aktaran (Çobanoğlu, 2000:IV)

konunun hangi duygu ve düşüncelere yönelik olacağı ve icra edileceği toplumsal bağlam içindeki rolünün ve işlevlerinin ne olacağı da, ibda ve icra eden tarafından bir hedef veya amaç olarak belirlenerek anlatılmasına anlatım tutumu denilmektedir. Anlatım tutumunun ele alınan konuyu işleme sürecinde takınılan bir tavır olarak işleyiş süreci sadece konuşan veya anlatandan-dinleyene karşı işleyen tek yönlü bir akıştan ziyade özellikle yaratılış ve icra bağlamında iki yönlü bir iletişim şeklinde gerçekleştiği (Çobanoğlu, 2000: 90) bilinmektedir.

Bizim çalışmamız bu bağlamda, Türk Halk kültüründe öğüt veya nasihat vermeyi amaçlayan anlatım tutumunun konuşmalık türlerdeki özelliklerini sözlü kaynaklardan görüşme ve gözlemler yoluyla derlenen materyalden hareketle tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bir başka ifadeyle, nasihat anlatım tutumuyla oluşturulan konuşmalık türlerin tematik, yapısal, işlevsel ve bağlamsal özelliklerinin tespiti ve tahlili bu çalışmanın amacıdır. Türk Halkbilimi çalışmalarında⁴ bugüne kadar takip edilen tür odaklı yaklaşımların⁵ dışında konuşmalık türlerin nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak ilk defa ele alınıyor olması bakımından çalışmamız önem taşımaktadır.

⁴ Türk Halkbilimi çalışmalarının tarihçesi ve halkbilimi kadrosu tasarımları için bkz.(Fındıkoğlu 1949; Örnek 1977; Evliyaoglu 1988, Çobanoğlu 2009a, 2009b).

⁵ Türk Halkbiliminde bugüne kadar takip edilen tür odaklı çalışmalar ve “ideal tür” tanımları için bkz. (Onay 1928, İlaydın 1964; Boratav 1969, 1970, 1973; Dizdaroğlu 1969; Bali 1982; Dilçin 1983; Elçin 1983; Boyraz 1996; Oğuz 2001, 2004; Güzel 2004; Kaya 1999, 2007).

İKİNCİ BÖLÜM KAYNAK ÖZETLERİ

2.1.KİTAP ÖZETLERİ

Arnold Van Gennep tarafından 1909 yılında yazılan “*Rites Des Passeges*” (Geçiş Törenleri) adlı eser doğum, evlilik ve ölüm gibi bir toplumsal statüden bir başka toplumsal statüye geçişi oluşturmada evrensel işlevselliğinin ortaya konulduğu ilk çalışmadır. Özellikle de ritüel ve ritüellere bağlı davranış kalıplarını ve yansıttıkları sosyal değer ilişkisini ortaya koyma anlayışı önemlidir (Van Gennep, 2011).

Editörlüğünü Dan Ben-Amos’un yaptığı “*Folklore Genres*” (Folklor Türleri) adlı eser doğrudan doğruya “tür” kavramının Halkbilimi çalışmalarındaki yerini, önemini ve halkbilimsel düşüncede türe bağlı olarak karşılaşılan problemleri ve çözüm yol ve yöntemlerinin konu edildiği daha çeşitli yayınlanmış makaleleri bir araya getiren ve bu çalışmaların uzun bir giriş yazıyla değerlendirildiği evrensel olarak alanında henüz aşılmamış bir eserdir (Ben-Amos 1976, 2007).

Lauri Honko editörlüğünde, hazırlanan “*Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature*” (Sözlü Edebiyatta Tür, Yapı Yeniden Üretim) adlı çalışma, sözlü edebiyatta tür, yapı ve yeniden üretim kavramsallaştırmalarına dair Avrupa’nın çeşitli halk kültürlerinden örnekleri inceleyen ve özellikle de yapı ile tür arasındaki ilişki üzerinde odaklanan çeşitli makalelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir kitaptır (Honko, 1980).

Sandra Dolby Stahl’ın “*Literary Folkloristics and the Personal Narrative*” adlı eseri halkbilimi çalışmaları tarihinde “kişisel anlatı”ların da bir sözlü kültür ve edebiyat türü olarak kabul edilmesini ve folklorla dahil edilmesini sağlayan çalışmadır. Kişisel anlatılar ile bireylerin kendilerine edilen nasihatlerin hikâyelerinin taşıdığı örtüşmeler ve benzerlikler önemlidir. (Stahl, 1989).

Walter J. Ong tarafından yazılan “*Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözlü Teknolojileşmesi*” adlı eser edebiyatın sadece “yazılı edebiyattan” ibaret olmadığını

bir sözel teknoloji olarak “sözlü edebiyat”ın uygarlık ve kültürleri meydana getirmedeki işlevini ortaya koyarak dünya çapında yeni bir bakış açısı geliştiren bir eserdir (Ong 1995).

Özkul Çobanoğlu'nun “*Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*” adlı eseri, halkbilimi disiplinin tarihçesi, halkbilimi alan araştırması yöntemleri ve halk bilimi kuramları hakkında bilgi veren Türkçe'deki ilk ve en geniş kapsamlı bir araştırmadır. Pratisyen bir halkbilimcinin sahip olması gereken entelektüel araç ve gereçlerin, fikri alt yapının oluşması açısından son derece önemli bir eserdir (Çobanoğlu, 1999).

Özkul Çobanoğlu'nun “*Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*” adlı çalışması bu sözlü edebiyat gleneğinin ortaya çıkışını, yazılı ve elektronik kültür ortamlarındaki icralarını destan türü odaklı olarak ele alan ve Türk Halkbilimi çalışmalarında “anlatım tutumu” kavramını ilk olarak ele alan ve anlatım tutumlarına bağlı bir tasnif denemesi yapan fevkalade önemli bir incelemedir (Çobanoğlu, 2000).

Özkul Çobanoğlu tarafından yazılan “*Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*” adlı eser Türk Halkbilimi çalışmalarında memorat türünün ilk olarak tanıtıldığı ve konuşmalık tür kavramının yapısal özelliklerinden bahsedilip halk inançlarıyla birlikte değerlendirildiği çığır açıcı bir araştırmadır (Çobanoğlu, 2003).

Özkul Çobanoğlu tarafından oluşturulmuş “*Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*” adlı eser konuşmalık bir tür olarak atasözlerinin yapısal, işlevsel ve bağlamsal olarak değerlendirildiği 1000 Türk atasözünün son 1000 yılda ve Türkçe'nin 30 lehçe ve şivesinde örneklerine yer veren bir eserdir (Çobanoğlu 2004).

Erman Artun'un “*Âşık Edebiyatı Araştırmaları*” adlı çalışması, müellifin daha önce Âşık edebiyatıyla ilgili olarak yazdığı makale ve sunduğu bildirileri bir araya getiren bir kitaptır. Özellikle Âşıkların nasihat anlatım tutumuyla meydana getirdiği “Nasihatnâme” adı verilen destanlarıyla ilgili olarak verdiği bilgiler dikkate değer niteliktedir (Artun 2008).

Özkul Çobanoğlu'nun “*Halk Edebiyatına Giriş*” adlı çalışması Türk Halkbilimi çalışmalarında gelenekleştirdiği gibi türleri sadece metin merkezli ve ideal tür tanımına göre değerlendiren çalışmaların aksine onların oluşup yaşadıkları sosyo-kültürel bağlamları da dikkate alarak tematik, yapısal ve işlevsel özellikleri üzerinde duran ilk retorik kitabıdır (Çobanoğlu, 2009).

Lévi Claude-Strausse'nin “*Yaban Düşünce*” adlı eseri, yazıya ve yazılı kültüre sahip olmayan topluluklarda ve insanlık tarihinin erken dönemlerinde “ilkel”

olarak nitelendirilen düşünce tarzının oluşumunu, tematik ve yapısal özelliklerini ortaya koyan son derece önemli bir çalışmadır (Claude-Strausse, 2010).

Özkul Çobanoğlu tarafından kaleme alınan “*Halk Felsefesi ve Gündelik Yaşam*” adlı eser “halk felsefesi” kavramsallaştırmasını, oluşumu, yapısı ve gündelik yaşamın yeri ve önemini irdeleyen, konuşmalık türlerle, anlatım tutumlarını halkfelsefesi bağlamında değerlendiren bir incelemedir (Çobanoğlu, 2011a).

Özkul Çobanoğlu tarafından yazılan “*Türk Halkbiliminde Konuşmanın Etnografyası ve Konuşmalık Türler*” adlı eser Türk Halkbilimi çalışmalarında “konuşma” olgusuna bağlı olarak oluşan “konuşmalık tür” kavramsallaştırmasını ve buna bağlı olarak araştırma yol ve yöntemlerini ortaya koyan ve Türk sosyo-kültürel yapısı içindeki türleri ve örnekleri değerlendiren bu alanda Türkiye’de yazılan ilk kitaptır (Çobanoğlu, 2011b).

2.2.MAKALE VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Alan Dundes’in 1964 yılında *Southern Folklore Quarterly* dergisindeki “*Texture, Text and Context*” (Metin, Sözdoku, Bağlam) adlı yazısında “metin”, “sözdoku” ve “bağlam” kavramlarını ve bunların karşıladıkları sözlü edebiyat dokularını, araştırmadaki yer ve önemlerini ortaya koyarak önerdiği yöntemle evrensel olarak Halkbilimi çalışmalarını “metin merkezli”den “bağlam merkezli” olmaya doğru etkileyip yönlendirir (Dundes, 1964).

Lauri Honko’nu *Temenos* dergisinin 3. sayısında yer alan “*Genre Analyses in Folkloristics and Comparative Religion*” adlı yazısında tür analiziyle ilgili olarak önerilen yöntem bir yönüyle karşılaştırmalı dinler tarihi bağlamında olmasına karşılık ideal tür tanımına getirdiği eleştirel yaklaşım ve bağlama tür tanımlamada verdiği öncelik ve değer önemlidir (Honko, 1968).

Roger D. Abrahams’ın 1969 yılında “*Genre*” adlı dergide “*The Complex Relations of Simple Forms*” (Basit Formların Kompleks İlişkileri) geçmişte “basit türler“ olarak da adlandırılan “konuşmalık türlerin icra ortamlarında bir araya gelmeleri başta olmak üzere karşılıklı ilişki ve etkileşimleri üzerinde durur (Abrahams, 1969).

Dan Ben-Amos’un 1971 yılında *Journal of American Folklore* dergisinde yayınlanan “*Toward a Definition of Folklore in Context*” (Bağlamı İçinde Bir Folklor Tanımına Doğru) adlı bu yazısı, bağlamı dikkate alarak yapılmış bir folklor

tanımının çok ötesinde evrensel olarak Halkbilimi çalışmaları tarihinde adeta Bağlam Merkezli Halkbilimi çalışmalarının manifestosu niteliğindedir. Bağlam kavramı ve olgusunun folkloru anlamamızda ve araştırmamızdaki yeri ve önemi ele alınır. (Ben-Amos, 1971).

Alan Dundes'in 1971 yılında *Journal of American Folklore* dergisinde "*Folk Ideas as Units of Worldview*" (Dünya Görüşünü Oluşturan Birimler Olarak Halk Fikirleri) adlı yazısı, Halkbilimini nihai amaçlarından birisi olan bir kültürün dünya görüşünü oluşturan halk fikirlerini ortaya koymak ve bir taksonomisini yapma konusunda bilgi verir ve halk felsefesi ve halk fikirleri kavramlarını tanımlar (Dundes, 1971).

Dan Ben-Amos'un 1976 yılında editörlüğünü yaptığı "*Folklore Genres*" (Folklor Türleri) adlı çalışmaya yazdığı 29 sayfalık "*Giriş*" (Introduction) yazısında iki yüzyıllık halkbilimsel düşünce tarihinde "tür" odaklı çalışmaların ortaya çıkışı gelişmesi ve karşılaşılan problemler özetlenmektedir. (Ben-Amos, 1976b).

Max Lüthi'nin 1976 yılında "*Folklore Today*" adlı armağan kitabında yayınlanan "*Goal-Oriented in Storytelling*" (Hikâye Anlatımında Amaç Yönelimi) adlı makalede anlatıcının anlatısının temasını işleyişindeki amacın anlatım tutumunu oluşturması ve bu anlatım tutumuna göre konusunu işleyişi ele alınır. Anlatım tutumu kavramsallaştırmasının zihinsel var oluş temellerini ortaya koyması açısından önemlidir (Lüthi, 1976).

Alan Dundes'in 1977 yılında "*Frontiers of Folklore*" (Halkbilimi Çalışmalarının Hudutboyları) adlı kitapta yer alan "*Who are the Folk?*" (Kimler Halktır?) adlı yazısı, iki yüzyıllık halkbilimi çalışmalarına yön veren Herder'in yaptığı eski halk tanımının yerini alan yeni halk tanımı yapılır ve buna bağlı olarak da halkbiliminin alanı yeniden belirlenir, yeni halkbilimi yöntemleri ve yeni halkbilimsel kuramsal çerçeveler ortaya çıkar (Dundes, 1977).

Nihat Nurin ve Cihat Özönder'in 1990 yılında yazdıkları "*Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçinde Âdetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler*" adlı ve "*Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Görüşler, Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Görüşler*" isimli kitapta yayınlanan bu makale âdetler, gelenekler ve görenekler konusunda ileri sürdükleri görüşler tartışmalı olmakla birlikte, işlev ve açık işlev, gizli işlev, karşı işlev gibi işlev çeşitlerini tanımlayıp örneklendirmeleri önemlidir (Nurin ve Özönder, 1990).

Yukarıda kısa tanıtımını yaptığımız çalışmalar "anlatım tutumu", "tür", "tür odaklı halkbilimsel araştırmalar", "konuşmalık türler", "halk fikirleri", "halk

felsefesi”, “dünya görüşü”, “halkbilimi”, “sözlü edebiyat” “halk inançları”, “halk dini”, “mitler”, “memoratlar”⁶, “efsaneler”⁷, “atasözleri”, “deyimler”,⁸ “alkışlar”, “kargışlar”,⁹ “açık işlevler”, “gizli işlevler”, “yapısal bakış açısı”, “motif”, “konuşma”, “konuşma durumu”, “ritüel”, “icra bağlamı”, “icra töresi”, “bağlam”, “bağlamsal bakış açısı” hakkında verdiğimiz bilgilerin temelini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra halkbilimsel düşünce tarihi ile ilgili olarak ta halkbilimi çalışmaları tarihini ortaya koyan çalışmalardan yararlandık. Aynı şekilde başta “nasihat” olmak üzere çeşitli terimlerin tanımlanmasında da sözlüklere başvurulmuştur.

⁶ Memoratlar konusunda bkz. 8Çobanoğlu 2003.)

⁷ Efsaneler ve efsane araştırmaları konusunda bkz. (Sakaoğlu, 1992; Aslan, 2010).

⁸ Atasözleri ve deyim araştırmaları konusunda bkz. (Çobanoğlu 2004, 2009c, Kurt 1991).

⁹ Alkış ve kargışlar konusunda bkz. (Kaya, 2001, 2007).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

Bilindiği gibi iki yüzyıllık Halkbilimi çalışmaları tarihinde disiplinin alanını ve bakış açılarını belirleyen iki temel halk tanımı vardır. Bunlardan birincisi 18. yüzyıl sonlarında Filozof Herder tarafından “Okuma yazma bilmeyen, kırsal kesimde yaşayan, sosyo-kültürel değişmeden olabildiğince az etkilenmiş, ekonomik olarak da toplumun düşük kesimine halk denir.” şeklinde yapılan ve “eski halk tanımı” olarak da bilinen tanımdır. Bu şekilde bir halk tanımına bağlı olarak halkbilimi de bu halkın “ortaklaşa ürettiği ve sözlü aktarım yoluyla kuşaktan kuşağa naklettiği, ruhunu en temiz şekilde aksettiren bitmiş tamamlamış bir ürün olarak sözlü veya halk edebiyatına sahiptir. Yazılı edebiyat gibi türlerden oluşan bu edebiyatı veya folkloru derlemek, onun kaynağını veya kökenini bulmak ve tasnif ve tahlil etmek de halkbilimcilerin temel amaç ve uğraşısıydı. Bu yolla derlenen ulusal miras, hem bir ulus olma bilincini oluşturmak hem de bu bilinçle bir ulus devlet kurma hareketinin manivelası olarak kullanılmaktaydı. Halkbilimi çalışmaları tarihinde 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar ortaya konulan aşağı yukarı bütün metin merkezli halkbilimi kuram ve yöntemlerin temelinde bu anlayış yer alır.

Halkbilimi çalışmaları tarihindeki ikinci halk tanımı ise, gelmiş geçmiş en büyük halkbilim teorisyenlerinden birisi olan Alan Dundes tarafından (1977) yapılır. Alan Dundes’in tanımı “aralarında en az bir müşterek faktör bulunan ve kuramsal olarak en az iki kişiden müteşekkil gruba halk grubu denilir. Bir insan paylaştığı müştereklere isitnaden sonsuz sayıda halk grubunun üyesi olabilir” şeklinde özetlenebilir. Dundes’in tanımına göre artık “halk” toplumun bir kesimi değil bir toplumun veya milletin tamamı “halk” tanımı içinde yer almaktadır. Dan Ben-Amos’un “halkbilimi” tanımıyla (1971) başlayan Performans Teori’ye dönüşecek olan “Genç Türkler” hareketinin yol haritası niteliğinde olan “Frontiers of Folklore” (Bascom 1977) adlı çalışmada yayınlanan bu yazısıyla, Dundes halkbiliminin alanını

bütün bir topluma ve kültürüne dönüştürürken bir bakıma, halkbilimini de “kültürbilimine” dönüştüren Avrupalı halkbilimcilere paralel bir düşünce sistematığı geliştirmiştir. Artık halkbilimi “bitmiş tamamlanmış bir ürün”den ziyade yaşanan sosyal bir süreç ve bir iletişim biçimi olarak tanımlanmaya ve ona göre araştırma yöntemleri geliştirilmeye başlanılacaktı.

Eski anlayışın modernleşme veya modernite öncesine odaklanmasına karşın yeni halkbilimi anlayışı modern hatta post-moderni de içine alacak şekilde geniş bir araştırma alanına sahip olmuştur. Ancak başlangıçtan beri bir anlamda yazılı edebiyata paralel bir anlayışla ve metin merkezli olarak sözlü kaynaklardan elde edilen materyale yaklaşım tür “genre” odaklıydı ve A. Dundes’in üzerinde durarak ısrarla vurguladığı gibi tür odaklı araştırmaların yapısından kaynaklanan eksiklikler başta olmak üzere tek tek türleri ve özelliklerini tanıyıp tanımlayarak harcanan zaman elde edilen bilimsel birikimle veya neticelerle kıyaslandığında evrensel olarak çok parlak bir başarı öyküsü olmaktan çok uzaktır. Yeryüzündeki hemen hemen hiçbir kültürün sözlü edebiyat türleri üzerinde herkesin ittifak edebileceği şekilde (Çobanoğlu 2011a; 2011b) tanımlanamamıştır. Alan Dundes’in işaret ettiği gibi bu tip tür odaklı halkbilimsel çalışmalar nedeniyle asıl amaç olan halk felsefesinin çalışılmasına yönelik olarak her türlü halkbilimi unsur, tür ve sürecinin içerdiği “halk fikir”lerinin ortaya konularak dünya görüşü sistematığı içinde ve bütüncül olarak çalışılması göz ardı edilerek ikinci plana düşmüştür.

Bu bağlamda bu çalışma nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak oluşturulan sözlü kültür ortamındaki konuşmalık, tür, tutum, unsur, ürün ve iletişimsel süreçleri katılımlı gözlem ve yönlendirilmiş görüşme yöntemleriyle elde edilen materyalden hareketle ele alarak tematik, yapısal, işlevsel ve bağlamsal bakımlardan değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

3.1.YÖNTEM

Tezimizin konusu nasihat anlatım tutumuyla oluşturulan konuşmalık türler olduğu için klasik tür odaklı bir yaklaşım yerine anlatım tutumu odaklı bir yöntem takip edilmiştir. Bu nedenle Performans Teori doğrultusunda sözlü kültür ortamında ve icra edildiği sosyo-kültürel bağlamı dikkate alan bir biçimde konuşmalık türlerin tematik, yapısal, işlevsel ve bağlamsal özelliklerini tespit edebileceğimiz materyali derlemek üzere katılımlı gözlem ve yönlendirilmiş görüşme yöntemlerini kullanarak alan araştırmaları yaptık ve bu yöntemler doğrultusunda yapılmış başka

alan araştırmalarında derlenmiş olan malzemeyi de çalışmamızda kullanarak Türkiye leğinde bir sonuca ulaşabileceğimiz bir örneklem oluşturulmuştur.

Bu bağlamda, çalışmamızda yaşları ve konumları gereği nasihatlere en çok muhatap olan 18-25 yaşları arasındaki niversite gençliği üzerinde yoğunlaşılmıştır. Bu yaşlardaki gençlere rastgele olarak bugüne kadar karşılaştıkları “nasihat”ler ve bu nasihatlerin onlara aktarılış biçimleri konusunda sorular yöneltilerek görüşmeler yapılmış ve konuyla ilgili kişisel gözlemlerimizde inceleme ve irdelemelerimizde kullanılmıştır.

Ancak alışmamızın Türk sosyo-kültürel yapısına yönelik bütüncül bir perspektifi ortaya koyabilmesi amacıyla farklı yaş ve iş gruplarından kaynak kişilerle de nasihat olgusuna dair görüşmeler yapılmış ve nasihat örnek olayları derlenmiştir. Doğal ortamlarında nasihat derlemenin güçlüklerini göz önünde tutularak yapılan görüşmelerde kaynak kişilerle sorulan “verdikleri veya aldıkları nasihat”larla ilgili anlattıkları “kişisel anlatı”lar (personal narratives) kaynaklandıkları konuşma durumuna dair sosyo-kültürel bağlamsal bilgiler içermek şartıyla çalışmamızda kullanılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere evrensel olarak meşru bir halkbilimi türü olarak kabul edilen “kişisel anlatı”lar (personal narratives) icra edildikleri (Stahl, 1989) sosyo-kültürel bağlamdaki bilgilerin anlatıcının durumunu kendi tecrübesi olup olmamak noktasından ortaya koymakta olduğu düşüncesiyle olayın yaşanmış veya bir konuşma bağlamından nakledilen rapor olma özelliklerine göre ayırım yapılmaksızın çalışmamızda yer almıştır.

Çalışmamızda kullandığımız materyali temin etmede, Ankara, Bursa, Ayvalık, Antalya ve Zonguldak’ta yaptığımız alan araştırmalarında derlediklerimizin yanı sıra Prof.Dr. zkul obanoğlu zel Arşivi’nden de konumuzla ilgili mevcut alan araştırmalarından elde edilen bilgi ve bulgularından da yararlanılmıştır.

Kaynak kişilerin aktardıkları olay ve bilgilerin doğrudan kişisel yaşamlarını yansıtması, aktardıkları bazı olaylarda yer alan kişilerin açık kimlik bilgilerinin bulunması, bu kişilerin şu veya bu nedenle bu bilgilerin varlığından özelikle de yayımlanmasından rahatsız olabilecekleri düşüncesiyle bu tür özelliklere sahip anlatıların bazılarının kaynak kişilerinin ad ve soyadları “müstear” olarak değiştirilmiş ve bu durum “müstear” ifadesiyle “sözlü kaynaklar” kısmında yer alan kaynak kişi künye bilgileri içinde belirtilmiştir.

3.2.GEREÇLER

Alan araştırmasında özellikle katılımlı gözlemlerimiz için not kayıt defterleri hazırladık ve başta Bursa olmak üzere Ankara'daki aile ve sosyal çevremizde doğal ortamında rast geldiğimiz “nasihat etme”, “nasihat dinleme”, “edilen nasihatı tutmama”, “nasihatın önemi”, “nasihatın önemsizliği” ve “nasihat temleri”, “nasihat örnekleri” konusunda gözlemlerimizi ilk uygun fırsatta not kayıt defterlerimize yazarak kaydetmek suretiyle aradan zaman geçince hatırlamayı kolaylaştırıcı gereçler olarak kullandık.

Aynı şekilde, alan araştırmasında yapacağımız görüşmeler için soruların bulunduğu fişler hazırladık. Bu fişler, konunun dağılmasını önlerken o anda akla gelmeyecek soruların önceden belirlenmesine yardımcı olur. Bazı nasihat örneklerine er verdiğimiz buldurmaca listeleri hazırladık ve kaynak kişilerin konuşma durumunu da içerecek şekilde başlarından geçen veya bildikleri nasihat etme/anlatma örnek olaylarını hatırlayıp anlatmalarını kolaylaştırdık.

Kaynak kişilerle görüşme yapılırken mümkün olduğunca yalnız olmamasına çalıştık. Bunun temel nedeni olabildiğince sosyal bir ortam oluşturarak bir yandan görüşme yaptığımız kişiden bilgilerini derlerken diğer yandan da o ortamda buluna diğer kişileri de başlarından geçmiş nasihat örnek olaylarını hatırlamalarını sağlamaktı. Ses kayıt cihazı sayesinde kaynak kişilerle yaptığımız görüşmeleri kayıt altına aldık, daha sonra bu görüşmeleri yazıya döktük. Bazı kaynak kişilerimiz özellikle yaşlı kuşaktan hanımlar, seslerinin kaydedilmesini “erkeklere namahrem” olacağı gerekçesiyle istemediler. Bu tür durumlarda onların anlatmalarını doğrudan yazarak bu problemi çözdük.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. BİR ANLATIM TUTUMU OLARAK NASİHAT

4.1.1. Bir Anlatım Tutumu Olarak Nasihat Nedir?

Bilindiği gibi, sözlük anlamı olarak, nasihat “akıl öğretme, yol gösterme” ve “bir kimseyi doğru yola sevk etmek, yanlış ve kötü davranışlardan uzaklaştırmak için söylenen söz; yapılan konuşma, öğüt” veya “Âşık Edebiyatında, akıl öğretici, yol gösterici, öğüt verici şiir türü” şeklinde (Örneklerle Türkçe Sözlük 2004:2088) tanımlanmaktadır. Bu tanıma istinaden bir anlatım tutumu olarak nasihat ise, konuşan ya da anlatanın dinleyiciyi “yanlış” veya “kötü” davranışlardan ve kararlardan uzaklaştırmak için söylediği sözler veya kullandığı kalıplaşmış ifade ve anlatım biçimleri olarak tanımlanabilir. Hiç şüphesiz, bir anlatım tutumu olarak nasihat doğrudan doğruya konuşanın veya anlatanın dinleyicisine doğrudan doğruya akıl verip yol gösterdiği konuşma durum ve kalıplaşmış ifade biçimlerini de kapsamaktadır.

Çalışmamızın konuşmalık türlerle sınırlı olması nedeniyle Âşık Edebiyatı’nda “Söylemelik Türleri” içeren “Öğütleme” de denilen “Nasihatnâmeler” ve “Atasözü Destanları”nın oluşumunu sağlayan anlatım tutumu özellikleri ele alınmayacaktır.¹⁰ Aynı şekilde Divan Edebiyatında manzum “nasihatnâme” yazan şâirler (Kaplan, 1992) ve eserleri çalışmamızın sınırları dışındadır.

4.1.2. Bir Anlatım Tutumu Olarak Nasihat Neden Önemlidir?

Halkbiliminin araştırdığı alan en geniş anlamda “kültür” olarak belirlenebilir. Kültür esas itibariyle bir biriktirme işlemidir. İnsanın doğayla olan

¹⁰ Âşık Edebiyatı’nda anlatım tutumları ve Nasihat edip Öğüt vermeye yönelik anlatım tutumu hakkında daha fazla bilgi için bkz. (Çobanoğlu, 2000; Artun, 2008), Divan Edebiyatında manzum nasihatnâme yazan şâirler için bkz. (Kaplan 1992).

mücadelesinde elde ettiği tecrübeleri biriktirilebilmesi kültürün oluşumunu sağlamıştır denilebilir. Walter J. Ong'un (1995) işaret ettiği gibi, insanın duygu, düşünce ve tecrübelerini biriktirmesinde, bir başkasına aktarmasında, yazı ve benzeri kayıt teknikleri icat edilinceye kadar sadece insan hafızası rol oynamıştır. Ong'un "Birincil Sözlü Kültür Ortamı" dediği bu yazı ve benzeri kayıt öncesi sözlü kültür ortamında söylenen her sözün "hafızada kalabilirliği" son derece önemli bir özellik olarak karşımıza çıkar. Bilindiği gibi evrensel olarak bütün kültürlerde ilk sözlü edebiyat veya halk edebiyatı türlerinin şiir şeklinde olması ve müzik eşliğinde icra ediliyor olmaları da Birincil sözlü kültür ortamında hafızada kalıcılığın zorunlu olarak taşıdığı söz konusu (Çobanoğlu, 2009c) önemlidir.

Bu bağlamda, nasihat insanlık tarihinin en eski anlatım tutumlarından birisi belki de birincisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasihat bir insanın başına gelen veya yaşadığı bir olaydan, takip ettiği bir ilkeden yola çıkarak bir başka insana akıl vermesi ve yol göstermesi olayıdır. Buna bağlı olarak nasihatın birinci elden denenmiş veya sınanmış bir bilginin yine ilk ağızdan bir bilmeyene veya yanlış bilene aktarılması, öğretilmesi ve düzeltilmesi etkinliklerini içeren bir eğitim ve öğretim olayıdır. Hz. Muhammed'in bir hadisinde "Din nasihattir."¹¹ dediği göz önünde bulundurulursa, nasihat anlatım tutumunun küçük bir bilgidен, baştanbaşa bir dinin öğretilmesini bile kapsayacak genişliğe ve derinliğe sahip oluşu açıkça görülebilir.

Nasihat anlatım tutumu bir insanın bir başka insana yaptığı veya yapmayı düşündüğü bir işle ilgili olarak kendi başından geçmiş ya da başkalarının başından geçmiş olaylarda elde edilen tecrübelerden veya doğruluğu sınanmış bilgilerden yola çıkılarak yardım edilmesi veya yol yöntem gösterilmesidir. Bu özellikleriyle de nasihat bireyler arasında yardımlaşmayı ve sosyal dayanışmayı artırıcı işlevlere sahip evrensel bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹¹"Din nasihattir." Müslim; 55, Ebu Davud; 4744, 4944, Buhari; 1c. 211, Nesei; 4181, 4202, Tirmizi; 1990.

4.1.3. Nasihat Anlatım Tutumunun İşleyiş Sistematiği ve Analoji Yöntemi

İnsanlık tarihinde kültürün birincil sözlü kültür ortamında (Ong, 1995) üretilip sözlü aktarımlar yoluyla bir kişiden bir başka kişiye bir kuşaktan bir başka kuşağa aktarılmasında son derece eski, köklü ve günümüzde de son derece işlevsel bir anlatım tutumu olarak nasihatın işleyiş sistematiği ve oluşturulma yöntemi üzerinde durmak yararlı olacaktır. Bu bağlamda, öncelikle nasihatın aktardığı bilginin niteliğine daha yakından bakarak konuyu daha açıklayıcı kılabiliriz.

Nasihatle aktarılan bilgi çoğunlukla yaşanmış tecrübelerin yaşanan veya yaşanması muhtemel olayları, anoloji (andırma, benzetme) yoluyla öngörme veya önleme bilgisidir. Bilindiği gibi anoloji (analogy) bazı ortak yönleri olan iki olay, kavram, davranış veya şey arasındaki benzerliklerden yararlanılarak bilinmeyen benzerliklerin bulunması yöntemidir. Anoloji daha çok benzetmeler yoluyla sonuca gitmek zorunda kalınan Psikoloji, Antropoloji, Folkloristik ve benzeri bir çok bilgi dalında kullanılan bir problem çözme ve sonuca ulaşma yöntemidir. Bu yöntemle elde edilen sonuçlar gözlem ve deneylerle kanıtlanmadıkça bir ihtimal olmaktan başka bir anlam taşımazlar. Aynı durum nasihat için de geçerlidir. Nasihat eden dayandığı olay, durum, tutumdan hareketle elde edilmiş bilgiden hareketle, nasihat ettiğinin karşılaşılabileceği olay, tutum ve davranışa dair bir ihtimali gündeme getirerek dikkati ona çeker ve bu yolla nasihat ettiğinin başına gelme ihtimali olan olayı öngörmeye veya muhtemel olumsuzlukları önlemeye çalışır. Bir başka ifadeyle, anoloji iki farklı olay, davranış, tutum veya şey arasındaki benzerlik /(ler)/den hareketle birisi için dile getirilenlerin diğeri için de söz konusu olduğunu ileri sürmektir.

Bu bağlamda, nasihat bilgisi yaşanarak “deneme-yanılma” yoluyla elde edilmiş tecrübî veya deneysel bir bilgidir. Nasihat eden buna dayanarak nasihat etme hakkını kendinde bulur ve nasihat eder. Buna göre, gündelik yaşam ya da sosyal ve kültürel hayata dair nasihat eden ya kendi buna yaşadığı bir olayın sonucunu göz önünde bulundurarak ya da bir başkasının veya başkalarının yaşadıklarını “neden-sonuç” ilişkisi içinde değerlendirerek, nasihat edilecek olanın nasihat edilmesine neden olan yaşadığı yahut yaşaması muhtemel olayın arasındaki benzerliklerden yararlanarak öngörülen veya önlenilmek istenilen olayların bilgisini ifade etmeye “nasihat etme” veya “öğüt verme” diyoruz. Kısaca, nasihat etmede, kıyaslama

yoluyla benzer iki olay, tutum veya şeyin benzer bir sonuca yol açacağı kabulü esastır. Nasihat etmekle, geçmişte yaşanmış ve denenmişin bilgisinden yola çıkılarak şimdi yaşanmakta olan veya çok yakın bir gelecekte yaşanacak olanın ortaya konulması amaçlanır. Bu amaca yönelik olarak geçmişte yaşananla açıklanıp gösterilmesi amaçlanan ihtimali ortaya koyacak şekilde bir yapılanma, nasihat etmenin işleyiş mantığını oluşturur.

Bir başka ifadeyle, nasihat edenin kendi veya başka/larının başında geçen ve çoğu kez atasözü niteliğinde genel geçer bir kabule sahip olan olay ve ilkeleri, nasihat ettiği kişinin yaşadığı veya yaşaması muhtemel olayla benzeştirip kıyaslamakta ve benzer bir sonucun muhtemel olduğunu nasihat ettiğine çağrıştırmakta veya hatırlatmaktadır. Nasihat anlatım tutumunun bu işleyiş mantığı veya yapısı aynı zamanda öğrenmeyi kolaylaştırıcı soyutu somutlaştırıcı, karmaşığı basitleştirici özellikler ve gizli işlevler de içermesi bakımından son derece dikkat çekicidir.

4.1.4. Konuşmalık Türler ve Nasihatler İlişkisi

Kültürün insanoğlunun tabiatla olan mücadelesinde elde ettiği tecrübeleri bir kişiden bir başkasına, bir kuşaktan diğerine taşıma sürecinde nasihat diğer anlatım tutumlarına göre ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Öncelikle, nasihatle aktarılan bilgi çoğunlukla denenmiş veya sınanmış bir bilgidir. Bu nedenle güvenli bir bilgi kaynağı olarak karşımıza çıkar. Dahası, nasihat etme olayı aynı zamanda bir sosyal ve toplumsal hiyerarşi belirleyici gizli işlevi de beraberinde taşır ve toplumsal rollerin oluşumunda önemli rol oynar. Genç ve tecrübesiz birinin yaşlı-başlı birisine nasihat etmesi bugün de yadırganacak bir şey olarak algılanması biraz da söz konusu geleneksel kalıplaşmış toplumsal hiyerarşi işlevinden kaynaklanmaktadır. Aynı, şekilde hemen hemen aynı yaşlarda ve toplumsal statülerde olan insanların birbirine nasihat etmeleri halinde “nasihat etme!” ve “sen kim oluyorsun da bana nasihat ediyorsun!” benzeri ifadelerle “nasihat etme” ve “nasihat edilme” toplumsal rollerinin reddedilerek gizli veya yarı açık kuvvet veya hâkimiyet çekişmelerine rastlanılması da yaygın olarak görülebilir.

Dolayısıyla, nasihat etme her şeyden önce bir otorite meselesidir ve her otoritenin birincil varlık temeli olan meşruiyet sorunuyla karşı karşıyadır. Bu bağlamda Türk halk kültürünün en yaygın konuşmalık türlerinden birisi olan

atasözlerinin “ata”nın “sözü” olarak adlandırılması bir tesadüf değildir. Dahası yeryüzünde evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkan bu konuşmalık türün sadece Türk kültüründe “ata”nın “sözü” olarak adlandırılması da son derece kültüre özel bir hususiyet olarak karşımızdadır.

Bu hususiyetin hiç şüphesiz birinci kaynağı “atalar kültü”dür. Türk kültür tarihinde, mitolojik dönemden itibaren karşımıza çıkan “Türk Ata”, “Uluğ Türük”, “Oğuz Ata”, “İrkıl Ata” ve “Korkut Ata” gibi adlarını bildiğimiz İslâmiyet öncesinin atalar kültü, Türk kültürünün en önemli var edici dinamiklerinden birisidir. Bu bağlamda, “atalar kültü” ataerkil dönemde dünyevi ve mistik başarılarıyla toplumsal, sosyal ve kültürel roller için model oluşturacak derecede olgunlaşmış erginleşen, “eren”leşen, en ideal formuyla “alperenleşen” atalara karşı sağlıklarında duyulan, saygı ve sevginin ölümlerinden sonra da korku ve yardım beklentisiyle oluşan mistik ürpertilerin beslediği bir inanç ve tapınç örüntüsünün adıdır.

Türk kültür tarihindeki en önemli var edici dinamiklerden birisi olarak atalar kültü, İslâmiyet’in kabul edilmesinden sonra da, ad, ünvan, toplumsal, sosyal ve kültürel rol olarak, “evliya” ve “din ulusu” gibi geniş ve sathi bir İslâmi terminoloji altında meşruiyetlerini tartışmasız olarak sürdürmüşlerdir. Bu konuda Özkul Çobanoğlu’nun (2004:5) 16. yüzyılın ünlü Türklük bilimcisi Bergamalı Kadri’den yaptığı”Atalar, hakikatşinas kimselerdir. Sözleri hep vakidür. Galiba atalar şol kimselere dirler ki sözleri enbiya, evliya sözlerine benzeye; ekser anların sözleri zarb-ı mesel ola“ şeklindeki alıntı atasözü bağlamında son derece anlamlı ve atalar kültürünün söz konusu değişimi-dönüşümü ve sürekliliği bakımından da konuyu son derece net bir biçimde açıklayıcıdır.

İslâmiyet öncesi dönemde atalar kültürünün ve bir anlamda da ataların sözlerinin veya nasihatlerinin önemini en iyi anlatan metinlerin başında, Oğuz Kağan Destanı’nın Uygur varyantı gelmektedir. Aynı şekilde Dede Korkut Hikâyeleri de bize ata anlayışının ve atalar kültürünün geçmiş dönemlerdeki yaşayışına dair son derece çarpıcı örnekler vermektedir.

4.2.KONUŞMALIK TÜRLERDE BİR ANLATIM TUTUMU OLARAK NASİHATLERİN TEMATİK ÖZELLİKLERİ

4.2.1. Sosyal Değerler ve Nasihat Temaları İlişkisi

Kültür ister maddi isterse manevi olsun belirli bir toplumun değerler sisteminin bir bütün halinde ve sistematik olarak ifade edilmesidir. Bir kültüre has

değerlerin toplumsal etkinlik kazanmaları norm ve töreler yoluyla sağlanır. Bir başka ifadeyle, bir kültürün sosyo-kültürel değerleri töre, gelenek, görenek, âdet gibi kalıplaşmış normlarıyla ve bu normlara uygun yaptırımlarıyla sosyal hayatı kendiliğinden düzenler. Sosyo-kültürel değerlerin kalıplaşmış normlarıyla toplum ve sosyal hayatın düzenlenmesinin yanısıra bireyler ve gruplar arasındaki dayanışma ve kaynaşmayı da sağlayan işlevleri vardır. Bu işlevleri nedeniyle de, kültür kaynaşmanın veya toplumsal birlik ve beraberliğin, dayanışmanın en önemli kaynağıdır. Dahası, kültür yansıttığı toplumsal yapıya bağlı olarak bir toplumun diğerinden ayrılan ve ulusal olan yönlerini ortaya koyar. Bu bağlamda kültürün belki de en önemli işlevlerinden birisi bireyin kişilik ve kimlik kazanmasını sağlamasıdır.

Her ulusal kültür ortaya çıkıp çiçeklendiği mitolojik dönemden izler taşır. Bu izlerin en bariz olduğu alanlardan birisi, kendini dışavurup ifade ettiği dildir. Bunu gündelik hayatta çoğu zaman sözlerle bile ifade edilmeyen hatta bazı durumlarda gizlenen veya gizlice uygulanan, geleneksel inanışlar ve geleneksel olarak kalıplaşmış uygulama ve davranışların tümünü içine alan halk inançları izler. Bir çoğu içinde yer aldıkları toplumun resmi veya kitabi dinine (high religion) ters düşebilen buna istinaden de, heteredoks veya “hurafe” ya da “batıl inanç” gibi ön yargılı ifadelerle adlandırılan bu “halk dini”nin (folk religion) en önemli kısmı Halkbilimciler tarafından “halk inançları” (folk believes) olarak adlandırılır. Bu temel unsurlar başta olmak üzere bir toplumun kendini idrak ettiği ve diğer toplumlardan farklı kabul ettiği temel ulusal kimlik inşa edici kabul ve değerler onun folklorunda yer alır. Bir toplumun folklorunun bütün unsurlarını, bütün yönleriyle içine alacak şekilde kültürüyle birlikte örtüştürüp veya çatışma noktalarını yumuşatıp azaltarak anlamlı bir hale getiren ve sosyo-kültürel bir düzen sistematığı içinde çalıştıran kendi mantığı içinde tutarlı zihinsel ve metafizik sistematığe “halk felsefesi” (folk philosophy) adı (Çobanoğlu, 2011a) verilir.

Kabaca, dışımızdaki dünyanın nasıl oluşup nasıl bir sistem dahilinde işlediğine dair geleneksel kabulleri içeren karmaşık algılayışı “dünya görüşü” (worldview) olarak tanımlayabiliriz. Bir bireyin dünya görüşünün oluşmasında içine doğup büyüdüğü kültürün halk felsefesi en önemli rolü oynar. Konuyla ilgili çalışmada Alan Dundes halk felsefesini oluşturan motif mahiyetini haiz çekirdek birimleri işaret etmekle birlikte bunların işleyişi konusunda fikir serdetmemektedir. Öte yandan Lévi Claude Strausse, *Yaban Düşünce* adlı (2010) çalışmasındaki halk

felsefesi veya düşüncesi hakkındaki tespitleri ve onun ifadesiyle “yap-takçılık” olarak adlandırılan kalıplaşmış hazır halk fikirlerinin bir araya getirilerek oluşturulmasını anlatır. Halk arasında sözlü nakil yoluyla gelen kalıplaşmaları gündelik yaşamı oluşturmada ve yönlendirmede düşünce üretirken ve bunu davranışa dönüştürürken nasıl kullanıldığını açıklamaktadır. Böylece Alan Dundes’in işaret ettiği hazır kalıp ifadeler haline dönüşen “çekirdek birim”lerin bir araya gelerek geleneksel düşünce doğrultusunda oluşan daha büyük metinlerin, söylemlerin ve onlara bağlı işe koşulacak eylemlerin alt yapısı ortaya çıkmaktadır. Ancak, Lévi Claude Strausse’nin kısaca “yap-takçılık” olarak nitelendirdiği bu geleneksel çekirdek birimlerin bir araya getirilişi ve yeni metinlerin üretilişi sürecinin işleyişi konusu yeterince açık değildir. Bu bağlamda, Özkul Çobanoğlu’na göre (2011a) geleneksel çekirdek birimleri belirli bir amaç yönelimi içinde işe koşan ve toplayan dinamik faktör “anlatım tutumu”dur. Bilindiği gibi, anlatıcının veya konuşanın dinleyicisinde uyandırmak istediği duygu ve düşünceye yönelik olarak konusunu ele alış ve işleyiş tarzına “anlatım tutumu” diyoruz.

Türk Halk Edebiyatında yer alan anlatım tutumları konusunda yapılan bir çalışmada (Çobanoğlu, 2000) sekiz çeşit anlatım tutumu tespit edilmiştir. Bunlar, i.)nasihat (öğüt verme), ii.) güzelleme (övme, methetme), iii.)yerme (eleştirme, taşlama), iv.)haber verme (bilgilendirme, didaktik), v.)şikayet etme (şikayet, dilekçe), vi.)güldürme (eğlendirme, mizah), vii.) ağlatma, kederlendirme (yas tutturma, ağlatma), viii.) hüner gösterme (sözel sanatlarda veya söz söylemede ustalık gösterme) şeklinde (Çobanoğlu, 2000:92-111) sıralanabilir. Bu tasnifte yer alan anlatım tutumlarının her biri kendi başına veya birkaçıyla birlikte karışık ve katışık olarak Alan Dundes’in halk felsefesinin temeli olarak kabul ettiği çekirdek birimlerden bildiklerinden konuşma ve düşünme durumuna uygun düşenleri bir araya getirerek ve icra edilmesi beklenen türün şekil özelliklerini takip ederek eser yaratır. Bu konuşma biçiminde bir “güzelleme” de olabilir, manilerden oluşan bir “taşlama” veya bir kahramanın kahramanlıklarını övmeyi amaçlayan bir “koçaklama” olabilir. Sözel sanatlar ve söz söylemedeki hünerini göstermek isteyen birisi ise, atasözlerinden oluşan dudak değmez¹² bir elifba veya benzeri bir eser

¹² Dudakdeğmez’in (lebdeğmez) Âşık Tarzı ve Divan Şiiri arasındaki müşterekliği konusunda bkz. (Kirman, 2005).

yaratabilir.

Burada sıralanan anlatım tutumlarıyla Türk Halk Edebiyatında özellikle de Halk şiirinde yer alan sözlü edebiyat türlerinin örtüşmesi bizi yanıltmamalıdır. Çünkü söz konusu edebiyat türünün oluşturulmasında önemli faktörlerden birisi olan anlatım tutumu sadece belirli bir tek türün oluşumunda işe koşulmaz dolayısıyla tamamen o türle sınırlandırılmış bir özellik değildir. Mesela, taşlama veya eleştiriyi ele alalım bu Âşık Tarzı Edebiyat geleneğinin icra töresi içinde “taşlama” türünün oluşumunu sağlayan anlatım tutumudur.¹³ Ancak gündelik hayatta karşısındakinin yaptığını veya anlattığını doğru bulmayan, onaylamayan birisi birbiri ardı sıra anlattığı fıkralarla, söylediği atasözleriyle ya da anlattığı kişisel tecrübe anlatılarıyla aynı şekilde eleştirel bir anlatım tutumuyla karşısındakini “taşlamak”tır. Aynı şekilde, arkadaşının, babasının veya oğlunun bir kavgada yaptıklarını överek yücelterek bir başkasına anlatan insan, anlatım tutumu olarak methetmekte ve adeta onu “koçak”lamaktadır. Eğer olup biten kavgayı bir kahraman etrafında onu yücelterek ön plana çıkarma amacıyla hareket etmiyor sadece olup biteni anlatıyor, “dedikodu yapıyorsa” aynı zamanda bilgi ve haber paylaşan didaktik bir anlatım tutumuyla da karşı karşıyayızdır. Karşımızdaki insan tanıdığımız veya tanımadığımız bir insanın başından geçen bir olayı söz konusu kişinin ses tonu ve tavrıyla birlikte jest ve mimiklerini de katarak anlatıyorsa, bizi eğlendirmeye, güldürmeye yönelik anlatımının içinde hüner göstermeye odaklı bir anlatım tutumuyla da oluşturulan bir icranın varlığı söz konusudur.

İçinde nerdeyse daima bilgi vermeyi de içeren bir anlatım tutumu olarak öğüt verme veya nasihat ise yukarıda sıralanan sekiz anlatım tutumu içinde belki de en eski ve işlevsel olanıdır. Çünkü giriş kısmında da vurguladığımız gibi temel olarak bir bilgi, görgü, tecrübe biriktirme işlemi olarak kültürün varoluş zemininde karşımıza nasihat çıkmaktadır. Nasihat bir anlatım tutumu olarak sadece bir bilgi aktarımı değildir. Bu nedenle de esasen haber ve bilgi veren bunu aktarmayı ve öğretmeyi amaçlayan bilgilendirici, bilgi verme odaklı didaktik anlatım tutumundan farklılaşır. Nasihat anlatım tutumunda daha önce gözlenmiş, yaşanmış ve tecrübe edilmiş olay, olgu ve bilgilerden hareketle anoloji yoluyla yapılan bir kıyaslama ve buna istinaden ileri sürülen bir ön görme vardır. Nasihat etmek, geleneksel olarak,

¹³ Âşık Tarzı konusunda bkz. (Günay 1986; Çobanoğlu 2000; Özarlan 2001).

kişisel veya toplumsal olarak olup biten bir olayın bir sonraki alacağı şekli bilgi, görgü ve tecrübesinden hareketle gören birisinin çoğunlukla meydana gelecek olanlardan etkilenebilecek olana veya olanlara yaptığı bir uyarı, bir ikaz veya bir tavsiyedir. Ancak, her tavsiye, uyarı ve ikaz bir nasihat değildir. Çünkü hem kavramsal olarak hem de uygulana gelen bir geleneksel olgu olarak nasihat verme ve alma bir sosyal değer olduğu kadar; nasihatler sosyal değerlere dayanmak ve onlar doğrultusunda oluşmak zorundadır.

Mesela, “fuhuş” evrensel olarak “kötü”dür. Fuhuş onaylanan ve öğrenilmesi devam ettirilmesi toplum ve kültür tarafından istendik bir değer değildir. O toplumun sosyo-kültürel hayatına yön veren bir “sosyal değer” hiç değildir. Bu nedenle de, insanları fuhuşa teşvik eden, fuhuşu öven, tavsiye eden hiçbir uyarı hiçbir kültürde hiçbir zaman “nasihat” olarak adlandırılmayacaktır. Dolayısıyla, nasihatler bireysel ve toplumsal sağ duyunun üzerinde sosyal ve kültürel olarak olumlu, toplumsal bütünlüğü sağlayıcı ve devam ettirici temel kabuller olarak görülen istendik sosyal değerlere paralel olmak ve onlarla uyum içinde olmak durumundadır. Bu nedenle bir toplumun sahip olduğu sosyal ve kültürel değerlerini anlamak ve onların bağlamlarıyla birlikte değerlendirildiği taksonomik bir indeksini hazırlamak açısından o toplumun nasihatlerinin en iyi kaynak olduğu rahatça söylenilebilir.

Bu konuda daha da ileri gidilerek bir toplumun sosyal değerlerinin tamamını yazılı kaynakları başta sahip olunan dinin kutsal kitabı olmak üzere dini ve din dışı kaynaklarda bulma imkânı yoktur, demek mümkündür. Özellikle yukarıda işaret edilen halk felsefesi ve dünya görüşünü oluşturmada sözlü kültürün ve kaynakların birçoğunun yazıya şimdi bile geçmemiş olduğu düşünülürse bu durum daha rahat anlaşılabilir. Sosyal değerler ve onlar doğrultusunda oluşturulmuş ya da sosyal değerleri oluşturan inanışlar kadar her zaman yazılı kültür veya yüksek kültürde yer almayabilir hatta çoğu kez onlarla tenakuz veya çatışma halinde olmakla birlikte sözlü kültür içinde halk felsefesinin sinesinde yer alabilir ve onun tarafında korunarak yaşamaya devam edebilir. Bu konuda İstanbul’dan ve Hanefi inancına sahip bir aileden, okuma-yazma bilen babaanneden derlenen şu nasihat örneği ve sosyo-kültürel bağlamı dikkat çekicidir:

Bir zamanlar bir kadın ile bir oğlu varmış. Bu kadın çok cimri, huysuz ve çok merhametsiz bir kadıymış. Oğlu da bilakis çok cömert, iyi huylu ve çok merhametliymiş. Bu kadın eve gelenlere hiç iyi davranmazmış. Evine gelenlerde zaten onun için değil, o kadının iyi yürekli oğlu için gelirmiş. Bu kadının oğlu evine gelenlere

bir şeyler ikram etmeye kalksa, kadın hemen bağırp çağırılmaya başlar, kıyameti koparır. Oğlu hem annesini incitmek istemez, hem de onu tatlı dille uyardı; ama nafiye... Bu kadın bir gün hastalandı, ağzından kanlar çıkar bir şekilde ölmüş. Sonra toprak bu kötü kalpli kadını kabul etmemiş ve onu tekrar dünyaya köpek olarak göndermiş. Ve yaptıkları her şeyi köpek olarak sabahtan akşama kadar havlayarak insanlara anlatmaya çalışarak cezalandırmış.”bunu da bana babaannem anlatmıştı. Bu hikâyeyi bana anlattıktan sonra: ‘Kızım, misafir her zaman kendi rızık ile gelir; eğer sen, sana gelen Tanrı misafirine iyi davranmazsan, bu Allah’ın hoşuna gitmez. Her zaman evine düşmanın gelse bile saygıda kusur etme.’ derdi.(K.K.120).

Bu nasihat etme, olayı bir hikâye anlatımıyla bağdaştırılmış olarak dolaylı bir anlatım biçimindedir. Dolayısıyla yaygın olarak “kıssadan hisse” olarak adlandırıldığında önce bir kıssa anlatılmakta sonra bundan hareketle nasihat yoluyla telkin edilmek istenilen fikir ve kazandırılmak istenilen davranış kalıbı verilmektedir. Bu nasihat “Tanrı misafiri” kavramı, “misafirperverlik” ve “cömertlik” gibi sosyal değerlerini ve bu değerlere saygısızlık gösteren bir kadının uğradığı ilahi –ama İslâmî olmayan- cezalandırmayı anlatarak güncellemekte ve böylece nasihat eden babaanne kız torununa söz konusu istedik değerleri öğretmeyi ve bu değerlerin gereği olan sosyo-kültürel davranış kalıplarını ona kazandırmayı amaçlamaktadır.

Kaşgarlı Mahmut’un *Divanu Lügati Türk*’te verdiği “Konuk kelse kut kelir”¹⁴ şeklindeki atasözüne bakıldığında göçerevli Türk hayat tarzının İslâmiyet’ten önce de istedik değer kabul ettiği “misafirperverlik” ve “cömertlik” değerlerinin kıssada işlendiği görülür. Dahası Cengiz Yasası’na bile giren “Eve düşmanın bile silahsız olarak gelmesi durumunda iyi davranılması ve korunulması” ve Türk dünyasının her yerinde geçerli olan bu törenin veya sosyo-kültürel ilkenin bu anlatıda yer alması son derece dikkat çekici bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuk gelen eve kut gelir, şeklindeki anlayış İslâmîleşerek “misafir her zaman rızıkıyla gelir” şekline dönüştüğü ya da iki anlayışın süreklilik gösterecek bir biçimde bağdaşık birleştiğini söyleyebiliriz. Ancak, anlatıda yer alan “cimri” ve “misafir sevmez” kadının hastalanıp ölmesi ve onun ölüsünü “toprağın kabul etmemesi” dahası onu “toprağın” (Yer tanrısı?) “köpek” kılığında tekrar dünyaya göndermesi ve kadının yaptıklarının cezası olarak yaptığı her şeyi köpek olarak sabahtan akşama kadar havlayarak insanlara anlatmaya çalışması bu küçücük nasihat anlatısının henüz

¹⁴ Bu atasözünün tarihsel ve güncel kaynaklardaki durumu için bkz. (Çobanoğlu 2004).

İslâmîleşmemiş mitolojik katmanları ve motiflerini göstermesi bakımından emsalsiz bir değere sahiptir. Dolayısıyla, konuşmalık türlerde nasihat anlatım tutumuyla meydana getirilmiş sözel yapıların Türk sosyo-kültürel yapısını oluşturan ve süreklilik gösteren sosyal değerleri anlayıp çalışmadaki öncelikli bir kaynak olma özelliğini daha iyi anlamak mümkündür.

Bu bağlamda, Trabzon'dan İstanbul'a okumaya gelen kız torununa okuma-yazma bilmeyen oldukça yaşlanmış bir babaannenin torunundan istediklerine veya ettiği beş gruba ayırdığımız nasihatlere bakabiliriz: Onun dünya görüşü doğrultusundaki istediklerinin neredeyse tam bir listesini veren bu nasihatler şu şekildedir:

1)“Kizum sensin reşat altını..kodik seni kutiya yolladik seni istanbula..Kutinin içinde duracaksın...dışına hiç çıkmayacaksın...haçan okulunu bitirupta geldun mi, çıkaracaguk seni kutidan dışarı..vereceguk seni başkasına..” (K.K.97.).

Babaanne belki bildiği en değerli en somut nesne olan “Reşat Altını”na benzettiği torununun İstanbul'daki okuma serüveninin istedik geleneksel değerler doğrultusundaki sınırlarını çizmektedir. Bir altın gibi değerli olan torun İstanbul'da bir altının kutusunda saklanması gibi saklanıp korunmalı, okumasını bitirdikten sonra da yine geleneksel yol ve yordamla eş ve yuva sahibi olması aksi düşünülemeyecek bir karar ve adeta kader olarak arzu ve telkin edilmektedir. Toruna bırakılmış bir başka seçenek ya da davranış ihtimali yoktur.

2)“Kizum uşaklarla hiç konuşma...olar sana bakarlarsa hiç taraftarısına bakma..olar koşsun tursunlar peşinden..çatlasınlar.” (K.K.97.).

Babaannenin ikinci nasihatinde daha belirgin olarak kız torunundan istediği erkek çocuklardan uzak durması ve onlar ne yaparlarsa yapsınlar torunun onlara yüz vermemesidir. Torunun bir çocuğa gönlünü kaptırmanın önüne geçilmek istenmektedir. Ancak bu tahditin bir tehditle yapılmasından çok “çatlasınlar” gibi dişilik ve kadınlık çağrıştıran bir ifade ve güdülemeyle yapılmış olması dikkat çekicidir.

3) “Kizum yolda sana birisi derse, gel ha bu tarafa baban seni bekliy sakın ona inanma hemen eve gelesun inanmayasun onlara..” (K.K.97.).

Üçüncü nasihat İstanbul gibi büyük bir şehirde torunun kandırılarak kaçırılması ihtimaline karşı yapılmakta ve “babasının beklediğini” söyleyenlere bile inanmaması istenmektedir.

4)“Yolda adamlar sana sakiz verursa sakın oni alma da yemedi seni kandirurlar da bişey yaparlaru sana...” (K.K.97.).

Bu nasihatte açık bir biçimde babaanneninin “Nuri Alço Sendromu”na¹⁵ karşı torununu yediğine içtiğine dikkat etmesini, aksi halde yiyecek ve içeceğine “ilaç” ve benzeri bir madde katmak suretiyle kendisine tecavüz edilmesinin önüne geçmeye çalışan uyarılarda bulunmaktadır.

5)“Kizum oki adam ol bizler yaşlanınca bize bak..seninde torinların okisin sana baksınlar..iyi evlad olasin..hak yemeyesun...adaletli olasin..insanları sevesin...” (K.K.97.).

Bu nasihatlere göre babaanneninin üzerinde durduğu en önemli konu “namus”unu korumasıdır, denilebilir. Ona göre, şehir değiştirmek ve artık yalnız “kız başına” İstanbul gibi büyük bir şehirde yaşayacak torunundan kendisini baştan çıkaracak, başına bela açacak, kandırıp tecavüz edebilecek insanlardan uzak durma ve kendini ve onurunu koruma yolları gösterilip bilgi verildiği ve bu yönde nasihat edildiği görülmektedir.

Babaanne torununun başına gelebilecek en korktuğu konulardaki nasihatlerini sıraladıktan sonra ondan kişisel beklentisi olan “okuyup adam” olmanın ki -İstanbul’a gidişin bir bakıma amacıdır- gerçekleşmesinin sonucu yaşlandığında kendisine bakılması ve eğer böyle istendik bir davranışta bulunursa tanrısal olarak onun da torunu tarafından bakılarak ödüllendirileceğini hatırlatmakta ve bunların “iyi evlat” olmanın ölçüleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bunların aksi davranışların “iyi evlat” olmayı zedeleyeceğinin altı çizilmektedir. İyi evladın aynı zamanda “hak yemeyen” ve “adaletli davranan” bir insan olarak “insanları seven” bir karaktere sahip iyi bir kişi olarak portresinin tamamlanmasıyla, 18-20 yaşındaki bir genç kıza nerdeyse baştan sona bir yaşam eskizinin verildiği söyleyebiliriz. Bir başka ifadeyle babaanneninin yukarıda yer alan beş nasihatinde, dünya görüşünün hemen hemen bütün temel sosyal ve kültürel değerlerini yansıttığını söylemek mümkündür.

Türk sosyo-kültürel yapısı içinde bizzat nasihatın kendisi temel bir sosyal değerdir, demek yanlış olmayacaktır. Bu konuda nasihat etmenin ve tutmanın

¹⁵ Türk filmlerinde uzunca bir dönem aktör Nuri Alço tarafından oynanan genç kızları ve kadınları başta içeceğine uyuşturucu madde katarak tecavüz etme üzere çeşitli hileli yollarla “kötü yola düşürme” motifi günümüzde gittikçe yaygınlaşan bir şekilde Nuri Alço adıyla özdeşleşmesi nedeniyle bu davranış kalıbını “Nuri Alço Sendromu” olarak adlandırıyoruz.

özellikle de “ana-baba nasihatı”nın özel bir yeri vardır ve bu özellik aynı zamanda nasihat etme ve nasihat tutma davranışının adeta dini ve mistik kökenlere sahip bir sosyo-kültürel davranış biçimine de dönüşmesini sağlayarak Türk halk dininin (Turkish folk religion) son derece önemli bir kaynağını ve değerleri vaaz eden sıra dışı bir aracını oluşturur.

Bu bağlamda, Gaziantep’in ilçelerinden birinin köyünde olup biteni anlatan şu kişisel anlatı konuyu daha iyi açıklamamıza yardımcı olacak niteliktedir:

Dedem iki evlilik yaptı. İlk evliliğinden 7 çocuğu; 5 kız 2 erkek oldu. 2 erkek ailenin büyük çocuklarıdır. İlk hanımı vefat edince ikinci evliliğini yaptı. İkinci evliliğinden de 5 erkek çocuğu oldu. Ve bu çocukların en büyüğü 13–14 yaşlarında iken en küçüğü 5 yaşında idi. Bu arada dedem büyük bir arazi aldı. Bu arazileri ilk hanımından olan 2 erkek çocuğuna verdi. Bunlara da vasiyette bulundu:”oğlum diğer arazileri de ikinci annenizden olan 5 çocuğa yapacağım, şayet ömrüm yetmezse diğer arazilerden hisse almayacaksınız. Bunu size vasiyet ediyorum.”Ve diğer arazilerin tapu işlerine başladı, yetiştirmeden vefat etti. Vefatının ardından 5 veya 6 ay geçince ikinci annelerine araziye böleceklerini söylediler. İkinci anneleri”oğlum neyi bölüyorsunuz, babanızın vasiyetini dinlemediniz mi”onlar “ölüm hak miras helal”dediler. Biz arazileri böleceğiz ve hakkımız olanı alacağız dediler ve böldüler. İlk annelerinden olan çocukların durumu çok iyi, zengin oldular. Diğer çocuklar da fakir kaldılar, onlara bakmadılar.

Bu arada onların arazisi yüzünden kan davası çıktı. İlk anneden olan çocuklar adam vurdular, katil oldular. Hapishaneye düşüp hüküm giydiler. Bu arada annelerinin onlara nasihati şu oldu.”*evlatlarım bu üvey kardeşleriniz hakkında sizin bilmediğiniz şeyler var. Baba malından size çok çok haksızlık yaptılar, ama olsun onlar her şeylerini kaybedecekler, sizin durumunuz çok iyi olacak, iyi yerlere geleceksiniz. Siz yine de onlardan yüz çevirmeyin, Allah rızası için kardeşlerinize bakacaksınız. Bunu size bir anne olarak nasihat ediyorum.* Ve onlar da annelerinin vermiş olduğu nasihati harfiyen yerine getirdiler ve onlara baktılar hala da bakıyorlar. Onlar ise çok perişan oldular, hapisten çıktılar. Uzun sürmeden vefat ettiler. Çocukları ile asgari ücretle çalışmaya başladılar. Annelerinin nasihatini dinledikleri için 5 kardeşin durumu iyi.(K.K.60.).

Bu anlatı da, geleneksel değerlerden birisi olarak karşımıza çıkan “ana-ata nasihatini tutan kişinin adeta kutsanması ve bütün işlerinin yolunda gideceği fikridir. Bunun aksi ise tam tersine ana-ata nasihati tutmayanın işlerinin yolunda gitmeyeceği, “uğursuzluk” ve “hayırsızlık”ın ona ve işlerine musallat olacağı böylece er ya da geç bu dünyada cezalandırılarak yaptıklarının ve dolayısıyla hak ettiği cezanın gerçekleşeceği şeklindeki inanıştır. Halk arasında geleneksel dünya görüşünü ifade eden ve “etme-bulma” dünyası şeklinde formüle edilen ve Türk halk dininin en

önemli kavramsallaştırmalarından birisini oluşturan bu inanın ölen atanın tutulmayan vasiyeti ve kul hakkıyla affedilemez bir “günaha” dönüşmesinin yanı sıra “sövene dilsiz/dövene elsiz” ya da “kemlik yapana iyilikle cevap vermeyi” içeren nasihatleri de içerdiği ve buna istinaden pek çok inanç, uygulama ve pratiğin oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu ve benzer yol ve uygulamalarla nasihatlerin bir çoğu kolaylıkla halk dininin bir kısmına dönüşmektedir. Bu da hem onların köklülüğünü hem de sosyo-kültürel olarak işlevselliğini sağlayan kaynakların başında gelmektedir.¹⁶

Bu bağlamda, yukarıda yer alan anlatıdan nasihat etme ve tutma ile ilgili inanış ve uygulamaları yok sayar veya çıkarırsak “insan insanın kurdudur.” diyen materyalist ve kapitalist bir dünya görüşünün hâkim olduğu kardeşin kardeşi mal ve maddi değerler için aldatıp telef ettiği ve bir daha bir araya gelemez düşmanlara dönüştüğü acımasız bir dünyanın kapılarını aralamış ve kendimizi tarifi kolay olmayan sosyal ve kültürel bir çözülmenin tam ortasında buluruz. Bu durum bir bakıma nasihatlerin sosyo-kültürel çözülme önlemek amacıyla bireyleri ve aileleri sosyal birlik ve bütünlükler meydana getirme ve bu yapıları bir düzene kavuşturup devam ettirmeyi sağlayan sosyal ve kültürel değerlerin vaaz edicisi veya halk dininin yarı mistik ve dini bir aracı veya enstrümanı olmasına yol açmıştır.

Ancak nasihatlerin halk dininde ve geleneksel dünya görüşü içinde bulunduğu bu konumun onları kabul edilmesi mutlak olan yazılı veya resmi dinlerin dogmalarına dönüştürdüğünü söylemek mümkün değildir. Neredeyse her genç kuşağın en azından bir kısmının deneme-yanılma sonucu oluşan nasihatleri de adeta deneme-yanılma sonucu olarak kabul edip benimsediklerini söyleyebiliriz. Bu konuda İstanbul’dan derlenen bir örnek olay konuyu daha anlaşılır kılabılır:

Liseye giderken Banu isminde yakın bir sınıf arkadaşım vardı. Banu saf, iyi kalpli, bir kızdı. Bunun getirdiği bir şey olarak her duygusunu, onun hayatının önemli bilgi ve sırlarını yeni tanışıp hemen güvendiği hemen herkese anlatırdı. Ben de bir gün ona: “Söyleme sırrı dostuna o da söyler kendi dostuna.” diyerek herkese güvenmemesi gerektiğini sonradan üzüleceğini söylemişim. Tamamen onun iyiliği için bir telkin de bulunmuştum ancak o bana nedense darılmış ve küsmüştü. Bu davranışa devam eden Banu bir gün kendisi ile ilgili çok özel bir şeyin bütün sınıf tarafından alay konusu

¹⁶ İslâmiyet ve Türk halk inanışları konusunda bkz. (Kalafât 1996, 1998, 2006) İslâmiyet öncesi Türk dini hakkında bkz. (İnan 1976) Tasavvuf konusunda bkz. (İz 2001).

olduğunu görünce çok üzölmüş ve bana ne kadar haklı olduğumu, bir daha kimseye tam anlamıyla güvenmeden içini açmayacağını söylemişti.(K.K.84.).

Bu anlatıda “sır saklama” ve sır saklamayla ilgili geleneksel değeriendirmeyi formüle eden “Söyleme sırrını dostuna o da gider söyler dostuna” atasözünden istifade edilerek yapılan bir nasihatın bunu dikkate almayan ancak karşılaştığı “musibet” sonucunda önemlerini idrak ve kabul eden bir bireyin öyküsü anlatılmaktadır. Bu bireyin başta umursamadığı nasihatlerin zıddına giderek “musibet” konumunda olan “kendisine ait özel bir sırrın” yayılarak sonunda bütün sınıfın kendisiyle alay etmesine yol açması sonucu nasihatın öneminin kavranıldığını görmekteyiz. Aslında, yaşlı kuşakların “gençler bilseydi yaşlılar yapabilseydi” geleneksel formülasyonunda kendisini ifade eden “bilge”likten hareketle genç kuşaklara yağdırdıkları tabir caizse “nasihat bombardımanı” her zaman anında tutulup benimsenen bir özellik göstermez. Hatta tam tersine sosyal ve fiziki olarak güçten düşmenin pek çok basit fiziki hareketleri güçlölkle yapıyor olmanın karşısında “delikanlı” olarak dikilenlerin onları ve temsil edip teklif ettikleri değeri ve hareketleri “zamanı” ve “modası” geçmiş olarak görüp beğenmemeleri ve küçümsemeleri çok eski zamanlardan beri evrensel olarak karşılaşılan bir davranış kalıbıdır. Aynı şekilde bu tür bir davranışın da ancak “bir musibetin bin nasihatten evla” olduğu fikri doğrultusunda, karşılaşılan kötü bir durumdan sonra kırılması ya da yaşlının temsil ettiği geleneksel bilgeliğinin hâlâ (!) geçerli olduğunun idrak edilmesi de çok eski zamanlardan beri evrensel olarak kabul edilen bir başka gerçektir.

Ancak nasihatlerin kuşaktan kuşağa kelimenin tam anlamıyla bir miras gibi devredilerek aktarılması ve genç kuşaklar tarafından tutulması da yaygın bir davranış tarzı olara karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde İstanbul’dan derlenen bir başka örnek olay da bu özelliği ortaya koyacak niteliktedir:

Rahmetli dedem de babama hayata dair çeşitli nasihatler vermiş: Babamlar eskiden köyde yaşıyorlardı. Babam 16 yaşında İstanbul’a gelmiş iş bulmak için. Babam İstanbul’a gelirken dedem ona nasihatlerde bulunmuş. Büyük bir şehre gelecek olan babama arkadaşlık edeceği insanlarla ilgili “Her zaman kendinden büyüklerle arkadaşlık et. Onların tecrübelerinden faydalanırsın ve hayatta daha az hata yaparsın. Ama tabi ki öncelikle bu insanların dürüstlüğünden ve insanlara olan sevgi ve saygılarının tam olduğundan emin ol. Hatta düşmanların bile senden üstün olsun ki kendini geliştirmek, onları alt edebilmek için seviyeni yükseltmeye çalışsın. Böylece hayat basamaklarını daha emin adımlarla çıkarsın.” demiş.

Babam babasının bu nasihatine her zaman uyduğunu anlatır bize. Daha askere gitmeden evvel askere gidip gelmiş, hatta evli olan arkadaşlarım vardı der. Kişiliği sağlam insanlarla arkadaşlık kurduğunu söyleyen babam büyük şehre gelmenin korkusunu edindiği bu arkadaşlarla çabuk atlattığını ve bu arkadaşlarının kendisinin hata yapmasını engellediğini, doğru yolu gösterdiğini ve arkadaşlarından hayata, evliliğe dair önemli bilgiler ve tavsiyeler aldığını bu nedenle de hayatta pek az hata yaptığını söyler.

Babasından aldığı nasihati ağabeyime ve bana her zaman söyleyen babam aynı şeyi bize de tavsiye eder. Bunu söylerken en çok üstünde durduğu nokta da: “Düşmanlarınız bile sizden yüksek seviyede olsun.” Bence de bu gerçekten önemli bir nokta. Bir insan elbette ki hayatta başarılı olmak ister. Ama zaman zaman rehavete kapılabilir. Ama yarıştığı insanlar olursa hayatında bu rehavete kapılmaz. Bu maddi açıdan da böyledir. Kendinizden daha zengin insanlar olursa eğer çevrenizde siz de onun gibi olmaya çabalarsınız. Ama bunu yaparken dürüstlüğü, insan haklarını elden bırakmamak gerekmektedir. Babam bunu bize her zaman aşılamıştır ve “Haram yoldan gelen para asla hayır getirmez.” der. Biz de her zaman bu nasihatleri aklımızda tutarız. (K.K.77).

Bu örnek olayda bir aile içinde en az üç kuşak tarafından paylaşıldığını gördüğümüz bir nasihat silsilesiyle karşı karşıyayız. Dede tarafından taşradan bir köyden İstanbul’a giden eğitimsiz ve tecrübesiz bir gence verilen bir nasihatın tutulmasıyla elde edilen maddi ve manevi başarı aynı nasihati çocuklarına aktaran babanın canlı tanıklığıyla hiçbir yadırganmaya ve horlanmaya uğramaksızın üçüncü kuşak tarafından özümsemiş kabul edildiği görülmektedir.

Fakat yukarıda verdiğimiz son örneklerden yola çıkarak Türk sosyo-kültürel yapısı içinde nasihati sadece yaşlı kuşakların ve eş, dost, arkadaş gibi tanıdıkların verdiğini söylemek doğru olmayacaktır. Geleneksel olarak böyle bir algılayış bu konudaki sosyo-kültürel gerçekliğin sadece bir kısmını yansıtmaktadır. Türk sosyo-kültürel yapısı içinde bir birey sahip olduğuna inandığı herhangi bir özelliğiyle sahip olduğu tecrübeyi ve birikimi aktarmanın uygun olduğuna inandığı bireylere aktarabilir. Ancak nasihat edilenler nasihat edeni yaşça veya başka bir yönden yetersiz gördüklerinde itiraz ederler ve onun nasihat etmesini reddederler. Bu konuda biraz uç bir örnek olmakla birlikte nasihat etmenin kimlere ve nerelere kadar nasıl uzanabileceğini aksettirmesi dolayısıyla İstanbul’dan derlenen bir başka örnek olay son derece anlamlıdır:

Arkadaşlarımla Çamlıca’ya çıkmıştık. Oturduk, sohbet ettik. Biraz da içmiştik. Saat gece yarısında yanımıza esrar kullanan bir çocuk geldi. Yanımızdaki kız arkadaşlarımız korkup çocuktan biraz uzaklaştı. Çocuk bunu fark edince “Abi! Ne oluyor bişey mi yapçam sanki korkmayın” dedi. Biz de bir şekilde sohbete giriştik çocukla. Çocuk bize

hayat hikâyesini anlattı ve gerçekten zor bir hayatı olmuş ama hayatının büyük bir bölümü kendi hataları yüzünden yok etmişti. Bize: gençler, siz siz olun, ailenizin kıymetini bilin. Ne yaparsanız yapın, yanınızda kimse yokken onlar sizi sahipleniyor. Onları kırmayın. Şimdi geçmişe dönme şansım olsa sırf onlar için bu hataları yapmazdım.(K.K.29.).

Bu anlatıda yer alan esrarkeş çocuk yaşça aralarında çok fazla fark olmayan hatta onlardan küçük olma ihtimali de olan bir grup gence özellikle kendisinden korkup çekinen ve yanından uzaklaşan genç kızların bu hareketinden etkilenmiş olarak içine düştüğü halin temel nedeni kabul ettiği ailesine karşı yaptığı kötü davranışları anlatarak onlardan ailelerine karşı aynı ve benzer yanlışlar yapmamalarını nasihat etmektedir. Normal şartlar altında yaşıt gençler arasında belki de “senden nasihat mı alacağız”lı bir münakaşanın temel nedenini oluşturabilecek bir nasihat öyküsünün gerçekleştiği yer, zaman ve belki de grubun kızlı-erkekli olmasının yanısıra esrar içen, derbeder bir “esrarkeş”in doğrudan halinin nedenini ifşa ederek verdiği nasihatler sosyo-kültürel mevki ve yaşlarının muhtemel büyüklüğüne rağmen gençleri etkilediği ve nasihatinin onlarda iz bıraktığı görülmektedir.

Kısaca geleneksel olarak kimlerin nasihat edebileceğine dair geleneksel kalıplaşmaların olduğu görülmekle birlikte bu yapının nasihat edenin taşıdığı özelliklerin ve nasihatın icra edildiği sosyo-kültürel hatta fiziki bağlamın da nasihatın kabulünde de reddedilmesinde de etkili olduğunu söyleyebiliriz. Nasihati kimlerin edebileceğine dair karşılaştığımız bu esnek yapı aslında nasihat temaları için de geçerlidir. Türk sosyo-kültürel yapısı içinde ve sözlü kültür ortamında icra edilen konuşmalık türlerde yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüleceği üzere mitolojik zaman ve katmanların izlerini taşıyan geleneksellikte ve eskilikteki temaların yanı sıra son derece yakın zamanlarda ortaya çıkan olay ve olgulara dair nasihatlere de rastlamak mümkündür.

Bir başka ifadeyle yeni çıkan bir araç-gereç geleneksel olmayan bir durum karşısında geleneksel yapıya uygun düşen değerleri temsil eden nasihatler ortaya çıkar ve yaygınlaşabilir. Mesela, İstanbul’dan derlenen ve bir babanın kızına cep telefonu konusunda ettiği “Cep telefonun önemli bir anı bölmesine izin verme. Herkesin telefonu kendi kolaylığı içindir. Arayanların kolaylığı ve keyfi için değil.” (K.K.5.) şeklindeki nasihat bize tematik olarak ne kadar yeni konu ve olayları içine alabileceğini gösteren güzel bir örnektir. Nasihatlerin “cep telefonu” veya “iddia”

gibi son yıllarda sosyo-kültürel hayatımıza giren örnekleri bile içerecek şekilde hemen her şeyi ve konuyu ilgilendiriyor olması bir başka yönüyle de olsa nasihatlerin konu bakımından sınırsızlığını ve yeni konulara olan açıklığını da gösterir.

Bu bağlamda araştırmamızda Türk sosyo-kültürel yapısı içinde konuşmalık türlerden derlediğimiz materyali tematik olarak bir tasnif denemesi bir sonraki kısmın konusunu oluşturacaktır.

4.2.2. Konuşmalık Türlerde Nasihat Temaları ve Halk Fikirlerinin Tasnifi

Halkbilimi çalışmaları tarihinde daha önce de işaret edildiği gibi son derece önemli bir yere sahip olan “tür odaklı araştırmalar” (genre oriented) Alan Dundes’in ifadesiyle “hiçbir zaman bütün analitik yönleriyle belirginleştirilmiş bir türü bile ortaya koymayı” başaramadı. Dahası, tür odaklı olarak yapılan çalışmalara harcanan zaman ve türlerin arasını belirgin hale getirme arayışları, “halk fikirleri” (folk ideas) şeklinde tanımladığı halk inanışlarını ortaya koyma ve bir kültürün, halk felsefesi bütünlüğü içinde folklorunun ele alınıp incelenebilmesini de folklorcuların araştırma alanından çıkardı. Dundes’in ifadesiyle “halkbilimi çalışmalarının” gelişimini engelledi veya geri bıraktı. En önemlisi de türler arasındaki sınırları belirgin hale getirmeye çalışırken halk fikirleri ve inanışlarının yoğun olarak yer aldığı son derece geniş alanları halkbilimi sınıflamalarının veya kadrolarının dışında tuttuğunu (Dundes 1971; 1998) ileri sürmektedir.

Nitekim bu konuyu dünya çapında ele alıp irdeleyen Dan Ben-Amos’ta, tür odaklı halkbilimi çalışmalarını “türden, problemleri formüleleştirme ve çözümler önerebilmelerini sağlayan metodolojik bir paradigma olarak faydalanmışlardır” (Ben-Amos 1976:XII, 2007) şeklinde özetlemekte ve bir bakıma Dundes’in tespitlerini doğrulamaktadır. Yaklaşık iki yüzyıllık halkbilimsel düşünce tarihinde egemen tür (genre) yaklaşımı, bir türü adeta değişmez bir form olarak düşünen ve onu birkaç cümlelik bir tanımla bütün özelliklerini tamamen ifade edebileceğine inanan bir şekildedir. Buna göre her türün “ideal bir tür” (ideal type of genre) tanımı yapılmaktaydı ve bu ideal tür tanımına uymayan örnekler “bozulmuş” veya “dejenere” olmuş örnekleri olarak düşünülmekteydi. Başka bir ifadeyle, halkbilimciler “bozulmuş” veya “dejenere” dedikleri örnekleri de göz önünde bulunduran ve açıklayan gerçek bir tür tanımı yapmak yerine yaptıkları ideal tür

tanımına bütün mevcut örneklerin uymasını beklemekte uymayanlarıysa “tasnif dışı” olarak düşünmekteydiler. Türkiye’de bu problem henüz tartışılmamıştır. Dahası, bu sorun sadece Türk Halkbilimi çalışmalarında değil Türkoloji’nin bütün alt bilim dallarında da tartışmasız bir yaygınlığa sahiptir.

Batı’da sözünü ettiğimiz tür odaklı ve ideal tür tanımına bağlı yapılanıslardan ve bu anlayışların beraberinde taşıdığı yanlışlardan ve kurtulmak için bulunduğu çözüm yollarından birisi tür olarak ele ala geldiğimiz olguları daha esnek ve geniş düzlemler olan “kavramsal kategoriler” olarak ele almaktır. Bu husus, Dan Ben-Amos’un tarafından “Sonuç olarak, tür kavramı halkbilim öğretisinin sınıflandırılmasında ikincil bir rol oynadı. *Hiçbir zaman kavramsal bir kategori olarak tanımlanmadı; ya doğal karşılandı ya da halk edebiyatı anlatım şekillerinin alt kümeleri için kriter oldu*” (Ben-Amos 1976:XVII; 2007) şeklinde ifade edilir.

Bugüne kadar sözlü ve yazılı edebiyat türleri şeklinde ele anılan olguları “kavramsal bir kategori olarak” ele alıp tanımlamak Türk halkbilimi çalışmalarında çok fazla çalışılmamıştır. Özkul Çobanoğlu “Âşık Tarzı Destan Türü” üzerine yaptığı çalışmada (2000), âşık tarzı destanları tematik olarak tasnife kalkışanların destanların işlenip oluşturulduğu “anlatım tutumu”yla temayı birbirine karıştırarak farklı ölçütler kullanmak suretiyle bir tasnif yapan çalışmaların yanlışlığına işaret ederek bunları tenkit eder. Daha sonra “birbirine karıştırılan iki tasnif ölçütünü de ayrı ayrı “tema” ve “anlatım tutumu” şeklinde kullanarak iki sınıflandırma yapar. Bu sınıflandırmalardan “anlatım tutumu” ölçütüyle yapılan ve yukarıda zikrettiğimiz çalışma Türk Halkbilimi çalışmalarında bir ilk olmakla birlikte yeterince dikkat çekmemiş ve önemi üzerinde durulmamıştır. Bizim çalışmamızda “nasihat anlatım tutumu”nu konu edinmemizin nedenlerinden birisi de bu tür bir kavramsallaştırmanın klasik tür odaklı ve ideal tür tanımlı çalışmaların sıkışıp kaldığı bu açmazda yeni ve farklı materyaller bağlamında değişik bir bakış açısı ortaya koyabilmektir. Özkul Çobanoğlu “*Halk Edebiyatı’na Giriş*” (2009c) adlı bir başka çalışmada geleneksel ideal tür tanımlarını bağlamsal verilerle destekleyerek ele almıştır. Bu çalışmada ideal tür tanım ve sınıflandırmalarından biraz farklı olarak onları oluşturulma bağlamlarında temel edim ya da amaç yönelimlerine ve eylemlerine göre sözlü edebiyat türlerini, “konuşmalık”, “anlatmalık”, “söylemelik” ve “seyirlik” alt başlıklarına vurgu yaparak sınıflandırmaktadır.

Bu bağlamda çalışmamızda ele alınan nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak meydana getirilen konuşmalık türleri kavramsal bir kategori olarak ele alıyoruz. Tek tek türler olarak onların tanımları, sınırları ve benzeri türe has (generic) özellikleri üzerinde durmak yerine, bunların sözlü kültür ortamından derlenen örneklerini tahlil ederek Alan Dundes'in yukarıda işaret ettiği "halk fikir"lerini (folk ideas) ortaya koymaya çalışmak müteakip kısmın temel amacıdır.

4.2.2.1. Sosyal hayatla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar

4.2.2.1.1. Aile kurumuyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar

4.2.2.1.1.1. Ailenin önemi ve korunması gereken bir kurum olması ile ilgili nasihatler

Aile kavramı Türk kültür tarihi boyunca büyüyüp bir devlete dönüşen büyüklükten kendi başına temel sosyo-kültürel özelliklerini ifade edebilen bağımsız bir birim olarak toplumsal yapımızın temel yapı taşı olan birimdir. Hiyerarşik bir kültürel yapı olarak Türk toplumunda hayatın hemen her safhasında olduğu yaşça büyükler "öncelikli"dir. Bu temel halk fikirleri özellikle "aile", "ana-baba" konusunda son derece "katı"dır. Kültürel olarak istedik değerleri taşımak anlamında "hayırlı evlat" olmanın başında "ana-baba"yı hoşnut etme yer alır.

Annem, "kızım multi milyarder bile olsan annenin, babanın nefesine dahi muhtaçsın" derdi. Aile dünyadaki en önemli şeydir. Her zaman arkanı yaslayabileceğin tek varlıktır. Ne yaparsan yap, ne hata edersen et her zaman arkanda olacak ailedir. Kaç yaşında olursan ol, o evde hep bir yatağın vardır. Gerçekten gerçekten bu böyle çok çok zengin olmuşsun her şeyin var ama anneni babanı kaybetmişsin yok. Bak mesela benim bugün gerçekten yok babam. Gerçi Allah'a şükür her şeyim var. Çok mutluyum. Çocuklarım var, kocam var ama annemle babam yok, yeni de kız kardeşimi kaybettim. Şimdi çok şeyim var ama göğsümü yaslayabileceğim bir babam yok, bir annem yok. Onun için değerini bilsin herkes annesinin babasının kardeşinin bu böyle bilinsin, yani çok böhürlenmesin kimse param var diye paran olur ama ailen olmaz o zaman ne yapayım o parayı ben. (K.K.24.)

Bir başka ifadeyle, Türk kültüründe aile, en çok önem verilen kavramların başında gelmektedir. Başka toplumların aksine Türk toplumunda aile, bireylerine olan desteğini ömür boyu sürdürmekte aynı zamanda birey üzerindeki kontrolünü de hiçbir zaman elden bırakmamaktadır. Ailenin bu güçlü koruyucu işlevi bireye toplum

içinde var olmasını, kendini; kendi dilinde ifade etmesini sağlayan bir kimlik kazandırmaktadır. Aile büyüklerinin ölümleri bireyi yalnızlık duygusuna itmekte, hayatta tek başına var olma mücadelesi vermenin zorluklarıyla karşı karşıya getirmektedir. Birey, hayatı boyunca karşılaştığı zorlukları çözecek olanın kendisi olduğunu bilmekle birlikte ailenin varlığı ona güç katmakta ve hayatın zorluklarını aşmak noktasında aile, her anlamda bireye destek vermektedir.

Bu noktada kaynak kişi, ailenin öneminden bahsederek kayıplarını dile getirmekte ve onların olmadığı bir hayatta neler hissettiğini ifade etmektedir. Ekonomik yönden bir sıkıntısı olmadığını ama sağlığını, mutluluğunu paylaşacağı kişilerin artık hayatta olmamasının kendinde uyandırdığı duygusal boşluğa değinmekte ve bu duygusal boşluğun yaşantı içinde duyulan pişmanlıklarla örülmemesinin önlemini almak açısından çevresindekileri ailelerine önem vermeleri konusunda uyarmakta ve onlara nasihat etmektedir.

Dedemin dokuz çocuğu var. Bunlar sekizi erkek bir tanesi kız. En büyükleri de kız olan, halam. Dedemin ölüm döşeğinde anlattıkları bu, Beyşehirli'lerin bazı büyüklerin anlattığı bazı şeyler bunlar. Dedem ölüm döşeğinde çocuklarını çağırıyor. Bu başka yerlerde de anlatılır, başka kişiler için de anlatılır tabii de... İşte sekiz oğluna diyor ki: "her biriniz ikişer tane çöp bulun" diyor. Bu çöpleri teker teker her birinin birer tane çöp alıp kırmalarını söylüyor her birisine. Daha sonra bu çöplerin sekizini birleştirip sıradan en büyükten itibaren en küçüğüne kadar kırmalarını söylüyor ve kıramıyorlar, "Oğullarım diyor aile çok önemli bir şeydir, birlik beraberlik içinde olup ailemizi dağıtmazsanız kimse sizi yıkamaz. Ailemize sahip çıkın dağılmayın, birbirinizin değerini bilin. Birlikten, beraberlikten kuvvet doğar" diyor, yani bunun önemini anlatıyor. Bu nasihat tutuluyor ailede çok ciddi bir birlik, beraberlik oluyor. (K.K.16.).

Bu noktada ailenin önemini dile getirmek açısından bir örnekleme yapılmıştır. Ölüm döşeğindeki baba, çocuklarına aile birliğini ve beraberliği bozmamaları konusunda nasihat etmek için sözle uyarının yanı sıra bir deney yaptırmıştır. Ölüm döşeğindeyken sekiz oğlunu başına toplayıp onlardan ellerine birer çöp almalarını ve bunları kırmalarını söyler. Çocuklar babalarının dediklerini yapıp ellerine aldıkları çöpü kolaylıkla kırarlar fakat baba, kırılan çöpleri bir araya getirip tekrar kırmalarını istediğinde çocuklar bir araya gelmiş çöpleri kırmak konusunda aynı başarıyı gösteremezler. Örnekten hareketle baba, "Birlikten kuvvet doğar" atasözünü dile getirerek bir arada olursanız, çözülüp dağılmazsanız dışarıdan gelecek tehlikelere karşı kolay kolay yıkılmazsınız fikrini oğullarına aşılamağa ister. Kaynak kişi, bu örneklemenin ve babanın oğullarına verdiği nasihatının amacına

ulaştığını ve bu ailede aile birliği ve beraberliğinin babanın ölümünden sonra da aynı şekilde devam ettiğini ifade etmektedir.

4.2.2.1.1.2. Anne, anne-evlat ilişkilerine yönelik nasihatlar ve temel kavramlar

Türk toplumunun temel birimi olan aile, halk fikirlerinde “yuvayı yapan dişi kuştur” anlayışıyla yapısal olarak “ağlarsa anam ağlar gerisi yalan ağlar” kabulüyle kadın ve onun en temel özelliği olarak “ana” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayışın doğal sonucu olarak anne, anne-evlat ilişkileri sözlü kültür ortamı nasihatlerinde son derece sık olarak yer alan olgulardandır.

Ben elimden geldiği kadar herhangi bir, akraba değil sıradan bir insana elimden geldiği, aklımın yettiği öğütleri veririm. Çok şükür de ben annemden babamdan beddua almadım. *Annenin babanın bedduası bir etek taşır biri değmese biri değer.* Bütün arkadaşlarıma da söylerim sakın anneden babadan beddua almayın. Mesela şöyle benim ikinci evliliğimdir. Kendim normal bi alış veriş yaparım adaklık kurbanlık alıp satarım. Mesela köylerden bi telefon ederler bizim düğünümüz var buyur sende gel. Bakıyorum şimdi boş gidilmez el 10 milyon takarken sen 5 milyon takamazsın. Bi ufak altın alırım 30 milyon 20 milyon da benzin giderim düğüne. Hiçbir şeyden haber yok giderim köye düğünde dururum. Çıkarken biri dur dur! Mehmet Ağa. Ne o? Benim şurda on tane koçum var. Ya ben buraya alışverişe gelmedim düğüne geldim üzerimde para yok. Ya adını koyak al götür sonra verirsin paran yoksa. Ney imiş mesela on taneyi yüz milyondan bir milyar etmiş tamam hayır gör hayır gör. Alıp arabaya götür. Yolda gelirken hanıma: Eyy hanım bah görüyon mu? 30 milyon verip altın aldık, 20 milyona da benzin aldık odlumu 60 milyon biz 10 tane davar aldık kazancı 100 milyon bizim gene 40 milyon kazancımız var. İşte bu anamın babamın duası. “Allah İşini hep rast getirsin” dediği. Hiç aklımdan gitmiyo diye hanıma da hep söylerim bunu. Bunu da hep çocuklarıma tembih ederim derim ki *oğlum bak ben anamın babamın duasını aldım her zaman için Cenabı Allah işimi hep rast getiriyor. Allah cümlesinin işini rast getirsin ben de nereye varırsam işim rast geliyor.* Diye ikaz ederim çocuklarıma. (K.K.75.).

Türk aile yapısı içinde anne ve babaya saygı ve anne ve babadan hayır dua almak büyük bir önem teşkil etmektedir. Hem kültürel işleyiş hem de dini açıdan bakıldığında büyük önem verilen bu konu nasihatlerle nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu noktada konu ile ilgili atasözleri gündeme gelmekte ve nasihat eden kişinin fikrini tam olarak eksiksiz ifade etmesini sağlamaktadır. Kaynak kişi “Annenin babanın bedduası bir etek taşır biri değmese biri değer” atasözünü kullanarak anlatısının başında söyleyeceklerinin özetini vermektedir aslında. Burada

atasözünün işlevi; hem anlatılacakların ana hatlarını belirlemek hem de geçerliliği ve doğruluğu kanıtlanmış bir bilginin altını çizmek olmaktadır. Kaynak kişi, anne ve babasından aldığı hayır duanın hayat boyunca kendisini koruduğunu ve elini attığı her işin rast geldiğini ve kolaylıkla hallolduğunu işinden bir örnek vererek anlatmıştır. Çocuklarına da nasihat verdiğini, ana baba duası almasının ne kadar faydasını gördüğünü örneklerle onlara anlattığını ve onların da böyle yapması gerektiğini ifade ettiğini belirtmektedir.

Bizim bir komşu kızı vardı şimdi onun annesi kanser hastasıydı. Ben hep işten çıkınca giderdim annesine uğrardım. Annesi derdi ki: 'Kızım bana kötü davranıyo. Bana bi yudum su vermiyo, su istiyom. Gece yatarken lambayı söndürüyo, gorhuyom.' Derdi çünkü hastaydı kadın. Bana hiç bakmıyo. Ben de gızına nasihat ettim. Dedim: "Gızım, bak annendür iyi bahacaksın. Annen seni büyüttü. Annenin duasını almazsan, sözünü dinlemezsen yarın annen sana beddua ederse o beddua seni tutar. Gız benim bu lafımı dinlemedi. Kadına kötü davranmaya devam etti. Annesi söyledi bana. Dedim ki : "Gızım aynısını sen de çekersin." Sonra kadın öldü yazık. Kız kırk güne varmadı anası gibi kanser oldu. Nasıl hastalandı, nasıl fena oldu. Anasının bedduası onu tuttu. Benim ilen karşılaştığı zaman hep her zaman pişman pişman derdi ki: "Teki hala senin sözünü dinleseymdim, anamın bedduasını almasaydım başıma bunlar gelmez idi. ' He gızım işte böyle ananın, babanın bedduasını almayasın. Aynısını çekersin." (K.K.93.).

Türk toplumunda ana-baba duası almanın insan hayatını olumlu yönde etkileyeceği inancının çok güçlü olması kadar ana baba bedduası almanın da insan hayatını olumsuz yönde etkileyeceği inancı yerleşmiştir. Bu güçlü inanca göre bireyin anne ve babasına davranışları gelecekteki yaşantısının ana hatlarını çizmektedir. Anne-babaya karşı olumlu davranışlar sergileyen biri gelecek yaşantısında bunların ödülünü alacak yine ana-babaya karşı olumsuz davranışlar sergileyen biri gelecek yaşantısında bunların cezasını çekecektir. Kaynak kişinin verdiği örnekte görüldüğü üzere annesine karşı olumsuz tutum sergileyen kız, onun kendisini doğurup büyüttüğünü göz ardı etmiş, annesinin kendi üzerinde bulunan hakkını görmezden gelmiştir. Annenin kendisinden memnun kalıp ona hayır dua etmesini engelleyen hareketler yapmıştır. İnanç sistemi içinde bu davranışlar cezasız kalmaz. Annenin vefatından sonra çok kısa bir süre içinde kızının da aynı hastalığa tutulması işte bu cezanın göstergesi durumundadır. Kız, hatasını anlamıştır ama artık özür dileyeceği ve davranışlarını düzelterek gönlünü alabileceği bir annesi yoktur. Kaynak kişi, yaşadığı bu örneği göstererek gençlere nasihat vermekte ana ve

babanıza gereken saygıyı, önemi göstermezseniz sizin de sonunuz böyle olur demektedir. Sonradan pişman olmanı faydası olmayacağını anlatmaktadır.

4.2.2.1.1.3. Baba, baba-evlat ilişkilerine yönelik nasihatlar ve temel kavramlar

Türk kültürünün temel değerleri arasında yer alan “baba” ve “evlat” ilişkilerinin taşıdığı önemin bir göstergesi olarak “baba nasihati” kendi başına bağımsız bir kategori teşkil etmektedir. Dahası baba nasihati tutmama “kargış”larla da birleşerek tutulmaması ilahi bir cezalandırmaya uğrayacak fiillerden birisi olarak karşımıza çıkar.

Hangi sebepleydi tam hatırlamıyorum; babamla tartışmışım. Gençlikte herkesin başına gelmiş lakin ben pek alışık değildim babamla tartışmaya. Odama geçmiş otuyordum ki, annem yanıma geldi ve oğlum sana bir hikaye anlatayım diyerek Yavuz Sultan Selim’le babası Yıldırım Bayezid arasında geçtiği söylenen şu olayı anlattı: “Sultan Selim henüz şehzadeyken babasına karşı gelmiş ve tahta kendisinin geçmesini istemiş. Babası taht için Selim’in ağabeyini uygun görmüş. Şehzade Selim bütün kardeşlerini mağlup etmiş ve son olarak da babasının karşısına çıkmış. Ancak babasına karşı yaptığı savaşı kaybetmiş. Yine de tahta geçmek ona nasip olmuş. Ama babasının “oğlum kılıcın keskin, saltanatın kısa olsun; şirlerin pençelerinde can veresin” bedduasını da beraberinde almış. Gün geçmiş Şehzade Selim Yavuz Sultan Selim olmuş. Çok geçmeden babasının bedduası kabul görmüş ve Sultan Selim’in sırtında çiban çıkmış. Bu hastalığın halk arasındaki adı şir-i pençe imiş.(arslan pençesi) Yavuz Sultan Selim de anlamış babasının bedduasının kabul olduğunu. Ama o kendisinin ya bir arslan pençesinde, ya da arslan gibi birinin ellerinde öleceğini sanırmış. Tahta geçtikten sekiz dokuz yıl sonra da vefat etmiş. Oğlum Yavuz mertti, yiğitti, deli doluydu amma babasının bir sözüyle hem saltanatından, hem de canından oldu. Belli ki babaların bedduası kabul oluyor. Bakma ben anayım, benim sütüm bedduamı karşılar. Her ne kadar kızsam da, sana sütüm karşılar. Sen sen ol babanı üzme, onun sözünü çiğneme, bedduasını alma ki; yine sana bir kötülük gelmesin.(K.K.85.).

Türk inanç sisteminde ana-babaya saygının büyük yer almasının yanı sıra babanın bedduasının anneden daha güçlü olacağı hatta annenin bedduasının çocuğa verdiği süt tarafından karşılanarak nötürleşeceği ve etkili olmayacağı ama babanın bedduasının böyle bir koruyuculuk altında olmaması nedeniyle mutlaka tutacağı fikri hâkimdir. Çocuğa anne tarafından verilen sütün; annenin kızgın anından ağzından çıkan sözlere hâkim olamaması gibi bir durumda koruyuculuk görevi üstlenmesi, edilen bedduayı karşılaması, bir anlamda bedduayı absorbe ederek kendi içine

hapsetmesi inancı, annenin çocuğuna verdiği süte kutsiyet katmaktadır. Süt, bu noktada sadece bebeğin beslenmesi ve hayatta kalması için gereken minerallerin bulunduğu kimyasal bir birleşik olmaktan çıkıp onu hayatı boyunca annesinin söyleyeceği olumsuzluklardan koruyacak mistik ve soyut bir olgu haline getirmektedir. Bu nasihat örneğinde geçmişte yaşanmış bir tarihi olaya telmihte bulunmaktadır. Anne, babasıyla tartışan oğlunu uyarmakta kendi bedduasının sütü tarafından karşılanacağını ama baba bedduasının bu tip bir koruyuculuktan mahrum oluşu nedeniyle mutlaka tutacağını, bu sebeple babasına karşı davranışlarına dikkat etmesi gerektiği konusunda nasihat etmektedir. Bu noktada caydırıcı örnek olarak gücünden, yiğitliğinden ve mertliğinden şüphe edilemeyecek, “Yavuz” sözcüğünün anlam genişlemesine uğrayarak sahip olduğu “yaramaz” manasından sıyrılıp “çevik, atak” manasını karşılamasını sağlayan Yavuz Sultan Selim Han verilmektedir ki hiç kuşkusuz bu örnek kolay kolay göz ardı edilebilecek bir örnek değildir. Yavuz, babasının “Oğlum kılıcın keskin, saltanatın kısa olsun; şirlerin pençelerinde can veresin” şeklindeki bedduasını birebir yaşamış ve şir-pençe hastalığına tutularak can vermiştir. Kaynak kişi bu örnekle oğluna davranışlarına dikkat etmezse babasının ettiği bedduaya tutulacağını kesin olduğunu ifade etmeye çalışarak nasihatte bulunmaktadır.

Biz çocukken hep dedemin yanında kalırdık. Dedem çok akıllı, zeki ve kültürlü bir adamdı. Hiç okul yüzü görmemiş ama kendini yetiştirmişti. Bize hep nasihat verirdi. Bize nasihat ettiği gibi amcamla babama da nasihat ederdi. Ama onlar hiç dinlemezdi. Hatta doğru düzgün çalışmazlardı ve adamı üzerlerdi. Kızardı, bağırırdı, beddua ederdi. Beddua ettiği için de ikisi de yokluklar içinde öldü. Ömürleri fakirlik içinde geçti. O hep ‘babanın bedduasını sakın, kesinlikle almayın’ derdi. Ama kendi çocuklarına beddua etti. Sonra da pişman oldu ama bir kez etmiş oldu. Diyeceğim ‘babanın bedduasını almayın.’ Çünkü biz birebir yaşadık. Amcamla babam ikisini de gördük. Fakirlik içinde öldüler. Ben de kendi çocuklarıma hep bunu nasihat ederim. (K.K.14.)

Baba bedduası almanın olumsuzluğunu gösteren bu örnekte kaynak kişi; dedesinin, babasına ve amcasına karşı ettiği bedduaların tuttuğunu ifade etmektedir. Dede, baba bedduasının tuttuğunu ve bu nedenle çocuklarına beddua etmemesi gerektiğini bilmekte ama çocuklarının çalışmaması nedeniyle onlara beddua etmektedir. Diğer yandan torunlarına baba bedduası alınmaması gerektiğini de nasihat etmektedir. Kaynak kişi, dedesinin beddualarının etkilerini babası ve amcası üzerinde görmüş, örneği yaşamış biri olarak kendisi bu nasihatın doğruluğuna

inanmıştır. Kendi çocuklarına hayatındaki bu örneği vererek, yaşantı içinde denenmiş ve sınanmış bir bilgi olarak baba bedduası almayın nasihatini vermektedir.

Yıllar önce babam sevdiği bir kızla evlenmeye kalkmış ama dedem onu başka bir kızla evermeye kalkmış. demiş ki “Oğlum şu kız al.” demiş. O da, kız ondan üç yaş büyük olduğu için almıyormuş. Sonra allem edip kallem edip babamı razı etmişler, kız istemişler. Hatta nişanlamışlar babamı, üç ay kadar nişanlı kalmışlar. Babam istemediği için düğünü geciktiriyormuş. Kız en sonunda ekin tarlasında babama kızmış. Beni alıyor musun, almıyor musun demiş. Babam da almıyorum demiş. Kız da canın cehenneme demiş. Babam da kızmış atmış nişanı. Dedem duymuş olayı. Dedem duyunca dedem diyor ki; oğlum diyor, değil mi ki sen bu kız almıyon ekme tazı olsun, sen de tavşan koş koş ama yakalayama inşallah diyor. İki yakan bir araya gelmesin diyor. İşte babamı dedemin bedduası tutuyor, ömrünce çalışıyor ama iki yakası bir araya gelmiyor. Kazancı tutmuyor, her zaman bir ekmeğe muhtaç oluyor. Ben baba bedduası aldım, benim işim yolunda gitmez derdi rahmetli. Bize de hep nasihat etti çocuklarınıza beddua etmeyin dedi. Baba bedduası almamak lazım.(K.K.95.).

Oğlunun aile kurmasını isteyen baba, kendi seçtiği gelini oğluna almak istemekte ama oğlu bu seçimi reddederek kendi istediği biriyle evlenmeyi tercih etmektedir. Olayı bir an önce sonuçlandırmak adına yapılan nişan bir işe yaramaz ve oğul en sonunda nişanı atarak kendisi için seçilmiş gelini almamak konusunda ne kadar kararlı olduğunu gösterir. Bunun üzerine baba, sözünün oğlu tarafından dinlenmemesine sinirlenir ve “Ekme tazı olsun sen de tavşan” diyerek oğluna beddua eder. Oğul hayatı boyunca yaptığı işlerde dikiş tutturamaz, tıpkı benzetmedeki gibi ekme tazı olur, oğul tavşan ve hayatı boyunca koşar ama o ekmeği bir türlü yakalayamaz. Çocukları babalarının hayat karşısındaki bu başarısızlığına şahittirler fakat bu başarısızlık için babanın kendisini suçlamadığı gibi çocuklar da babalarını suçlamazlar. Babanın kendi babasından aldığı beddua nedeniyle hayatta başarılı olamadığına inandığı gibi onlar da babalarının dedelerinden aldığı beddua nedeniyle hayatta başarılı olamadığına inanmışlardır. Baba bedduası almış olmanın insan hayatında oluşturacağı olumsuzluklara olan kesin inanç, bu ailenin içinde bulunduğu “ekonomik açıdan yetersiz olma, geçinememe, yettirememe” gibi problemlerin gündeme gelmesinde ve oluşacak aile içi çatışmalarda kalkan görevi yapmıştır. Ailenin yaşadıkları olumsuzlukların kaynağının dededen alınan beddua olduğunu düşünmesi ve bu yönlü bir inanç geliştirmesi bir anlamda aileyi mücadele verme noktasında bir arada tutmuştur. Ailenin bundan sonraki hayatlarında da yaşanmış bir örnek olarak baba bedduası

almamak önemi sürdürmeye ve nesilden nesile aktarılacak bir nasihat olmaya devam edecektir.

4.2.2.1.1.4. Kardeş ilişkileri ve kardeşine kötü örnek olmama ile ilgili nasihatler

Daha önce de işaret edildiği gibi hiyerarşik bir yapıya sahip olan Türk kültüründe yaş ve kan bağına bağlı olarak kişinin bulunduğu sosyo-kültürel statü ayrı terimlerle adlandırılır. Kişi bulunduğu ve adlandırıldığı toplumsal statünün gereklerini yerine getirmek zorundadır. Bu durumun aksi “kınama” ve “ayıplama” gibi sosyal eleştinin konusu olur ve yaptırımlara uğrar. Yaşça büyük olan “abla” veya “ağabey”in kardeşine kötü örnek olmaması tam tersi ona iyi örnek olarak eğitmesi beklenilir. Bu konuda bir nasihat örnek olayı şu şekildedir:

Çocukluğumdan beri evimiz de cola hep yasak olmuştu. Belki de bu yasak yüzünden kardeşim ve bana çekici gelirdi. Büyükler içer ama biz içemezdik. Annemin dikkatinden kaçtığı bir öğle vakti mutfakta gizlice kardeşimle colalarımızı yudumlarken bizi suçüstü yakalayan annemin bana söylediği bir nasihatı bu sözler. O an çok anlam ifade etmemişti ama daha sonraları kardeşime kötü örnek olmamaya bu nasihate özen göstermişim. Bu özen hayatım boyunca sürdü, sürecek.(K.K.101.).

Türk eğitim sisteminde büyüklerin küçüklere örnek olması esas tutulur. Büyükler yaptıkları davranışlardan sadece kendilerine karşı değil çevrelerine karşı da sorumludurlar. Bu “büyük” aile içinde anne, baba, ağabey, abla olduğu gibi toplum içinde devlet erkânı, sanatçı, şarkıcı da olabilmektedir. Aile içinde nasıl büyüklerin küçüklere iyi örnek olması bekleniyorsa, toplum içinde de göz önünde olan, başı çeken insanların topluma örnek olması beklenir. Bu düşünce her ne kadar tartışılabilir de büyükten örnek davranış görme beklentisi günümüzde de toplum yaşantısının her alanında devam etmektedir. Okullarımızda verilen eğitim de de bu örneklemeyle sıkça karşılaşırız. Büyük sınıflara her zaman “Siz küçük sınıflara örnek olmalısınız” denir ve bu yönlü bir davranış sergilenir. Kaynak kişi annenin yasağını delerek cola içmiş ve kardeşinin de bu yasağı delmesine neden olmuştur. Bu noktada kendi adına yaptığı yanlış davranışın hesabını vermek bir yana kardeşine yanlış bir davranış yaptırdığı için de ayrıca bir yükümlülük altına girmiştir. Küçüğüne örnek olma öğretisi baskın çıkar ve kaynak kişi anneden aldığı bu nasihatı hayatına düstur eder.

Annem bana her zaman ‘Aman kızım konuştuğun kelimelere dikkat et, kardeşlerine kötü örnek olacak sözler söyleme’; ‘Okuluna, derslerine dikkat et, iyi notlar al ki

kardeşlerine örnek olası, akılı, temiz insanlar olun.' diye nasihat ederdi. Ben de her zaman ailenin büyük çocuğu olarak söylediğim her söze, yaptığım her işe dikkat ettim. Eğer bir gün kardeşlerimi eleştirmek durumunda kalırsam onların da beni eleştirebilecekleri şeyler olmamasına dikkat ettim. Yoksa bir anlamı kalmazdı. (K.K.7.).

Ailenin büyük çocuğu olarak her zaman söylenenlerde ve yapıp edilenlerde küçüklerine örnek olmak gerektiğinin göstergesi ikinci bir örnek kaynak kişi tarafından verilmektedir. 'Büyük' söz söylerken dikkat etmeli ve küçüklere küfürlü konuşmamaları, terbiye çerçevesinde söz söylemeleri konusunda örnek olmalıdır. Yine ailenin ya da çocukların büyüğü okuluna ve derslerine daha çok dikkat etmeli bu dikkat sadece kendisi için değil kendisinden sonra yola devam edecek küçüklere örnek olmak açısından da son derece önemlidir. Kaynak kişi annesinin nasihatlerini tutmuş ve ileride yaptıkları herhangi bir hatada kardeşlerini eleştirmek durumunda kalabileceğini göz önünde bulundurarak onların da kendisini eleştirebilecekleri hatalar yapmamaya gayret etmiştir.

4.2.2.1.1.5. Sosyal hayatta davranış kalıplarıyla ilgili nasihatlar

Kültürümüzde geleneksel eğitim büyüklere saygıyı esas alan bir rol modeli üzerine inşa olunmuştur. Bu nedenle nasihatlerin önemli bir bölümü sosyal hayatı ve bu hayat içindeki davranış kalıplarını vaaz etmek üzerine olduğu görülür. Sosyal davranış kalıplarıyla ilgili bir Kocaeli civarından derlenmiş bir nasihat örnek olayı konuyu daha açıkça aydınlatacak niteliktedir:

Babam derdi bana ki düğüne gittiğiniz zaman mesela kalkacağı yer vereceksin adama oturacak. Yaşlı olsun genç olsun. Niye derdim olsun derdi sen yer verdiğin zaman derdi senin çocukların olduğu zaman derdi aynısını senin çocuklarında yapar sen nasıl hareket yaparsan aynı hareketi yapar. Ondandır sonra mesela bir misafir geldi hemen karşılıyacakmışın surat asmiyacakmışın. Ben bir ara onu dinlemedim noldu gittiğim zaman o da bana surat astı. Ya o zaman ben cahilidim yani anladın? Mesela geldiği zaman misafir olsun hemen buyurun ediyosun. Ne varsa hemen oni ikram ediyosun. Yoksa da çay zeytin peynir verirsin illa yemek olsun değil. Gittiği zamanda kalkacakmışın illah büyük olsun küçük olsun uğurluyacakmışın ki sana meleyikeler heyir bereket getursun diye. (K.K.20.).

İnsan sosyal bir varlıktır. Toplum içinde yaşamak ve bu yaşantıyı paylaşmak ister. Toplum içinde yaşarken de yaşantısı boyunca yazılı olmayan bazı kurallar ortaya çıkartır. Bu kurallar diğer insanlarla iyi anlaşmak, mutlu olmak, toplum içinde saygın olmak için uyulması gereken kurallardır. Aileden alınan terbiye bu sosyal

davranış kalıplarını ve yazılı olmayan ama uyulması gereken kuralları öğretir. Tüm bu davranışlar ve kurallar toplumun yaşantısına problemsiz devam etmesini sağlamak amaçlıdır; Bir öğretiler zinciridir. İnsanın gittiği yerlerde, yaptığı işlerde neyi nasıl yapması gerektiğini açıklayan anlatan öğretilerdir. Bir anlamda insanın sosyal yaşantısının işleyişini oluşturan yardımcı öğelerdir diyebiliriz.

Bir büyük ile karşılaştığında kalkıp yer vermek ona saygı göstermek önemli bir unsurdur. Büyüklere saygılı olma fikri nesilden nesile aktarılmalıdır ki bugün yer veren genç yarın yaşlı olduğunda kendisine yer verecek gençlerle karşılaşmalıdır.

Türk kültüründe yine çok önem verilen bir başka nokta da misafir karşılama, ağırlama ve uğurlama konusudur. Misafirin her şeyden önce güler yüzle karşılanması, ağırlanması ve uğurlanması esastır. Evde olan her türlü yiyecek misafire ikram edilir. Burada ev sahibinin ekonomik durumunun hiçbir önemi yoktur. Yeri gelir bu ikram bir kuru ekmek, bir parça peynir, birkaç zeytin bile olabilir önemli olan bunların misafire sunulmuş şeklidir. Misafire ikram ona önem verdiğini gösteren bir hareketle ve güler yüzle yapılmalıdır. Misafirin gelişinde ve gidişinde ayağa kalkmak ve ona gösterdiğin saygıyı belli etmek de karşılama, ağırlama ve uğurlama bölümlerinde uyulması gereken önemli kurallardan biridir. Kaynak kişi bu şekilde bir uğurlama karşısında meleklerin o eve hayır ve bereket getireceği inancını dile getirmekte ve babasının kendilerine bu şekilde nasihat verdiğin anlatmaktadır.

Ben küçükken babam bana şey derdi: “Ezan vakitlerinde kimseye misafirliğe gitme.” Derdi. Ben bir akşam arkadaşımın evine gittim, kapıyı çaldım açan olmadı. Meğer onlar da yemek yiyorlarmış. Kapı sonunda açıldı ama arkadaşımın babası bana surat astı. Öyle bir somurttu ki ben gururuma yediremedim ve kalkıp eve geldim. Dayanamadım olup biteni babama anlattım. Kaç yıllık dostumuz bu adam niye bana böyle etti dedim babama. Babam ben sana demedim mi ezan vakti kimseye misafirliğe gitme diye dedi. Ben de sonra anladım ki ezan vaktinde insanlar yemek yiyorlar ya da namaz kıhyorlar. İnsanları rahatsız etmeyeceksin. Sonra bir daha böyle bir şey yapmadım.(K.K.104.) .

Toplum içinde yazılı olmayan kurallara bir örnek de eve giriş ve çıkış, misafirliğe gidiş ve geliş saatleridir. Burada baz alınan günün yirmi dört saati değil ezan vakitleridir. Kollektif şuur altında toplumun dikkate aldığı ve günlük faaliyetlerini, hareketlerini bunlara göre düzenlediği vakitler ezan vakitleridir. Her ne kadar modern yaşama geçilmiş olsa da kolektif şuuraltında hala ezan vakitleri esas

alınmakta ve özellikle akşam ezanı vaktinde bir yere gidilmemesine veya bir işle uğraşılmamasına dikkat edilmektedir. Toplumumuzda ezan vakti çocukların eve girme saati ve yemek vakti olarak algılanmaktadır dolayısıyla yemek vaktinde komşu ziyareti yapılması hoş karşılanmamaktadır. Kaynak kişiye babası bu nasihati vermiştir fakat kaynak kişi bu nasihate kulak asmamıştır. Ezan vakti ziyaretine gittiği bir komşusu kendisine surat asınca babasının nasihatine kulak vermesi gerektiğini anlamıştır. Daha sonra ezan saatlerine dikkat etmiş, babasının nasihatini tutarak bu saatlerde kimseyi rahatsız etmemiştir.

Bir iyilik yaparken bunu kimsenin görmediği ve bilmediği şekilde gerçekleştirmemiz gerekir. İyiliği açığa vurursak yapılan iyiliğin hiçbir öneminin kalmıyacağını karşımızdaki kişiyi inciltmeden yapacağımız yardımları yapmamız gerektiğini babaannem bize hep nasihat eder, biz de bu nasihati tutarız.(K.K.49.).

Türk toplumunda toplumsal yaşam içinde ve dini inanç bağlamında iyilik yapmak oldukça önem arz eden bir konudur. “İyilik yap, denize at. Malik bilmezse Halik bilir.” atasözü bu mihval üzere söylenmiş yüzlerce atasözüne sadece bir örnektir. Toplumsal yaşayış içinde iyilik yapmanın önemi olduğu kadar yapılan iyiliğin yapılış şekli de ayrı derecede önem teşkil etmektedir. Birine yapılan iyiliğin bir başkasına söylenmemesi gerekir. İyilik yapmış olmak bir övünme aracı haline getirilmemelidir. Yine bu düşünceyi pekiştiren bir atasözüne yer verirsek: “Sağ elin verdiğini sol el bilmeyecek.” İyiliğin yapmak bu kurala göre işlemelidir. İyiliği yaparken dikkat edilecek bir diğer nokta ise iyilik yaptığın insanı incitmek, onun onurunu kırmamaktır. Kaynak kişiye babaannesinden verilen nasihat bu kuralın işleyişine dair bir nasihattir, kaynak kişi tarafından önemsenmiş ve tutulmuştur.

Üniversiteyi kazandığımda on kişilik bir odaya yerleşmiştim. Bazı insanlarla hemen samimi oldum bazı kızlarla ise arama bir mesafe koydum. Çok fazla samimi olmadım. Çok yakın bir arkadaşına bu durumu anlattığımda bu yaptığının yanlış olduğunu söyledi. Hemen samimi olmamam gerektiğini aynı zamanda önyargılı olmamam gerektiğini anlattı. Onu dinlemedim ben. Ve birgün (evim) evimden ve ailemden (uzak) uzaktayım sonuçta. Onların özleminden kendimi kötü hissetmişim ağlamaya başlamıştım. Kendime yakın hissettiğim arkadaşlarım yerine önyargılı olduğum kızlar yanımdaydı. Ve şimdi öğrendiğim şey insanlar hakkında önyargılı düşünmemek. Bu öğüdü yaşam felsefesi olarak benimsedim. (K.K.23.).

Toplum yaşantısı içinde insanlara karşı önyargılı olmamak, herkesin bir kişiliği ve kimliği olduğunu kabul ederek onları yargılamak yerine kişiyi tanımak için kendine ve ona zaman vermek esas tutulur. Kaynak kişi başından geçen olayda,

kendisine arkadaşı tarafından yapılan nasihatın ne kadar doğru olduğunu dile getirmektedir. Arkadaşının çevresindeki kişilerle hemen samimi olmaması ve aynı zamanda çevresindeki kişilere önyargılı davranmaması konusunda ettiği nasihat kısa bir süre sonra üzüntülü bir anında yanında bulunduğu kişilerin önyargıyla yaklaştığı kişiler olmasıyla doğruluğunu göstermiştir. Kaynak kişi kendisine verilen bu nasihatı yaşam felsefesi olarak benimsemiştir.

Eski zamanda benim dedem dönemin hocalarındanmış. Buraya Mekke'den gelmiş. İşinin ehli olduğundan ötürü genç yaşında ona Derviş Mehmet dermiş herkes. İşte bir gün dedem Derviş Mehmet 18 yaşlarında mevlit okumaya gidiyormuş. Yolda karşıdan şalvarının uçkurunun ipleri sallana sallana bir Yörük gelini geliyormuş. Yörük gelinine: -'Hanım bu sallanan uçkurunu topla, bizde uçkurunu sallayarak dolaşmak ayıptır' diyerek ona öğütte bulunmuş. Gelin buna cevap vermiş. 'Ağası öyle istiyor' demiş. Dedemin öğüdünü dinlemeden uzaklaşmış gitmiş. Soñara gelin, yememiş içmemiş, gitmiş kayın babasına anlatmış bu olayı. Bu civarda alçak boylu çakır gözlü biri var demiş. Saçı da cübbesinden bir karış aşağıda demiş. Araştırmışlar sormuşlar dedemi bulmuşlar. E işte adının Derviş Memet olduğunu öğrenmişler. Ne kadar arkadaşları, dostları varsa toplamışlar. Dedemin yanına gitmişler. Koca Yörük karşına geçmiş sormuş dedeme: 'Ee Derviş Mehmet benim geline ne dedin' demiş.. Dedemde bunña(bunlar) o kalabalıkla karşısında dikelinece accık(azıcık) korkmuş. 'Bişey demedim bizde uçkurunu sallamak ayıptır onu topla dedim sadece demiş. Koca Yörük bunu duyunca hepsi barabar(beraber) kakhahayla gülüp dedemle alay etmişler. Biz de böyle durumlara düşmemek için uçkurun iplerine hep bakar olduk gali. (K.K.122.).

Toplum içinde yaşarken geliştiren yazılı olmayan kurallardan bir diğeri de giyim kuşama dikkat etmektir. Pijama ile sokağa çıkılmayacağı hiçbir yazılı kuralda mevcut değilken insanlar pijama ile ya da yatak kıyafeti ile sokağa çıkmazlar. Pijama ile ya da yatak kıyafeti ile sokağa çıkmak cezası olan bir hareket olmadığı halde toplum kınama ve gerektiğinde dışlama yolu ile kişiyi cezalandırmaktadır. Kişi ise kınandığında ya da dışlandığında kendini bu toplumun bir parçası olmaktan çıkmış/çıkarılmış ve yalnız/kimsesiz bırakılmış hissettiği için bu cezalardan mümkün olduğunca kaçınmaktadır. Giyilen giysiye dikkat etmek de bu yazılı olmayan kurallardan biridir. Fermuarı açık bir etek ya da pantolon ile yolda gezilmez. Bu durumda olan bir kişinin, çevresindeki kişilerin kınayan bakışlarını üzerinde hissedeceği kuşkusuzdur. Yaşanılan yöreye ve zamana göre kıyafetler değişiklik gösterebilir ama toplumun bu gibi olaylara bakış açısında bir değişiklik olmaz. Kaynak kişinin verdiği örnekte olduğu gibi fermuarı açık kalmış bir etek ya da pantolonun yerini yaşanılan yöreye ve zamana göre değişiklik gösteren bir kıyafet,

örneğin ipleri aşağıya sarkan bir şalvar alabilir. Böyle gezen biri de mutlaka bir başkası tarafından uyarılır. Yapılan uyarı yerinde bir uyarıdır fakat uyarılan kişinin sosyal statüsünün, kendisini uyarın kişının sosyal statüsünden yüksek olması uyarını bir anlamda zor durumda bırakmıştır. Uyarılan kişinin ağanın gelini olması ve yapılan uyarıyı ağam öyle istiyor şeklinde geri çevirmesi ve hemen ardından ağasına gidip kendisini uyarını şikâyet etmesi nasihatın işlevini bir noktada törpüleyen aşamalar halindedir. Toplumsal hiyerarşi nedeniyle bu olayda verilen nasihat, nasihat verilen kişi tarafından tam anlamıyla algılanamamıştır. Nasihat, olayın anlatıldığı kişiler tarafından doğru olarak algılanmış, tutulmuş ve aktarılmaya devam ettirilmiştir.

Yıllar önce Marmaris'te bir otelde çalışmaktaydım, bir gün plajda otururken yaşlı bir amca oturdu yanıma havadan sudan konuşurken, genç bir delikanlıyla babasını tartışırken gördük. Amca bir şeyi hatırlamış olmalı ki derin bir iç çektikten sonra bana, bir avuç kum al eline, dedi. Bir avuç kum aldım elime, sık iyice avucunu, dedi. Elimi yumruk yapıp sıktıkça kumlar parmaklarımın arasından kaçıyordu, elinde kalan kumları diğer avucuna boşalt, dedi. Boşalttım diğer avucuma, bu sefer diğer elinle bir avuç kum al ve tut, dedi. Söylediğini yaptım, şimdi iki elini de aç dedi hangi elinde daha çok kum var, diye sordu. Sadece tutup sıkmadığım elimde daha çok kum vardı diğer elimdeyse çok az kum vardı. Bunun üzerine amca: "Yeğen, bir şeyi ne kadar çok sıkarsan, yasaklarsan o derece kaybedersin, kendi haline bırakmalı herkesi ve her şeyi." Dedikten sonra üzgün ve yorgun bir vaziyette kalkıp gitti. Ben bu nasihati tutacağım çocuk büyütürken buna dikkat edeceğim. (K.K.68.).

Bir toplumun geleceğini yaratacak olanlar çocuklardır. Bugünün çocukları yarının büyükleri atasözü ile doğrulanan bu gerçeklik, toplumun geleceğini emanet edeceği çocukların doğru eğitim verilerek yetiştirilmesi gerekliliğinin altını çizer. Çocuk büyütürken farklı hatalara düşüp o çocuğun geleceğine ve çocuğun kendisini büyüten ile kuracağı ilişkiye ket vurmamak esastır. Kaynak kişinin anlatısında çocuğunu eğitirken onu çok fazla sıkın ve sonunda onu kaybetmiş olan bir baba vardır. Sahilde birbirleriyle tartışın baba-oğul yaşlı adamın kendi oğlunu ve belki de kendi oğlu ile olan tartışmalarını hatırlamasına neden olmuştur. O sırada yanında bulunan kaynak kişiye; kendisi gibi hataya düşmemesi için bir anlamda kendi yaşadığı olumsuz tecrübenin bir başkası tarafından yaşanmasına engel olmaya çalışarak ruhen kendini rahatlatmak amacıyla düşüncesini hareketlerle anlatma yoluna gitmiştir. Kaynak kişiye iki avucuna da birer parça kum alıp bir elini sıkıp diğer elini sıkmasını söylemiştir. Kaynak kişinin avuçlarında sıktığı kumdan

geriye çok az bir parça kalırken sıkmadığı kumun hemen hemen tamamı avucunun içinde kalmıştır. Yaşlı adam, kaynak kişiye yaptırdığı bu deneyin sonucunda; çocuk büyütürken çocuğu sıkmamak gerektiğini yoksa evladın kaybedeceğini anlatmak istemiştir. Kaynak kişi kendisine deney yoluyla öğretilmek istenen bu tecrübe edilmiş bilgiyi algılamıştır. Bu tecrübe edilmiş bilgiyi, yaşlı bir adamın nasihatı olarak kendi çocuklarını büyütürken dikkate alacağını ifade etmektedir.

4.2.2.1.1.6. Çocuğunu göz önünden ayırmama

Geleneksel çocuk yetiştirme ölçütlerinden birisi “kızını el evinde yatırma, oğlunu şehir aşına alıştırmama” şeklindedir. Çocuklara üzerinde neredeyse daimi bir murakabe esastır. Hele küçük yaşlardaki çocukların maruz kalabilecekleri fiziki tehlikeler de düşünülerek çocuğun göz önünden ayırılmaması kültürel olarak istendik bir davranış kalıbı olarak karşımıza çıkar. Bu anlayış doğal olarak pek çok nasihatte kendini dışa vurur. Bu konuda derlenmiş bir nasihat örnek olayında özellikle kız çocukların seçecekleri okulların bile buna göre belirlenebildiğini göstermektedir:

Babam ölmeden önce bi nasihatta bulundu. Kesinlikle ölmeden bir gün önce Elif'i sakın şehir dışına bi okula gönderme. Çocuğunu gözünün önünden ayırma demişti ve kızım Elif bu sene üniverte sınavına girdiğinde İstanbul'u, İstanbul'da bi üniversiteden özel bursla çaarıldı ama ben Elif'e izin vermedim. Sırf babamın nasihatı üzerine iyi ki de izin vermemişim. Elif şu an Hacettepe Üniversitesi'nde okuyo. Pişman değilim. (K.K.115.).

Türk aile yapısında çocuklar hiçbir zaman anne-baba veya büyük gözetiminden ayrı tek başlarına tutulmazlar. Ailenin en çok önem verdiği konulardan biri budur. Çocuklar her zaman kontrol edilebilecek yerlerde ve şekillerde bulundurulurlar ki ortaya çıkabilecek herhangi bir olumsuzluk aile tarafından hemen gözlemlenebilsin ve bu olumsuzluğa hemen müdahale edilebilsin. Türk toplumunun ataerkil bir toplum olması nedeniyle bu kontrol altında tutma düşüncesi ve düşünce kaynaklı uygulamaların kız çocuklar üzerinde daha yoğun olduğu gözlemlenmektedir. Kız çocuk, erkek çocuğa göre kendini savunmak ve belalardan korunmak açısından güçsüzdür. Bu nedenle gittiği yerlere ve yaptığı işlere daha çok dikkat edilir, kız çocuğa daha korumacı yaklaşılr. Kaynak kişiye babası tarafından verilen nasihat de bu yönlüdür. Kız çocuğunu -okumak için bile olsa- başka bir şehre göndermemesidir. Kız çocuğun aile gözetiminden ve korumasından uzak olması doğru bir davranış olarak kabul edilmemektedir. Kaynak kişi babasının nasihatı

dinler. Kızının kendi bulunduğu şehirde kalmasını, gözü önünde olmasını tercih eder. Bu amaç uğruna kızının tekrar sınava girmesini göze alır. Sonunda kızı kendi bulunduğu şehirde bir üniversite kazanır ve kaynak kişi gönül rahat olarak kızını üniversiteye gönderir. Babasının nasihatini tutmuş olmaktan son derece mutludur, evladını gözünün önünden ayırmamış, onu olası tehlikelerden aldığı nasihati tutmak yoluyla korumuştur.

Biz kızken annem bizi hiç bi yere yollamazdı. Tek başımıza kimsenin evine gitmeyin kızım, kendi çocuğunuzu da göndermeyin derdi. Anneme bi kızardım, bi kızardım, niye beni hiç bi yere yollamıyo. ‘Anne arkadaşşıma gitmek istiyorum’, hayır ‘arkadaşların buraya gessin, sen gidemezsin.’ ‘Anne arkadaşlarıma gitmek istiyorum.’ ‘Hayır.’ Annem yıllarca beni hiç bi yere göndermedi ama taki bi gün benim kızım olup da genç kız olup da ortaya çıktığı zaman anneme hak verdim çünkü gerçekten annem haklıymış. Şimdi ben de kızımı hiç bi yere tek başına göndermek istemiyorum.(K.K.115.).

Kız çocuklara karşı sürdürülen korumacı yapıyı gördüğümüz örneğimizde söz konusu olan durum kızını başka bir şehre göndermek değil aynı şehir hatta aynı mahalle içinde karşı komşuya, arkadaşlara dahi göndermemek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynak kişi kendi annesinin kendisini bir yere göndermemek konusundaki kararını başlarda yanlış buluyor ama kendisi evlat sahibi olduğunda annesinin bu kararını haklı bularak kızını hiçbir yere göndermemeyi tercih ediyor. Annesinin kendisine verdiği nasihati tutmayı doğru bulmaya başlıyor.

Ben kız çocuğu olduğum için mesela annem bana küçükken en çok “aman kızım akşam ezanı okunmadan evde ol” nasihatinde bulunurdu. Evden her gezmek için dışarı çıktığımda bunu söylerdi mutlaka. Fakat erkek kardeşime ya da erkek kuzenlerime eve geç kalmama konusundan çok “oğlum sakın ite köpeğe uyma, onlarla bir olma” derlerdi. Buradaki it köpek arkadaşlık için uygun olmayan kişileri sembolize ediyor sanırım.(K.K.12.).

Türk toplumunda büyüklerin küçüklere verdiği nasihatler cinsiyete göre bazı farklılıklar arz etmektedir. Kız çocuğuna karşı izlenen korumacı tavır, onların eve giriş çıkış saatlerini de belirlemektedir. Kollektif şuur altında yatan akşam ezanı okunmadan eve girmek düşüncesi özellikle kız çocuklara sıklıkla tekrar edilen bir uyarı bir nasihat durumundadır. Karanlıkta sokakta kalmak doğru bir davranış değildir, karanlıkta sokakta kalan kişi özellikle de kız ise başına gelecek kötülüklerle karşı tamamen savunmasızdır. Bu olumsuz durumun önüne geçmek için akşam ezanı okunmadan eve girmek nasihati genellikle kız çocuklara verilir. Erkek çocukların, erkek olmalarından dolayı hava karardıktan sonra dışarıda kalmalarında bir sakınca

görülmemekle birlikte dışarıda kaldıkları kişileri iyi seçmeleri gerekmektedir. Dışarıda birlikte kalınan arkadaş akıllı, uslu ve güvenilir bir kişi olmalıdır. Kaynak kişi kendisinin kız olması nedeniyle akşam ezanından sonra dışarıda kalmamak konusunda nasihat aldığını, kuzenlerinin ise erkek olmalarından dolayı dışarıda kalacakları arkadaşlarını iyi seçmeleri konusunda nasihat aldıklarını ifade etmektedir.

Annem küçüklüğümden beri benim başka bir yerde kalmama izin vermez. ‘mecbur kalmadığım sürece sakın başkasının evinde kalma ve bunun için benden izin istemeye gelme’ der. Küçükken anlam vermezdim buna pek ama şu anda çok iyi anlıyorum ve bende çocuğuma sık sık bu nasihati vereceğimi düşünüyorum.(K.K.1.).

Türk aile yapısında kız çocuğun başka bir evde yatıya bırakılması doğru bir davranış olarak kabul edilmez. Başına kötü şeyler gelebileceği ve bu kötü şeylerden tek başına olduğu takdirde kurtulamayacağı fikri benimsenmiştir. Kaynak kişinin annesinin, kızını başka bir yerde yatıya bırakmamasının altında yatan neden de budur. Kaynak kişi küçük yaşlardayken kendisine verilen bu nasihatın ne anlama geldiğini anlamadığını ama büyüyünce nasihati son derece anlamlı bulduğunu kendisi de aynı nasihati çocuğuna vereceğini ifade etmektedir.

Annemin benim arkadaşlarımda kalmak istemem üzerine her zaman söylediği nasihat şu olur;

-Kızını el evinde yatırma, oğluna el ekmeğini tattırma.

Her zaman bu sözün değerini anlamsız bulurdum. Ta ki Şu olaya kadar;

Geçen gün arkadaşımın akrabasının başına gelen feci tecavüz olayı. Çok yakın arkadaşının evine giden genç kız arkadaşının babası tarafından zorla tecavüze maruz kalır. Ben de bu sözün haklılığını bu olayı duyunca idrak edebildim. Annemin bu nasihatini her zaman tutacağım. (K.K.108.).

Kızların gece yatısına bırakılmaması konulu nasihatimizde kaynak kişi, başlarda annesinin verdiği bu nasihati anlamsız bulmaktadır. Sonradan bir arkadaşının akrabasının başına gelen tecavüz olayı kaynak kişiyi annesinin bu nasihati vermekte ne kadar haklı olduğuna ikna etmiştir. Kaynak kişi annesinin nasihatini her zaman tutacağını ifade etmektedir. “Musibet” olarak adlandırılan bu tür trajik olaylarla birleşen nasihatler “bin nasihatten evla” olarak düşünülmekte ve kalıcılığı da o oranda kökleşmektedir.

4.2.2.1.1.7. Gündelik yaşantıyla ilgili nasihatlar

Gündelik yaşam adeta bireylerin uymak zorunda oldukları bir davranış kalıpları listesini dayatıyor gibidir. Bununla birlikte Türk kültürü içinde mevcut hiyerarşik yapıya rağmen çocukların iyi yetiştiklerine olan inanca bağlı olarak

ebeveynlerin gelecekle ilgili bazı önemli kararları almayı onlara bıraktıkları da görülür:

2006 yılında Hacettepe Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümünü kazanmıştım. Bölümümün adını bile sevmiyordum, utanıyordum. Derslerin çoğuna girmedim. Sonunda hazırlık programında İngilizceyi geçemedim ve okuldan ilişğim kesildi. Birinci dönem evde boş boş oturdum. Babam bana çok kızgındı. Beni bir gün köşeye çekti. Ve bu bölüme zorla yollamadığımı benim tercihim olduğunu bundan sonra da bana karışmayacağını ve kendi kararlarımda hür olduğumu söyledi. Ve sonunda bana: ‘İnsanlar kendi kararlarının esaretini ve özgürlüğünü yaşarlar’ dedi.

Babam benle ilk defa böyle konuşmuştu. Evet bir karar vermem gerekiyordu. ÖSS’ye 3 ay kalmıştı. Sınava girmeye karar verdim ve sadece kendimi sorulara vererek 3 ay içinde Ankara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandım. Hayatımda, bundan sonraki yaşamımda büyüklerimi dinlemenin önemini anladım. Şu an mezun olmama bir yıl kaldı çok mutluyum. (K.K.124.).

İnsanların hayatlarını yönlendiren, onları sürmek istedikleri yaşantılara kavuşturan belki de sürmek istedikleri bu yaşantılardan çok uzaklara sürükleyen kendi kararlarıdır. Bu noktada halk inanışları içinde “kader” kavramı da gündeme gelmektedir ama cûzi irade tanımı ile kader konusunu açıklığa kavuşturma yolunu seçen kişiler için verdikleri kararların hayatlarını yönlendikleri inancı hiç kuşkusuz ön plandadır. Kaynak kişinin babasının da bu düşüncede olması kızına verdiği nasihatın çerçevesini çizmektedir. Öyleki baba, kızının içine düştüğü yanlışın altını çizmek ve günün birinde yaptığı bu hatayı fark ettiğinde, o zaman için aldığı kararın olumsuz sonuçları yaşıyor olacağını belirtmek istemiştir söylediği sözle. Kaynak kişi, üniversiteye devam etmeme kararının özgürlüğünü; bir süre sonra meslek sahibi olamamış biri olarak evde oturmaya mahkûm olmak ve sonunda belki de istemediği bir evliliği yapmak zorunda kalmak esaretiyle karşılayacaktı. Baba, bu olumsuz hale engel olmak için kızına nasihat vermiş ve kızı da bu nasihatı tutmuştur. Sonunda verdiği kararın özgürlüğünü yaşayan kaynak kişi, yanlış kararının esaretini yaşamaktan babasının nasihatıyla kurtulmuştur.

Ben nasihatlerin doğruluğuna ve değerine çok inanırım. Anneannem bizlere hep bu tarz nasihatler verir. Eskiden bunlara pek kulak asmaz yaşı işi diye düşünürdüm. Zamanla başımdan geçen tecrübeler ve yaşadıklarım bana gösterdi ki gerçekten bu sözleri söyleyenlerin bir bildiği vardı ve boşa konuşmuyorlardı. Mesela bu nasihate gerçekten çok inanırım. Çünkü ne zaman bir sevdiğimle gereğinden fazla samimi olduysam onunla bir süre sonra aram bozulmuştur. Anneannem ise bana başından beri yinelediği nasihatı hatırlatarak bak gördün mü ben sana demiştim deyip zamanın tecrübeleriyle

bilgeleşmiş bir biçimde gülümser. Artık onun tecrübelerine ve yaşam deneyimine daha çok güveniyorum ve onun nasihatlerine her zaman kulak veriyorum. Anneannem bunu ne kadar uygundur bilmem ama genellikle hakkında atıp tuttuğumuz ve ilerisinde işimiz düşebileceği kişileri temel alarak kullanırdı. Bir gün ben okuldaki bir hocam hakkında sinirle ileri geri konuşuyordum bana bunu söyleyerek beni uyardı sakın bunları başkalarının yanında da konuşma bak sonra o hocanla bir işin olur ve önceki konuştukların önüne gelebilir, bir gün su içeceğin çeşmeye çamur sıçratma dedi. O zaman düşündüm ve haklı olduğuna kanaat getirerek bu davranışından vazgeçtim. (K.K.64).

Kaynak kişi, nasihatlerin doğruluğuna inanma sürecini kendi yaşantısında edindiği tecrübeler ile önceleri yaşlıların bakış açıları olarak nitelendirdiği ve önemsemediği nasihatlerin doğruluğunun örtüşmesiyle gerçekleştiğini ifade etmektedir. Tecrübeli biri tarafından kendisine verilen nasihatı tutmadığı takdirde başına gelenlerde ‘ben sana söylemiştim’ cümlesinin tekrarlanması onu nasihatlere kulak vermeye yöneltmiştir. Bu yönelim aynı zamanda büyük bir güveni de beraberinde getirmektedir. Nasihate karşı duyulan bu güven, onun deneme-sınama yoluyla edinilmiş bir bilgi olması ve doğruluk payının çok yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kaynak kişinin öğretmeni hakkında ileri geri konuşması tecrübeli anneanneninin dikkatini çekmiş ve bunun hatalı bir davranış olduğunu torununa nasihat etmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Öğretmenlik mesleğinin toplumumuzda en kutsal meslek ve öğretmenlerin de her zaman saygı duyulması gereken kişiler olarak kabul edilmesi de anneanneninin vereceği nasihatın gerekliliğini ve önemini arttırmaktadır. Anneanne güzel bir benzetme yapar, öğretmenin su içilecek bir çeşme olduğunu ve öğrencinin her zaman bu çeşmeye ihtiyaç duyacağını dile getirir. Dolayısıyla su içilecek çeşmeye çamur sürülmeyeceği gibi öğrencinin de öğretmenine leke sürmemesi gerekliliğini nasihat eder. Anneanneninin nasihati kaynak kişinin davranışı üzerinde düşünmesini ve yanlışını görmesini sağlamıştır. Kaynak kişi daha sonraki davranışlarında da bu nasihati aklında tutacağı anlatıda ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi nasihat sadece o an sergilenen davranışın yanlışlığını göstermekle kalmamakta, nasihat edilen kişinin daha sonraki davranışlarında etkili olmaktadır.

Geçen hafta teyzemin iş yerine gittim. Teyzem işleriyle uğraşıyordu. Ben de kitap okumaya başladım. O sırada Dilber abla geldi. Bir şey isteyip istemediğimi sordu. Bende sıcak sıcak içmek için çay istedim. Dilber abla çayı getirdi. Teşekkür ettim. Sonra da “Dilber abla seni çok methediyorlar. Her iş yerine senin gibi biri lazım. Ben de

seni çok seviyorum çok güler yüzölüsün. Başka bir yere gitsek insanları suratı asık duruyor.” dedim. Dilber abla bu sözlerine çok sevdi. Gözlerinden anladım. Omzuma dokundu. “ne olursa olsun ne iş yaparsan yap en iyisini yap. Ben çaycıyım. Birçok insanın söylemekten utanacağı bir meslek belki de ama insanların ne olacağı hiç belli olmuyor. Ne iş yapıyorsan en iyini yap. Nerdeysen en iyisi olmaya çalış. Güler yüzünü hiç eksik etme. Hayatta hep kazanırsın. Herkes seni sever çaycı olsan bile davranışlarından ötürü saygı gösterir.” dedi. Dilber abla haklıydı. Gerçekten hayatta ne yapıyorsan baştan savma değil en iyisini yapmak gerek. Belki de bir çaycıdan alabileceğim en iyi dersti bu yaşadığım. Bu sözleri bir çaycıdan duymak benim için daha anlamlıydı. (K.K.113.).

İşini iyi yapmak esası üzerine kurulu toplumsal kabuller kaynak kişinin beğendiği ve takdir ettiği Dilber abla örneğinde açıkça görülmektedir. Yaptığın iş her ne olursa olsun onu iyi yapmak toplumsal düsturlardan biridir. Bunun doğruluğuna inanılması işi yapan kişiye ayrıca bir değer kazandırır. Bu noktada yapılan işin ya da mesleğin ne olduğunun bir önemi yoktur. Önemli olan yapılan iş ya da mesleğin en iyi şekilde icra ediliyor olmasıdır. Bu iyi yapılan iş, işi iyi yapan kişiye toplum içinde statü kazandırır, saygı uyandırır. Kaynak kişinin nasihat aldığı çaycı da işini iyi yapan biridir ve bu nedenle toplumda saygı uyandırmıştır. Kaynak kişinin nasihatı alması ve doğruluğunu kabul edip kendi hayatına da uygulayacağını söylemesinin asıl nedeni işini iyi yapan bu kişinin; işini iyi yapıyor oluşu nedeniyle toplumda saygı uyandıran biri olduğunu görmesi ve buna olan inancıdır.

Babaannem Fatma Karaman iki ya da üç sene önce benim hiç yemek yapmadığımdan ve öğrenmediğimden yakınıp ”Bugün yaptığın banaysa yarın öğrendiğin kendine.” dedi ve ben o günden sonra babaannemden az çok yemek yapmayı öğrendim. (K.K.57.)

Türk toplumunda kız çocuklarının ev işlerinden anlamaları ve ev işi yapmaları kendilerinden beklenen bir durumdur. İleride bir başka eve gelin olarak gidecek kız çocuğun bu işlerden anlaması ve çevresindekiler tarafından iş yapamadığı için eleştiriye uğramaması gerekir. Kız çocuk, bir işi bilmemesi ve yapamaması nedeniyle eleştirildiği takdirde annesi, kızına bu işi görmeyi öğretmediği için aynı eleştiriye tabi tutulur. Ev işlerini yapmak ‘Eli iş görür’ olmak anadan kıza sirayet etmesi gereken bir durumdur. Bu sosyal kabul ‘Yaptığın banaysa öğrendiğin kendine’ atasözüyle özdeşleştirilir. Kaynak kişinin babaannesinin nasihatı ile yemek yapmaya başlamasının temelinde bu atasözünün doğruluğuna ve geçerliliğine inanması yatmaktadır.

Bize de derlerdi ki: Üzerine de düşmedik lafa karışma, kimsenin dedikodusunu yapma, sakın görmediğini görmüş gibi söyleme, bilmediğin bişeye de varıpta ben bunu biliyorum deme. Ben bunları evelden beri kendi kendime söylüyorum.

Ben devamlı olarak büyüklerimin sözünü tuttuğumdan, oturacağın yere kalk, her vardığın yerde de oturacak minderin olsun, bi adamla akrabalık yaparken de yani oturacak yerin olacak oraya gittin miydi. Her zaman için basarken bastığın yere dikkat ederim. Bastığın yere dikkat edeceksin. Konuştuğun kelimelere dikkat edeceksin, o kelimeler zamanla sana yanlış mı oluyor doğru mu oluyor? Bunları elimden geldiği kadar kendi oğluma değil bütün vatandaşlara söylemeye gayret ediyorum. Yalnız insanlığı hiçbir zaman elden bırakmayacaksın, bir yere oturdun muydu Allah'ımı unutmayacaksın. Elinden gelirse de cahilleri ikaz edeceksin diyeceksin ki tuttuğunuz yollar yanlıştır bunu böyle yapın. Her zaman için siz görmeseniz de Cenabı Allah sizi hep görüyor.

Son zamanda da size bak size tembih ediyorum: hiçbir zaman demeyin ki kimse görmüyor demeyin. Senin ellerin, ayakların, dillerin, gözlerin sana şahittir. (K.K.75.).

Sosyal yaşantı içinde yazılı olmayan ama toplumca kabul gören birçok davranış biçimi mevcuttur. Bunlardan biri, kendisini ilgilendirmeyen/kendisine söz düşmeyen bir konuda kişinin gereksiz yere fikir beyan etmesidir. Başkaları hakkında dedikodu yapmak da aynı derecede kaçınılan, hoş görülmeleyen bir durumdur. Yalan söylemek, görmediği halde gördüğünü söylemek/duymadığı halde duyduğunu söylemek/bilmediği halde bildiğini ifade etmek de sosyal yaşantı içinde hoş karşılanmayan, yapılmaması gereken hareketler olarak kabul edilir. Eğer kişi, bu yazılı olmayan sosyal kurallara uymaz ve bu hatalı görülen davranışları yapmaya devam ederse toplum içinde yeri olmaz. Bu gerçeklik kaynak kişi tarafından “vardığın her yerde oturacak minderin olsun” şeklindeki mecâzi anlatımla özetlenmiştir. Kişi, sosyal hayat içinde yaşamını paylaştığı kişilerle olan münasebetlerinde dürüst olmalı, yanlış yolda olanları uyarmalıdır. Kaynak kişi olaya dini inancın ön planda tutulduğu bir bakış açısıyla yaklaşarak “insanın yaptığı her işte elleri, ayakları, dizleri, gözleri kendisine şahittir” söylemini dile getirmektedir. Bu söylem, dini bakış açısının toplumsal yaşamı nasıl etkilediğine ve sosyal yaşamı düzenleyen kuralların oluşmasında nasıl bir rol oynadığına da açıklık getirmektedir.

Sizinle paylaşabileceğim annemin genellikle söylediği bir nasihat var yani bize her zaman söylediği bir nasihat var.” Ön teker nereye giderse arka teker de oraya gider der her zaman.” Bunu genellikle bi yeni bir başlangıç yapacağımız zaman ya da yeni bir işe yeni bir okula başlayacağımız zaman genellikle söyler. Bunun anlatmak istediği yani ilk başta nasıl olursa devamında da öyle gelir anlamında genelde söyler. Biz dört kardeşiz

ve annem her yeni başlangıcımızda okula başlıcağımız zaman yeni bir işe başlıcağımız zaman olsun hepimize teker teker söylemiştir. (K.K.112.).

Bir işe nasıl başlarsan öyle gider görüşü toplumsal inançların içinde oldukça geniş bir yere sahiptir. Bir işe başlarken güzel düşünmek, olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmak esastır. Kaynak kişinin annesi de çocuklarına yeni başladıkları bir işe nasıl başlarsa işin öyle devam edeceğini söylemektedir. İşin düzgün gitmesi için önce ona iyi başlamaları gerektiğini nasihat etmektedir. Bu söylem “ön tekerlek nereye giderse arka tekerlek oraya gider” atasözü ile özdeşleştirilmiştir.

Aslında bir de babamın genelde evin içinde söylediği “insan danamadığını yaşamadan ölmezmiş” der. Genellikle yani danamadığını derken kınadığını yaşamadan ölmezmiş der. Biz ev içinde konuşurken ya da biri hakkında dedikodu yaparken bunlardan bize bahseder yani bizim hani bunu yapmamamız gerektiğini söyler. (K.K.112.).

Burada kaynak kişinin babasının çocuklarına vermek istediği nasihat yine bir atasözü ile özdeşleştirilmiştir. “Kul kınadığını yaşamadan ölmezmiş.” Şeklindeki bu atasözü toplum yaşantısını düzene koymak amacını taşır. İnsanların birbirlerini kınayarak, birbirlerinin hatalarını görerek yaşamaya çalıştıkları bir toplum olmaktan uzaklaşıp birlikteliklerini hatalarını düzeltmek üzerine kurdukları, yıkıcı eleştiri yerine yapıcı eleştiriye tercih ettikleri, ılımlı ve olumlu bir bakış açısıyla yaşantılarını sürdürdükleri bir toplum yapısı oluşturmak, toplumun bireylerini anlayışlı ve hoş görülü hale getirmek amacını taşıyan bir nasihattir.

Büyük babam her zaman bize hasta ziyaretine gidince on beş dakikadan fazla oturulmaz der. Bu da bize söylediği bir nasihattir. Hasta rahat edemez misafirler gelince o yüzden de öyle söylenirmiş. (K.K.39.).

Türk toplumunda hasta ziyaretleri toplum tarafından önemsenen yerine getirilmesi gereken bir başka önemli noktadır. Hasta olan kişinin mutlaka ziyaretine gidilir, giderken bir hediye alınır. Eli boş gidilmez bu hediye kolonya, çiçek, süt, bisküvi olabilir. Önemli olan hastayı ziyaret edip gönlünü almak, ona moral vermektir. Yapılan ziyaret oldukça kısa tutulmalıdır. Hastanın rahatsız olmuş ve bunu belli etmemeye çalıştığı düşünülerek ziyaret rahatsızlık vermeyecek şekilde kısa tutulur. Kaynak kişinin dedesinin nasihati de bu ince düşüncüyü örnekleyen bir nasihattir.

Büyük babam her zaman annemle dayıma misafirlğe gittiğinizde fazla oturmayın ev sahibi esnediyse kalkın dermiş. Çünkü ev sahibinin uykusu gelmiştir misafirin zorundan oturuyordur.(K.K.51.).

Misafirlige gidildiği zaman ev sahibine rahatsızlık vermemek gerekir. Zamanında oturmalı ve zamanında kalkmalıdır insan. Gittiği evi sıkmamalıdır. Uykunun geldiğini ifade eden bir gösterge esnemek olduğundan ev sahibinin esnediği görülürse hemen kalkılmalıdır. Kaynak kişinin dedesinin nasihatı torunlarının duyarlı insanlar olmaları ve çevresindeki insanların haklarına saygılı olmaları yönündedir.

Bir akrabamız vardı. Nursal yenge babaannem ona sürekli sabır et yengem gök goruk helva olur başı sabırdan olur dermiş. Nursal yenge eşi öldükten sonra kaynanasından çok eziyet çekmiş. Şimdi ise sabır etti her şeye dayandı ve bir tane ev aldı iki çocuğunla beraber şuan mutlu bir hayat sürüyorlar. Onun bu nasihatini ben her zaman tutarım yani sabrederim bilirim ki sabır ilen koruk helva oluyor. (K.K.19.).

Türk toplum yapısında ‘sabır etmek’ kavramı çok büyük önem taşır. Eylemi dini boyutuyla incelediğimizde halk arasında anlatılagelen eren-evliya menkıbelerinde sabretmek kavramının ne kadar büyük yer aldığını görürüz. İnanca göre Allah’ın kulunu sınaması sabrını denemek yoluyladır. Çekilen her zorlukta Allah’ın insanı sınadığı düşünülür ve bu durumun geçici olduğuna bu zorluktan ancak sabrederek kurtulunacağına inanılır. Bu düşüncenin halk arasında yaygınlığını ve geçerliliğini gösteren bir atasözü ‘Sabır ile koruk helva olur.’ Dur. Kul sabrettiği takdirde tanrının onun isteğini vermemesi söz konusu değildir. Önce kul sabredecek, sınavını başarı ile aşacak sonra tanrı onun ödülünü verecektir. Kaynak kişi, babaannesinin kocasını kaybetmiş bir akrabalarına, kayınvalidesi ile arasında baş gösteren problemlerde sabırlı olmasını nasihat etmektedir. Kadın nasihati tutmuş, sabırlı olmuş ve sonunda gerçekten beklentilerine kavuşmuştur. Kaynak kişi kendi gözlemlediği bu olayda elde edilen sonucu görmüş ve bu nasihatın doğruluğuna inanmıştır, kendi hayatında da nasihati her zaman kullanacağını ifade etmektedir.

Büyük babam her zaman torunlarına sofrada eline, kalabalıkta diline sahip ol der. Küçük kardeşim bir keresinde önünden yemeyip karşığı tabağa elini uzattığında söylemişti büyük babam bunu bize. (K.K.51.).

Sofrada hep birlikte yemek yenirken uyulması gereken belli başlı kurallar vardır. Bunlardan biri kendi önündeki tabaktan başka bir tabağa izinsiz uzanmamaktır. Yemek anında sofradaki davranışlara dikkat etmek, sofranın düzenini bozmamak gerekir. Sofrada ellerine sahip olmaya çalışan birey kalabalıkta da diline sahip olmalı ve çevresi tarafından olumlu karşılanmayacak kelimeler kullanmamalı, cümleler kurmalıdır.

Anneannemin cebime koymam için bana verdiği sözlerden bir tanesi ‘Dar yerde geniş otur geniş yerde dar otur.’ Sözüydü. Açıkçası bu sözden çıkarmam gereken nasihatini tam olarak doğru mu anladım bilmiyorum ama sanırım dar yerler demekle ailemiz samimi arkadaş ortamlarımız kastediliyor. Buralarda biraz daha rahat davranabiliriz fakat daha resmi olduğumuz kişilerin yanında oturup kalkmamıza dikkat etmeliyiz sanırım çıkarılması gereken ders bu. (K.K.12.).

Kişi kendi ailesinin bulunduğu yerlerde daha rahat davranabilir ama bir başka ailenin yanında aynı samimiyet ve aynı davranış kalıbı içinde olmamalıdır. Herkesle aramıza belli sınırlar vardır ve bu sınırlar toplum içi davranış kalıplarımızı belirler. Kaynak kişinin anneannesinin nasihatini de bu yönlü bir nasihatidir. Kaynak kişi nasihatini almış ve kendi tabiriyle gerektiği yerde kullanılmak üzere çıkartmak için cebine koymuştur.

4.2.2.1.1.8. Kendine dikkat etmek, kendine mukayyet olmak ve akıllıca davranmakla ilgili nasihatler

Aileler çocuklarından ayrı kalacakları zaman onları kendilerine emanet etmek ister ve onlara farklı konularda nasihatler verirler. Bu nasihatlerin başında çocukların kendilerine dikkat etmeleri, kendilerine mukayyet olmaları gelmektedir. Arkadaş seçiminde dikkatli olmaları, kötü arkadaş edinip onlara uymamaları, kendilerine dikkat etmeleri her zaman nasihat edilir.

“Arkadaşım Osman Fatih Çelen bu sene üniversiteyi kazandı ve Sakarya’ya yerleşmeye giderken dedesi ona bir nasihatte bulunmuş.

Dede: Oğlum yağız yavrum kendine dikkat et.

Osman: Bana bir şey olmaz.

Dede: Bana bir şey olmaz deme. Kimseye uyma itle dalaşmaktansa çalıya dolaş.

Osman da dedesine hak verip daha dikkatli olma kararı almış. (K.K.57.).

Kaynak kişinin örneğinde olduğu gibi baştan bana bir şey olmaz diyen ergen daha sonra ne olur ne olmaz deyip dikkati elden bırakmamaya karar vermiştir.

Arkadaşım Tuğçe Rabia üniversiteyi kazanmıştır. Ve Edirne’de üniversite arkadaşlarının yurdunda bir gece yurt görevlilerinin haberi olmadan izinsiz kalmıştır o gece babaannesi Tuğçe’yi aramıştır. Halini hatırlarını sormuştur. Bu sırada Tuğçe ona yurttaki arkadaşlarıyla ders çalıştığını ve yurttaki kalacağını söylemiştir. Babaannesi bunun üzerine Tuğçe’ye “Yavrucuğum sinek ufaktır mide bulandırır öyle herkesin evinde kalma” demiştir. Yani dışarıdan yanlış anlaşılır ya da size masum görünen şeylerin sonucunda kötü şeyler olabilir demiştir. Bunun üzerine Tuğçe o gece orada kalmak zorunda olduğu için babaannesinin sözünü dinleyememiştir. Fakat ondan sonra hep babannesinin nasihatini tutmuştur. (K.K.57.).

Kız çocukların şehir dışında okumaya gönderilmesi artık günümüzde kabul gören bir durumdur. Toplumun bilinçlenmesi ve eğitime verdiği önemin artması sonucu kızların okutulması konusunda yol alınmıştır. Ailesinden ayrı bir şehre okumaya giden kız evlat yine de sıklıkla kontrol edilmekte ve yaptığından ettiğinden mutlaka haberdar olunmaktadır. Çocuk hiçbir zaman başıboş bırakılmamaktadır. Kaynak kişinin arkadaşı kendi arkadaşlarının yurdunda izinsiz kalmış ve babaannesi tarafından aranmıştır. Bu duruma hiç memnun olmayan babaanne torununu meydana gelebilecek olumsuzluklar için uyarılmış ve ona nasihat etmiştir. Torun o gece kalacak yeri olmadığı için babaannenin nasihatine uyamamış ama ertesi günden itibaren bu nasihati hiç elden bırakmamıştır.

Üç sene önceydi. Benim Ankara Üniversitesini kazandığım haberi gelmişti. Hepimiz çok sevinmiştik. Okullar açılınca Ankara'ya gelmem gerekiyordu. Evden ayrılırken annem hem ağladı hem de boğuk sesiyle şu sözleri söyledi:” Aman gızım kendine sahip ol, mukayyet ol, aklını başına al, aha bizim halimizi görüyon, kötü insanlarla arkadaş olma, datlı gızım erkek gibi ol... “ dedi. Bu sözleri hala unutmadım. (K.K.63.).

Evden okumak için ayrılan başka bir şehre giden kız evlat annesi tarafından kendine sahip ol, yaptığını bil, kendini koru, arkadaş seçiminde dikkatli ol, davranışlarında ise erkek gibi ol şeklinde uyarılmıştır. Kaynak kişinin annesi kızını korumak adına onun erkek davranışları sergilemesini, erkek gibi davranmasını nasihat etmektedir. Bu nasihat ‘erkek ol’ anlamında düşünülmemelidir, burada kaynak kişi örtülü bir anlatımla kızına, kendisine gelecek kötülükler zemin hazırlayacak kadınsı özellikleri ön plana çıkartmamasını öğütlemektedir. Kaynak kişi annesinin bu sözlerinden çok etkilenir ve bu nasihatleri asla unutmaz.

A- Çirkefe çamur atma üzerine sızırar.

S- Bu nasihatı sana kim verdi?

A- Bu işte üniversiteye gelirken büyükbabam verdi.

S- Peki bu sana ne kattı?

A- Yani bu yaramaz insandan uzaklaş demek istiyor Kötüye uyma başına bela gelir anlamında.

S- Bu nasihati tuttun mu?

A- Tabi ki evet.

S- Teşekkür ederim. (K.K.10.).

Çok yaygın kullanılan bu atasözü aynı zamanda nasihat olarak da verilmektedir. Kaynak kişinin büyükbabası, üniversiteye gelen torununa arkadaş

seçiminde dikkatli olmasını ve yaramaz insanlardan uzak durmasını öğütleyen bir nasihat vermiştir. Kaynak kişi bu nasihati önemsemiş ve tutmuştur.

4.2.2.1.1.9. Dua-beddua, hayır-şer, duruş-düşünüş ile ilgili nasihatler

Türk toplum yaşantısında duaya, bedduaya olan inanç ve hayır ve şerrin insan hayatındaki yeri tartışılmaz bir öneme sahiptir. Aile büyüklerinden ve çevreden alınan duaların bireyin hayat akışı içinde olumlu etkisi olacağına inanıldığı gibi aynı şekilde alınan bedduaların da olumsuz etkiye sahip olacağı inancı tartışma götürmez. Hayırlı işler yapmak ve şerden sakınmak esastır. Dini inançlar içinde de hayır ve şer önemli bir yer tutmaktadır. Toplumsal yaşantı içinde beladan uzak durmak hatta bela sözcüğünü ağzına almamak/telaffuz etmemek, bireylere edilen bu yönlü nasihatlerin ana fikrini oluşturmaktadır.

Bir gün okuldan arkadaşlarımla sinemaya gitmiştik. Dışarıda otururken arkadaşım oturunca arkadaşlarımla sohbet esnasında arkadaşım Tuğçe diğer arkadaşım şaka yoluyla “Allah belanı versin” dedi. O esnada yoldan geçen bir teyze yanımıza geldi ve bela kelimesini kim kullandı diye sordu. Tuğçe şaşırılmış bir vaziyette ben kullandım dedi. Ardından teyze “bela” kelimesini kullanmayın, kullandığınız takdir de bela 7 yıl boyunca peşinizi bırakmaz diyerek bize öğüt verip yanımızdan uzaklaştı.(K.K.100.).

Türk toplumu halk inanç sistemi içinde, yerleşik kanaatlerden biri de bela okumamaktır. “Allah belanı versin, Allah cezanı versin, Allah seni kahretsin” şeklindeki beddualar hiç yerinde bulunmaz, telaffuzunun dahi telaffuz eden bireye zarar vereceğine inanılır. Bela sözcük olarak kaçınılan, hoş karşılanmayan bir anlam ifade etmektedir. Bu yaygın kanaat nedeniyle bir yerde bela okunduğunda çevredekilerin bir huzursuzluk duyması kaçınılmazdır. Kaynak kişinin arkadaşının bir başka arkadaşına şaka yollu da olsa bela okuması, yoldan geçen yaşlı teyzenin inanç formu içinde algıda seçiciliğe yol açan bu sözcük hemen dikkatini çekmiş ve gelip gençlere bu sözü kullanmamaları, bela okumamaları için nasihat etmiştir. Şamanist inanç sisteminin bir getirisi olarak kabul edilen 3,7,9,40,41 gibi sayıların kutsiyeti burada da bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Belanın okuyan kişinin peşinden yedi yıl ayrılmayacağı kanaati nasihat eden kişi tarafından sözle ifade edilmektedir.

Bayram öncesi markette birkaç günlüğüne bir iş buldum ve çalışmaya başladım. Standımın olduğu yerde kollarımı bağdaştırıp beklerken bir teyzenin kollarına ittirerek vurmasıyla irkildim. Teyze beni kollarımı bir daha bu şekilde bağdaştırmamam

konusunda beni uyardı. Çünkü bunu yaptığım takdirde kısmetimin ve kaderimin de bağlanacağını söyleyerek yanımdan ayrıldı. (K.K.48.).

Türk toplumu halk inanç sistemi içinde var olan beden dili (body language) olarak adlandırdığımız yapılması hoş karşılanmayan hareketler vardır. Bunların başında kollarını ve ellerini bağlamak/kilitlemek gelmektedir. Kolları ya da elleri bu şekilde bağlanmış/kilitlemiş olan insanların tanrı tarafından kullara dağıtılan kısmetlerden mahrum kalacağı, kaderinin akışını olumsuz yönde etkileyeceği düşüncesinin hâkim olması bu hareketlerin yapılmaması gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Kaynak kişinin farkında olmadan yaptığı kolların bağlama hareketi, bu hareketin olumsuz olduğu inancına sahip olan teyze tarafından uyarılmış ve kısmetinden mahrum kalacağı, kaderinin akışını olumsuz yönde etkileyeceği belirtilerek, kendisine bu hareketi yapmaması nasihat edilmiştir.

Eee anaannem bana şöyle bir nasihat vermişti. Dolaba astığın eşyaları hiçbir zaman kilitleme veya düğmeleme, fermuarını da çekme yoksa kısmetin kapanır, diye. Bir şey söylemişti. Ama ben bunun batıl inanç olduğunu düşündüğüm için pek fazla uygulamıyorum. Bazen ama acaba öyle midir, diye düşünüp uyguladığım oluyo yani. (K.K.87.).

Halk inançları içinde kişiye ait giysilerin düğmelerinin, fermuarlarının kapalı olarak dolaba kaldırılması durumunda kişinin kısmetinin kapanacağı düşüncesi yaygındır. Bu kaçınma kişinin kısmetinin her daim açık olmasını sağlamak amaçlıdır. Allah'ın kişinin kısmetini kendisine ne zaman göndereceği belli değildir. Bu nedenle kısmet geldiğinde kişi gerek giysileri gerekse kendi duruşu ile kısmetini almaya hazır bulunmalıdır. Soyut bir kavram olan kısmetin Allah tarafından kişiye gönderilişi ve kişinin kısmetinin ayağına gelmesi kendi içinde özel bir işleyişe sahiptir. Kısmetin geri gitmesi “Kısmetinden çıkmak” deyimiyle ifadelendirilir. Kaynak kişi de anneannesinin kısmetin kapanmaması için dolaba kaldırdığı giysilerinin düğme ve fermuarlarını açık tutması nasihatini batıl inanç olarak değerlendirmekte ama buna rağmen bazen ister istemez “Acaba bu inancın doğruluk payı var mıdır?” diyerek düşünmektedir.

4.2.2.1.1.10. Yalan söylememe ve yalanın kötülüğü ile ilgili nasihatler

Toplumun en küçük birimini oluşturan aile, bireyin yetişmesinde, karakterinin oluşmasında ve gelecek yaşantısında nasıl bir kimlik sergileyeceğinin belirlenmesinde birinci derecede önemlidir. Birey, hayata karşı her türlü bilgiyi

öncelikli olarak ailesinden alır. Belli başlı davranış kalıplarını önce ailesinden öğrenir. Bu önemli davranış kalıplarından biri de yalanın kötü bir şey olduğunu bilmek, yalandan sakınmak ve yalan söylememektir. Aşağıdaki örneklerde de görüldüğü üzere yalan söylendiğinde ortaya çıkan olumsuzluk, bireyi yalan söylememesi konusunda ikna edecek düzeydedir.

Çocukken babam bana bisiklet almıştı. O zaman çocuğum tabi heyecanlı heyecanlı böyle bisiklete binmek istiyodum babam da izin vermiyordu. Daha kullanmayı öğrenmedin bekle ben sana öğreteceğim ondan sonra binersin dedi. O gün dışarda hiç kimse yok hiç arkadaşım yok ben dedim ki baba ben bugün bisiklet süreceğim dedim. O da dedi ki hayır bak düşersin biyerini kırarsın sonra karışmam dedi. Ben babamı dinler gibi yaptım tamam binmeyeceğim sadece dışarı çıkacağım diye yalan söyledim. Gittim dışarı çıktım. Bisikleti sürdüm bi yarım saat falan pat diye yere düştüm dişim kırıldı ve acayip acı çektim böyle sızıyordu. Eve geldim yalan söylediğimi babama söylemek zorunda kaldım. Babam benimle hiç ilgilenmedi bak bana yalan söylersen böyle olur dedi. Bundan böyle başına kötü şeyler gelmesini istemiyorsan büyüklerine yalan söyleme. Bende de tabi bi korku oluştu içimde bazen yalan söylediğimde düşünüyorum babam aklıma geliyo. Başıma kötü şeyler geleceğinden korkuyorum. Yalan söylememeye çalışıyorum. (K.K.65.).

Kaynak kişi babasının aldığı bisiklete binmek için yalan söylemiş ve bisikletten düşüp dişini kırmıştır. Yalan söylediğini itiraf etmek durumunda kaldığında, babası büyüklerine yalan söylediği için başına bunların geldiğini söylemiştir. Kaynak kişi daha sonraki hayatında yalan söyleyeceği zaman babasının bu nasihatini hatırlamış ve eğer büyüklerine yalan söylerse başına kötü şeyler geleceğinden korkmuştur. Bu korku onu yalan söylemekten uzaklaştırmış, bir anlamda doğruyu bulmaya sevk etmiştir. Kaynak kişi kendisine verilen ve doğruluğunu test ettiği bu nasihati her zaman tutmaya çalışmıştır. Nasihat kaynak kişinin hayatında belli bir davranış kalıbına dönüşmüş ve amacını gerçekleştirmiştir.

Bi kere de arkadaşım la bi yere gidecektik babam dedi ki bana yalan söyleme, benden gizli iş çevirme falan tabi biz yine dinlemedik. Babama bir yalan uydurdum. Çocuğuz maça gitmeye çalışıyoruz bindik arabaya neyse gittik yolda arkadaşımın babası bizi gördü tabi arkadaşımın babası direk babama ilettili. Ailecekte görüştüğümüz kişi böylece bütün sülale falan öğrendi yalan söyleyip maça kaçtığımızı. Babam başınıza bir şey gelebilirdi yalanla dolanla bir yere varamazsın. Orada başına bir hal gelse ben nereden bileceğim, seni nasıl bulacağım? Bir daha yalan söylediğini görmeyeceğim dedi. Ondan sonra ne zaman böyle bi iş çevirmek için yalan söylemeye kalksam babamın nasihatleri aklıma geliyo böle içimde bi korku oluyo tabi ve vaz geçiyorum hemen. Yalanla yapılan

işten gerçekten hayır gelmiyor babaların, ataların sözünü dinlemeli ve yalan söylememeli.(K.K.65.).

Kendi isteğini gerçekleştirmek üzere eve yalan söylemek çoğu ergenin içine düştüğü bir hata durumundadır. İzin alınıp gerçekleştirilmek istenen yapılırken başa gelen herhangi bir olumsuzluğu yalan söylenerek kandırılmış ev ahalisine anlatmak ergeni en çok zorlayan durumlardan birini oluşturmaktadır. Kaynak kişi maça gitmek üzere babasına yalan söylemiş ama babasının bir arkadaşı tarafından maçta görülmüştür. Haberin babasına ulaşması sonucunda kaynak kişi zor durumda kalmıştır. Babası ise kaynak kişiye, yalan söyleyerek gittiği bir yerde başına kötü bir şey geldiğinde ona nasıl yardım edeceğini, kendisine söylenmeyen/ bilmediği bir duruma nasıl müdahale edebileceğini sormuştur. Bu gerçeklik karşısında cevap veremeyen ergen babanın ne kadar haklı olduğuna karar vermiş, bir daha böyle bir şey yapmaya kalktığında hep babasının nasihatini hatırlamıştır ve yalan söyleyerek bir kez daha bu tip bir hatanın içine düşmekten uzak durmuştur.

Babam ne olursa olsun ‘yalan söylememizi’ nasihat eder bize. Hani derler ya beyaz yalan pembe yalan... İşte babam bunların hiç birini sevmez. Konu ne olursa olsun, karşımızdaki kim olursa olsun her zaman doğruyu söylememizi tembihler. (K.K.1.).

Karşındakini kırmamak adına mecburiyetten söylenen yalanlar toplum içinde beyaz yalan ya da pembe yalan olarak adlandırılırlar. Kaynak kişi babasının, yalanları beyaz ya da pembe olarak ayırmadan tümüyle reddettiğini, yalan söylemenin kötü bir davranış olduğunu ve her zaman doğruyu söylemelerini çocuklarına nasihat ettiğini dile getirmektedir.

4.2.2.1.1.11. Zamanı iyi kullanmak ile ilgili nasihatler

Türk toplum felsefesi içinde, insan hayatının belli bir zaman dilimi içinde yaşanıp bittiği fikri hem dinen hem de tecrübelerle sabitlenmiştir. Dini bakış açısı içinde insan hayatının ne kadar kısa olduğunu ifade eden “Doğduğunda ezanın okunur, namazın kılınmaz; öldüğünde namazın kılınır, ezanın okunmaz çünkü o namaz doğduğun gün okunan ezanın namazıdır.” Şeklindeki anlatımla dile getirilmektedir. Toplum felsefesinde, ezan ile namaz arasındaki o kısacık sürenin insan hayatı olduğu bilinir ve bu kısacık süreye çok şey sığdırmak esastır. Zamanın akıcılığı ve ne kadar çabuk geçtiği ve iyi değerlendirilmesi gerektiği konusunda genç nesillere çeşitli nasihatler verilir.

Yaşadıklarımız belli başlı öğütler çerçevesinde geliyordu. Öncelikli olarak aile içi öğütler bizi hayata hazırlıyor sonraları ise okul, arkadaş ortamı vs. gibi yerlerde bilinçli olmamız için yardımcı oluyordu. Babamla başlamak lazım bu hikâyeye. Her babanın evladına vereceği birkaç nasihat vardır ya; babamın da bana verdiği nasihat hala aklımda, beynimde ve hep kullanılır bir biçimdeydi. Unutmak ya da bir köşeye atıp hatırlamamak olmuyordu. Daha çocuk yaşlarında ama neyin ne olduğunu anlayabilecek durumdayken konuşmuştum babamla. O gün eve geç kalmıştım. Daha doğrusu daha sokak lambaları bile yanmamıştı. Yani çocukken sokak lambaları yanmadan eve gelmem gerektiğini tembih ederlerdi bana. Hava kararmış hafiften de yağmur çiseliyordu. Arkadaşlarımızla oyuna dalmışım demek ki. Saatin farkına bile varamamıştım. Derken oyun oynarken bir anda çocukça kavgaya tutuştuk hepimiz. Neymiş efendim onların kurduğu kale bizimkinden daha büyükmüş. Üstlerimiz çamur almış bir halde eve döndüğümüzde babam balkonda beni bekliyordu. İçeriye girene kadar içimde bir telaş beni sarmıştı. Kızacağını biliyordum. Abimler ise beni bu sefer savunmuyorlardı bile. Banyoya gidip elimi yüzümü yıkadıktan sonra babam:

Yanıma gel, diye seslendi. Dediğin yaptım ve gözlerim babama bakmaya korkuyordu. Bugün sana kızmıyorum. Bugün bundan önce söylenenleri yapmadın diye sana kızmam gerektiği halde kızmıyorum. Onun yerine sana üç gün boyunca niye kızmadığımı düşünmen için zaman veriyorum. Aslında babam bunu ilk kez yaptığı için fazla ciddiye almamıştım. Sonra ciddi ciddi konuşmaya başlamıştı. Bak yavrum bugün zamanın farkına varmadan ve söyleneni yapmadan bir gün geçirdin. Öyle bir yaşam olacak ki karşına bugünkünden daha farklı. Daha da zor bir yaşam. İşte o zaman sen; bugünü hatırladığın her anda zamanını daha iyi kullanmayı amaçla ve bu da kulağına küpe olsun. Hadi şimdi doğru üstünü değiştir ve yeniden bir yaşama başlarcasına hayatta zamanını düzenli kullanmayı bil. (K.K.34.).

İnsan doğduğu andan itibaren aslında kişiye çok uzunmuş gibi gelen bir zaman dilimi içindedir. Bu zaman dilimi içinde büyümek, eğitim almak, askere gitmek, iş sahibi olmak, evlenmek, çocuk sahibi olmak gibi belli geçiş noktaları olmakla birlikte bu noktaların arasından yapması ve zamanında bitirmesi gereken işlerin oluşturduğu birçok küçük noktalar vardır. Tüm noktalar birleştiğinde bir doğru parçası oluşur ki bu doğru parçası insanın doğumundan ölümüne dek devam eden doğru parçasıdır. Doğru parçası üzerinde yer alan küçük noktalarda zamanın iyi kullanılarak bitirilmesi gereken işler zamanında yapılmaz ise büyük noktalara asla ulaşamaz, gerçekleştirilmesi gereken geçişler asla yapılamaz, bunlar ya gecikir ya da zaman kalmadığı için bunlardan vaz geçilir. İşte küçük noktalarda elde edilecek başarı aslında büyük noktaların tamamlanması ve akışı düzenli bir hayatın göstergesi durumu olacaktır. Küçük noktaların gerçekleşmesinde kaybettiğimiz/göz ardı

ettiğimiz zamanlar büyük geçiş noktaların seyrini değiştirir. Bu nedenle zamanı iyi kullanmamız gerekmektedir. Kaynak kişinin babasının oğluna verdiği nasihat bu yöndedir. İlerideki hayatında birçok şeyi ertelemek durumunda kalmaması için şimdiden zamanı idareli kullanmak adına kaynak kişiye verilmiş bir nasihattir

4.2.2.1.1.12. Evlilik kurumuyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatler ve temel kavramlar

4.2.2.1.1.12.1.Evlilik kurumunun kurulması ve yürütülmesiyle ilgili nasihatler

Toplumun devamlılığı, nesillerin akışı/sürekliliği için evlilik çok önemli ve çok gerekli bir müessesedir. Türk toplum yapısındaki önemli geçiş dönemlerinden biri olan evliliğin gerek yapılış şekli gerek devamlılığı ve sonlandırılması konusunda hem dini hem kanunî olarak belirlenmiş birçok kural vardır. Toplumsal yaşayış içinde ailenin ve yuvanın önemi her zaman göz önünde tutulmakta ve toplumsal yaşantı bu görüş etrafında şekillenmektedir.

Babam ile annem bana evlilik ömür boyu, ölesiye kadar sürer. Evlilik diz yaması değildir atılsın, yani ömür boyu, ölesiye kadar sürecek derlerdi. Yani bunu nasihat etti bana. Evlendikten sonra geri dönmek yok derlerdi ben de dönmedim.(K.K.70. 2010).

Türk aile yapısında en çok önem verilen unsurlardan bir tanesi de geçiş dönemi aşamalarından biri olan evlilik müessesesidir. Bu yapı içinde evlilik; hayat boyunca sadece bir kez yapılması bir kez yaşanması gereken bir olgu olarak dikkati çekmektedir. Her ne kadar yaşantı içinde çeşitli nedenlerle boşanmalarla karşılaşılrsa da Türk aile yapısında “Kimse boşanmak için evlenmez” düşüncesi hâkimiyetini korumaktadır. Bu nedenle kişiye verilen bütün nasihatler evliliğin devamı üzerinedir. Evlilik konusunda verilen nasihatlerin evliliğin ömür boyu sürecek bir birliktelik olması gerekliliğinin altını çizmesinin en önemli nedenlerinden biri de evlenerek yeni bir aile ve bu ailenin kültürü ile tanışacak olan bireyin karşılaştığı en küçük zorlukta pes etmesini ve kendi ailesinin yanına dönmeye çalışmasını engellemektir. Kuşkusuz iki farklı aileye ve iki farklı kültüre mensup olan kadın ve erkeğin bir araya geldiklerinde, evliliklerinin ilk yıllarında problem yaşayacakları aşikâr ve büyüklerce malumdur çünkü evliliğin ilk yıllarında, eşlerin birbirlerine alışma safhasında bazı problemlerle karşılaşacakları denenmiş ve sınanmış bir bilgidir. İşte

bu problemlerle karşılaştığında, problemlerin çözümü için mücadele edilmesi ve evliliğini devam ettirilmeye çalışılması esas tutulmuştur, verilen nasihatler bu müessesenin devamını sağlamak adınadır.

Kaynak kişi, ailesinin kendisine nasihat verirken evliliği -güzel bir örneklemeyle- diz yamasına benzetmemesi ve canı istediğinde çıkarıp atabileceği bir nesne olarak görmemesi gerektiğini söylediklerini ifade etmektedir. Bu güzel benzetmeden yola çıkılarak verilen nasihatler kaynak kişi tarafından tutulmuştur.

Benim annemim babamın bana bir nasihati vardı. Evlilikle ilgili. Gittiğin yerin gözü körse sen de bir gözünü kör edeceksin, el öpmekle dudak aşınmaz diyerek hep böyle nasihatler verirdi. Bende evlendim annemin babamın nasihatini dinledim. Büyüklerime saygılı, küçüklerime sevgili hürmet ettim, Evliliğim baştan sona mutlu bir şekilde beyim ölene kadar 40 sene sürdü. Çocuklarıma da aynı nasihati ben tekrarlıyorum. (K.K.102.).

Kız çocuğuna verilen nasihatlerin başında evlenip gideceği evin kurallarına uyması, ev ahalisinin dünya görüşü nasılsa onun da bu görüşü paylaşması gerektiği yönündedir. Kaynak kişi anne ve babasının bu yönlü nasihatlerine kulak vermiş ve evlendiği zaman bu nasihatleri tutmuştur. Evlilik yaşantısında bir problem yaşamamış oluşunu anne ve babasının verdiği nasihatlere ve kendisinin bu nasihatleri tutmuş olmasına bağlamaktadır. Aynı nasihatleri çocuklarına vereceğini ifade etmektedir.

Annemin bana verdiği bir nasihat vardı. Büyük babam ona vermiş bu nasihati. Annem evlenmeden önce her genç kız gibi korkuları olmuş geçinebilicim mi gibilerinden. Dedem de işte ona ‘eğer senin başındaki insan yani eşin iyiye diğer kişileri boş ver yani kapını kapadığında sonuçta kimseyi görmüyorsun kimse umrunda olmuyo hani diğer kişileri kafana takma’ demiş. Annemde elinden geldiği kadar bu nasihata uymaya çalışmış ve şu anda gayet mutlu bir evlilikleri var. Annem de devamlı bu nasihati bana verir. İnşallah ben de uyarım. Böyle işte.(K.K.56.).

Kaynak kişinin büyükbabası, kızının evlilik konusundaki kaygısını gidermek amacıyla evlilikte asıl olanın kişinin eşi ile ilişkisi olduğuna değinmiştir. Eşler arasındaki ilişki iyi ise, diyalogları iyi ise dışarıda kalan kişilerin önemi olmadığını vurgulamıştır. Kız, babasının nasihatini dikkate almıştır. Bu nasihat onun evlilik konusundaki kaygılarını bitirdiği gibi, evlendiğinde uygulayacağı davranış kalıbının da ana hatlarını çizmiştir. Kaynak kişi babadan aldığı nasihatten fayda görmüştür ve aynı nasihati kendi çocuğuna da vermektedir.

Annem bana derdi ki: “Dört ata hakkı birdir. Nasıl bize saygı duyuyosan bizim isteklerimizi yerine getiriyorsan, kayınvalidenin ve kayınbabanın da isteklerini yerine

getireceksin. Onlara hep saygı duy, sözlerine karşı çıkma, yardım istediklerinde yardım et, asla saygısızlık yapma!” derdi. Ben de öyle yaptım. (K.K.61.) .

Türk kültüründe büyük yeri olan büyüklere saygılı olmak kavramı, evliliklerde de birinci sırayı almaktadır. Kayınvalide ve kayınpedere saygı göstermek hem gelin hem de damat açısından son derece önemlidir. Kaynak kişinin annesi kızına kayınvalidesi ve kayınbabasına kendi anne ve babasına gösterdiği saygının aynısı göstermesini nasihat etmiştir. Kaynak kişi gerek kendisine edilen nasihatten gerekse kendisinin bu nasihati tutmasından çok memnundur. Kızına da aynı nasihati etmekte ve kızının bu nasihati tutmasını istemektedir.

Bizim Çankırı’da gençlere söylenen bir söz vardır kızım. Derler ki “ Kız anadan öğrenir sofrayı düzmeyi, oğlan babadan görür sohbet gezmeyi.” Babanannem derdi ki sen sen ol ananın babanın sözünden çıkma. Ananın öğrettiklerini iyi belle. Yarın evlendiğin yerde öğrendiklerin sana lazım olacak. İşi anana tutuyosan da öğrendiğin sanadır. Bak Dilek Ablana genç yaşta evlendi; ama o evini çekip çevirmeyi anasından öğrendi. Şimdi iki çocuk annesi; ama hiçbir zorluk çekmiyo. Niye? Çünkü yengen ona ta küçükken anneliğe hazırladı. Sen de oku; ama ananın öğrettiklerini öyle öğren ki bir daha unutma. Kulağına küpe olsun.(K.K.52.)

Çocuklar gelecek yaşantılarına hazırlanırken kendileri için gereken hayata dair pratik bilgileri ailelerinden alırlar. Her aile kendi dünya görüşü ve hayatı algılayış şekline göre evladını yetiştirir. Bu nedenle kız çocuklar annelerini rol model olarak alır, annelerinin toplum içindeki davranışlarını benimserler; erkek çocuklar babalarını rol model olarak alır, babalarının toplum içindeki davranışlarını benimserler. Annenin görevi kızını evlilik hayatına ve anneliğe hazırlamak, ona iş görmeyi öğretmektir. Babanın görevi oğlunu sosyal yaşama hazırlamak ve bir aile kurduğu zaman nasıl aile reisliği yapacağını öğretmektir. Çocuklara düşen görev ise anne ve babanın öğretilerini sıkılıp bunalmadan yerine getirmektir. Kaynak kişi babaannesinden aldığı nasihatleri tutmuş ve hayatına uyarlamıştır. Bu nasihatlerin gençlere verilmesi gerektiğini düşünmekte ve nasihatler tutulduğu zaman yaşamın daha da kolaylaştığını ifade etmektedir.

Anneme babası nasihat edermiş. Evleneceği zaman ona bu evden gelinlikle çıkıyorsun, ancak bu eve kefenle geri dönebilirsin demiş ve gittiğin yerde uyumlu ol, kimseyle tartışmaya girme diye nasihat etmiş. Annem de o zamanlar genç olduğu için babasından çekiniyormuş. Babasının dediklerini yerine getireceğine söz vermiş. Şimdi arada bir anneme soruyorum. Dedemin nasihatleri seni nasıl etkilemişti zamanında diye. Annem keşke başımızda olsaydı da bana bu yaşında bile nasihat etseydi dedi. Hayatında babasının yeri çok büyükmüş. Annem, babasının kendilerini çok sevdiği yalnız

şırmamaları için bunu belli etmemeye çalıştığını söyler hep. Ayrıca dedem çocuklarını çok ahlaklı yetiştirmiş. Gün aşırı çocuklarını toplar başkalarının arazisine girmeyin, birinin ağacından bir şey almayın diye de öğütler verirmiş. (K.K.21.).

Evlilik Türk toplumunda bir kez yaşanması gereken bir geçiştir. Bu düşünce doğrultusunda kız evinden gelinlikle çıkacak, gelin gittiği evden de kefeniyle çıkacaktır. Kız çocuk evlenmeyle ölüme kadar devam edecek bir sürece imza attığını bilmelidir. Bu nasihat bir anlamda gelin gittiği evde karşısına çıkacak zorluklara göğüs germeyi bilmesini öğütlemektedir. Kaynak kişi babasının verdiği nasihate uymuştur. Babasının hayatta olmasını ve kendilerine yine nasihat vermesini çok istediğini ifade etmektedir.

Babanemin bizlere bulunduğu bi nasihatı sizlere söylüyim. Evlendiğiniz zaman evinizin sürekli derli toplu olmasını ve ocağınızı asla bulaşık ya da ocakta, eskilerin tabiriyle kül bırakma derdi. Ocağını küllü bırakma, evini şeyini nasıl diyim ben sana döküntülü bırakma. Her an her şey olabilir, bi hastalık, ölüm vesaire olur bi misafirin gelebilir. Benim hatırladığım şuanda sadece o var. (K.K.59.).

Kız çocuklarına evlenmeden önce ev işlerinin öğretilmesi esastır. Halk arasında elin bir işe alışması, o işte pratiklik kazanması durumu ‘elin meleke kesp etmesi’ olarak ifade edilir. Kız çocukları, ellerinin meleke kesp etmesi için çocukluktan itibaren yetiştirilmeye başlanırlar. Evlendiği zaman düzenli bir insan olması, evini, ocağını, mutfağını dağınık bırakmaması kendisine öğütlenir. Dağınık bir şekilde bırakılıp çıkılan eve bir misafirle dönülebilir, hastalık, ölüm gibi olağanüstü olaylar başa gelebilir bu nedenle her şeye hazırlıklı olup evin her zaman temiz tutulması gerekmektedir. Kaynak kişinin babaannesinin torunlarını bu konuda uyarılmış ve onlara düzenli olmaları konusunda nasihat etmiştir.

Bak benim gözlerim görmüyordu. Az görüyordu. Uzağı görmüyordum. Gözlük takındığım için dört göz kör dediler. Ben o yönden hep kavga ediyordum. Kendi etkisinin altında kaldım. Yarın evlendiğim kişi de kör der diye evlenmekten korktum. Ama babamda yardımcı oldu bak. Babam yardımcı oldu. Evleneceğim günde bana şu kelimeyi konuştu. Elin kapısına gideceksin. Kafanı yararlarsa tülbindinin içine sakla, kolunu da kırarlarsa yeninin içine sakla. Eşin tarafından olacaksın. Önce eşin tarafından olacaksın, ondan sonra bana geleceksin dedi. Biz böylelikle devam ettik ama huzursuzluklarımız oldu. Olmadı değil. Babamızın etkisinin bu sözlerinin etkisinin altında kaldığımız için her şeyimizle de kanaat ettik, geçindik gittik. (K.K.76.).

“Kol kırılır, yen içinde kalır.” atasözü ile özetlenecek bu bakış açısı Türk aile yapısında her zaman geçerliliğini korumuştur. Kız çocuk evlendiği zaman, yaşadığı olumsuzlukları gizlemek çevresine yansıtmamak; kendisine ne yapılırsa

yapılsın susmak, hatta yapılan her neyse çevresinden saklamak zorundadır. Aile içinde olanın aile içinde kalması Türk kültüründe bir erdemdir. Eşi tarafından zor durumda bırakılan kadın, kendi ailesine gidip kolay kolay yaşadıklarını anlatamaz. Beklenti her ne olursa olsun kadının kocasının yanında kalması ve evliliğini devam ettirmesi yönündedir. Bu yönlü nasihatlerin evliliğin ilk yıllarında ortaya çıkabilecek problemlerin önünü alması açısından faydası olduğu gibi, bazı durumlarda kadınların ezilmesine ve bu durumu dile getirememelerine de ne yazık ki zemin hazırlamaktadır. Bu yapı, kişi hak ve özgürlükleri konusunda halkın bilinçlenmesi ve kadın haklarının sıklıkla gündeme gelmesiyle günümüz Türkiye'si'nde artık artık yavaş yavaş değişime uğramaya başlamıştır.

Babam bana evlenirken nasihat etti. Kadımlar çocuk gibidir dedi. Onlara hayır deme ama her dediğini de yapma. Ben de babamın nasihatini tuttum. (K.K.58.).

Evliliğe ilk adım atıldığında büyükler, evlenecek çifte evlilikte yapılması gerekenler ve belli davranış kalıplarıyla ilgili nasihatler verirler. Kaynak kişinin babası da oğluna karısına iyi davranmasını, onu dinlemesini ama her dediğini yapmamasını, her istediğini almamasını nasihat etmiştir. Kaynak kişi de babasının nasihatini tutmuştur.

Ben eğitim yıllarımı tamamladıktan sonra öğretmen oldum. Okuyup yazmaktan sonra da çalışmaktan kendime bir hanım bulmaya pek vaktim olmadı ve evlenmem gecikti. Ailem durmadan evlenmem gerektiğini söylüyordu. Otuz beş yaşına gelmişim, haksız sayılmazlardı. Meslek sahibi olmuş biri için, evlilik için geç bir yaşta benimkisi. Birgün annem bana şöyle nasihat etti: “Bak oğlum, hanımın kocamışı evde, adamını kocamışı sokakta kalır. Gezersin tozarsın, yıllar geçer, birgün bir bakarsın etrafındaki bütün arkadaşların evlerine girmiş, karıları çocuklarıyla keyfine bakıyor, sen dar-ı dünyada tek başına kalırsın sokakta... Haberin olsun.” dedi. Biraz düşündüm ki annem doğru söylüyor bu tutulması gereken bir nasihat. Bunun üzerine peki anne dedim, bulun helal süt emmiş bir hatun da bakalım dedim. İşte böylece evlendim şimdi otuz yıllık evliyim. Çocuklarım büyüdü, okudu, meslek sahibi oldular, evlendiler şükür sokakta kalmadık. Annemin nasihatini tuttuğum için kendimi mutlu hissederim her zaman. (K.K.27.).

Toplum, evlilik kurumunun oluşması için harekete geçeceği zamanı tarafların yaşları ile belirler. Erkek için “Ekmeğini eline almak.” deyimini ile ifadelendirilen meslek sahibi olmak durumu evlilik için belirleyicidir. Kişinin meslek sahibi olması eğer okumuşsa yirmi beş- yirmi altı yaşlarına tekabül etmektedir. Askerliğini bitirmiş olmak da evliliğin gerçekleşmesi açısından önemli bir unsurdur. Eğer erkek askerliğini yapmadıysa genellikle nişan yapılır ve erkeğin askerliğini

yapıp dönmesi beklenir, evlilik askerliğin bitiminden sonra gerçekleşir. Kızlar için bu yönlü belirleyici unsurlar söz konusu değildir. Okuyorsa okulunun bitmesi ön planda tutulur ama okula devam ettiği dönemde nişan da yapılabilir. Kızlar için erkeklerden daha çok önemsenen nokta yaşlarının evlilik yaşını geçmiş olmamasıdır ki bu evlilik yaşı yirmili yaşlardır. Kaynak kişi üniversiteyi bitirmiş, askerliğini yapmış ve ekmeğinin eline almıştır. Evlilik yaşına gelmiş olduğu halde uzun yıllar bekar kalması ailesini rahatsız etmiştir ve annesinin nasihatıyla kaynak kişi evlenmeye karar vermiştir. Kaynak kişi hayatından memnun ve annesinin verdiği nasihati tuttuğu için mutludur.

4.2.2.1.1.12.2. Eş seçimi ile ilgili nasihatler

Toplumsal yapının mihenk taşlarından birinin oluşturan ailenin kurulması kadar aileyi kuracak fertlerin seçimi de son derece önemlidir. İleride boşanmış ana-babaların ortada kalacak çocuklarına meydan vermemek için aileyi oluşturacak fertlerin hatta fertlerin mensup oldukları ailelerin gerek kültür gerekse ekonomik düzeylerinin birbirleriyle uyumlu olması esas alınır.

Evleneceğin kişi açık sözlü olsun, açık sözlü olan kişiden korkmayın demişti. Hatta kendi eşinin çok konuşkan olduğunu açık sözlü olduğunu ve bu yüzden ilişkilerinin çok iyi olduğunu söylemişti. Bir arkadaşını da örnek vermişti. Eşinin çok sessiz olduğunu ve paylaşımsız bir hayat yani çok fazla paylaşımları olmadığını söylemişti yani monoton bir hayat sıkıcı bir hayat geçirdiklerini ifade etmişti. Yani açık sözlü olan insandan korkmayın demişti. Ben de eşimi seçerken konuşkan olmasına, paylaşımcı olmasına dikkat ettim, siz de öyle yapın, (yanımızdaki kızlara) son pişmanlık fayda vermez. (K.K.70).

Eş seçimi konusunda yapılan nasihatlerde de evlilik kurumunun hayat boyunca bir kez kurulması ve hayatın sonuna kadar devam ettirilmesi gerektiği düşüncesinin hâkimiyetini açıkça görmekteyiz. Kaynak kişinin burada “Son pişmanlık fayda vermez.” atasözünü kullanması bu düşüncenin hâkimiyetinin birebir göstergesi durumundadır. Hayat boyunca sadece bir kez yapılacak bir eylem için, eylemin gerçekleşmesini sağlayacak kişi seçimi de son derece önem taşımaktadır. Bu kişi açık sözlü, güvenilir, dürüst ve eğlenceli bir kişi olmalıdır ki zorluklarla dolu hayatı paylaşmak ve devam ettirmek için birlikte mücadele verirken yorulup bezilmesin. Paylaşımsız ve sessiz bir eşe sahip olmak zaten kendi içinde bir çok zorlukları olan hayatı daha da zorlaştırıp çekilmez hale getirecektir. Ben ne yaptım,

diyerek pişmanlık duymamak için eş seçerken paylaşımcı ve konuşkan birini seçmek nasihat edilmektedir.

Genç kızken birinden çok hoşlanıyodum. Babamda bunun farkındaydı. Eee oğlan okumuş, bi evin bi oğlu, çok yakışıklı da bi çocuktur. Ama babam bi türlü ını oğlanla evlenmeme ya-yanaşmadı. Eee nedeni de şuydu: Oğlan tek çocuk işte çok zenginler, bize uygun değiller, biz fakiriz, o okumuş, sen okumamışsın, iki gün sonra evlenir, gönlü geçer seni bırakır, dedi ve babam beni ikna etti ve yıllar sonra babamın haklı olduğunu gördüm. Çocuk dört kere evlilik yaptı ve hepsinden de ayrıldı. İyi ki de şükürler olsun babamın verdiği nasihati tutmuşum. Ben bir kere evlendim, yıllardır da evliyim çok da mutluyum.(K.K.115.).

“Davul bile dengi dengine vurur.” Atasözü ile açıklığa kavuşturulabilecek bu durum Türk aile yapısında gerçekleştirilen evliliklerde hala geçerliliğini korumaktadır. Eşlerin aile ekonomilerin ve aldıkları eğitimin birbiriyle uyumlu olması göz ardı edilmeyecek bir durum olarak algılanmaktadır. Zengin ve eğitilmiş bir aileye mensup olan erkeğin, evliliğin gerçekleşmesinden sonra fakir ve eğitimsiz bir kızla yaptığı bu evliliği sürdürmesi olası görülmektedir. Kaynak kişinin babası, kızının beğendiği ve evlenmek istediği kişinin hem zengin hem de eğitilmiş olduğunu gördüğünde fakir ve eğitimsiz kızının bu evlilikte bir yeri olmayacağını, aynı çatı altında yaşarken söz sahibi olamayacağını görmüş ve kızına bu yönlü bir nasihatte bulunmuştur. Kız, babasının verdiği nasihati tutar ve sonunda mutlu bir evlilik yapar. Zengin çocuk tıpkı babanın ön gördüğü gibi birkaç evlilik yapmış ama bir türlü kendine uyacak ve evliliğini devam ettirecek birini bulamamıştır. Eşlerin sosyal statülerinin birbiriyle uyumlu olması diğerine göre evliliğin kolay yürümesini sağlamaktadır.

4.2.2.1.1.12.3. Kötü giden evliliklerle ilgili nasihatler

Toplumsal bakış açısı içinde evlilik devam ederken ortaya çıkacak sorunlara çözüm getirmek esastır fakat bu sorunlar artık çözülemeyecek bir durum arz ediyorsa tarafların sağlıklı kalmaları açısından evliliğin bitirilmesi gündeme gelmektedir. Evlenmek kadar boşanmanın da hak olduğu düşüncesi böylesi durumlarda ön plana çıkmakta ve bireyi içine düştüğü karmaşadan kurtarmaktadır.

6 yıl önce ailemin onay vermediği biriyle evlendim. Aradan bir yıl bile geçmeden bir takım sorunlar çıktı ve boşanmanın eşiğine geldik. Ancak aileme karşı mahçup olmak istemediğim için aileme sorunlarımızdan bahsetmedim. Gün geçtikçe eşimle ilişkimiz kötüye gidiyordu ve bu durumu birileriyle paylaşma ihtiyacı duydum. Nineme

durumdan bahsettim. Bunun üzerine ninem “ yaman avrat, yaman komşu, yaman at... birini boşa, birini boşla, birini sat” diyerek bana nasihatta bulundu. Aradan biraz zaman geçtikten sonra eşimle yollarımızı ayırdık. (K.K.9.).

Türk aile yapısında her ne kadar evliliğin devam etmesi üzerine kurulu bir düşünce sistematığı olsa da bazı durumlarda bu sistematik değişebilmektedir. Birbirini anlamayan iki kişinin aynı çatı altında problemsiz olarak evliliklerini sürdürmeleri mümkün olmamaktadır. Evliliğin gerçekleşmesi için elinden gelen çabayı gösteren aile büyükleri, yürümeyen bu evliliği gördüklerinde aynı çabayı eşlerin ruh sağlıklarının daha fazla bozulmaması açısından evliliği bitirmek yolunda da sarf edebilmektedirler. Kaynak kişinin problemliliğini ninesine anlatması ve ninenin ‘Yaman avrat, yaman komşu, yaman at... Birini boşa, birini boşla, birini sat.’ atasözüyle anlatıyı sonuçlandırması ve torununa nasihat vermesi bu yönlü bir düşüncenin sonucudur. Nine, yürümeyeceğini gördüğü evlilikte torununun daha fazla yıpranmasına engel olmak istemiş ve bu düşüncesini destekleyen bir nasihat vermiştir. Torun nasihati tutmuş ve kendisi için daha mutlu olacağı bir yaşam şeklini seçmiştir.

Kızım okumak yerine evliliği tercih etti ve bu evliliği ben onaylamamıştım. Çünkü evleneceği kişi iyi birisi değildi, çalışkan değildi, benim tahminimce. Yani anladığım kadar. Huyu iyi değildi. Ondan sonra dedim bundan hayır gelmez kızım evlenme. Ama o yaptı yok anne ben seviyorum o da beni seviyo. Yedi sene bunlar birbirlerini istemişler. En sonunda da evlendiler ve dokuz yıl evli kaldılar. Bu dokuz yıl boyunca belki dokuz yüz kere kavga etti barıştılar. Ben kızım bırak bu adamı dedim. Senin hayatını mahfedyor. Ona hiç durmadan nasihat ettim. Hayat böyle geçmez dedim. Koca böyle olmaz dedim. Koca insana yardım eder dedim. En sonunda nasihatlerimi tuttu ve o adamdan ayrıldı. Keşke daha önce bıraksaydı, yazık oldu geçen yıllarına.(K.K.61.).

Kaynak kişi kızının kendisine eş olarak seçtiği kişiyi beğenmemiş ve kızına bu evliliği gerçekleştirmemesi yönünde nasihat vermiştir. Genç kız bu nasihati tutmaması dokuz yıl sürecek problemlili bir evliliğin doğmasına neden olmuştur. Bu evliliğin yürümeyeceğini başından beri gören kaynak kişi, kızının yaşadığı her problemde ona yeniden nasihat etmiş ve bu evliliğin yürümeyeceğini, kocasının ‘koca vasfı’ taşımadığını anlatmıştır. Sonunda kız, annesinin nasihatlerine kulak verir ve eşinden ayrılır. Kaynak kişi, kızına acımakta, kızının bu adamla vakit kaybettiğini düşünmekte ve bu evliliğin çok daha önceden bitirilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

4.2.2.1.1.12.4. Sevgi ve aşkla ilgili nasihatler

Türk tarihinin en eski dönemlerinden itibaren sözlü ve yazılı kaynaklarda sevgiye ve aşka verilen önem her zaman dile getirilmiştir. Sözlü gelenek içinde anlatılana gelen Leyla ile Mecunun, Kerem ile Aslı, Emrah ile Selvihan hikâyeleri; yazılı gelenekte divan edebiyatında yer alan gazeller, halk edebiyatındaki güzellikler hep bu konunun önemin göstergesidir. Sevginin bir emek olduğu ve emeğe değer verilmesi gerektiği yönündeki düşünce halk felsefesinde her zaman hâkimiyetini korumuştur. Günümüz bakış açısını yansıtan “Sev seni seveni, aşk nedir bileni” şarkı sözleri toplumun konuya verdiği önemin devamlılığının göstergesi durumundadır.

İnsanoğlunun hamurunda mı vardır bilinmez her zaman bize çok değer veren kişileri umursamaz göz ardı ederken bize itibar etmeyenlerin yolunda heba olur gideriz. Anneannem işte böyle durumlar için sık sık bu nasihatini yineler. Çünkü ben hep bana değer vermeyenlerin peşinde koşarken gerçekten değerini vermem gerekenleri unuturum. Sonuç olarak ise değer görmediklerimden zaten değer göremez değerini bilemediklerimi de bu nedenle kaybeder acı çekerim. Anneannem ise ah benim akli bir karış havada kızım sev seni seveni yerdeki yılan olsa, sevme seni sevmeyeni Mısır’da sultan olsa ben sana demedim mi diye başlayarak benle konuşur. Ve daha nice nasihat dolu sözlerini sıralar. (K.K.64).

Kaynak kişi, anneannesinin verdiği nasihatlerin insanın elinde olanın kıymetini bilmezliği üzerine kurulu olduğunu ifade etmektedir. Hak etmeyen kişilere değer vererek gerçekten değer verilmesi gereken kişileri gözden kaçırdığımızı ve bu gözden kaçırışın farkına vardığımız anda da pişmanlık yaşadığımızı anlatmaktadır. Anneanne bu düşüncelerinin özetini ‘Kızım sev seni seveni yerdeki yılan olsa, sevme seni sevmeyeni Mısır’da sultan olsa.’ atasözüyle vermiştir.

4.2.2.1.1.12.5. Sevgili, sözlü, nişanlıyla ilgili nasihatler

Sevgili, sözlü ve nişanlı; değer verilen, önemsenen kişilerdir. Onların sözleri ve davranışları bireyi etkiler. Bu davranışlar kimi zaman olumlu yönde kimi zaman da olumsuz yönde olabilmektedir. Davranışların bu iki yönlülüğü ister istemez bireyin söyleyeceği sözleri ve alacağı tavırları belirlemektedir.

Ankara’da arkadaşlarla beraber kaldığımız evde oturmuş ders çalışıyordum. O esnada ev arkadaşım yılgın vaziyette içeri girdi. Ağlıyordu galiba yine nişanlısıyla kavga etmişti. Uzun uzun meseleyi anlattı. Onu teselli etmeye çalışırken bana: “Sen sen ol

kimseyi kendinden fazla sevme, ben sevdim de noldu işte bak bu hallerdeyim” diye kendince nasihat ediyordu. (Demir, E. 2010).

Kaynak kişinin arkadaşı ‘İnsan kimseye hak ettiğinden fazla değer vermemelidir.’ düşüncesini benimsediği halde bunu hayatına uyarlayamadığından yakınmaktadır. Nişanlısına hak ettiğinden fazla değer vermesi ve onu gereğinden fazla önemsemesi, nişanlısına karşı olan beklentilerinin artmasına neden olmuştur. Bu beklentilerin karşısındaki kişi tarafından algılanamaması da doğal olarak beklentilerinin gerçekleşmesini bekleyen diğer tarafı üzmemekte ve karşısındakine verdiği değer yüzünden kendini sorgulamaya itmektedir. Kaynak kişiye verilen nasihat kimseyi kendinden fazla sevmemek ve kimseye kendinden fazla değer vermek olmuştur.

4.2.2.1.13. Komşuluk kurumuyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatler ve temel kavramlar

Komşuluk, Türk toplumunda çok önem verilen olgulardan biridir. Halk kültüründe bu önemin göstergesi olan pek çok atasözü yer almaktadır. “Ev alma, komşu al, Komşu komşunun külüne muhtaç, Komşun açken sen tok yatma.” Gibi pek çok atasözünde komşuya ve komşuluğa verilen önemi görmek mümkündür.

Biz çok küçüktük. Annemin komşumuz Mercan Teyze ile içtiği su ayrı gitmezdi. Çok samimilerdi. Biz çocuklar da hep beraber oynardık. Hani öyle ki komşumuzun oğlu ve kızı bize teyzemin çocuklarından yakındı. Biz bütün sırlarımızı paylaşırdık. Evde pişen yemekten mutlaka onlara götürürdük, onlar da bize getirirlerdi. Bazı akşamlar beraber yemek yerdik. Evde bir şey eksik oldu mu annem hemen bize koşun komşudan alın derdi. Anneler memlekete gidince bizi, Mercan Teyzelere bırakırdı, onlarda kalırdık. Büyüdük, evlendik dostluğumuz hiç bitmedi. Hala bayramlarda, özel günlerde ziyaretlerine gideriz onlar bize gelir. Yaşlandılar tabi ama komşuluğumuz hiç bitmedi. (K.K.66.).

Kaynak kişi komşularıyla olan yakın ilişkisini anlatarak çok uzun yıllardır dostluklarının devam etmekte olduğunu belirtmiştir. Kaynak kişinin örneğinde komşu; bir anlamda abla, arkadaş, kardeş olarak algılanmaktadır. Komşunun da kaynak kişiye ve onun ailesine karşı davranışları onlardan farklı değildir. İki komşu da birbirleri hakkında iyi düşünmekte ve birbirleriyle olan paylaşımlarında cömert davranmaktadırlar. Bu güzel iletişim uzun yıllar sürmüş ve kaynak kişi büyüyüp evlendiğinde de komşularıyla olan iletişimini devam ettirmiştir. Bu tür “iyi

komşuluk” gibi bir de “kötü komşuluk” kavramı ve olgusu vardır. Şu nasihat anlatısı da bunu ortaya koyar niteliktedir:

Kızım bana bir nasihat ver dedin. Düşündüm, aklıma bundan on sene önce 2001'deki bir olay geldi. O zaman kardeşinin sünneti olmuştu ya. Sünnetten sonra evi temizleyecektik. Badana-boya yapacaktık. Ben perdeyi çıkarırken merdivenden düşüp ayağımı kırmıştım. Çok sıkıntı çekmiştik. Sen bütün bu temizlikleri yapmıştın. O zaman da akrabamız olan Hediye Halan da bizim binada oturuyordu. Ondan yardım istedin. O da sana biraz yardım edip bir bahaneyle gitmişti. Sonra bu temizlik işi falan bitmişti, siz okuldaydınız kardeşinle, o zaman ben zorla balkona çıkıp oturmuştum. Binanın girişinden Hediye Halan bana size geleceğim beş dakika müsaitsen, dedi. Ben de buyur gel, dedim. Sonra kapıya gidip açtım. Geldi, oturma odasına geçtik, tabi ben koltuk değnekleriyle yürüyorum. Sonra bana, size mesafeli gidip geleceğim komşular, oğlum laf ediyor, dedi. Şok oldum. O zamana kadar bizden çıkmayan, kış günü üşür diye evimde yatırdığım, hırsız evine girince her türlü yardım ettiğim kadın ben hasta olunca bütün evimin yükünü ona yıkacağı sandı. Neyse; ben de kendin bilirsin, dedim, gitti. Aradan zaman geçti bayram geldi. Bayramda ben gezememiştik. O da siz bayramda bana gelmediniz diye küstü. Çocuklarını da küstürdü. Aslında bahane arıyordu. Bu küslük 3-4 sene sürdü. Sana diyeceğim kızım; düşünün dostu olmazmış. Bir de bu evi alacağımız zaman baban çok paraya sıkışmıştı da biz çok kuru soğan ekmek yemiştik de kimse bizim kapımızı açmadı. Anladım ki o zaman ‘’ Dünya malı elde iken dostun çok olur, elde bir şey kalmayınca dostlar bile düşman olur.’’ Babannengil tarla satmıştı da o zaman bize beş kuruş yardım etmedi. Bu iki olay bana dostumu da düşmanımı da iyi ayırt etmem gerektiğini öğretti. Sen daha gençsin, zamanla öğreneceksin hayatı, çiğ süt emmiş insanı. (K.K.22.).

Türk kültüründe komşuluk en çok önem verilen bahislerden biridir. Komşuların zor günlerinde birbirlerine yardım etmeleri beklendiği gibi neşeli günlerinde de neşelerini paylaşmaları beklenir. Kaynak kişi anlatısında kötü komşu örneği vermekte ve kendisinin hiçbir yardımı yapmaktan sakınmadığı komşusunun zor gününde yanında olmadığını ifade etmektedir. Yaşanılanları özetleyerek anlatırken kızına kötü komşu seçmemesi öğütlemektedir. Çiğ süt emmiş insan ile mutlaka karşılaşacağını ve bunlara karşı kendini korumayı zamanla öğreneceğini, iyi gününde yanında çok insan olacağını ama kötü gününde yanında bir tek kişinin bile kalmayacağını kızına anlatmaktadır.

4.2.2.1.1.14. Akrabalık ilişkileri ile ilgili nasihatler

Akrabalık ilişkileri her zaman önem verilen ve devamlılık arz etmesi esas alınan ilişkilerdir. Dini olarak da akrabalığa çok önem verilmektedir. Bayramlarda, özellikle ertelenmiş akraba ziyaretlerinin yapılması öngörülür. Birlik ve beraberliğin aynı soydan gelen insanlar arasında devam etmesi, onları dışa karşı güçlü hale getirmektedir. Yine burada ‘Birlikten kuvvet doğar.’ atasözünün halk içindeki uygulamalarından birini gözlemlenmektedir.

Babam bana her zaman, ‘Dost dediğin eller birgün gider; dara düştüğünde etrafında akrabandan başka kimse kalmaz. Sila-ı rahim ile alakayı kesmemek lazım.’ der, ben de mümkün olduğunca onun bu nasihatini tutarım. Akrabalarım ile ilişkilerimi kesmem, her zaman arar sorarım. Bilirim ki günün birinde yardıma ihtiyacım olursa sadece onlardan yardım alabilirim. (K.K.58.).

Kaynak kişinin babası, oğluna akrabalarını önemsemesini ve onlarla bağıni kopartmamasını nasihat etmektedir. Başı darda kaldığında kendisine yardım edecek yegâne kişilerin akrabaları olacağını hatırlatmaktadır. Kaynak kişi de babasının nasihatini tutmakta ve akrabalarıyla ilişkilerini devam ettirmektedir.

Babam akrabalara önem vermek, akrabalığı devam ettirmek konusunda bize çok nasihat eder ama aynı zamanda da bizi uyarır. “Akraba kazığı çıkmayan bir hançerdir. Hançer ne çıkar ne de yarası geçer.” der. Akrabani seveceksin, onu kayıracaksın ki o da seni kayırsın ama yine de dikkatli olacaksın çünkü insanoğlu çiğ süt emmiştir. Bir gün akrabarımdan bir zarar görmemek sonra da üzülmemek için tedbiri elden bırakmayacaksın, der. (K.K.58.).

Bu nasihat anlatısında akrabalıklarla ilişkilerin çok önemsendiği ama bu önem içinde tedbirin elden bırakılmaması gerektiği düşüncesinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Akrabadan gelecek bir zararın bir başkasından gelecek zarar kadar kolay tolare edilemeyeceği, akrabalıktan gelen kan bağıının kişinin üzerinde etkili olacağı ve bir başkasının kendine verdiği zararı unutabileceği ama aynı kanı taşıdığı birinden gelen zararın aynı şekilde, kolaylıkla unutulamayacağını dile getirmektedir.

Büyükbabam ticaretten konu açıldığında kendisinin çok batıp çıktığını ve bu durumdan öğrendiği şeyin “dostla ticaret yapılmaması gerektiği” olduğunu söyler. Ve gerek bana, gerek babama, gerekse amcalarıma bu nasihati sıklıkla hatırlatır; elinizden geldiğince dostlarımızla ticaret yapmayın der. Sebebini sorduğumda bana; kendisinin daha önce birçok akrabasına mal sattığını, ancak karşılığını akrabalık bağlarından ve arkadaşları olmalarından ötürü isteyemediğini, en nihayetinde birçok kez zarar ettiğini söyledi. “Dostunuza yardım edin, zorda kalanın elinden tutun, ancak mümkün olduğunca ticaret

yapmayın; aranız bozulur, istemediğiniz şeyler yaşarsınız” nasihatlerini arka arkaya sıraladı. (K.K.67).

“Dost ile ye, iç; alış veriş yapma.” atasözü ile özleştirebileceğimiz anlatıda büyükbaba evlatlarına ve torunlarına nasihat vermektedir. Dost ile akraba ile yapılan alış verişten hayır gelmeyeceğini, mutlaka bir problemin yaşanacağını dile getirip onları uyararak istemektedir. İnsanların akrabalık ya da dostluk ilişkisine sığınarak borcunu ödemeyi ertelediklerini ve hatta tamamen unuttuklarını ifade etmektedir.

4.2.2.1.1.15. Bugünün işini yarına bırakmamak ve işini hızlı yapmak ile ilgili nasihatler

İşlerin yarına bırakılmaması ve zamanında tamamlanması toplum hayatının, devlet hayatının, eğitim hayatının, iş hayatının vazgeçilmezidir. Bu bilinç Türk kültüründe tarihinin en eski dönemlerinden beri varlığını korumuş ve devamlılığını sürdürmüştür. İşini yarına bırakmamak ve işini hızlı yapmak aile yaşantısı içinde de çocuklara verilen nasihatler arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Halil oğullar onların yirmi tane, yirmi baş büyük hayvanı varmış. Kırk otuz tane mal hayvanı varmış, katırı varmış vs. koçirası (evde duran) ayırmış, yani bunlara bakan grup evin içinde iş bölümüne ayrılmış. Herkesin bir işi var, evde büyük anne varmış o hep emrediyor muş oğul sen bu işe git, sen oraya git gibi. Şaşmayın işinizi düzenli yapın sonra hep beraber bir araya geldiler mi onlarda bir sofraya açılmış ismi meydan sofrasıymış her şeyleri çok güzel olurmuş. Sonra babaanne hasta olmuş kendi öleceğini anlamış evdekiler demişler ki bu gün bir yere gitmeyelim babaanneyi bekleyelim, babaanne hayır demiş bana bir Mahmutum bir de Gülsümüm kalsın herkes işine gitsin şaşmayın oğul, yani ben ölsen bile şaşırmanın demek istemiş. Onlar işe çıkınca daha çıktıkları on, on beş dakika olmadan babaanne vefat etmiş geriden. (K.K.71.).

Aileyi yöneten bir babaannenin evlatlarına, sebep ne olursa olsun, işinizi yarıda bırakmayın mesajını taşıyan nasihati konu edilmektedir. Babaanne hastadır ama çocuklarının o gün bile işten kalmalarına izin vermez. Yanında sadece iki torunun bırakır geri kalanını işine uğurlar. Onların gidişinin ardından da vefat eder. Kaynak kişi, işin yarıda kalmamasına bu derece önem gösteren babaanneyi örnek göstererek çevresindekilere işleri konusunda aynı özeni göstermelerini nasihat etmektedir.

Bugünün işini yarına bırakma demişler ya zamanında; her seferinde alışkanlık haline getirdiğimiz işleri erteleyebiliriz, bazen de yapmasak da ne olacak dediğimiz zamanlar olur. Yine öyle bir durumdu. Lise birinci sınıftaydım. Okula alışmaya yeni yeni

başlamıştık. Edebiyat dersine hazırlanarak gelin demişti, hocamız. Tabi lise yıllarını hoyratça harcamış olmamızın yanında bir de verilen ödevlere kulak asmayışımız oluyordu. Sınıf yerini almıştı. Dersin başlamasına iki üç dakika kala herkeste heyecan vardı. Çünkü kimse hocanın dediğini yapmamıştı. Tabi bende öyle... Hoca içeri girip ilk önce yoklamayı almıştı. Sonra bize dönüp sanki bizden bir adım bekliyormuşçasına suskun bir halde bize baktı. Kimsede çıktı yoktu. Sessizliği bozan birkaç ses de dışarıdan geliyordu. Hoca ayağa kalktı. Ve biliyorum, dedi ödevinizi yapmadınız. Yarın için size bir fırsat vereceğim, sizden istediğim şeyi niçin bugün yapmadığınızı sadece bir cümleyle açıklayacaksınız. Kimse kimseye bağımlı olmasın. Kimse kimsenin cümlelerine bakıp bir neden uydurmasın. Sonra ertesi gün ki derse gelmiştik. O kadar sıkıntılı iki gün geçirmiş olduk ki, hocanın bizden istediği şeyi hepimiz en mantıklı cevabı verebilme yarışına koyulmuştuk. Hoca yazdığımız mazeret kağıtlarını topladı. Göz attı ve kâğıtları direkt çöpe attı. Ve şöyle söylemişti o gün “ben sizden zamanında yapabileceğiniz bir şey istedim, siz ise zamanında yapmak yerine mazereti seçtiniz. Eğer hayatınız boyunca bu böyle devam ederse küçük beyinler olarak yetişirsin ve yaşarsın. Çünkü mazereti bir savunmasız insanlar bir de küçük beyine sahip insanlar bulur.” Ben de o gün bugündür, elimden geldiğince mazeret bulmak yerine, gerçekten elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorum. (Demir, S. 2010).

Bir işin zamanında yapılamayışına dair çeşitli mazeretler bulunması her zaman başvurulan bir yöntemdir. Yapılmayan işe mantıklı mazeretler bulmak konusunda insanların genel bir eğilimi vardır fakat doğru bir davranış değildir. Kaynak kişinin aktardığı olayda öğretmen, bu noktaya parmak basmak istemiş ve öğrencilerinin gelecek yaşantılarında işlerini zamanında yapmayan ve zamanında yapmadıkları bu işler için türlü mazeretler bulan kişiler olmalarını engellemek istemiştir. Öğretmenin nasihati kaynak kişi üzerinde etkili olmuş ve kaynak kişi hayatını düzene koyarken işlerini zamanında yapmaya özen göstermiş, yapmadığı işler için mazeret bulan bir insan olmaktan mümkün olduğunca kaçınmıştır.

Okulda Osmanlıca'dan baya bir ödev verildi ama yapmak içinde oldukça zamanımız var. Ben nasılsa zaman var diye başka işlerle meşgul oldum. Ödevi bitiren bir arkadaşım: “Oğlum bak sallama ödevleri sonra sıkıyorsun, bugünün işini yarına bırakma.” dedi. Tabi ki ben kendi bildiğimi okudum pek takmadım bu nasihati ve gerçekten de ödevimi yetiştiremedim. Halbuki ne kadar da güzel bir nasihatmiş arkadaşımın nasihati sonradan dank etti kafama maalesef. (Dinç, A. 2010).

Verilen bir ödevin veya işin zamanında yapılması verilen ödevi ya da işi yapmak kadar önem teşkil etmektedir. Zamanında yapılmayan ve ertelenen bir işin sonradan sıkışması ve eksik kalması söz konusudur. Bu nedenle yapacağımız işleri

zamanında yapmalıyız. Kaynak kişiye arkadaşı tarafından verilen nasihat ödevini zamanında yapması yönünde olmuştur.

Benim en unutamadığım nasihat rahmetli kayınvalidemin bana genç gencim tabi ağır ağır iş yapıyorum yani tabi ki o zamana kadar çalışmışım, okumuşum, işe girmişim, sonrada evlendim. Çok ağır iş yapıyorum bigün dayanamamış demek ki bana dedi ki “giderken götür gelirken getir.” Allah Allah dedim bu ne demek acaba yani sürekli bunu söylüyordu bana giderken götür gelirken getir. Ama ben tabi o söyledikçe bunu yapıyorum. Sonradan fark ettim ki işlerim daha da hızlanmaya başlamış yani böyle çok mutlu oldum ve bunu ben hiçbi zaman unutmadım. Yani herkese de söylüyorum. Tabii ki sana da söylüyorum bunu ara ara “giderken götür gelirken getir.” Gerçekten çok çok işe yaradı. İşlerim son derece pratikleşti ve daha çabuk oldu. (K.K.83.).

İşin yapılmasını bilmek kadar yapılan işin olabilecek en kısa sürede yapılması esastır. Çok yavaş iş yapan kaynak kişiye, kayınvalidesi kendisine pratiklik kazandıracak bir nasihat vermiştir. İşlerin hızlı yürümesi ve zamandan kazanmak açısından gideceği yere götürülecekleri de götürmesini, döneceği yerden getirilecekleri de gelirken getirmesini önermiştir. Bu öneri bir anlamda götürülecek ve getirileceklerin daha önceden kafada planlanması gereğini doğurduğu için, kaynak kişi farkında olmadan yapacağı işleri kafasında planlayacaktır bu da ona işlerini çabuk görmesi konusunda kolaylık sağlayacaktır. Bu nasihati tutan kaynak kişi bir süre sonra işlerini süratle yapmaya başladığını görmüştür.

4.2.2.1.1.16. Sağlıklı olmakla ilgili nasihatler

Sağlık konusu toplum kültüründe her zaman önemsenmiş ve gündemde kalmıştır. Eski Türklerde şamanların üstlendikleri görevlerden biri de hekimliktir. Toplumda bilinen birçok hastalığın halk tababetinde tedavisi ve ilacı vardır. Hastalıklardan korunma yollarıyla ilgili birçok bilgi sözlü gelenek yoluyla nesilden nesile aktarılmıştır. Burada Kanunî’den yapacağımız alıntı konunun ne derece önemsendiğine bir kanıt oluşturmaktadır: “Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi/Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.” Popüler kültürde rastlanan bir örneğiyle, Türk halk ozanları arasında saydığımız rahmetli Barış Manço, Kanunî Sultan Süleyman’ın bu sözlerini besteleyerek hastalıklardan korunma yolları ve hastalıklarda kullanılacak bitkilerle ilgili şarkılar yapmıştır. Örneğin, “Nane-limon Kabuğu” bu şarkılardan biridir.

Sağlık konusunda Türk halk tababetinin “Ayağını sıcak tut, başını serin; düşünme derin derin.” gibi genellemeler içeren ve modern tıbbın ilaçla tedavisi yerine hasta olmamayı hedefleyen ve öğütleyen bir yapıyı esas aldığı görülür. Bunun yanı sıra Türk halk tababetinde sağlıkla ilgili ikinci tür nasihatler birincinin tam tersine hastalığa veya bireyin karşılaştığı rahatsızlığa yönelik olarak nesillerdir uygulanagelen geleneksel ilaç ve tedavi yöntemleridir.

Şimdi nasihat mesela bizim büyüklerimiz derlerdi ki ay ayın on dördünde yani ay böyle bulut falan filan olmaz ayın on dördünde ay böyle tamamen olduğu gibi gördüğün zaman varya berrak bir şekilde aya bakmayın derdi çünkü aya o şekilde uzun süre bakarsan gözünün şeyini alıyor, şimdiki bilimde bunu tespit etti yani insanın gözünün nurunu alıyor gözün körleşiyor, şimdi dikkat et mesela şöyle uzun zaman değil aya bir bak böyle olduğu zaman şöyle bir dakika falan ondan sonra başka bir yere bak hiçbir şey göremezsin tamam mı ayın on dördünde aya bakmayın derdi. Bir daha vardı derdi ki iki kapının arasında durmayın şimdi adamın bir tanesi düşmanı varmış gitmiş düşmanını vurmaya gitmiş eve bakmış ki adam şimdi bizim evlerde o zaman yani bir kapı buradan açılıyordu ortada bir meydan vardı bir kapıda öbür tarafa açılırdı tamam mı adam orada oturmuş adamı vurmaktan vazgeçmiş demişler ki niye vurmadin demişler elinde fırsat vardı o zaten kendisini vurdu demiş yani iki kapının arasında ceşyanın arasında oturmak yani çok tehlikeli, bir de bize ayakta su içmeyin derlerdi yani su içiyorsanız oturduğunuz zaman için bununda mutlaka bir şeyi var ikincisi terli olduğun zaman mesela yorulmuşsun terlemişsin su içmen gerekiyor su içirmezlerdi yani içirselere bile çok az yani böyle bir yudum anladın mı bu şekilde içirirlerdi yani bunların hepsinin bir sebebi vardı mesela gece tırnak kesmeyin derlerdi kestirmezlerdi bize katiyen hani gece tırnak işte kesiyoruz fakat bununda şeyi tırnak gözüne atladığı zaman göz her şeyi eritiyor fakat tırnağı eritmiyor hani göremezsin diye yani o zaman denilen böyle eski laflar hepsinin bir sebebi vardı anladın mı böyle nasihat ederlerdi derlerdi ki ayağını sıcak tut başını serin biz okula giderken kara lastikle veya çarıkla gidiyorduk şimdi ki gibi botlar motlar falan yoktu sonra bizim oraya kar yağdığı zamanda en az bir metre kar yağıyordu. o zaman iki metre kar yağdığını biliyorum ben mesela o zaman giderken dedem rahmetli, kalkardı büyük anneme çocukların çoraplarını iyi giydir ayakları üşümesin anladın mı akşam eve geldiğimiz zaman ayaklar tabii ıslanmış hemen o zaman evde böyle soba falan filan bir şey yok bir ateş yanıyor ocak başı derdik onun yanına bir tane teke olurdu onun üzerine otururduk ayaklarımızı hemen ateşe karşı tutardık ki karnımız ağarmasın diye anladın mı o zaman belki bu kadar tedavi yöntemleri yoktu fakat o zaman ki insanlar yani o zamanın şartlarına göre söyledikleri her şeyde mutlaka bir şey var yani anladın mı böyle nasihat etmişler bize ya bunun gibi şimdi aklıma gelmiyor ama binlerce nasihat vardı akşam yatarken mutlaka başımıza bir şey geçirmek isterdiler fes kulaklarımızı kapatacak şekildeki o zaman biz tahta evde

kalıyorduk böyle beton değildi böcek de vardı her şeyde vardı kulaklarımıza böcek girmesin diye yani bunlar işte o zaman ki şeyler bizim büyüklerimizden gördüğümüz şeyler. Şimdi devir değişti ama yine de bu nasihatleri tutmak lazım çünkü bunlar doğrudur. Hastalık geldikten sonra değil gelmeden önce önlemi almak için verilen nasihatlerdir bunlar.(K.K.72.)

Sağlık hizmetlerinin günümüzdeki kadar yaygın olmadığı dönemlerde, halk karşılaşabileceği malum hastalıklar konusunda kendi önlemlerini almıştır. Halk tababeti adı verilen bu bilgi sistematığı hangi hastalıklara hangi bitkisel ilaçların kullanılacağı, hangi durumlarda ne gibi uygulamaların yapılacağını içirmektedir. Kaynak kişinin anlatısında küçükken kendilerine nasihat edilen bilgilerin tümü sağlıklı olmak ve sağlıklı yaşamayı sağlamak adıdır. Sürdükleri zorlu yaşantıda başlarına gelebilecek olumsuzlukların bir anlamda önlemini almak için uyguladıkları yöntemleri çocuklarına nasihat olarak veren aileler, bu nasihatlerin tutulması yönünde de ayrıca çaba göstermişlerdir. Cereyan olan yerde durmamak, terli iken su içmemek, gece tırnak kesmemek, ayakların sıcak tutulması, yatarken başın örtülmesi gibi örnekler hep sağlığın korunması adına yapılan uygulamalardır. Kaynak kişi değişen yaşam şartlarının farkında olmakta birlikte bu bilgilerin doğruluğunu düşünmekte ve uygulanmasında herhangi bir sakınca olmadığını dile getirmektedir.

4.2.2.1.1.17. Büyük sözü dinleme ve eşyaya zarar vermemeye ilgili nasihatler

Büyüklerin sözlerinin dinlenmesi ve toplumda ortak kullanıma açık ya da evde bulunan eşyalara zarar verilmemesi konusundaki nasihatler önem taşıyan ve nesillere aktarılan nasihatlerdir. Türk toplumunda büyüğe verilen değer ve onun sözlerinin önemsenmesi gerekliliği her zaman vurgulanmıştır. Toplumda ortak kullanıma açık eşyalara ya da ev içindeki eşyalara zarar vermemek ise elindekinin değerini bilmek felsefesiyle hareket eden, eskimeden yeninin alınmasını doğru bulmayan, eskiyen bir şeyi atmak yerine tamir etmeyi tercih eden, daima kanaatkâr/tutumlu olmaya özen gösteren ve bu özellikleri nedeniyle tüketim toplumu olmaya pek elverişli yapıda olmayan Türk toplumu için ayrıca önem arz eden bir konudur.

Küçükken çok yaramazdım. Babamın arabasının deposunu açtım içine taş toprak doldurup kapatmıştım. Sabah oldu babam arabayı çalıştırmaya çalıştı; araba çalışmıyordu babam küfür ede ede bağıyor niye çalışmıyor bu araba diye kızılıyordu.

Motora baktı, depoyu açtı içinde taş çöp toprak olduğunu gördü. Beni çağırdı. “Sen mi yaptın bunu?” dedi ve bana bağırdı. İki üç gün sonra siniri geçtiğinde beni çağırdı tatlı bir dille bir daha böyle zarar verecek işler yapma dedi araba ile işe gidemem yoksa sonra para da kazanamam sana istediklerini alamam dedi. Ben de ondan sonra hep büyük sözü dinledim. (K.K.4.)

Küçükken doğru ve yanlış ayrımının tam olarak yapılmaması nedeniyle hatalara düşülebilmektedir. Burada büyüklere düşen görev; küçüğün yaptığı hatayı kendisine göstererek, bunun neden bir hata olduğunu anlatmak ve onu bir daha aynı hatayı yapmaması konusunda uyararak olmalıdır. Kaynak kişinin arabanın benzin deposuna taş toprak doldurması bir hatadır, babası bu hatayı kendisine söylemiş ve neden yapmaması gerektiğini açıklamıştır. Yaptığının bir hata olduğuna ikna olan kaynak kişi, bir daha eşyaya zarar vermemeye özen göstermiş ve büyük sözü dinlemiştir.

Bir gün ben baltayla oynarken anneannem bana: Sen o baltayla elini, ayağını keseceksin. Oynama onunla.” dedi. Bu tür aletlerin şakası olmaz diye öğüt verdi; ama ben durmadım ve baltayla odun kesmeye gittim. Odun keserken baltayı galiba çok sert vurduğum için odun parçası sıçrayıp yüzüme vurdu. Yüzümde kocaman bir yara oluştu. Hemen o an anneannem geldi aklıma. Korkum yüzümün yara olması değil, anneannemin yüzüne bu halde nasıl bakacağım idi. Onun öğüdünü tutmamış ve karşılığında bu işten zararlı çıkmıştım. Demek ki neymiş dedim büyük sözü dinlemek ilazımmış. (K.K.45.)

Büyükler daha önceki deneyimlerine dayanarak küçüklere bazı sözler söyler ya da bazı nasihatler verirler. Bu sözlerin söylenmesi ya da nasihatlerin verilmesindeki amaç; kişiyi denenmiş-sınanmış bir bilgiyi edinmesi için mutlaka kendi deneyimi yaşamak gerekliliğinden kurtarmaktır. Bazen kendisine söz söylenen ya da nasihat verilen birey ısrarla bunları dinlemez ve kendi deneyimi oluşturmak adına ikaz edilen şey her ne ise onu yapmaya koyulur. Kaynak kişinin anlatısında yer alan durum büyük sözü dinlememe ve sonucunda karşılaşılan olumsuzluklara bir örnek teşkil etmektedir. Anneanneninin balta ile oynamaması konusunda kendisine yaptığı ikaz kaynak kişi tarafından dikkate alınmamış ve olay kaynak kişinin yüzünün yaralanması ile sonuçlanmıştır. Deneme-sınamayı yaşamayı tercih eden kaynak kişi olayın sonunda büyük sözü dinlemek gerektiğini ifade etmiştir.

Oğlum Memet dedim bu kız bize yaramaz alma yandıñ anam sen dedim. Beni dinlemedi aldı. Soñara çok pişman oldu emme su köprüyü böldü. Onun sözüne baktık biz de alcak olduk. Gittik halı beyenmeye gittik orda hu halı bu halı altını üstüne getirdi. Dükkenlerin öğlen oldu bi halı beyenilmedi. Ayana ben hade dedim gidelim yemek balı

Yiyelim dedim. Ayana dışarı çıktım atıldı gitti benim gelinlik. Düştü yere bayılası. Ayana hemen enişteñ bi taksi çağırıldı. Gucakladı (kucağına aldı) oraya bindirdi. Aldıla gittile bunla hastaneye mi nere götürdüler ise. Biz hadettik gittik arkasından hastanede yok sikorta da yok, devlette yok, özelde yok. Son caminde gittidik evde oturmuşda tost yiyip duru. Annesi kolanyağı içirmiş. Biz istemeyoñ oğlanın ısrarınla gittim. Sonara pişman oldu benim sözümü dinlemedi. Benim sözümü dinlemedi mutlu olmadı. Ben ona söyledim benim sözümü dinlemezsen hem sen mutlu olmazsın hem de ilerde çocukların da senin sözünü dinlemez dedim. (K.K.7.).

Oğlu tasvip etmediği bir evlilik yapan kaynak kişi bu durumdan hoşnut değildir. Oğluna evlenmeden önce yaptığı uyarılar bir sonuç vermemiştir fakat oğlan evlendikten sonra annesine hak vermiş ve yaptığı evlilikten pişman olmuştur. Artık yapacak bir şey olmamakla birlikte kaynak kişi, oğlunun kendi sözünü dinlememesi nedeniyle mutsuz olduğu ve ileride oğlunun çocuklarının da oğlunun sözünü dinlemeyeceğini ifade etmektedir.

Bi keresinde böyle yavrum dedim bak dedim. Pamukla, darıla, buğdayla uğraşman dedim. ‘napcaz abey dedi’ bağ dikiñ bağ bağ’ dedim. ‘Üzüm bağı’ dedim. Adamla üzüm bağı dikti şimdi, adamla trilyonluk oldula. Eee böyyük sözü diyenemenin faideleridir bunla. Öyle öyle. Nasihat işte buna derler nasihat iyidir. Büyük sözü diyeneyenin sırtı yere gelmez, diyeycen. (K.K.8.).

Kaynak kişi tarlasına ne dikeceğini düşünen birine üzüm dikmesini önermiştir. Onun sözünü dinleyip tarlasına darı yerine üzüm diken kişi çok zengin olmuştur. Kaynak kişi büyük sözü dinleyen kişinin sırtının yere gelmeyeceğini ifade etmektedir.

4.2.2.1.1.18. Büyüklere saygılı olmayla ilgili nasihatler

Türk kültürü hiyerarşik bir kültürüdür. Bu nedenle büyüklere saygılı olmak Türk kültüründe ‘olmazsa olmaz’ olarak nitelendirilen öngörülerin başında gelmektedir. Toplumsal yaşantı içinde küçüğün büyüğe saygılı olması, büyüğün de küçüğe sevgi göstermesi esastır.

Bir kaç yıl önce annemlerle aramda bir tartışma geçmişti. Ve birazcık ağır bir tartışmaydı diyebiliriz bunun için. Bunun sonucunda birkaç gün sonra ablam beni karşısına alıp konuştu ve bana hayatta aileden daha değerli bir şey olmadığını anneme babama daha saygılı olmam gerektiğini söyledi. Ben o zaman bunu yerine getirmeye çalıştım ama çok fazla üzerinde durmamıştım. Taki bu yılın yazına kadar. Yaz ayına kadar. Annemin rahatsızlığı sonucu bi hastaneye gittik. Sonuçları dahilinde ameliyat olması gerekiyordu. Ve annem kalp hastası hastalık ağır bi hastalıktı. Kanser gibi bir

hastalıktı. E bizde hastaneye yatırdık annemi. Ben kendisinin yanında refakatçi olarak kaldım. O gece annem uyuduğunda tek başıma kalıp düşündüğümde o an için hayatımda annemden ailemden başka kimsenin değerli olmadığını anladım. Yani bu demek olmuyor ki başkaları değersiz ama annem ailem daha çok değerli olmuştu. Bundan sonra ben de ablamın bana verdiği öğüdün ne kadar değerli olduğunu anladım. Ve hayatımda (önem)her zaman bu sözü (hatır)hatırlıycama dair bi düşünce oluştu ve her zamanda yerine getirmeye çalışacağım bir öğüt olmuştu.” (K.K.40.).

Annesi ile arasında geçen tartışma üzerine ablasının kaynak kişiye verdiği nasihat, annesinin hasta olması ile kaynak kişinin gözünde daha fazla önem kazanmış ve anne-babasına duyduğu saygının ve bu saygıyı onlara ifade etmenin ne kadar önemli olduğunun farkına varmasını sağlamıştır. Ailenin insan hayatındaki önemi ve aile fertlerine gösterilmesi gereken saygıyı özetleyen bu anlatıda kaynak kişi ablasından aldığı nasihatı ömrü boyunca tutacağını ifade etmektedir.

Canım annem, gerçekten annemi çok seviyorum. Hep benim iyiliğimi düşünür. Kesinlikle ne maddi ne de manevi yönden incinmemi istemez. Çok yakın bir zamandı. Bu yıl üniversitemizde tanışma gecesi yapıldı ve ben de gittim. Orada Maviş denilen bir kızla tanıştım. Her şey çok güzeldi. İlk başta görüşüyorduk. Hatta ben Ramazan Bayramının 2.günü annemi ve kardeşimi alıp evlerine gidip tanıştırdım. Annem o gün Maviş’le ilk kez görüşmesine rağmen bir olumsuzluk sezmişti. Gerçekten çünkü surat şeklinden anlaşılıyordu. Arabaya binerken ancak ben bir şey yoktur diye anneme bir şey sormamıştım. Ancak annem benimle birkaç gün sonra kahvaltılı ederken bu konuyu açtı. Kızım canım kızım, güzel kızım arkadaşına laf etmek istemiyorum. Sen gayet akli başındasın. Kiminle arkadaşlık edip etmeyeceğini çok iyi bilirsin ve tercihlerini de ona göre yaparsın. Ama bu kızda beni iten bir şeyler var sanki. Ne diye soracak olursan büyüklerine karşı saygısı olmayan bir kız, annesi hizmet etti o oturdu. Ayrıca bakışlarında biraz kıskançlık ve seni ezme ve fesatlık sezdim demişti. Benden sana ama nasihat olsun canım kızım büyüklerine saygısı olmayan kişilerle arkadaş olma sana da saygısı olmaz eğer günün birinde bu kızla ilgili bir problem yaşarsan bu sözlerim lütfen aklına gelsin demişti. Aradan 2 ay geçti. Vizelerimiz başladı ve ben bayramda gezmeyip bütün derslerin notlarını çıkardım çalışmak için. Türkoloji sınavımız vardı pazartesi günü ve araya hafta sonu giriyordu. Ve Cuma günü bana senden hafta sonu notları alabilir miyim dedi. Bende tabii ki canım dedim. Neyse cumartesi oldu notları verdim. Pazartesi günü kütüphanede başka bir sınavımıza çalışırken Tuğba Türkoloji notlarında eksik var dedi. Hocalarla ilgili saygısızca cümleler kurdu. Hâlbuki hocalarımız bu cümlelerin hiçbirini hak etmiyorlardı ve benim notlarımda bir kelime dahi eksik yoktu. Bende cevap bile vermedim. Aradan 15 dakika geçti. Ay üstündeki sana hiç yakışmamış, makyajın hiç güzel olmamış tarzında cümleler kurdu. Ve bir an annemin dedikleri aklıma geldi. Gerçektende haklıydı bana nasihat etmekte. Çünkü hayatı

boyunca karşısına o kadar çok insan çıkmıştı ki insanların bakışlarından dahi ne düşündüklerini ne yapmak istediklerini anlayabiliyordu. İyi ki annemin sözünü dinleyip karşımdakinden daha fazla zarar almadan arkadaşlığımı bitirmiştım. Seni çok seviyorum anneciğim. (K.K.101.).

Türk adet ve geleneklerinde büyüğün küçüğe hizmet etmesi doğru bir davranış olarak kabul edilmez. Kaynak kişinin annesi, annesi hizmet ederken kendisi oturan kızının arkadaşı Maviş'i beğenmemiştir. Ayrıca annenin gözünden -hayat tecrübesi sonucu- Maviş'in bakışlarındaki kızına karşı duyduğu kıskançlığın varlığı gözünden kaçmamıştır. Bu düşüncelerini kızını kırmamaya özen göstererek dile getirir. Büyüklerine saygısı olmayan birinin arkadaşlarına da saygısı olmayacağı da sözlerine ekler. Kısa bir zaman sonra Maviş, kendisinden farklı bir kültürde büyümüş arkadaşına karşı duyduğu kıskançlığı farklı bir olayda ortaya koyar. Kaynak kişi annesinin ne kadar haklı olduğunu görür. Annesinin nasihatini tutar ve daha fazla yara almadan Maviş ile olan arkadaşlığını bitirir.

Kızım evlendiğinde hep nasihat ettim ona. Kayınvalidesiyle kavgaları oluyordu. Kızım büyüğündür, ben neysen o da odur. Kayınvalideni dinle, önünden aykırı geçme, işte büyüğündür, ayıp etme derdim. O da nasihatlerimi tuttu. Bir daha kayınnasıyla kavga neyn etmedi. (K.K.118.).

Kaynak kişi aile geçimsizliği yaşayan kızına kayınvalidesine saygıda kusur etmemesi konusunda nasihatte bulunur. Kız, annesinin nasihatini tutar ve kayınvalidesinin kendisinden beklediği saygıyı ona göstermeye başlar. Taraflar arasında bir yumuşama oluşur. Kayınvalide beklediği saygıyı gelininden görmeye başlar ve gelini ile ağız dalaşına girmekten vazgeçer. Geçimsizlik gelinin annesinin verdiği nasihati tutmasıyla son bulmuştur.

Ailelerimizin bize her daim yaptığı nasihatlerden biriside büyüklerimize saygıdır. Aileler bu tembihi çocuklarına her yaşta yaparlar. Küçük olsa da büyüüp çoluk çocuğa karışsa da. Annem de babam da bana ve kardeşime her zaman "Aman çocuklar konu ne olursa olsun, karşıdaki ne yaparsa yapsın eğer senden büyükse saygı sınırını sakın aşma." Aslında ne kadar haklılar. Küçükler büyüklerine saygılı olsa; otobüste, sokakta, bir tartışma esnasında... Yeri geldiğinde susmasını bilse ve tabi ki büyükler de küçüklerine karşı daha anlayış ve sevgiyle yaklaşırsa eminim herkes çok daha mutlu olurdu. Annem o kadar kötü davranıldığı halde sırf annesi babası olduğu için hiç sesini çıkarmayan saygıda hiçbir zaman kusur etmeyen bir komşumuzu örnek verir bana ve her zaman onu takdir eder. Ben de bu nasihatlerini her zaman tutmuşumdur. (K.K.12.).

Toplumsal yaşamda konmuş kuralların tamamı insanların yaşadıkları toplumda mutlu olmaları amacını taşır. Türk kültüründe küçüğün büyüğe saygı

göstermesi, büyüğün de küçüğe sevgiyle yaklaşması ön planda tutulan bir değerdir. Günümüz şartlarında büyük şehirlerde her ne kadar bu değerlerden uzaklaşılsa da özünde hala ayakta kalan ve varlığını devam ettiren güçlü toplumsal kurallardır bunlar. Kaynak kişi, kendisine örnek verilen anne ve babasına saygıda kusur etmeyen komşusunu rol model olarak benimsemiştir. Annesinin kendisine bu konuda yaptığı nasihatleri tutmayaysa her zaman dikkat etmiştir.

4.2.2.1.2. Sosyo-kültürel hayatla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar

4.2.2.1.2.1.Devlet kavramıyla ilgili nasihatler

Türk kültüründe devlet, halkın “Ya devlet başa ya kuzgun leşe.” diyerek son derece önemseydiği bir kavram olarak karşımıza çıkar. Buna bağlı olarak devletle ilgili nasihatler yaygındır. Özellikle devletin en büyük işveren olması gerçeği ve buna bağlı eleştirel akış açısı devletle ilgili nasihatlerde de kendini gösterir.

H- Bakan efendilerimiz bakmıyor

Adaletin çeşmeleri akıyor

Sol kapıdan hayır şer çıkmıyor

Sağ kapıda münafık keller vardır

S- Bu da eskilerden bir söz değerli

H- Bizim eskilerin demesi de Feyzullah Çınar bu türküyü çok söylerdi. Ben de mesela bunu nasihat olarak aldım kendime. Devletin haline bakıp bakıp bunu söylüyorum. Burada söylenenlerin tersi olması gerektiğini düşünüyorum. Yani türkü böyle olmasın diye bize nasihat ediyor.(K.K.2.).

Kaynak kişi devletin gidişatından memnun olmadığı bir türkü ile anlatmaya çalışmaktadır. Bakanların halkın derdiyle ilgilenmediklerini, adaletin yerini bulmadığını ifade eden türkü yıllardan beri söylenmektedir. Türkünün sözlerini ‘tariz’ sanatı örneği kabul eden kaynak kişi, devlet yönetiminin anlatılanın tam tersi olması gerektiğini ve türkünün bu doğru yönetim şeklini nasihat ettiğini ifade etmektedir.

Dedem öğretmendi ve bize her seçim döneminde bir seçimde oy hakkınızı kullanma aşamasına geldiğinizde kimi, neden seçeceğinizi bilin. Bunun için yeterli araştırmayı yapmış olun, kulak dolgunluğuyla gitmeyin sandık başına derdi ben her zaman onun bu nasihatini tuttum, ülkesinden sorumlu, duyarlı bir vatandaş olmaya çalıştım. (K.K.51.).

Demokrasi anlayışı içinde oy vermek vatandaşın en önemli görevlerinden biridir. Kaynak kişi dedesinin, verecekleri oylar konusunda bilgilenmeleri gerektiği

şeklindeki nasihatini önemseydiğini ve sorumlu ve duyarlı bir vatandaş olarak oy vermeden önce kime ve neden oy vereceğini mutlaka araştırdığını ifade etmektedir.

4.2.2.1.2.2. Bayram kavramıyla ilgili nasihatler

Bayram, hem dini olarak hem de halk kültüründe yaşanması ve yaşatılması büyük önem arz eden bir olgudur. Bayram, sevinç içinde beklenen ve sevinçle yaşanan günlerdir. Hatta yaşanması bayrama benzetilen günler için halk dilinde “Adeta bir bayram sevinci yaşadık.” şeklinde kullanılan bir deyim varlığı söz konusudur. Bayramlar, vefat etmiş aile büyüklerin mezar ziyaretleriyle başlayıp yaşayan aile büyüklerinin ziyaretleriyle devam eden, küçüğün büyüğe saygısını, büyüğün küçüğe sevgisini gösterdiği çok özel ve çok ayrıcalıklı günlerdir. Bayram gelmeden önce yapılan hazırlıklar, alış verişler hep onun bu ayrıcalığını belirleyen davranışlardır. Öyleki herkesin çocukluk anıları arasında mutlaka; geceden baş ucuna konmuş, bayram sabahı giyilmeyi bekleyen bir çift kırmızı ayakkabı mevcuttur.

Bayram gelirken çok iş yaparız. Ev baştan aşağıya temizlenir, baklavalara açılır, börekler yapılır yani bayramın bir karşılama şekli vardır. Oturup beklenmez. Bazen bu iş yoğunluğundan sıkıldım kendi kendime söylenirdim o zaman babam bana: ‘Gelen çingen düğünü değil. Bayram...Bayram...Karşılama bilersen senin evine girer. Karşılama bil de çocukların da karşılansınlar. Söylenme, Bayram herkese gelmez. Bayramın geldiği evlerden ol!’ derdi. Onun bu nasihatini her bayram tutarım. Çocuklarıma da hep söylemişimdir, sizlere de söylüyorum Bayram’ı Bayram gibi karşılayın. Bayram önemli bir gündür, çingen düğünü değildir. (K.K.102.).

Türk inanç sisteminde dini bayramların yeri ayrıdır. Dini bayramların karşılanması ve kutlanmasında farklı ritüellerle karşılaşmaktayız. Bayramı karşılarken yapılan hazırlıklar bu ritüellerden sadece birkaçını oluşturmaktadır. Evlerin temizlenmesi, evlerde baklava ve börek yapılması, evlere şeker ve kolonya alınması gibi misafir ağırlamaya yönelik hazırlıklar bayramı karşılarken yapılanlar hazırlıklar grubundadır. Kaynak kişinin bu hazırlıkların yapılma aşamasında kendini yorgun hissetmesi nedeniyle serzenişte bulunması babası tarafından hoş karşılanmaz. Bayramın bir özelliği olduğu ve ancak kendisini karşılamaya hazırlanan evlere girdiği baba tarafından söylenerek bayrama bir çingen düğünü muamelesi yapılmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Bayramlar bizde çok coşkuyla kutlanırdı. Rahmetli babam, annem hep bayram gelmeden hazırlıklar yaparlardı. Biz de bu hazırlıklara yardım ederdik. Arife günü alış verişe çıkılır hepimize yeni elbiseler, ayakkabılar alınır ama onları o gün giymezdik

eğer giyersek arkadaşlarımız bizle arife böceği diye alay ederlerdi. Arife gecesi ayakkabılarımı hep başucuma koyar öyle uyurdum. Annem bize hep nasihatte bulunurdu kızım bayram hazırlıklarınızı güzel yapın, eksiksiz yapın, geleni en güzel şekilde ağırlayın, insan evladı olduğunuz belli olsun derdi. Bir de hikaye anlatırdı Bayram'ın ne olduğunu bilmek lazım gerektiğini anlatan şeyy öğütleyen. Bir anne bayram gelmeden durmadan hazırlık yapıyormuş baklavaları açmış, yufkaları açmış hazırlamış, üst üste yığmış. Kızı sormuş anne bunları kime yapıyorsun demiş. Annesi Bayram gelecek demiş ama kızına Bayram'ın ne olduğunu anlatmamış neyse kadın bir yere gitmiş. Kapı çalınmış bir dilenci gelmiş kızdan bir şeyler istemiş, kız amca senin adın ne demiş, adam Bayram demiş. Annem seni bekliyordu deyip kız bütün yiyecekleri adama vermiş. Annesi gelmiş ki ev tamtakır tabi kıza bağırması ama kızın suçu yok anne suçlu çünkü kıza Bayram'ı tanıtmamış işte bize böyle nasihat ederdi ki Bayram'ı bilelim tanıyalım, saygılı olalım, insan evladı olduğumuzu belli edelim isterdi. Biz de bu nasihatleri tuttuk, bayramı bildik elhamdürillah çocuklarımıza da öğrettik. (K.K.38.).

Kaynak kişi annesinin anlattığı bir hikâye yoluyla kendilerine Bayram'ı tanıttığını ve Bayram'ın nasıl kutlanması gerektiği konusunda bilgiler verdiğini ifade ediyor. Kaynak kişi Bayram konusunda verilen nasihatleri tutmuş ve çocuklarına da annesinden aldığı nasihatleri vermiştir.

4.2.2.1.2.3. Kumar kavramıyla ilgili nasihatler

Türk sosyo-kültürel yapısında aile bireylerinin müptela olmasından en çok korktukları kötü alışkanlığın başında gelmektedir. Bu nedenle bir çok aile ileride daha köklü ve kötü şans oyunu alışkanlıklarına dönüşür endişesiyle çocuklarının oynadığı tavla, (Tuzcu 2010) veya kağıt oyunlarına bile karşı çıkmaktadır. Bu tür masum oyunların ötesindeki spor toto, iddaa (Çelik 2010) gibi şans oyunlarınıysa doğrudan doğruya kumar alışkanlığının bir parçası olarak görmekte ve onları bırakmayı yahut bir daha denememeyi telkin eden nasihatler etmektedir. Kumar alışkanlığıyla ilgili olarak bu alışkanlık nedeniyle evi, yuvası yıkılan hatta namusuna el ve dil uzatılan insanlarla ilgili yaşanmış örnekler verilerek özellikle gençlerin uzak durması sağlanmaya çalışılmaktadır.

4.2.2.1.2.4. İçki kavramıyla ilgili nasihatler

İçki içme alışkanlığı toplum yaşantısında hoş karşılanmayan bir harekettir. İçki, dinen de haram kılınmış ve uzak durulması gereken şeylerin başında gelmektedir. İçki içme alışkanlığı genellikle erkeklerin alışkanlıkları arasındadır. İçki

içen erkek bekâr ise kendisine kız verilmekten kaçınılır, evli ise ailesinden ve çevresinden tepki görür, dışlanır. Arkadaşlarla nadir olarak çıkılmış yemeklerde alınan birkaç duble içkiye büyük tepkiler gösterilmez ancak bu bir alışkanlık durumuna gelmişse o zaman aile ve toplumun bireye tepki göstermesi kaçınılmaz bir hale gelir.

Küçüklükten beri işte benim arabalara karşı bir tutkum vardır. Her zaman sürmek istemişimdir. Dedemde babamda olsun araba bulunurdu hep ikisinde de. Neyse ben geçen yıl ehliyet aldım. Tutkum daha da artmıştır böyle heves ederdim sürmeye. Babamda hep derdi bana oğlum bir gün araba sürersen alkollü veya içkili olsun öyle arkadaşlarına uyup hız mız falan yapma diyodu işte. Neyse bigün ben de Artvin deydim. Babam Trabzon'a gitmişti. Bizim bi arabamız var işte kapıda anahtarı da evde bırakmış babam. Aldım bende arabanın anahtarlarını. Babama da dedim arabayı alacam baba gezecem arkadaşlarla. Dedi oğlum alma şimdi işte havalar kötüydü o zamana yağışlı geçiyodu. Neyse bende tamam deyip kapattım telefonu ama yinede aldım arabayı. Çıktım işte arkadaşlarla aldım evlerinden, gezdik. Böyle bir dağ var işte orya çıktık. Alkol falanda vardı aramızda. Aldık işte alkollü malkolü yanımıza. Bayağı eğlendik işte öyle içtik falan. Ondan sonra tekrar aşığı şehre indik. Takıldık bayağı gezdik. Hopa'ya geçtik Artvin'in ilçesi var sahil. Oralarda da denize falan gittik sahilde durduk yine içtik oralarda da. Bayağı alkol aldım o gün. Artvin'e döndüm tekrar işte ordan arkadaşları bırakırken ters yöne girdim ben tabi dalgınlığıma geldi o an. Bayağı da yorgundum yine alkol vardı. Ters yönde olduğumu on beş dakika gittikten sonra fark ettim. Ters yönden dönmeye çalıştım işte ilk denemeye falan çalıştım olmadı işte karşıdan arabalar geliyodu. Neyse ben de manevra yaparken yandan bir arabaya çarptım. Arabaya bayağı bir hasar verdim. Kapısı falan göçmüştü öyle bir buçuk milyarlık masraf verdim arabaya. Bizim arabada zaten ön kaput olsun falan farlar dağıldı. Nerden baksan işte üç milyarlık bir masrafla olaydan çıktım. İşte işin zor kısmı bunu babama açıklamaktı yani. _Babanın nasihatı aklıma geldi yani.

İşte o nasihat aklıma geldikten sonra ben bunu babama nasıl açıklayacağımı düşündüm. Adam bana alma dedikten sonra ben arabayı aldım onunda haberi yok adam Trabzon'da. Neyse çektik kenarı arabayı. Alkolü olduğum için sigortayı devreye sokmak istemedim polisi molisi. Direk adamla yüz yüze konuştuk işte. Adamla anlaştım ben. Arabayı işte tanıdık kaportacı falan vardı işte arkadaşları abisi olsun yardım ettiler. Neyse işte mecbur açıklayacaktım yani üç dört milyarın altından kalkamazdım bu öğrenci başımla. Babama açıkladım işte babamda Trabzon'da olduğu için arkadaşına yönlendirdi. Geldi arkadaşı da arabayı götürdük. O kadar çok masraf çıktı işte. Babama da söyleyince adam fittirdi yani adeta. Adam haklı olarak delirdi yani Trabzon'da olmasa beni vürmüştü şimdi. Bunu daha açık anlatamazdım yani şimdi. O günden sonra da işte artık arabanın direksiyonun başına geçmiyorum ki geçmiycem artık da ki kendi arabama sahip olana kadar. Geçsem de artık babamın bu dedikleri hep aklımda

bulunacak. O günden sonrada alkölü azalttım zaten. Değil araba sürerken normal hayatımda da alköl almıyorum pek. (K.K.34.).

Kaynak kişi babasının kendisine verdiği alkölü olarak araç kullanma nasihatini tutmamış ve alkölü olarak kullandığı araçta kaza yapmıştır. Babasına yaptığı kazayı anlatmak zorunda kalan kaynak kişi, onun nasihatini tutmamış olmaktan dolayı kendini suçlu hisseder. Baba, oğluna çok kızar ama yapacak bir şey yoktur. Araba tamir ettirilir, alkölü araba kullandığı için kaza yapan oğul aileye büyük bir maddi zarar vermiştir. O günden sonra kaynak kişi, alköl almaktan vazgeçer. Babasının arabasını da kullanmamaktadır. Artık babasının nasihatlerini kulak ardı etmekten vazgeçmiş ve bu nasihatleri tutma kararı almıştır.

Sene bin dokuz yüz doksan dokuz maddi ve manevi anlamda tamamen çökmüş durumdayım. Kendimi sorguluyorum, çevremi insanları sorguluyorum ve tamamen kendimi insanlardan soyutlamış vaziyette bi dükkanın üç metreye üç metre, dokuz metre kare bir alanda gün yirmi dört saat içiyorum. Nisan, mayıs, haziran, temmuz bu dört ay aralıksız hiç durmaksızın sürekli içmeyle geçti. Temmuz ayının sonuydu, yine karşı tanıdık esnaflardan birisi uzaktan beni gözlemliyomuş o ara bocaladığımı, tamamen çökdüğümü, şokta olduğumu hissettiği bi akşam, temmuz ayının sonlarıydı, akşamı dükkanda beni ziyaret etti: “Bak oğlum bana göre genç sayılırsın, dört aydır seni gözlemliyorum, tamamen bi kopmuşluğu yaşıyorsun ama kendini bi odaya hapsedipde islah etmek gibi şansın olsaydı biz önce inekleri islah ederdik, aklını başına topla ve insan gibi yaşamaya başla. Bu içki iyi bir şey değildir insanı her şeyden eder. Evinden, işinden, ailesinden... Vazgeç bundan.” Dedi. O gün düşündüm, sabaha kadar düşündüm, sabah da içkiyi bıraktım. Dükkandan dışarıya çıktım. İyi ki bana nasihat vermiş, şimdi çok iyiyim şükür.(K.K.82.).

Türk toplumunda içki müptelası olmak ve durmaksızın içmek hoş karşılanan bir durum değildir. Dini yönden bakıldığında ise tamamıyla haram edilmiş bir nesnedir içki. Bir depresyonun içine düşen kaynak kişi çözümü içki şişelerinde bulmaya çalışarak gece gündüz içmeye başlamıştır. Üstelik bunu işyerinde ve bütün gün boyunca yapmaktadır. Sonunda esnaf arkadaşlarından biri gelip kendisini uyarır, kaynak kişiye içkinin ne kadar kötü bir şey olduğunu anlatıp ona içmemesini salık vererek nasihat eder. Kaynak kişi kendisine yapılan bu nasihatın ardından bütün gün ve bütün gece düşünür, ertesi günü içkiyi bırakır ve kendini hapsedtiği dükkândan çıkarak yeni bir hayata başlar. Kendisine nasihat veren arkadaşına minnettardır.

4.2.2.1.2.5. Diğer zararlı alışkanlıklarla ilgili nasihatler

Toplum yaşantısı içinde aileler doğal olarak çocuklarının zararlı alışkanlıklara sahip olmasını istemezler. Çocuklarına bu alışkanlıklar konusunda bilgi verip çocuklarının bunlardan uzak durmasını nasihat ederler.

Her akşam düzenli spor yapmayı kendimde bir alışkanlık haline getirmiştım. Yine bir akşam yürüyüş yapmak için evden çıktım, apartmanın kapısından çıkarken çok ilginç bir manzarayla karşılaştım. Küçük bir kız çocuğunun sokakta elinde sigara ile içe içe yürüyordu. Karşılaştığım bu üzücü manzaranın şaşkınlığıyla çocuğa seslenip yanına çağırdım. İçtiği sigaranın ona zarar verdiğini hem gelişimi için hem ahlakı için doğru olmadığını anlattım çocuk bekle de mahcup olmanın verdiği duyguyla elindeki sigarayı üzerime üzerime doğrularak beni korkutmaya çalışıyordu. Belki de yaptığının yanlış olduğunu farkındaydı, o küçücük bedeniyile kendini böyle savunmaya kalkmıştı. Küçük kızın gözlerindeki utancı gördüm. Başını okşayıp onu biraz sakinleştirmiştım. Birlikte bir kaldırıma oturduk. Ben ona sigaranın zararlarından bahsettim. Ben cümlelerine devam ederken oda bir yandan elindeki sigarayı arkasına alıp gizlice söndürmüştü. Ertesi akşam yine aynı saatte yürüyüş yapmak için dışarı çıktığımda beni kapıda beklediğini gördüm o küçücük elleriyile bana çiçek toplamış hem gönlümü almak istemiş hem de bir daha sigara içmeyeceğini için söz vermişti. (K.K.123.).

Kaynak kişi sigara içen küçük bir kız çocuğuna yaptığının ne kadar yanlış olduğunu anlatarak nasihat vermiş ve belki de farkında olmadan onun eksikliğini hissettiğin önemsenme duygusunu yaşamasına yardımcı olmuştur. Küçük kız, kendisine bu zararlı alışkanlıktan vazgeçmesini nasihat eden aبلaya sevgi duymuş ve ertesi akşam elinde çiçeklerle ve sigarayı bırakmış olarak ablanın kapısına gelmiştir. Küçük kız biri tarafından önemsenmiş olmaktan; kaynak kişi de ettiği nasihatın tutulmuş olmasından son derece memnundur.

A: Dedem bana sigara içme derdi.

S- İşte bu önemli.

A-Onlar içiyordu işte amcam da içiyor, dedem de. Dedem her gece sigara sarardı. Tütün içerdi ya ben bir kere ondan sigara çaldım, bildi hemen. Bir gecede 7 sigara içmiş ben bir tane almıştım. Nerde bir sigaram diye tutturdu. Sonra beni karşısına aldı. Kendi yaşadığı sağlık problemlerini anlattı. Ne yaptıysa bırakmadığını söyledi. Dişlerinin sarılığını gösterdi. Benim de onun gibi olmamı istemediğini anlattı. Bana çok nasihat etti ben bir daha sigara içmedim.(K.K.119.).

Kaynak kişi dedesi tarafından sigara içmemesi konusunda uyarılmıştır ama içindeki merak duygusu ve özentisi nedeniyle dedesinin sigaralarından birini çalmıştır. Bunu fark eden dede torununu karşısına alır ve sigaranın ne kadar zararlı ve alıştıktan

sonra bırakılması ne kadar zor bir alışkanlık olduğunu anlatır, torununa bu zararlı alışkanlığı edinmemesi konusunda nasihat eder. Torun dedesinin verdiği nasihatini tutar ve ömrü boyunca sigara içmez.

“S- Nasihatı veren deden mi?”

B- Nasihatı veren babam. Babama yakalandım sigara içerken. Birinci sigaraları yok mu? Bilirsin.

S- Eski birinciler

B- Ondan okulda üç beş arkadaş okulda ortak alırdık. Okul harçlığımızda onu okulda içtiğimiz kadarını içiyorduk içmediğimizi eve getiriyorduk. Ben de balkonun altında gecekondu kömürlükler olur ya onun önünde içiyordum. Babam tabii merdivenden çıkıyor ayak seslerini duyuyordum, hissediyordum ve kömürlüğe girdim kapıyı da çektim.

S- Oh...

B- Kömürlüğün içi hep odun dolu şey dolu talaş var ya talaşı bilirsin. Babam da rahmetlik bakıyo kömürlüğün kapısından duman çıkıyor ya. Böyle balkona doğru duman geliyor yav diyor bu duman ne diyo ev yanıyo herhalde diyor. Ben sigara içiyordum ya kapalı alan kapının üstünden çıkıyor dışarı ondan sonra neyse rahmetlik adam geliyor. Ben fark etmedim tabii bir ses falan duymadım. Aşağı geldi kapıyı bir açtı sigara ağzımda aldım hemen talaşın içine soktum.

S- Ooo!

B- Ben yakalandım artık yapacak bişey yok yani o anki tepkim o oldu. Aldım talaşın içine soktum. Bana söylediği tek kelime “eşşoğlu eşek “dedi. Onu ordan çıkar evi yakacaksın dedi. Bir daha görmeyeyim dedi. Senin bacaklarını kırarım dedi. Benim ödüm patladı. Sonra beni karşısına aldı nasihat etti. Sigara iyi değildir dedi ciğerini delik deşik eder dedi. Ben daha bir korktum. Babamı dinledim. Allaha Şükür bıraktım. (K.K.74.).

Kaynak kişi babası tarafından sigara içerken yakalanır. Babası hem sigara içtiğine hem de bunu kömürlükte yaparak evi yangın tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığı için çok kızar. Oğluna küfreder ve ona bacaklarını kıracağını söyler. Daha sonra oğlunu karşısına alıp sigaranın zararlarını anlatır hatta biraz da oğlunu korkutur. Kaynak kişi babasının nasihatini tutar ve sigara içmekten vazgeçer.

Babam bana bilmediğin bir yerde kesinlikle nargile içmememi’ nasihat eder bana. O otların içine müşteri alışsın diye bazı yerler aşırı bağımlılık yapan otlardan koyuyorlarmış. Çok haklı ve dikkat edilmesi gereken bir konu bence. (K.K.103.).

Türk toplumunda geleneksel kültür içinde yer alan nargilenin sigaradan daha saygın bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yine toplum içinde nargilenin sudan geçmesinden dolayı sigara kadar zararlı olmadığı kanısı yaygındır. Oysa nargile birkaç paket sigaranın nikotinini içermektedir. Yine nargile, sigara gibi

hemen bırakılması gereken ciddi tehlike arz eden bir alışkanlık olarak algılanmaz toplum tarafından. Burada kaynak kişinin nargile içtiği ailesi tarafından bilinmektedir ve yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı kendisine nargile içmemesi konusunda aile tarafından bir uyarı yapılmamaktadır. Kaynak kişiye yapılan uyarı içtiği nargilenin içine bağımlılık yapan otlardan konulmamasına dikkat etmesi yönündedir. Bu şekildeki bir olumsuzluğun önüne geçmek için de babası kaynak kişiye bilmediği yerlerde nargile içmemesi konusunda nasihat vermiştir.

Büyük dedem çok sigara içen bir insandı. Küçük yaşlarda sigaraya başlamıştı ve ölünceye kadar da içti. O kadar sigara içmesine rağmen maşallah doksan yaşına kadar yaşadı. Ben de lisedeyken sigaraya başlamıştım, tabi içtiğimi anlıyordu kokusundan, evin içinde gizli yerler bulmaya çalışmamdan ya da bahçeye çıkıp kimsenin görmeyeceği yerlere saklanmamdan... Birgün beni karşısına aldı: “Bak torunum, sigara içtiğini biliyorum hiç saklamaya kalkma. Bırak bunu demeyeceğim çünkü sen okuyan bir kızsın benden daha iyi biliyorsun bunun ne menem bir şey olduğunu yalnız sana bir nasihat vereyim bu meredi yataktan kalktığın gibi içme, önce mutlaka bir şeyler ye, sigara altı yap yani ondan sonra iç, içeceksen. O zaman hasta olmazsın.” dedi. İşte ben de onun bu nasihatini tuttum, sigarayı hiçbir zaman aç karna içmedim. Artık sigara içmiyorum, yıllar önce bıraktım belki de gerçekten dedemin nasihati sayesinde ondan daha az zarar görmüşümdür. (K.K.106.).

Kaynak kişinin dedesi onun sigara içtiğini fark ediyor fakat kendisi de sigara kullandığı için bunun bırakılması ne kadar zor bir alışkanlık olduğunun farkında ve kaynak kişi okuyup yazan biri olduğundan dede ona sigarayı bırakması gerektiği konusunda bilgiler verip onu ikna etmeye çalışmıyor. Farklı bir yol izleyerek sigaradan alacağı zararı en az seviyeye indirmeye çalışıyor. Torununa sigara içmeden önce sigara altı yapmasını, kahvaltı etmesini nasihat ediyor, torun da sigara kullandığı süre boyunca dedesinin nasihatini tutup aç karnına sigara içmiyor.

4.2.2.1.2.6. Söz söyleme ve sır vermemeye ilgili nasihatler

Söz söyleme ve söylediği sözü dinletme Türk toplumunda önem arz eden başka bir konudur. Sözü söylemeden önce nereye gideceğini iyi hesaplamak yani sözü tartarak söylemek söz söylemenin inceliklerindedir. Sözün söylendiği kişinin sözü dinlemesini ve söylenen sözden etkilenmesini sağlamak da yine söz söylemenin inceliklerinden sayılır. İki kişi arasında konuşulan her ne olursa olsun, yine o iki kişi arasında kalmalı ve taraflardan birinin bilgisi haricinde bir başkasına söylenmemelidir. Kendisine verilen sırrı saklamak bir meziyet sayılır. Sır saklamayı

bilmeyen kişi çevresindekiler tarafından eleştirilir, yadırganır. Sözüne güvenilmeyen kişi olmak ise en çok kaçınılması gereken şeydir. Toplum içinde iyi bir yer edinmek ve sözü dinlenen bir kişi olmak için söylediğine ve yaptığına dikkat etmek gerekir. “Söz ağızdan çıkar.” Atasözü örneğinde olduğu gibi “ağız” kelimesi burada güvenilir kişiyi temsil etmektedir. O “ağza” sahip olan kişinin söylediği sözü yerine getirmemesi düşünülemez. Kişi ağzından çıkan sözün gereklerini yerine getirmek zorundadır. Bu zorunluluk nedeniyle de ne dediğini bilmek durumundadır. “Ağzından çıkanı kulağın duysun.” deyimini bu düşünceyi destekleyen bir deyimdir. Kişi söylediği sözü duymalı, fütursuz konuşmalardan kaçınmalı ve söylediklerinin yapabileceği şeyler olmasına dikkat etmelidir.

Sözünüze sahip çıkın söz ağzınızdan çıkınca siz o sözün esiri olursunuz. Ama söylemeden önce içinizde tutarsanız söz sizin esirinizdir her zaman’ derdi. Ben bu olayı canlı canlı yaşadım. Beyimin akrabası bir kız beslemişti bu kız büyüdü 18-20 yaşlarında üniversite son sınıftayken bize gezmeye gelmişlerdi. Bu kız küçükken yakınımızda oturan öz dayısı sevmeye geliyordu. Bir gün ben ona dedim ‘Size dayıngil görmek için gelecekler diyince bunu besleyen annesi işitti. Bana çok kızmıştı fakat kızım hemen onu topladı. Bu dedi Akköy de oturan dayın dedi. Olayı toparlayınca beni kurtardı. Bana çok bağırdılar çığırdılar.

Nasıl yani teyze bu dayısının olduğunu bilmiyo mu ?

-Bilmiyordu. Saklamışlardı.

-Ha sen söylemiş oldun.

-Evet, saklamışlardı ömür boyu saklamışlar 20 yıl boyu saklanmış çocuk hiç akrabalarını tanımıyordu. Anladım o sözü söyleyince sen herkes sana karşı tepki geliştirdi sonra kızın topladı onu.

-Toppladı. Akköy deki dayın diyerekten topladı öz dayısını sakladı. En sonunda da gene malları bölüşürken bunu çağırarak zorunda kaldıklarından öz dayısını sonunda öğrenmiş oldu ama önce kırıdığım potu asla unutamam. Bir daha öyle bi şey yaşamak istemem.

-Çok teşekkür ederim teyze anlattığın için nasihat için sağolasın.

-Bende teşekkür ederim bütün arkadaşlarına başarılar. (K.K.43.).

Sözünü tartıp öyle konuşmak, sözünün nereye gideceğini bilmek toplumsal yapı içinde önem verilen davranışlardan biridir. Kaynak kişi gerçek ailesini tanımayan evlatlık alınmış bir çocuğa gerçek ailesinin bir bireyinden bahsetmek suretiyle evlatlık çocuktan gizlenen gerçeği ağzından kaçırmıştır. Kızının olayı toplaması ile içine düştüğü bu zor durumdan kurtulur. Sözü söylemeden önce düşünmek gerekmektedir. Bu konuya ait çok sayıda atasözü Türk kültüründe

mevcuttur. Bu atasözü örnekleri de sözün ne kadar önemsendiği ve sözü söyleyen kişiye değer kattığının ispatıdır.

Ben yedi yaşındayken bir akrabamızın kanser olduğunu öğrendim. Büyükler evde kendi aralarında konuşurlarken. Ve anneme bunu sordum. Anne akrabamız kanser mi oldu ölecek mi diye. Evet kızım işte ölecek kanser ama bu aramızda kalsın. Kimselerle paylaşma, kimselere söyleme, aramızda sır olsun bu dedi, böyle kötü şeyler söylenmez saklanır diye bana nasihat etti. Çünkü hasta olan kişinin kulağına gidebilir dedi. Sırların aramızda kalması gerektiğini söyledi, kimseyle paylaşmamam gerektiğini. Ben de tamam dedim. Birkaç gün sonra o kanser olan akrabamızı ziyarete gittik. Evde bir sürü onu ziyarete gelen insanlar da vardı ve orda ağızımdan kaçırıldım. Onun kanser olduğunu söyledim ve akrabamız kanser olduğunu benden öğrendi. Ve o an çok üzüldü. Ben de orda çok kötü oldum. Sırların kimseye söylenmemesi gerektiğini, çok dikkat edilmesi gerektiğini, ağızdan kaçırılmaması gerektiğini o anda öğrendim.(K.K.96.).

Verilen bir sırrın kişi tarafından toplum içinde açıklanması hoş karşılanmayan davranışlardan biridir. Kaynak kişi akrabasının hastalığı konusunda annesi tarafından bilgilendirilmiş ve aynı anda bu sırrı kimseyle paylaşmaması da kendisine nasihat edilmiştir. Kaynak kişi belki de çocuk olmasından kaynaklanan bir unutkanlıkla bu sırrı hasta akrabaya söylemiştir. Yaptığından duyduğu pişmanlığın kimseye faydası olmadığı bir anda, verilen sırların saklanması gerektiği yönündeki nasihati hatırlar ve bu nasihatın ne kadar doğru olduğuna karar verir.

Akşam yemeğini yeni yemiş, çay içmek için balkona çıkmıştık. Televizyonda Türk Telekom'un özelleştirilmesiyle ilgili bir haber vardı. Ben böyle bir kurumun özelleştirilmesinin yanlış olabileceğini, bunun ülkeye çeşitli zararlar getirebileceğini biraz da sinirli bir şekilde söylemiştim. Babam bu gibi konuları başkalarının yanında konuşmamamı istedi. Ben de "doğru her yerde doğrudur" diyerek tezimi savunmaya kalktım. O vakit babam bana; oğlum sana benden bir baba nasihati; "her söylediğin doğru olsun, her doğruyu her yerde söyleme" dedi. Sözün anlamını düşündüm. Mantıklı da geliyordu. Biraz sonra babam bu söze iyi kulak vermeme, kendisinin dilini tutmadığı için çok sıkıntı çektiğini, hatta bir seferinde nezarete bile girdiğini anlattı. (.K.K.67).

"Söz ola keser savaşı, söz ola kestire başı." atasözüyle özdeşleştirebileceğimiz bu anlatıda devlet kararları kaynak kişi tarafından eleştirilmektedir. Babası bu denli hassas konuların herkesin içinde konuşulmaması gerektiği konusunda kaynak kişiyi uyarır. Kaynak kişi ise doğrunun bir tane olduğunu ve bu doğrunun her yerde doğru olacağını söyler. Bunun üzerine babası her doğrunun; her yerde söylenmesinin, doğru olmadığını oğluna nasihat eder. Baba

kendi hayatından örnekler vererek her yerde ileri geri konuşmanın insana faydadan çok zarar getireceğini anlatır. Kaynak kişi babasının sözlerindeki doğruluk payını kabul eder ve onun nasihatini tutma yoluna gider.

Ben en çok nasihati anne babamdan değil anneannemden işitirim. Ben anneannemi, anneannemde beni pek sever. Başıma bir kötülük gelmesin diye gözünden sakınır beni. Kendisi Kastamonu'da yaşıyor. Bazen bizi ziyarete gelir ve bir süre bizimle kalır. Ben evden çıkarken hep bana güzel bir söz söyler sonra da 'al bu nasihati cebine koy her zaman yanında bulunsun' der. Anneannem vereceği nasihati direk söylemez, güzel bir söz söyler biz onun içinden payımıza düşeni alırız. Örneğin son gelişinde 'Dilim seni dilim dilim diliyim, her ne kaza bela gelirse senden bileyim.' sözünü söyledi. Dili yüzünden insanların başına gelenlere düşündüğümde ne kadar haklıydı anneannem bu sözünde. İnsanlar nerde ne kadar konuşup nerede susması gerektiğini bilmeliler. Yoksa dilleri yüzünden başlarına her türlü kaza bela gelebilir gerçekten. (K.K.13.).

Kaynak kişinin anneannesi torunlarına dillerini tutmaları konusunda nasihat etmektedir. Her akla gelen, akıl süzgecinden geçirilmeden ulu orta söylenmez. Gelişi güzel konuşan, her şeye karışan insanlar toplum içinde sevilmezler çoğu zaman da dışlanırlar. Sözü söylemeden nereye gideceğini düşünen ve tane tane söyleyen kişi makbul kişidir. Onunla sohbet etmek insana ayrı bir zevk verir. Düşünmeden söylenen bir söz insanın başına bela açabilir, hiç hesapta olmayan birçok probleme kaynaklık edebilir. Söz ağızdan çıktıktan sonra artık senin değildir muhatabını bulur. Sonradan duyulan pişmanlığın ağızdan çıkmış söze bir faydası olmaz. Bu nedenle sözü söylemeden önce iyice düşünmeli ölçmeli ve tartmalıdır.

4.2.2.1.3. Dini ve ahlaki hayatla ilişkili halk fikirleri olarak nasihatler ve temel kavramlar

4.2.2.1.3.1. İnanç ve ibadet kavramlarıyla ilgili nasihatler

Türk halk inançları oldukça geniş bir alt yapıya sahiptir. Toplum, yaşantısı boyunca tecrübe ettiği her olayı kendi inanç sistemi içinde uygun olan bir yere yerleştirmiş ve oluşturmuş olduğu kanaatini gelecek nesillere aktarmıştır. Hemen hemen her konuda bir inanış ve bu inanışa bağlı bir uygulama söz konusudur.

Geçen yazın sonlarıydı Ramazan ayına girilmişti. Annem telaşla yaklaşan iftarın hazırlıklarını yapmaktaydı. Kardeşim ve ben mutfak kapısının eşiğinde durmuş onu seyretmekteydik. Bizim miskin miskin kendisini seyrettiğimizi görünce bize: "Kapı eşiğinde durmayın yavrularım evin beti bereketi kaçır gelin bana azıcık yardımınız dokunsun." dedi. Biz de kendisine gülererek karşılık verdik. Gittik ve yardım ettik.

Annem her ne zaman beni kapı eşiğinde dururken görse bana bu türden nasihatler ederdi ben de dediğini yapardım. (K.K.78).

Türk toplumunda halk inançları kavramı içinde yer alan pek çok kaçınma vardır. Bunlara merdiven altından geçmek, kara kedinin önünden geçmesi gibi örnekler verebilir. Kapı eşiğinde durmak da bu kaçınmalardan biridir. Bir kısım kabuller içinde kapı eşiğinde durursan iftiraya uğrarsın inancı hâkimken; bir kısım kabuller içinde de kapı eşiğinde durursan evin beti bereketi gider inancı hâkimdir. Her iki inanç da sonuç olarak halk inaçları kavramı içinde değerlendirilip kategorize edilebilmektedir. Bu inanç İslamiyet öncesine aittir, Moğollar ve Moğolistan'da yaşayan Şamanist Tuva Türkleri arasında da yaygın olduğu bilinmektedir. Kaynak kişi, kardeşiyle birlikte kapı eşiğinde durduğu için annesi tarafından uyarılmış ve evin bereketinin kaçırılmaları için hemen oradan çekilmeleri gerektiği hatırlatılmıştır.

Yavrum bizim zamanımız böyle değildi. Karnımız doyunca namazımızı kılar yatardık. Şimdi sizlere bakıyorum hep o kutunun içindeki insanlara bakıyorsunuz. Gözünüze de mi acı mıyorsunuz? Bak güzel gözlü kızım: Benden nasihat isteyip duruyorsun ya gençliğimizde sizin gibiyken tarlada kelemleri (lahana) yoluyoduk. Annem geldi bize kızdı öğlen ezanı okunurken burada oynaşp duruyunuz diye ezan okunduktan sonra en önemli iş namaz kılmakmış. O gün kılmadım kafamız o zamanlar sizin gibi esiyordu, ondan sonra yine kelemleri yolduğumuz bir zaman ezan sesi duydum ve işimi bırakıp pınarın başına gelip abdest aldım, namazımı kıldım. Sonra tarlaya geldim. Gözümde bitmek bilmeyen tarladaki kelemler o gün kolayca bitti. Bıtrakları (diken) toplarken elim bile acımadı. O zaman anladım neden ezan okununca işlerden önce hemen namaz kılınması gerektiğini Rabbim namaz kılan kulunun işlerini kolaylaştırıyor. Yavrum sen de hep namazını kıl. Rabbim yardımcın olsun. (K.K.124.).

Kaynak kişi torununa namaz vakitlerinde önce namazını kılmasını sonra yapacağı işe bakmasını nasihat ediyor. Nasihatinde kendi hayatından bir örnek vermeyi de ihmal etmiyor. Namaz kıldıktan sonra yaptığı işin daha kolaylaştığını Allah'ın namaz kılan kulunun işlerini kolaylaştırdığını ifade ediyor.

Kurban Bayramı öncesinde part-time markette çikolata tanıtımında çalışıyordum. Sadece yarım saat yemek molamız olduğu için ve çok acıktığımdan herkesten önce koşturarak yemekhaneye gittim. İstedığımız kadar yemek alma hakkımız vardı ben açgözlülük edip ekmeğe dahil her şeyin yiyebileceğimden çok fazlasını aldığımı fark ettim. Diğer insanların tabaklarına bakınca çok utandım. Sonra beraber çalıştığım benden yaşça büyük olan Nesibe abla bana şöyle dedi: 'Bak canım senin yaşında kızım var biliyorsun. Ona her zaman aşırıya kaçmamasını, şükretmesini söylüyorum. Şu gördüğün ekmeğe kıyıntıları ne kadar değerli biliyor musun kızım. İster evinde ol ister başka bir yerde bu ekmeğe kıyıntıları evin bereketidir. Onları böyle elinle toplama ve israf

etme, ekmek kırıntıları hem nefsinin hem gözünü doyurur kızım.’ O gün çok utandım ama ne Nesibe ablanın sözlerini ne de ekmek kırıntılarının değerini hiç unutmadım. O gündən sonra hiç israfta bulunmadım diyebilirim. Artık gerçekten ekmek kırıntılarının evin bereketi olduğunu biliyorum. (K.K.114.).

Türk kültüründe ekmeğe ve ekmek kırıntılarına saygı büyüktür. Ekmek her şeyin üzerinde ve aziz tutulur. Öyle ki yere düşen ekmek yerden alınır üç kez öpülüp alna konduktan sonra bir kenara, ya bir duvar üstüne ya da ayak değmeyecek yüksekçe bir yere alınır. Evde veya yolda ekmek kırıntılarının üzerinden atlanmaz, bu hareket büyük günah sayılır. Yatak içinde ekmek yenmez, yatağa dökülen kırıntıların insanı uykusunda rahatsız edeceği inancı yaygındır. Yine büyük günahlar arasında çöpe ekmek atmak ve ekmeği israf etmek vardır. Ekmek kırıntılarının evin bereketi olduğuna ve bu kırıntılara gereken özen gösterilmediği takdirde o evde bereket olmayacağına inanılır. Ekmeğe ve ekmek kırıntısına saygı duymak gerekmektedir. Yemeği israf eden kaynak kişi, iş arkadaşı tarafından uyarılmış ve ekmek kırıntılarına özen göstermesi kendisine nasihat edilmiştir. Yemeği israf ettiği için çok utanan kaynak kişi daha sonra iş arkadaşının verdiği nasihati tutmuş, ekmeğe ve ekmek kırıntılarına özen göstermeye başlamıştır.

H- Tekkeyi bekleyen çorbayı içer.

S- Bu nasihatı sana kim etti deden mi?

H- Dedem söylerdi babam söylerdi babannemiz söylerdi.

S- Peki amca işine yaradı mı bu senin.

H- Tabi düşündüğüm zaman tekkeyi bekleyecen ki sebaat edecen ödülüne ulaşasın tabi.

S- Teşekkürler. (K.K.3.).

Bir atasözü formunda verilen nasihatte mecâzi olarak anlatılmak istenen, ticarethanenin kapısını sabah açacaksın ve akşama kadar kapını açık tutacaksın. Ticarethane mecâzi olarak ‘tekke’ anlamını taşımaktadır. Eğer tekkeni beklersen akşam olunca o gün boyunca topladığın hâsılatı alır çorba parası yaparsın, evine ekmek götürebilirsin şeklindedir. Atasözü kaynak kişi tarafından gerçek anlamda beklenecek bir tekke olarak nitelendirilmiştir. Bu tekkenin beklenmesi halinde, bekleyen kişi sebaat edecek ve bu sayede rızıkına kavuşacak, nasibini alacak, çorbasını içecektir.

Küçükken bir gün sofrayı topladım. Sonra başka işleri yapmaya başladım. Sofranın yerini süpürmeyi unutmuşum. Anneannem de o zaman bana dedi ki: “Kızanım bir daha sofrayı topladıktan sonra yerini süpür. Biz önceden tarlaya giderdik. Tarlada yemek

yeyince bile anam mutlaka toprağı bir kere karıştırırdı. Sofrayı melekler kanatlarında taşırmış. Yerde bir tane bile kırık olsa melekler oradan gitmezmiş, eziyet çekerlermiş.” Ben de o zamandan beri mutlaka sofranın yerini yemeğın ardından hemen süpürürüm. (K.K.60).

Ekmeğe, ekmek kırıntısına ve sofraya gösterilen saygı bu anlatıda da karşımıza çıkmaktadır. Kaynak kişinin yemekten sonra sofranın altını süpürmeyi unutması, yaşlı anneyi harekete geçirmiş ve anneanne torununa yerde ekmek kırıntısı bırakmaması ve sofranın altını daima süpürmesi konusunda nasihatte bulunmuştur. Sofranın dini yönden taşıdığı önem gündeme getirilerek, halk inaçları içinde saygı gösterilmesi gereken bir olgu olduğunun altı çizilmektedir.

Üniversite sınavına ilk defa gireceğim yıl çok sevdiğim Türkçe öğretmenin öğrencilerini biraz motive etmek biraz da heyecanımızı yenebilmemiz için söylediğı bir atasözüyü “Bağla atını ısmarla Hakk’a.” İçinde bulunduğumuz durumda bize anlamlı gelmiş ve fark edilir derecede bizi motive etmiş, heyecanımızı dizginlememize yardımcı olmuştu. (K.K.101.).

“Atını sağlam kazığı bağla sonra Allah’a tevekkül et”, “Sen işini kış tut, yaz çıkarsa bahtına” gibi daha pek çok atasözyle dile getirilebilecek bu durum kaynak kişinin öğretmeni tarafından öğrencilerine edilmiş bir nasihat olmuştur. Öğretmenlerinin, sınava iyi hazırlandıktan sonra artık geri kalanını Allah’a bırakmalısınız şeklindeki nasihati öğrencileri rahatlatmış ve onların derslerine motive olmalarını sağlamıştır.

Giyip çıkardığınıza dikkat edin. Göğüs tahtanız açık gezmeyin, açık tahta iman tahtası, tahtanızı kapatın, açmayın, kimseye göstermeyin. Er şeyin karınca kararınca giyin. Kendinize yakıştırın, çok açık giyinmeyin. Açık giyinmek, iman tahtasını göstermek günahdır. Günah! Her şeyin normali güzel, her şeyde bütün her şeyde normal olun. Okuyun hayatınızı kazandırın. Ama bu arada sade bu dünya için okumayın, öbür dünyanızı da kazanın. Ep bu dünya için uğraşmayın. Çünkü bu dünya gelip geçici bir ağacın altında gölgelenmek gibi bu dünya. Ama biz ep bu dünya için uğraşıyoruz. Yemek pişir, yemek ye, çamaşır yıka, ev temizle, hep bu dünya için, öbür dünyamızı düşünmemiz lazım. Eğer kazanabiliyorsak orası buradan çok daha güzel.(K.K.88.).

Türk toplumunda açık giyinmek pek makbul değildir. Kadınlardan giysi seçerken edep yerlerini örtmesi, vücudunun hatlarını belli edecek giysilerden kaçınması beklenir. Burada kapatılması gereken bir kısım daha vardır ki o da iman tahtası adıyla adlandırılmış göğüs tahtasıdır. Bu kısım da kadın vücudunda açılmaması, gösterilmemesi gereken bir yerdir. Kaynak kişinin babaanesi torunlarına kapalı giyinmeleri, özellikle de iman tahtalarını kapamaları konusunda

nasihat vermektedir. Sadece bu dünya için değil öbür dünya için de çalışmaları gerektiğini hatırlatmakta ve eğer hak edilebilirse öbür dünyanın bu dünyadan güzel olduğunu inancını dile getirmektedir.

Anaannemden çok nasihat aldım. Hep açık giyinmememi isterdi benim özellikle belimi kapamamı isterdi. Hani içime atlet giymemi isterdi. Ben genelde bu nasihatına uymuyorum, anaannemin. Açık giyinmeyi biraz seviyorum herhalde o yüzden de çok sık hasta oluyorum ve belimi üşütüyorum. (K.K.87.).

Kaynak kişiye anneannesi açık giyinmemesi, içine atlet giymesi konusunda nasihat etmiştir fakat kaynak kişi içine atlet giymek konusunda anneannesinin nasihatini tutmamaktadır ve sıkça hasta olmasının nedeninin tutmadığı bu nasihat olduğunu düşünmektedir.

Annem bana her zaman çocuğunu ensesinden öpme ayrı kalırsın diye nasihat verirdi. Oğlum yeni doğmuştu annem yine nasihatini tekrarladı. Ablam Amerika'ya gelin gitmişti ve orada yaşıyordu. Ben de anneme sordum: Anne sen hiç ablamı ensesinden öptün mü? Annem cevap verdi: Hayır. Asla! Ben de hemen: “Eee, ablam neden Amerika'da o zaman?” Dedim. Her ne kadar inanmasam da annemin bu nasihatini tutarım ha bu arada ablam hala Amerika'da.. (K.K.51).

Halk inançları arasında çocuğu ensesinden öpmenin ondan ayrı kalmaya neden olacağı ya da çocuğun savaşa gideceği düşüncesi yaygın olarak kabul görmektedir. Yeni nesil içinde bu tip söylencelerin batıl inanç olarak kabul edilmesi ve uygulamadan kaldırılması söz konusu iken diğer yandan kişinin kafasında “Acaba doğruluk payı var mıdır?” düşüncesini oluşturduğu da örneklerle sabitlenmektedir. Kaynak kişi, annesinin kendisine verdiği nasihati sorgulamış ve annesine neden ablasının ondan ayrı olduğunu sormuştur. Nasihati, batıl inanç olarak algılamakla birlikte yine de nasihati tutmakta ve çocuğunu ensesinden öpmekten sakınmaktadır.

4.2.2.1.3.2. Helal-haram kavramlarıyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatler

Dini inanın temel değerlerinden olan haram ve helal kavramlarının halk arasında da geniş karşılıkları vardır. Eve giren kazançtan, çocukların boğazlarından geçen her kırıntıya kadar haram ve helal kavramları işlerliğini sürdürür. Burada haram ve helal kavramlarının soyut ve somut açılımlarına dikkat edilmelidir. Yenilen ve içilen maddeler içinde dinen haram kılınmış içki, domuz gibi somut varlıklar için kullanılan haram kavramı ayrıca kazanılan paranın dürüst yolla elde edilmesi gibi

soyut bir anlatımı da karşılar. Buna bağlı olarak kullanılan deyimlerden biri “Harama el uzatmamak” tır. Bu sözcüklerin kullanıldığı bir başka boyut ise cinsel yasaklamalardır. “Harama uçkur çözmek” deyiminde “haram” kelimesi ile nitelendirilen unsur, kişiye bakması ya da bir arada bulunması yasak olan karşı cinsi karşılamaktadır. Haram ve helal kavramları kullanıldıkları bağlama göre soyut ya da somut olarak değerlendirilirler.

Derlenen bu öğütü arkadaşına babası söylemiş. Bu öğütü söylediği sırada yalnızlar ve bir odada baba oğul muhabbet ederken söylemiş. Söylemeden önce konuştukları muhabbet ise evinden uzakta okuyorsun arkadaşlarına dikat et, haram parayla uğraşma şeklindeymiş. Babasının oğluna söylediği söz ise: Dünyalık toplarken, gece odun toplayan fakat eline ne geldiğini bilmeyen kişi gibi olma. Eline geçen dünyalığın helal mi haram mı, meşru mu yoksa gayr-ı meşru mu olduğuna dikkat et. Bütün fiillerinde tevhid ve takvâ güneşi ile beraber ol oğlum demiş. (K.K.29.).

Türk inanç sisteminde kazanılıp eve getirilen paranın helal yollarla kazanılmış olması önemlidir. Haramdan uzak durmak, evlatların boğazından haram lokma geçirmemek esastır. Kaynak kişinin bahis konusu yaptığı baba-oğul haram para üzerine konuşmaktadırlar. Baba güzel bir benzetme yaparak gece odun toplayan birinin eline ne geldiğini görmediği gibi para kazanılmayacağını, paranın geldiği yerin haram mı yoksa helal mi olduğunun bilinmesini gerektiğini ifade ederek, oğluna helal para kazanmasını nasihat etmektedir.

Rahmetli babamın bana hiç unutmadığım bir nasihati vardı evimize haram olarak bir iğne sokmayın, eğer haram iğne sokarsanız bir çuvaldız olarak çıkar demişti bizim ocaktan. Bize haram yedirmedeğini, gelmediğini söylemişti. Ben de ömrü billah tuttum bu nasihati haram lokma sokmadım çocuklarımın boğazından. (K.K.108.).

Yine Türk inanç sisteminde haram paranın girdiği evde, girdiğinden fazla paranın olmadık işler için çıkacağı inancı hâkimdir. Kaynak kişiye babası, evlerine haram lokma sokmamasını nasihat etmiş ve kendisinin de çocuklarına (kaynak kişiye) haram yedirmedeğini söylemiştir. Kaynak kişi babasının bu nasihatini ömrü boyunca tutmuş ve ömrü oldukça da tutmaya devam edecektir.

4.2.2.1.3.3. Namus kavramıyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatler

Türk halk kültürünün temel değerlerinden birisi olan namus, kadınlar söz konusu olduğunda birincil sosyal değer olarak karşımıza çıkar. Denilebilir ki Türk kadın yaşantısının sınırlarını ve kalıplarını doğrudan doğruya belirleyen kavram namustur.

Tuğba bizim bir komşu var adı Miyase, onun kızı var Naciye. Bu kız sürekli parklarda gezerdi. Gece on ikilere kadar belki daha da geç. Ailesi çok rahatlar. Artık ben dayanamıyodum bu haline. Dedim ki benim o zamanlar da amcamın torunu bir aydır kayıptı, ortalıklarda yoktu. O yüzden ben dayanamadım. Annesine bir gün dedim ki bak komşu böyle böyle bizim başımıza bir iş geldi. Bu kıza sahip çıkın. Sonra o da sahip olamıyoz, güç yetiremiyoz dedi. Bunlar Bolulu'ydu. Ben de ona kır bacağına vallaha kır dedim. Aynen böyle. Dediğim oldu bir hafta sonra kız kayboldu. Kaç ay sonra Kahramanmaraş'ta bir pavyonda izi bulundu. Afyona kaçırılmış. Sonra bir müşterinin yardımıyla insafıymış ki o pavyondan kurtarıp getirildiler. Şimdi kurtuldu üç çocuğu var. Tecavüz etmişler, saklamışlar, eroin vermişler. Allah kimsenin başına vermesin. Televizyonlara bile çıktılar. Babası döverdi somyaların altına sokardı, o kız yine de kaçırdı. O gittiği parklarda adam korkardı. Oralarda adam öldürülürdü. Bu 10 sene önce oldu. Aman kızım sen sakın kimseye inanma, kanma. Milletın başına neler geliyor. Biz size güveniyoz; ama dışarı tekin değil. (K.K.53).

Türk kültürü içinde en çok önem verilen konu namus ve namus kavramına bağlı değerlerdir. Kaynak kişinin komşusunun kızı evden kaçma alışkanlığı içinde olan bir kızdır. Ailesi türlü baskı yöntemleriyle kızı bu huyundan vazgeçirmeye çalışmış ama başarılı olamamıştır. Kız her seferinden yeniden evden kaçmıştır. Sonra zaman içinde düzelmiş, evlenmiş ve çoluk çocuk sahibi olmuştur. Kaynak kişi bu örnekten yola çıkarak yeğenini kimseye güvenmemesini, inanmamasını nasihat ediyor.

Ananem anneme küçüklüğünden beri her zaman nasihat edermiş en çok da şu nasihatı söylemiş. Dermiş ki: -'Kız çocukları her zaman ağır ve vakar olmalı. Çünkü kızlar humayuna benzer yani akça bir pamuk gibidir ve en ufak lekeyi dahi götürmez.' Tabi o dönem çevrede görüyorlar ne geliyorsa kızların başına geliyor. Olaylardan en büyük zararı kızlar görüyor. Erkeğe hiçbir şey olmuyor. Bu nasihatı etmesinde bir olayın da etkisi büyük. Olay şöyle: Ananemin akrabası evlenme çağında genç bir kız var. Bu kız muhabbet ettiği oğlanla anlaşır evden kaçıyor. Sevdalanmış elbet, derler ya aşkın gözü kör diye. Bir nevi ailesine karşısına alıyor bunu yaparken. İki gün geçmeden oğlan kızı kolundan tuttuğu gibi kızın babasının evine götürüyor. 'Alın kızınızı ben istemiyorum' diye. Anne, baba yüreği yufka tabii. Ne kadar sövselerde, dövselerde bi önemi yok kızlarını kabulleniyorlar haliyle. Oğlan kızla evlenmeye ikna olmayınca babasının evinde yaşamaya devam ediyor. Ama herkes kıza kötü gözle bakıyor o günden sonra. Ne bir isteyeni ne bir dostu oluyor. Kimse bu durumu etik bulmuyor ve bu durumdan tamamen kızı sorumlu tutuyor herkes. İşte bu gibi durumlardan uzak tutmak için ananem her zaman böyle öğüt eder, kendince yol gösterirmiş. (K.K.121.).

Ataerkil bir yapıya sahip olan Türk toplumunda kız çocukların erkek çocuklara göre kendilerine daha fazla dikkat etmeleri gerekmektedir. Kaynak kişinin

anlattığı olayda birbirine aşık olan bir çift söz konusudur. Kız aşkı uğruna evden kaçar ama aşık olduğu erkek, kızı evine geri getirir, onu kabul etmez. Toplum geri çevrilmiş olmayı bir suç olarak algılar ve bu suçun cezasını erkeğe değil kıza yükler. Kız toplumdan dışlanarak ve cezalandırılarak aşık olmanın ve sevdiği insanla birlikte olmak istemenin bedelini ödemeye başlar. Kaynak kişi torununa verdiği bu örnekle ona âşık olacağı kişiyi seçmesini ve evden kaçmak suretiyle kurulacak bir birlikteliğin yürümeyeceğini buna göre hareket etmesi gerektiğini nasihat etmektedir.

4.2.2.1.3.4. Kul hakkı ve hırsızlık kavramlarıyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatler

4.2.2.1.3.4.1. Hırsızlığın kötülüğüyle ilgili nasihatler

Kanunî olarak yüz kızartıcı suçlar içinde yer alan hırsızlık; Türk toplumunda asla kabul edilmeyen ve hoş görülmeleyen bir davranıştır. Dini olarak bakıldığında da hırsızlığın cezası büyük olan suçlar arasında yer aldığı görülmektedir. Hırsızlık; şeriat hükümleri içinde hırsızın, hırsızlık yaptığı elinin kesilmesine kadar giden ciddi bir ceza-î müeyyideye sahiptir. Kadının vücudunu para karşılığında satması ise yine kanunî olarak fuhûş adı altında incelenmekte ve suçu işleyen kişi ya da kişiler şiddetli cezalara tabî tutulmaktadır. Şeriat hükümleri içindeyse fuhûş yapan, recm (bele kadar gömülüp taşlanarak öldürülmek) yöntemiyle cezalandırılmaktadır. Cezası bu derece ağır olan iki suç da toplum içinde asla hoş görülmeyecek, kabullenilmeyecek davranışlardır.

Babannem bize yani torunlarına çağam diye hitap ederdi. İki şeyden ömrünüz boyunca kaçının derdi. Bir hırsızlık derdi biri de çok affedersin çok kötü bir şey yani sokak kadınlığı. Onun haricinde hiçbir şeyden kaçınmayın çalışmak ayıp değil derdi. Yani alınızın terini silerek çalışabilirsiniz ama hayatta iki şey asla yapmayın hırsızlık ve sokak kadınlığı derdi. Ben de bunu hep çocuklarıma söylerim. (K.K.80.)

Kaynak kişinin babaannesi torunlarına hırsızlık ve fuhûş yapmamalarını nasihat etmektedir. Bu iki suçu işlemenin haricinde alın teri dökerek her türlü işte çalışabileceklerini ve çalışmaktan asla utanmamaları gerektiğini anlatmaktadır. Torun, babaannesinin nasihatini tutmuş ve aynı nasihati çocuklarına vererek onları eğitmektedir.

Çocuklarıma verdiğim nasihat vardır. Taa çocuklukta yalan yok, hırsızlık yok, kimsenin malına dokunmayacaksınız bir de yalan söylemeyeceksiniz. Yalan söylerseniz çıkar, hırsızlık yaparsanız çıkar. O yüzden çocuklarının biri 20 yaşında biri 27 yaşında,

bugüne kadar çocuklarımda ne yalan gördüm ne birinin malına el uzattığını gördüm. Biri evlendi o da çocuğuna aynı şeyi söylüyor. Öbürkü de okuyor. İnşallah ilerde evlendiği zaman o da çocuğuna aynı nasihati verir. (K.K.101.).

Nasihatin nesiller arası sürekliliğini gösteren bir örnek olarak alabileceğimiz anlatıda kaynak kişi çocuklarına hırsızlık yapmamaları ve yalan söylememeleri konusunda nasihat etmektedir. İki çocuğundan biri evlenmiş ve o da annesinin kendisine verdiği nasihati çocuklarına vermektedir.

Altı yedi yaşarımda olduğum bir yaz döneminde babaannemde uzunca zaman geçirmiştım. Sokağa çıkıp oyun oynamaya giderken üç beş defa ona sormadan çantasından bir yirmi beş kuruş elli kuruş aldığımı hatırlıyorum. Belki ondan istemeğe utanıyordum belki de izin istemeğe gerek görmüyordum çocuk aklımla. Ama izinsiz para almak hem de bir başkasının cüzdanından bunun affedilir bir yanı yoktur. Babaannem bu durumu fark etmiş olacak ki her öğlen yaptığımız gibi yine aynı saatte kahvelerimizi yapıp içmek için karşılıklı oturduğumuzda bana bir hikaye anlattı: Bir komşuları varmış eskiden meslekleri hırsızlıkmış ama babaannemi çok severlermiş babaannem de onları. Çok iyi insanlardı diyor babaannem ben her şeyimi onlara emanet ederdim, bana hiçbir zararları dokunmazdı diyor. Bir gün komşularından birinin evine hırsız giriyor, herkes onların hırsız olduğunu bilip komşularına bir zararları dokunmadıklarını bildikleri halde o hırsız aileden de şüpheleniyorlar. Halbuki hırsızlığı yapan gerçekten onlar değil. Ama isimleri çıkmış bir kere dedi babaannem. Ve dedi ki bana sen galiba benim çantamdan para alıyorsun, biliyorum hırsızlık yapmıyorsun sen ama niyetin kötü olmasa bile bunu alışkanlık haline getirirsen yarın birgün bir hırsızlık olduğunda ben bile senden şüphelenirim dedi. O yüzden asla kimseden izinsiz ve gizli olarak bir şeyini alma dedi. Ben o gün çok utandım yaptığımdan çok pişman oldum ve bir daha asla aynı hareketi tekrarlamadım. Bu olay babaannemin bu olayı bana anlatması beni çok etkiledi ve o gün bugündür hala aklımdan çıkmaz. (K.K.110.).

Kaynak kişi, hırsız olduklarını bildikleri komşularına güvenmektedir fakat hırsız olarak adları çıktığı için kendilerinin hiçbir suçu olmadığı halde mahallede yaşanan en ufak bir hırsızlık vakasının bu aile tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Kaynak kişi bu örnekten yola çıkarak torununa çantasından izinsiz para almak suretiyle adını çıkarırsa daha sonra meydana gelen her türlü hırsızlık olayında kendisinden şüphelenileceğini anlatmak istemiştir. Torun, babaannenin vermek istediği mesajı alır ve nasihatini tutar.

Annemin bana en sık söylediği nasihatlerden biri de “kim olursa olsun, ne kadar yakınım olursa olsun, kimsenin malını izinsiz almamamdır. Bazen çok yakın arkadaşımızın ya da yakın bir akrabamızın herhangi bir şeyini aradaki samimiyete güvenerek izinsiz alıyoruz ne yazık ki. Hal böyle olunca annemde bu nasihatini her

seferinde yinelemek zorunda kalıyor. Bundan uzun bir süre önce bir tanıdığımızın başına gelen bir olayı anlattı annem bana ve bu konunun düşündüğümünden de ciddi olduğunu ispatladı bana. Çok yakın iki arkadaş varmış, öyle yakınlarmış ki yedikleri içtikleri ayrı gitmezmiş. Bu samimiyete güvenerek birisi diğerinin cüzdanını almış dışarı çıkarken ve çantasına koymuş arkadaşı elinde taşımaya diye ancak bu durumdan arkadaşının haberi yokmuş. Beraber bir kafeye gitmişler bir şeyler içip muhabbet etmişler. Cüzdanı çantasına koyan lavaboya gitmiş bu sırada diğeri arkadaşının çantasında cüzdanını görünce çaldığını düşünerek hem çok şaşırmış hem de çok sinirlenmiş. O sinirle arkadaşı lavabodan gelir gelmez kafenin ortasında, o kalabalığın içinde bağırırışta bağırırış. “ İnsan arkadaşına bunu yapar mı, insan arkadaşının malını çalar mı?” diye. Arkadaşının konuşmasına fırsat bile vermeden çıkıp gitmiş sonra da. İnsanlar bazen birbirlerini yanlış anlayabiliyorlar ve sonuçları oldukça kırıcı olabiliyor. Bunlara mahal vermemek için bütün önlemleri almalıyız ve sanırım annemin verdiği nasihatte bu önlemlerden birisi. Ben bu nasihatı çok dikkate aldım.” (K.K.103.).

Evrensel kültürde olduğu gibi Türk kültüründe kimsenin malını izinsiz almamak yine yazılı olmayan toplumsal kurallardan biridir. Toplum içinde belli bir davranış kalıbı olarak yer alan izinsiz eşya almamak; başka birinin çantasını açmamak, cüzdanını karıştırmamak, kişiye ait özel eşyalara dokunmamak esastır. Eşler arasında bile birbirlerinin cüzdanlarından izinsiz para almamak, ceplerini karıştırmamak yazılı olmayan bir kural olarak devamlılığını sürdürmektedir. Halk inançları arasında eşlerin birbirlerinden habersiz ve izinsiz birbirlerinin ceplerini veya cüzdanlarını karıştırmalarının evin bereketini kaçıracağı inancı hâkimdir. Kaynak kişi kızına bu konuda bir nasihat vermek istemiştir. Kaynak kişi anlattığı örnekle, kızından ne kadar yakın olursa olsun kimsenin özel eşyasına dokunmaması ana fikrini çıkartmasını istemiştir ve bu nasihatın ne kadar önemli olduğunu altını çizmiştir. Genç kız, annesinin verdiği nasihatın önemini kavramış ve nasihati tutacağını ifade etmiştir.

4.2.2.1.3.4.2. Hırsıza yol göstermeyle ilgili nasihatler

Aile bireylerinin anahtarlarını kaybettiklerinde veya evlerine çeşitli nedenlerle giremediklerinde, evlerine girmek amaçlı bazı yöntemler geliştirip farklı yollar denedikleri görülmektedir. Evin anahtarının kaybedildiği durumlarda bile en kolay yöntem bir çilingir çağırarak olduğu halde bu yöntem nedense eve girmek için aranan yollar ve geliştirilen yöntemlerin en sonuncusu olarak karşımıza çıkar. Bu enteresan durumu pratik zekaya sahip olan Türk insanın her zaman bir B planına

sahip olması ve kendisinin çözebileceğini düşündüğü bir problemde çilingir çağırmanın gereksiz ve boşa para harcamak olduğunu düşünmesinden kaynaklandığını söyleyerek açıklamak mümkündür. Anahtarını evde unutan babanın üçüncü kata çıkıp aşağıya ip sallayarak, küçük kızını bu ipe bağlamak suretiyle birinci kattaki evinin balkonuna çekmesi günlerce televizyon kanalları meşgul etmiş flaş haberlerden biridir. Kaynak kişinin ailesi evden gidince, dışarı çıkmak için bulduğu yöntem de pratik Türk zekasına destekli bir örnek teşkil etmektedir. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken nokta kişinin pratik zekasıyla bulduğu eve giriş yöntemlerinin etrafta bulunabilecek kötü niyetli insanlar tarafından görülmesi ve taklit edilmesidir. Halk arasında ‘hırsıza yol göstermek’ deyimiyile ifade edilen bu davranış çoğu zaman ev sahiplerinin kendilerin ya da çocuklarının buldukları eve giriş yöntemleriyle övünmeleri ile bir arada anılmaktadır. Bu konudaki bir nasihat örnek olayı konuyu daha açık olarak ortaya koyacak niteliktedir:

Ben Aktan Oral Okutucu Türk Halkbilimi birinci sınıf öğrencisiyim. Bu anlatacağım öğüt yaklaşık işte üfff on bir on iki yaşlarındaydım. Ortaokula yeni başladığım yıl olabilir. Annemle babam gezmeye gittileri zaman beni evde yalnız bırakıyorlardı. Anahtarı da alıyordular dışarı çıkmamam için. Yine bir gün bunlar gezmeye gittiğinde ben, o zamanki evimizin kapısı böyle sürgülüydü. Sürgünün ucuna bir ip bağladım iç taraftan dışarıdan da kapının altından geçirip üzerine terlikleri falan kapattım. Dışarı çıktım. Açılıyor mu diye dış taraftan çekince açılıyordu. Akşam annemle babam eve benden önce gelmiş. Babam bu düzeneği buldu ve bana: “Oğlum aklınla bin yaşa ama ben o akla turp sıkayım. Hırsızlara yol mu gösteriyon? Bir daha sakın böyle bir şey yapma!” dedi. Ben de yapmadım. (K.K.86.).

Kaynak kişinin babasının dile getirdiği ‘hırsıza yol göstermek’ deyimini bu anlatıda tam yerinde kullanılmış bir deyimdir. Eve girmek yolunda mükemmel bir düzenek hazırlayan oğul, zekâsı ile babayı şaşırmış ama aynı anda çevresinde var olabilecek kötü niyetli kişilere de örnek olmuştur. Baba bu şaşkınlığı ‘oğlum aklınla bin yaşa’ deyimiyile dile getirip; kötü niyetli kişilere örnek olma olasılığını ise ‘ben o akla turp sıkayım’ deyimiyile ifade etmiştir. Oğul, babanın nasihati sayesinde yaptığı hatanın farkına varmış ve babasının nasihatini tutarak bir daha hırsıza yol gösteren buluşlar yapmamıştır. Kötü niyete, kötü kişiye yol göstermek deyimini sadece kişilerin yaptıkları şeylerle değil, televizyon dizilerine konu olan cinayet işleme yöntemlerini de içermektedir. Halk, bu filmlerin ya da dizilerin yayınlanmasına katillere yol gösteriliyor diyerek tepki vermektedir. Toplum içinde işlenen cinayetlerin çoğalmasını da bu tip filmlerin, dizilerin yayınlanıyor olmasına bağlamaktadır.

4.2.2.1.3.4.3. Hırsız günaha sokmayla ilgili nasihatler

Halk arasında kullanılmakta olan deyimlerden biri de ‘hırsız günaha sokma’ deyimidir. Hırsızlık hem yüz kızzartıcı bir suçtur hem dinen çok büyük günahtır ama adam bir kere hırsız olmuştur. Belki şartlar belki yaşıntısı onu bu buna mecbur etmiştir. Hırsız karşına alıp yaptığının ne kadar kötü olduğunu anlatmak ve onu bu eyleminden vazgeçirmek her zaman mümkün olamayacağı için kişinin, hırsız adına yapabileceği fazla bir Şey yoktur. Bu durumda onun hırsızlık yapıp günaha girmesini engellemek daha doğru olacaktır bu da ancak kişinin malına sahip olması ve malını kilit altına almasıyla gerçekleşir. Bu konuda derlenen bir nasihat örnek olayı Őyledir: “Bir gün arabamın kapısı açık bırakarak eve çıkmıştım. Dedem de bana: “Malına sahip ol, hırsız da günaha sokma.” demişti. (K.K.57.).

Kaynak kişinin dedesi, torununa verdiği nasihatte; hırsız yaptığından vaz geçiremeyeceği için onun günaha girmesini engellemek adına malını kilit altına alması gerektiğini dile getirmektedir. Bu noktada yine Türk halk edebiyatı içinde çok önemli bir yere sahip olan Nasrettin Hoca’nın bir fikrasını  rnelemek gerekirse: Hoca; evinin soyulmasından sonra çevresindekiler tarafından kendisine, ev soyulmazdan önce alabileceği önlemler sıralandığında: “Hırsızın hiç mi suçu yok?” demiş ve kendisini bu Şekilde savunmuştur. Birinin malını çalmanın büyük bir suç olduğu herkesce malumdur ama burada malı  alınan kişinin, mal  alınmadan önce önlem alması gerektiği göz ardı edilmeyecek bir durumdur.

4.2.2.1.3.4.4. İnsan yaptığının cezasını dünyada  ekerle (etme-bulma) ilgili nasihatler

İnsan akl-ı k mil olduğu andan itibaren söylediklerinden ve yaptıklarından sorumludur. Bu hem toplumsal kabullerde hem de dinde böyledir. Söz söylerken nasıl ağızdan çıkanı önce kulağın duyması ve ağzın söylediklerini kendince elemesi gerekteyse yapılan hareketlerde de önce hareketin yapılıp yapılmayacağı d ş n lmeli ve tıpkı söz söylemede olduğu gibi bir elemeye tabi tutulmalıdır. Türk halk inançları içinde insanın yaptıklarının cezasını eninde sonunda çekeceği inancı hâkimdir. Yüksek dinde (İslam dini) konuya bakıldığında insanın yaptıklarının cezasını çekmesi ahiret inancı kavramı içinde yer almaktadır oysa halk dininde insanın yaptıklarının cezasını çekmesi ahirete kalmamakta ve bu dünyada herkesin

gözü önünde gerçekleşmektedir. Bir canlıya azap çektirmek -bu canlı bir köpek, bir kurbağa hatta bir sinek bile olabilir- tasvip edilecek bir davranış değildir. Azap çektirilen hayvan da Allah'ın yarattığı bir varlıktır ve yine Allah'ın yarattığı varlıklardan biri olan insanın o canlının hayatına son vermeye hele da azap çektirerek son vermeye hakkı yoktur. Var olan tüm bu bilgilere ve inançlara rağmen kişi hala bir canlıya azap çektiriyorsa bu azabın bedeli ilahi adalet tarafından mutlaka kendisine ödettirilir. “Etme bulma dünyası” deyimini bu düşünceyi doğrulayan deyimlerden biridir.

Yıllar önce ben yedi yaşındayken köyde babamın amcasının oğlu vardı. Resul amca. Bu Resul amca onlar kışın bir kurt yakalamışlardı. Bu kurdu köye getirdiler. Bunun bir köpeği vardı. Resul amca, köpeğe boğdurmak istiyordu kurdu. Kurda verdiler bir kapalı bir alanda kurt, hemen tutup bu köpeği boğdu. Kurt galip geldi yani. Ondan sonra komşunun bir köpeği vardı daha büyük onu getirdiler oni da boğdu kurt. Tuttuğu gibi böyle bir sallıyo canını alıyo köpeğin. Ama neysa 5_6 kilometre uzakta bir köy vardı mahalle orda bir iki tane büyük kangal köpekler vardı bunları getirdiler. Resul amca kurdun kapasından bağladılar kurt o iki köpegede nerdeyse baş geldi yani. Boğacaktı onları ama bu Resul amca kurdu tutuyo boğdurmaya çalışıyo. Kurt başladı bağırmaaya acayip artık canı yanıyo da can tatlıdır yani hayvan olmasına, hayvanda da can var biliyorsun. Neyse yukarda bir Süleyman dede vardı yaşlı bir adam 100 yaşında iyi hatırlarım halen aklımdan çıkmaz. Derdi ki “ula Rasul” derdi. Oda “noldi dede” diyo. O hayvani tek şeyle vurun öldürün diyo. Tamam zarar vermiştir ama diyo vurarak öldürün diyo. Yani işkence vermeyin diyo. Bunun diyo yarın obürgün cezası size çıkar diyo yani. Yok diyo bu diyo kurt diyo işte diyo nolacah diyo. Kurt olsun diyo senin canin tatlıysa diyo onun canida tatlıdır. Neysa dinlamadi buni kurdi işte boğdura boğdura işte zavalli kurt gitti. Aradan ertesi gün oluyo işte kışın bunların üç tane ineği vardı bu Resul amca işte o olaydan dolayı millet şey yaptı. Sabah iniyo ineği dışarı çıkarma için ineğe su içirmek için. Ahırdan ineği çıkarırken ineğin ayağı kayıyo ineğin ayağı kırılıyo. O kurt tan dolayı daha sonra. Neyse yaz geliyo yazın inekleri dışarı işte çıkarınca akşama doğru inek şeyden geliyo otlamadan. Yolda gelirken kurdun biri ineği yakalıyo boğuyo ikinci ineği. Kaliyo bi inek. Onlada bizim o köyde yaylaya gideriz da yazın işte haziran temmuz aylarında. Yaylaya gidiyo inek biride gidiyo kayadan aşağı düşüyo. Neysa adamda inek kalmıyo. O zaman eskidan o zaman yedi yaşında yani şimdi kırhıltı yaşındayım. O zaman köyde biliyon halen daha var darlık şeylik. Ya ben napacağım falan filan. Bu Süleyman dede dedi ki yine tekrar yayladan indiler eylül ayında işte. Resul dedi ben sana ne dedim diyo. Bunun dedi cezası senin çıkar. Birgün dedi karşına çıkar dedi. Bu hayvan ne kadar diyo munzir olsa diyo zarar verici olsa diyo tamam zarar vermiş olabilir diyo tek kurşunla vurup öldürcen diyo işkence olarak öldürmiycen diyo. Onunda bir canı var diyo. Ondan sonra bu Resul amca derki bu bana ders olsun diyo.

Bir daha diyo böyle hayvanlara diyo zarar veren hayvanlara diyo ne işkence verecem nede öldürcem diyo. Böyle yani her zaman bir toplumda olunca anlatirdi bizden sonraki gençlere. Böyle işte..(K.K.19).

Türk toplumunda kişinin yaptığı iyiliğin de kötülüğün de karşılığını alacağı inancının örneklendiği bu anlatıda; yaptığıın cezasını çekeceğine ihtimal vermeyen Resul amcanın ilahi adalet tarafından cezalandırılışı konu edilmiştir. Kaynak kişi, kişinin bir canlıya verdiği azabın bedelini mutlaka ödeyeceğini ve ilahi adaletin her zaman işlediğini ifade ederek gençlere nasihat etmektedir.

Benim dedem seninde büyük deden vardı Mahmut dede. O anlatırdı. Bizim köyde zamanında kışın domuz avına çıkarlar. Domuz avına kışın çıkarlar yani kaçamasın diye o karda. Çıkmışlar işte köylülerden böyle on beş yirmi kişi o an ormanda kayalıklarda falan yürürken köydan birisi kayboluyo ava gidenlerden. Bakıyolar akşama bu şey yok Mehmet dayimiymiş ne. Diyolar ki ya bu Mehmet nere gitti? Yok evdekiler diyoki Mehmet gelmedi bizim babamız gelmedi diyo. O an soruyolar ya ava gittik bi yeri kayboldu. O gün arıyolar yok zaten kışın kesin bi yerda donarak öldü diyolar. Ertesi gün gidiyolar işte nerden geçtilerse nereleri gezdilerse yok. Bir hafta arıyolar yok. Dendi bu gitti. Tekrar kar yağmaya başlıyo işte kışın acayip kar yağardı bizim orda Artvin Şavşat bilion da köyde. Bu on senedir falan pek yağmıyo. Neyse aradan işte havalar tekrar güneş çıkar şey falan bu on beş gün sonra falan bu Mehmet dayi eve gelir aniden. Diyolar Mehmet nerdeydin? Dedi ki böyle işte domuz avına gidiyoduk ya kayalıktan geçerken ayağım kaydı bir mağaranın içine düştüm diyo karların bole şeyden diyo kar yağmış kapanmış orya ayağını basınca içine düşüyo bu. Mağaranın içine düşüyo orda bakıyo ki karşısında ayı çıkıyo. Ayı işte kışın ayılar yatar artık mağarada yuva yapar. Neyse siğarayı çıkardım yaktım diyo içiyom diyo ayı bana bakıyo diyo ben diyo korkuyom diyo beynimde ateş yanıyo diyo bana bişey yapacak diye. Neyse o akşam diyo öyle akşam ettim diyo sabah ettim diyo. Sabah oldu diyo biraz böyle uyumuştum buzuldum diyo. Uyumayada uyumuyom ki diyo yani donarak ölmüyem diye böyle kalkiyom. Olan ayı kalktı diyo dedim aha da beni yiyecek dedim. Yok diyo benim yanımdan geçti dışarı getti bi saat sonra tekrar geldi diyor. Aradan ertesi gün kalkti tekrar dışarı çıktı geldi diyor böyle dört beş gun bu şekil. Dört beş gün bu şekil beşinci guni diyo işte beni tutti kolumdan ayni insan gibi dışarı goturdi baktım ki o çıkışa yol yapmış kar var ya ordan en az beşyüz altıyüz metre bana yol yapmış ordan beni çıkardi ben de gittim eve diyo işte. Bunu işte köylüye anlattım yok diyo yalan söylüyo sen diyo dedi tamam. Gidecem diyo size o yeri gösterecem gidiyo orya götürüyo. Yeri gösteriyo ama diyo ki kimsa diyo ayıya bişey yapmıyacak diyo öldürmiyacak diyo. Ordan o yeri göstardıği zaman adamın biri çekip oni vuruyo o ayıyı. Bu adam o adamla oluyo şey. Niya ayıyı vurdun diyo o ayı diyo benim canıma bişey yapmadı diyo. Bu sürü diyo bana diyo yol yaptı diyo. Biz diyo ne canavar insanlarız bu kadar olmaz diyo. Bize diyo zararı olmadı sen niye vurdun diye bunlar oluyo birbirine düşman. Sen diyo o canlıdan

ne istedin diyo. İşte dedem anlatırdı bunlar bayağ düşman oldılar birbirine diyo. O ordan dedi ki diyo ayıyı vururken şöyle yapıyomuş ayı yani gözlerini gizliyomuş teslimim diye bana bişey yapmayın diye. İşte o ordan konuşurken birisi atıyo işte tam kafasından vuruyo ölüyo ayı. Adamın acayip zoruna gidiyo yani benim da gider yani. Neyse dedem anlatırdı bunlar birbirine düşman oldılar en son dedi ki diyo benden bulmayasin belayı diyo da yukarda Allah var diyo. O ayinin diyo bir gün senin cezanı diyo çektirsin diyo. Onun diyo belki arkadaşları olur diyo şeyi olur diyo aynen böyle diyo buna beddua etti diyo. Aradan işte beş altı sene geçiyo bizim orda yaprak kırmaya giderler yani eylül ayında yaprakları keseriz böyle istipe ederiz onu bağlarız kışın hayvanlara yedirmek için. Yaprak kırmaya gidiyo burda bu ayının birine denk geliyo.

-Ayıyı öldüren adam mı?

He o ayıyı öldüren adam işte. Ayı bunu bi alıyo da bunu o kadar dövüyo o kadar ki adamın her tarafını kırıyo. İşte Erzurum'a götürüyolar adamı beş altı ay Erzurum'da yatıyo ama işte şey kalıyo yani sakat kalıyo ayağından o zaman işte o kadar düzelmişler. Ondan sonra diyo işte o öldüren adam diyo çocuklara derdi ki yani diyo size diyo bi zararı yoksa diyo zararı da olsa diyo o ayı canlıyı diyo öldürmeyin derdi diyo. Onun da diyo midesi var diyo bilmem onunda karni aç diyo. Mesela ayı bizim hayvani telef etti falan derler. Onun da midesi var da biz nasıl ki yeme içme için çalışıyoruz gayeret ediyoruz onlarda aynı yani ya. Ondan sonra herkese diyo gelen diyo yanına ziyaret edenlere diyo ben böyle bi yanlış yaptım sizde yapmayın. (K.K.19).

Kaynak kişinin anlatısında kişiyi yaptığını çekmesi söz konusudur. Bir ayı tarafından mağaradan kurtarılan kişinin arkadaşı, bu ayıyı sebepsiz yere öldürür. İlahi adalet harekete geçer ve zamanın akışı içinde adam bir ayı tarafından dövülüp, sakat bırakılarak yaptığının bedelini çok ağır bir şekilde öder. Kaynak kişi canlılara zarar vermemeleri konusunda gençleri uyarıp onlara nasihat ederek sözlerini bitirmiştir.

Ben küçükken bahçede oyuncaklarımla oynarken arkadaşlarım geldi. Birlikte evcilik oynamaya başladık onlarla benim oyuncaklarımla. Daha sonradan oyuncaklarımı kıskandım. Onlarla paylaşmak istemedim, birlikte oyun oynamak istemedim. Daha sonra onlarla kavga ettik ve ben onları bahçemizden kovdum. Babam bunu görmüş akşam beni kenara çekti bu yaptığımın yanlış olduğunu söyledi. İnsan ne ekerse onu biçer dedi. Ve daha sonra onların benimle oyuncaklarını paylaşmayacaklarını, beni de onların oyun oynarken kovabileceklerini söyledi. Ben fakat bunu ne demek istediğini o yaşında çok anlayamadım. Yalnız birkaç gün sonra arkadaşlarımdan evine onlara oyun oynamaya gittiğimde gördüm ki onlar da beni kovuyorlar evlerinden. Oyuncaklarını benimle paylaşmıyorlar. Babamın ne demek istediğini o anda anladım ve babamın nasihatini uydum. Arkadaşımdan özür diledim ve onlarla artık hep oyuncaklarımı paylaştım. (K.K.96.).

Halk inaçları içinde son derece geniş bir alana yayılan etme-bulma kavramı sadece canlılara zarar vermek alt başlığıyla sınırlı değildir. İnanca göre insan çevresindekilere nasıl davranırsa aynı davranış biçimiyle karşılaşacaktır. Bu davranış hem olumlu yönde hem de olumsuz yönde olabilir. Bu kişinin kendi elindedir iyilik yaparsa iyilik; kötülük yaparsa kötülük bulacaktır. “Sev beni seveyim seni”, ‘Varışına gelişim, içine bulgur aşım’, ‘Dede yediğini öde’, ‘Ne verirsen elinle, o gelir seninle’ gibi daha pek çok sayıda atasözüyle dile getirilebilecek, yaptığının karşılığını bulmak yani etme-bulma kavramı bu anlatıda da söz konusudur. Küçük çocuk arkadaşlarının oyuncaklarıyla oynamasını kıskanmış, onların oyuncaklarıyla oynamalarını istememiş ve onları bahçesinden kovmuştur. Babasının kendisine verdiği nasihati yaşının küçük olması nedeniyle anlayamamıştır. Kısa bir süre sonra arkadaşlarıyla oynamaya gittiğinde onların da kendisini evlerinden kovduklarını görünce yaptığı hatayı anlamış ve babasının nasihatinin ne anlama geldiğini kavramıştır. Kaynak kişi o günden sonra bu nasihati tutmaya ve arkadaşlarıyla oyuncaklarını paylaşmaya başlamıştır.

4.2.2.1.3.4.5. “Kötülük yapan kötülük bulur”la ilgili nasihatler

Türk toplumunda kötülük yapmak, çevresindekilere kötü davranmak hiçbir zaman onaylanmayan davranışlardandır. Yunus’un “Yaradılanı severiz yaradandan ötürü” ve Mevlana’nın “Gül düşün, gülistanlık olsun” felsefeleriyle hareket etmeyi tercih eden Türk toplumunda kötü insandan uzak durulur, kötülük yapanın mutlaka cezasını çekeceği inancı mevcuttur ve kötülük yapan affedilmez.

Çamdarlı köylülü bir avrad vardı. Hacı Ayşe Nene derlerdi. Bu avrad benim anamın komşusuymuş zamanında. O köyün çok eskilerindenmiş. Bu kadın her daim; “Herkes ne ederse kendine eder.” der dururmuş çocuklarına, köyün adamına, gelene geçene. Her gün bunu deyip yatıp kalkarmış. Kadın hep böyle diyor diye köydeki herkeş kadına deli, akli kırık derlermiş hem de. Bir gün köyün kadınlarından biri: “Bu kadın niye her gün böyle bu lafi deyip duruyor, böyle ortalıkta geziniyor.” demiş. Tutuyor ondan sonra bu köylü kadın ekmek yapıyor. Bu avradı, Hacı Ayşe Nene’yi de çağırıyor. İşte eskilerin avradları anlatır kızım neyin ne olduğunu bilen mi var. Bu kadın sıkma yapıyor. Hacı Ayşe Nene’ye de veriyor. Amma içinde kötü bir niyetnen. Artık içine ne kattıysa zehir mi katmış, okumuş mu naptıysa artık. Artık Allahtan mıdır nedir, bu avrad bunu yemiyor eve götürüyor. Yolda askerin biriyle karşılaşiyor. Şey diyor:”Oğlum nere gidiyon böyle.” Çocuk da: “Evime.” nene demiş. Hacı Nene de: “Oğlum al bunu sen yeye yeye git evine.” demiş. Eve geldiğinde çocuğa bir haller olmuş ölmüş. Sonra Hacı

Ayşe Nene köyünde ölen bu çocuğun evine gitmiş. Çocuğu da tanımadığından, anasının da eklemek yaptığı kadının olduğunu görüyor. Hacı Ayşe Nene de askerin ölmesine çok kahilliyor. Aklına çocuğa verdiği sıkma geliyor. O kadının verdiği sıkmanın içinde bir şey olduğunu anlıyor. Kadına cenaze yerinde avradların içinde: “Ne ettiysen kendine ettin. Beni öldürecekten çocuğunda buldun.” Demiş. Kimseye kötülük yapmayı düşünmeyin, kötülük döner dolaşır sizin başınıza gelir (K.K.94.).

Halk arasında yaygın olarak kullanılan atasözlerinden: ‘Kötülük düşünen kötülük bulur’, ‘Ava giden avlanır’; deyimlerden: ‘Kazdığı kuyuya düşmek’ ile özetlenebilecek anlatımızda Hacı nenenin başından geçenler kaynak kişi tarafından aktarılmaktadır. Hacı ninenin komşusu ona kötülük yapmak ister ve yaptığı sıkmanın içine zehir koyarak ona ikram eder. Hacı nene sıkmayı yemez ve yolda gördüğü bir askere ikram eder. Bu asker, Hacı nineye zehirli sıkma ikram eden komşusunun oğludur. Asker sıkmayı yer ve içine konan zehirden dolayı ölür. Komşu kadın, Hacı neneye kötülük etmek isterken kötülük dönüp dolaşır kendine gelmiş ve kendi canından bir parçaya zarar vermiştir. Kaynak kişi örnek hikayesini anlattıktan sonra gençlere kötülük düşünmemelerini ve kimseye kötülük yapmamalarını nasihat etmektedir. Kötülük düşünen mutlaka kötülük ile karşılaşır inancını dile getirmektedir.

Bundan otuz beş yıl öncesinde İzmir’de üniversite okuyordum. O zamanlarda da kanımız kaynıyordu. Yollarda geceleri eşkıya gibi geziyorduk. Bir gece grupça gezerken arabanın biri az kalsın bize çarpacaktı. Ani bir frenle araba durdu. Az kalsın çarpıyordu araba. Orada hatalı olan bizdik. Çünkü ışık mışık dinlemeden yollarda sürüyorduk. Adam durunca üstüne üstüne gittik. Adamı arabadan çıkarıp hiçbir suçu olmadığı takdirde güzelce bir tartakladık. Yıllar sonra aynı olayın bir benzeri benim başıma geldi. Geceleyin geç saatte evime gidiyordum. Bir grup önümü kesip benden para istedi. Bende vermeyince baya hırpaladılar. O olaydan hemen sonra aklıma gelen şey benim İzmir’de hiç suçu olmayan bir adamı tartakladığımdı. Nedense o zaman aklıma ilk o olay geldi. Burada size söylemek istediğim şey var. Her ne zaman olursa olsun; haklı olana daima hakkını verin. Adalet er geç yerini bulur. Bu iki olay arasında da 27 yıl olduğuna dikkat çekmek isterim. Kimseye haksızlık etmeyin eninde sonunda hak yerini buluyor.” (K.K.54.).

Bu anlatıda kişinin yaptığı ödemesi inancı üzerine kurulu bir anlatıdır. Kaynak kişi; yıllar önce haksız yere tartakladığı adama yaşattığı kaosu, yıllar sonra kendisi yaşamak zorunda kalmıştır. İlahi adaletin mutlaka işleyeceği ve kişiyi yaptıklarından ötürü cezalandıracağı fikri halk arasında ‘Adalet yerini bulur’ atasözü ile; cezalandırma gerçekleşikten sonra da ‘Hak yerini buldu’ deyimiyile

isimlendirilir. Kaynak kişi, hatalı olduğunu bildiği yıllar önceki olayı unutmamış ve başına gelen aynı türden bir durumda hemen yaptığı haksızlık aklına gelmiştir. Eden bulur felsefesini hatırlamış ve ben bunu hak ettim demiştir. Kaynak kişi sözlerinin sonunda çevresindekilere kimseye haksızlık etmeyin diyerek nasihat vermektedir.

4.2.2.1.3.4.6. İyilik yapmak ve yardımsever olmakla ilgili nasihatler

Toplum yaşayışı içinde iyi bir insan olmak, yardımsever olmak esastır. İnsanlara karşı güleryüzlü olup yardıma ihtiyaçları olduğu anda onlara yardım etmek kişinin sahip olması istenen özelliklerdendir. Toplum içinde yeri olan, sözü dinlenen kişiler her zaman çevresine yardım eden ve bu yardımları nedeniyle sevilen takdir edilen kişilerdir.

Babaannem bir iyilik yaparken bunu kimsenin görmediği ve bilmediği şekilde gerçekleştirmemiz gerektiğini açığa vurursak yapılan iyiliğin hiçbir öneminin kalmıyacağını karşımızdaki kişiyi inciltmeden yapacağımız yardımları yapmamız gerektiğini babaannem bize hep nasihat eder. (K.K.64.).

Türk kültüründe yapılan iyilik hiçbir zaman söylenmez ve iyiliğin yapıldığı kişi de yapılan iyilikten dolayı rencide edilmez. Kaynak kişinin babaannesi torunlarına, iyilik yaparken çok dikkatli olmalarını iyilik yaptıkları kişiyi incitmemelerini nasihat etmektedir.

Babam insanlara insan olduğu için değer verip onların zor zamanlarında yardım etmem konusunda bana telkinler verirdi. İnsanlara menfaatin için değil gerçekten yardım etmek için yardım et derdi. Zaten yardımın karşılık beklenilmeyeni makbuldür derdi. Bunu hayatımın hemen her yerinde yapmasam da elimden geldiğince uygulamaya çalıştım. Babamın anlattığına göre bu nasihati büyükbabamda babama yaparmış ben neticelerini bizzat kendi hayatımda görmesem de babamın yaptığı iyiliklerin sonuçlarını bırakın babamı oğlu olarak bana bile yardımı dokunmuştur. Çoğu yerde başımın sıkıştığı anlarda en umulmadık zamanlarda babamın başkalarına yaptığı yardımlar sonucu bana da yardım eden kişiler oldu. Ben de yardımsever bir insan olmaya çalışıp babamın nasihatini tutmaya çalışıyorum. (K.K.31.)

Türk kültüründe insana değer vermek, yardıma ihtiyacı olanlara yardım etmek, destek olmak ve tüm bunları yaparken de bir menfaat göz etmemek sadece kişiye insan olduğu için değer vererek bunları yapmak esastır. Yardım, karşılık beklemeden yapılmalıdır. Kaynak kişinin babası oğluna tüm bu değerlerden bahsetmiş ve ona yardımsever biri olmasını nasihat etmiştir. Kaynak kişinin babası, kendi hayatında çok yardımsever bir insandır. Babasının bu yardımları nedeniyle

oğul, babasının kendilerine yaptıkları yardımların karşılıklarını vermek isteyen insanlardan hayatının farklı dönemlerinde, hiç ummadığı anlarda yardım görmüştür. Oğul, babasının nasihatini tutmaya çalışarak yardımsever bir insan olmaya gayret göstermektedir.

Bu nasihat büyüklerimize karşı sevgili ve saygılı olmalıyız. Kalp kırmak, abii ki kalp kırmak Kabe yıkmak kadar kötü bi şeydir. Böyle bir atasözümüz de vardır. Kalp kırıldığı zaman hiçbi zaman yerine gelmez. Yüzeysel olarak düzelse bile, insanın içersinde tabii ki derin yaralar bırakır. Bununla ilgili bi anne oğul arasında geçen bi hikaye anlatacağım. Bi anneyle oğul varmış. Bu annenin tek evladı olduğu için bunun üzerine çok düşkünmüş. Onu en iyi şekillerde yetiştirmiş. Gözünün içine bakarak tabii ki. Bu evimin direği diyerek seviyormuş işte oğlunu. O şekilde büyütmüş. Ve bu oğlan çok sonucunda asi bi çocuk olmuş yani. Hani bu yapılan iyiliklere karşı kötü bi çocuk olmuş. Eski bi evde oturyolarmış. Hani eskinin evlerini bilirsiniz böyle tahtadan, ortasında bir direği olan bir evde oturyormuş. Demiş ki annesi birgün her gün oğlum senden bir şikayet geliyo köyümüzden yani ben senin böyle olmanı istemiyorum, ama sana da kötü davranmam. Ama sana bi tek sözüm var demiş. Bu evimizin ortasındaki direği görüyorsun demiş bu direğe ben senden gelen her şikayette ve yaptığın her eziyette, kötülükte demiş, buna bi çivi çakıcam, demiş. Bu çivilerden bu direkte boşluk kalmayana kadar çivi çakıcam, e n son çivi çaktığım gün sen benim evladım değilsin, demiş annesi. Tamam, demiş oğlan tabii ki böyle bi şey kendini beğenmiş bi tavırla. Yani nasolsa şey yapmam diyo, önemsemeyerek. Artık yaptığı kötülükler tabii ki yüzü aşmış. Direkte hiçbir boşluk kalmamış, son bir çivi çakacakmış annesi. Oğlan çark etmiş, yani geri dönmüş. Ya ben bunları bi şekilde düzeltirim nasolsa. Yapmacık olarak gidiyo kalbini kırdığı insanların mesela yaşlı teyzenin suyunu taşıyo, işte odun çeken bi amcaya yardım ediyo, köyde zor durumda kalan insanlara yardım ediyo. Ondan sonra tabii ki bu yaptığı iyilikler karşısında dışardan gelen tepkilerden diyo -aaa oğlum ne kadar iyi, şöyle böyle övgüyle söz ediyolar. Annesi her iyilikte bi çivi söküyo. Sonunda tabii direkte çivi kalmıyo. Birgün oğlan geliyo diyo ki ;tabii kendini beğenmiş bi tavırla oturuyo diyo ki ;anne gördün mü, diyo ben diyo ne kadar iyi bi evladım sen diyo beni diyo şey yapmıyodun hiçbi şey kalmadı diyo. abii oğlum diyo, iyisin anladım hoşsun, güzelsin diyo direğimizde hiçbir çivi kalmadı diyo, hepsini söktük; ama diyo bunların izlerini nasıl kaybedeceğiz, diyo. Yani insanın yaptığı kötülükleri tamam sonradan bir şeyler yaparak düzeltmeye çalışsa bile izleri kalıyo muhakkak. Bunun için insanın bir şeyi iki kere düşünüp sonra hareket etmesi gerekiyo yani kötülüğü yapmadan önce, insanın kalbini kırmadan önce düşünmek gerekiyo. Bana bunu anam anlatırdı, kötülük yapma sonradan kendini affettirsen de izi kalır derdi. İyilik yap, yardımsever ol o zaman izlerin hep güzel kalır derdi. Ben de hayatım boyunca böyle yapmaya çalıştım. (K.K.109.).

Anne, çocuğunun kötü olan huyunu değiştirmek için farklı bir yöntem denemeye başlar. Çocuğunun yaptığı her hatada direğe bir çivi çakacak, yaptığı her iyi davranışta çivileri sökecektir. Çocuk günden güne iyiye gider sonunda direkte çakılı hiçbir çivi kalmaz. Annesi çocuğa çivilerin çıktığını ama izlerinin kaldığını söyler. Yaptığın bir kötülük unutulsa dahi insan yüreğinde bıraktığı iz asla silinmez bu yüzden kötülük yapmamak gerekir.

Ben genelde babamın söylediğini dikkate alırım bir bildiği var ki söylüyor derim ama bu nasihatları çabuk unuturum ve yine bildiğimi okurum babam sadece eğitimimizle ilgili değil diğer insanlara nasıl davranacağımız ve onlarla nasıl bir ilişki kuracağımız hakkında da çok ciddi nasihatler verir iyilik yapmanın öneminden sıkça bahseder insanlara yardım etmenin ne kadar erdemli bir davranış olduğundan benim de yardıma muhtaç kalabileceğimden bahseder ben de elimden geldiğince bu nasihatlere uymaya çalışırım. (K.K.113.).

Türk aile yapısında yardımsever olmak, iyilik yapmak erdemli davranışlar arasındadır. Her aile çocuğunun bu erdemlere sahip olmasını ister. Kaynak kişinin babası da oğluna bu erdemlere sahip olması yolunda nasihat etmektedir.

4.2.2.1.4.Ekonomik hayatla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar

4.2.2.1.4.1. Para harcama şekli ve tutumlu olma kavramıyla ilgili nasihatler

Tarihinin büyük bir bölümünde savaşlar ve kıtlıklar yaşamış Türk toplumunun kolektif şuuraltında; tutumlu olmak ve para harcamayı, paranın harcanması gereken yeri bilmek bilgisi mevcuttur. Her aile çocuklarına para harcama şeklini ve tutumlu olmayı öğretmeye çalışır. Aileler, günün birinde çocuklarının olası bir sıkıntıya düşmesi durumunda nasıl davranacaklarını ve ne yapmaları gerektiğini bilmeleri için onlara nasihatler verir ve kendi bilgi birikimlerini, hayat tecrübelerini aktarırlar. Tutumlu olmak dinen de çok önem verilen bir konudur. Bu noktada israftan kaçınmak İslami bir emir olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum mümkün olduğunca israftan kaçınır. İsrif konusu; tüketilecek yiyeceklerden fazlasını pişirmemekten, sofrada tabağında artık yemek bırakmamaya kadar birçok davranışı içermektedir.

Mustafa okula giderken dedim yavrum bak dedim lüzumsuz para harcama dedim bu parayı eline cebini ihtiyacığın olduğu zaman harca dedim öyle kullanırsan dedim parayı dedim hiç bunalmam dedim ne de kimseye muhtaç olun zamanında yerinde harca bak dedim. Ben diyo parayı harcamak istediğimde diyo hemen senin babannemin sözün

akına geliyo diyom ki babannem bana ne dediydi büyüğüm olarak diyom diyo kendimi frenliyom diyo gerçektende babanne dediğin gibi dediğini uyguluyom ve de rahat oluyom ediyom diyo. (K.K.105.).

Türk kültüründe gereksiz yere harcama yapmamak, tutumlu olmak onaylanan tasvip edilen davranışlardır. ‘Ayağını yorganına göre uzat’, ‘Damlaya damlaya göl olur’, ‘Ak akçe kara gün içindir’ ‘Sakla samanı gelir zamanı’ atasözleri hep tutumlu olmak, tasarruf etmenin faydalarını dile getirmek, israf etmemek üzerine söylenmiş atasözleridir. Dini olarak da israf etmek hoş karşılanmamakta, her zaman tasarruf etmek ve tutumlu olmak övülmektedir. Kaynak kişi tutumlu olması için torununa verdiği nasihatten bahsetmekte ve torunun bu nasihati nasıl tuttuğunu dile getirmektedir.

Benim kardeşim aslında normalde çok tutumludur da bazen eline geçen parayı ne zaman, nerede harcaması gerektiğini hiç bilmez. Eline bi para geçer, o mutlaka o an için belirlediği şeylere harcar. Hani “Bi kenarda param kalsın, ilerde lazım olur, şu andan daha fazla ihtiyacım olabilir.” diye hiç düşünmez. Eline geçer, harcar. Kenara yatırım yapmayı hiç bilmez. O yüzden ben ona her zaman derim ki: “*Bol bol yemenin bön bön bakması vardır.*” Eline bi para geçtiğinde mutlaka ki birazını bi kıyıya ayıracaksın. Çünkü o an için senin ihtiyacın olabilir; ama ileride şimdiki halinden daha fazla ihtiyacın olabilir. Birden harcarsan onu, hemen onu da alayım bunu da alayım dersin, ileri doğru daha çok ihtiyacın olduğu bir durumda harcayacak paran kalmaz. Bunu bana hani hep ananem falan söylerdi, şimdi ben de kardeşime öğütüyorum. Gerçekten bol bol yemenin bön bön bakması olur. (K.K.98.).

Tutumlu olmak için söylenen atasözlerinden biri de kaynak kişinin aktardığı ‘Bol bol yemenin bön bön bakması olur’ atasözüdür. Ele geçen paranın hemen harcanmaması, gerektiğinde kullanılmak üzere saklanması düşüncesini dile getiren bir başka atasözümüzde ‘Har vurup harman savurmaktır.’ Kişi har vurup harman savurmamalı ve eline para geçtiği zaman hemen harcamayarak, harcanması gereken daha önemli yerler çıktığında zor durumda kalmamak için paranın saklanması gerektiği nasihat edilmektedir.

Yıl 1980. Ankara’da çalışıyorum. Kolay para kazanıyorum ve çok kolay harcıyorum. Çankaya’da Sergen Pastahanesi’nde oturuyoruz genellikle arkadaşlarla. Belli bir müddet devam edince bir yere insan, ahbaplık kuruyor zamanla çalışanlarla. Barmen, yaşça benden büyük Metin abi demeye başladığımız bir insandı. Oraya gelip, gitmelerimizden, para harcama şeklimizden kendince yorumlamış demek ki, bir gün: “Sizin kaynak harami dereden oğlum, tez kurur. Suyu temizleyip, alın terinizi akıtın, yoksa çok sürmeyecek” dedi. (K.K.17.).

Paranın harcanmasını kolaylaştıran bir unsur da kolay kazanılmasıdır. Kaynak kişi çok kolay para kazandığı için kolayca harcamaktadır. Türk kültür yapısında tutumlu olmak ve tutumlu olmanın herkese nasihat edilmesi bir gelenektir. Kaynak kişi, kolay para kazandığı için kolay harcadığını ve arkadaşı tarafından tutumlu olması gerektiği konusunda uyarıldığını, nasihat aldığını dile getirmektedir.

Eniştemin bana nasihatı vardı. Çeşme akarken kovani doldur derdi. Bunun da açıklaması; gençken, iş yaparken, çalışırken tasarruf et ki; ihtiyaçladığında veya emekli olduğunda kimseye muhtaç olmadan yaşayabilesin. Bu şekilde bi nasihatı oldu. Biz de onun şu anda nasihatına uymaya çalışıyoruz. (K.K.70.).

‘Küp akarken dolar’, ‘Çeşme akarken testini doldur’ atasözleri tutumluluk üzerine söylenmiş atasözleridir. Türk toplumunda insanın gençken, eli ayağı tutarken çalışıp kazandığını biriktirmesi, yaşlandığında kimseye muhtaç olmaması istendik bir davranıştır. Kaynak kişi gençliğinde parasını biriktirip yaşlılığında kimseye muhtaç olmaması konusunda kendisine yapılan nasihati tutmaya çalıştığını ifade etmektedir.

Alışveriş yapmayı çok severim. Elime ne zaman para geçse harcarım. İhtiyacım olsun olmasın ne beğenirsem alırım. Dolabım neredeyse taşı. Annemin ütülediği kıyafetleri dolabıma yerleştiremiyorum bazen. Ama buna rağmen her sabah okula giderken de giyecek bir şey bulamıyorum. Annem bu huyuma çok kızıyor. “Hep alıyorsun sonra yok diyorsun” diyor. Genelde param yokken çok şey beğenirim. Bir şey almak için çıktığımda da alacak bir şey bulamam. Anca önceden gözüme kestirmem lazım. Bayram dolayısıyla elime bolca para geçti. Tabi ben durumuyum harcamak istiyorum. Aklımda almak istediğim çok şey vardı. “Ne alsam?” diye anneme sordum. Annem de “Kızım, paran var diye harcamak zorunda değilsin. Gerçekten ihtiyacın yoksa alma. Kenarda paran bulunsun. Bir gün paraya ihtiyacın olursa çıkarır o zaman harcarsın.” dedi. Ben de annemin sözünü dilemedim. Gittim bir değil iki tane çanta aldım. Ama keşke almasaydım da annemin nasihatini dinleseydim. Bu olaydan birkaç gün sonra gerçekten paraya ihtiyacım olduğu zaman annemin ne kadar haklı olduğunu anladım. (K.K.62.).

Türk toplumunun tüketici topluma dönüşme sürecinde yaşanan alışveriş çılgınlığı bu anlatıda örneklenmiştir. Toplum bireyleri gerek reklamlarla gerekse medya ile tüketim toplumu olmaya ikna edilmeye çalışılmaktadır. Hiç ihtiyaç olmadığı halde sürekli bir şeyler alınması özellikle gençler arasında yaygın bir hale gelmiştir. Kaynak kişi, annesinin kendisini bu konuda uyardığını, parasını olur olmaz yerlere harcamaması gerektiğini ifade ettiğini dile getirmiştir. Kaynak kişinin, annesinin nasihatinden kısa bir süre sonra paraya ihtiyacı olmuş ve annesinin bu konudaki nasihatının ne kadar yerinde olduğunun farkına varmıştır.

Babam pek fazla nasihat eden bir insan değildir. Ancak ‘dışarı çıkarken yanımda mutlaka bir miktar para bulundurmam gerektiğini’ söyler bana. İnsanlık hali tabii yolda kalırız birisini aramamız gerekir başımıza bir şey gelir mutlaka yanımda üç beş kuruş bulundurmamız gerektiğini söyler. Ben de buna dikkat ederim. (K.K.12.).

Kaynak kişi babasının kendisine, yanında para almadan sokağa çıkma şeklinde bir nasihatı olduğunu ve kendisinin de bu nasihati tuttuğunu ifade etmektedir.

Ben giyimime özen gösteriyorum yani giyinip çıkıyorum kayınvalidem bana şöyle bir baktı “gençliğinde çok güzel giyinip imrendirme, yaşlılığında çirkin, pis giyinip iğrendirme” dedi. Her şeyin orta yolu lazım dedi. Çok para harcayarak giyinme, insanların dikkatini çekme. Yaşlılığında da yaşına uygun giyin pahalı giyme, temiz ol yeter dedi. Yani şöyle bi baktım çok imrenilcek bi yanım yok ama yine de söz olarak çok hoşuma gitti. Yani gerçekten çok güzel bir sözdü. Yani bunu da kalan ömrümde unutmamaya karar verdim ve yeni nesillere de aktarayım istiyorum. Yani güzel bir nasihattı bu, ömrümün sonuna kadar tutacağımı biliyorum. (K.K.125.).

Güzel giyinmeye çalışmak, kendine dikkat etmek ve temiz olmak toplum içinde önem verilen ve kişiye saygınlık kazandıran özelliklerdir. Yalnız bunu yaparken harcamaya dikkat etmek, ekonomiyi düşünerek hareket etmek gerekir. Kişi sadece gençliğinde değil yaşlandığında da giyip çıkardığına bakmalı ve harcamalarına dikkat etmeyi elden bırakmamalıdır. Kaynak kişinin kayınvalidesi de gelinine bu yönlü bir nasihat vermiştir. Gelin nasihati çok beğenmiş, doğru bulmuş ve hayatının kalan kısmında tutmaya devam ederek kendinden sonraki nesillere aktarımını sağlamıştır.

Babam bana: Dere her zaman gelip odun getirmez.” oğlum. derdi. Derenin beklentisi içine girme, tedarikli ve tutumlu ol derdi. Devesi olanın devesi ölür diyerek de varlığına güvenme birgün gelir beş parasız kalabilirsin, hayatta her şeye hazırlıklı olmalısın derdi. Ben hayatta derenin her zaman gelip odun getirmediğini ve devesi olanın devesinin öldüğünü çok gördüm. Henüz ben bu olumsuzlukları yaşamadım ama babamın nasihatleri sayesinde yaşayabileceğimi hatırımda tutuyor ve bu tip durumlara karşı her zaman hazırlıklı olmaya çalışıyorum. (K.K.25.).

Genellikle ormanlık alanlarda; ağaçlardan kopan dallar, tahta parçaları etrafta bulunan derenin içine düşerek dereyle birlikte akar. Özellikle ilkbaharda eriyen karlarla birlikte, derenin debisi ve akış gücü arttığında yatağının etrafında bulunan odun parçaları da bu akışa katılır. Dağ köylerinde yaşayan insanlar dereyle birlikte gelen bu dalları, tahta ve odun parçalarını toplarlar, kurutular ve yakmaya hazır hale getirirler. Doğal olarak önünde akıp duran derenin içinden, ayağına kadar

gelmiş odunu toplamak, dağa çıkıp uygun ağacı bulup kesmek ve yüklenip getirmekten çok daha kolaydır ama bu her zaman böyle olmaz. Belli zamanlarda olabilecek bir şeydir. Kaynak kişinin babası, bu olaydan yola çıkarak güzel bir benzetme yapmış ve nasıl ki dere her zaman odun getirmezse kazanç da her zaman kolay sağlanmaz demiştir. Oğluna; eğer bir malın varsa onu her zaman olacakmış gibi düşünme, gün gelir elindeki gider o zaman zorlanmaman, bunalıma düşmemen için hazırlıklı olmalısın diyerek nasihat etmiştir. Kaynak kişi, babasının nasihatlerini dikkate almıştır ve karşılaşacağı zor durumlar için şimdiden kendince önlem almaktadır.

4.2.2.1.4.2. Alacak-verecek, kefil olmak-borç vermek kavramıyla ilgili nasihatler

“Malın çoksa kefil ol, aklın yoksa şahit ol” atasözünden anlaşıldığı gibi halk arasında kefil olmak hoş karşılanmayan bir durumdur. Kefil olmak kadar kendine kefil olunmasını istemek de kişiyi zorlayan durumlardan biridir. Kefil olan için kefil olduğu paranın ödenmemesi anında karşılaşacağı zor durum önem taşırken; kefil olunması istenen için de karşısındaki kişinin kefilliği kabul edip etmeyeceği önemlidir. Kefil olmayı kabul eden kişi bir anlamda borcun ödenmemesi durumunda bu borcu ödeyeceğini tahahüt etmiş, borcu ödeyeceğine dair beyanda bulunmuş sayılmaktadır. Borcun ödenmemesi halinde kefil, borcu ödemek zorundadır. Bu nedenle halk arasında kimseye kefil olmamak düşüncesi yaygındır.

En çok nasihat edilen konulardan birisi de maddiyat üzerine sanırım. Annemin sık söylediği nasihatlerden biriside iyi tanımadığım kişilere borç para vermemem konusundaydı. “Malım seni vereyim de mi kötü olayım, vermeyeyim de mi kötü olayım?” diye bir söz vardır. Annem genelde malını borç verip de kötü olanlardan olduğu için bu konuda sıkı sıkı tembihler yapar bana. Bu konuda da hep kendi başına gelen olayı anlatır. Zamanın birinde bir akrabamıza yüklüce miktarda borç para vermişti annem. Ben ilkokula gidiyordum sanırım o zaman. Fakat hala o paradan ne ses var ne seda. Tanıdık olduğu için annem bir şey de söylemek istemiyor. Fakat onlarında bu kadar vurdum duymaz davranması tabi ki insanı sinirlendiriyor.(K.K.12.).

Toplum içinde borç para vermek; paranın geri ödenmesinde yaşanacak problemler ve parayı veren kişinin geç ödeme halinde içine düşeceği zor durum düşünüldüğünde kişiyi sıkıntılı bir sürecin içine sokan, onu çekinceli davranmaya

iten davranışlardan biridir. Kaynak kişini annesi; kaynak kişiye, çok iyi tanımadığı sürece kimseye borç para vermemesini kendisine nasihat etmiştir. Kaynak kişi ailenin başından geçen olumsuz örneği vererek borç para vermek konusuna dikkatli olmak gerektiğini ifade etmektedir.

Babam her zaman bana: ‘Oğlum kimseye kefil olma parası önemli değil çünkü para gelip geçici bir metadır fakat kefil olup da arkadaşın, dostun borcuna sadık olmazsa arkadaşlarına güvenin sarsılır zamanla insanlara da güvenemezsin insanlara güvenmeyen kendine de güvenmez.’ der. Hala bugün bile aklımdan çıkmaz bu nasihat gerçekten babamın kaç kişiye kefil olup da onların borcunu ödediğini hala hatırlarım. Akıllı biri bunları yok illa ben tecrübe edeceğim diye bir saçmalığa girmez ve bu nasihatten ders çıkarır. Yine bu konunun aynısını babam borç para hususunda yapmıştı. ‘Kimseye büyük miktarda borç verme, geri alamayacağını düşün, kendini de onu da zor durumda bırakma.’ demişti. (K.K.31.).

Burada kefil olmak kavramı; kişinin kendisinin göreceği maddi zarar noktasından sıyrılarak kişinin insanlara duyduğu güvenin azalacağı düşüncesinde göre yorumlanmıştır. Kaynak kişi oğluna eğer arkadaşlarına kefil olursa, onların borçlarını ödemedikleri hallerde, onlara olan güveninin sarsılacağını anlatarak mümkün olduğunca kefil olmaktan kaçınmasını nasihat etmektedir. Burada kaynak kişinin babasının amacı, oğlunun insanlara olan güvenini kaybetmemesini sağlamaktır.

Yıl 1978’de çalıştığım iş yerinde geldi arkadaşım, babamın verdiği kimseye kefil olma nasihatini biz de tutmamış olduk bahaneyle, kıramadık arkadaşımızı işte. Geldi kefil olur musun dedi. İki takım elbise aldı. Biz de patronum zaten müsaade etmedi yani, istersen dedi ben vermem ama dedi kefil İbrahim kefil olarak imza atarsa ben veririm dedi. Biz de arkadaşımızı kıramadık. Neyse birinci ay getirdi biraz verdi. Ondan sonra bir daha ne gelen var ne giden iki takım elbise parasını ödedik. Babamın bana nasihati vardı ama o da yerine gelmedi. Ben de sonradan kimseye kefil olmadım.” (K.K.106.).

Kaynak kişi babasının kendisine verdiği kimseye kefil olma, nasihatini tutmamış ve kefil olduğu arkadaşının almış olduğu takım elbiseleri ödemek zorunda kalmıştır. Kaynak kişi bu borcu ödedikten sonra bir daha kimseye kefil olmama kararı almış ve kimseye kefil olmamıştır.

Krediyle araba almak isteyen arkadaşına kefil olmaya hazırlanan kuzenime amcamın nasihatiydi bu. Yardım isteyen arkadaşına elinden geleni yapmak isteyen kuzenim son olarak babasının fikrini almak istemiş, ben de bu diyaloglarına tanık olmuştum. Babası kuzenime “Kimseye kefil olma!” evladım dedi. Arkadaşım bu söz üzerine fazla ısrarcı olmamış babasının nasihatini tutmuştu. (K.K.37.).

Kaynak kişinin kuzeninin babası da oğluna kimseye kefil olmaması konusunda nasihat vermektedir.

4.2.2.1.4.3. İş ve meslek kavramlarıyla ilgili nasihatler

Türk toplumu içinde meslek edinmenin, meslek sahibi olmanın önemi büyüktür. İnsanın yaşantısına devam etmesi için para kazanması gerekir. Bu nedenle evlenecek çağa gelmiş olan herkesten meslek sahibi olması beklenir. Aileler çocuklarından, edinecekleri meslekte eğitim almalarını ve seçtiği meslek dalında çalışarak tecrübe kazanıp, o meslekte başarılı olmaları beklerler. Çocukların işsiz olması bir aile için en büyük üzüntüdür. Bu yönlü bir üzüntü yaşamamak için aileler çocuklarını okutmak isterler ve bu hedeflerini gerçekleştirmek adına fedakârlık yapmaktan kaçınmazlar. Eğer çocuğun okumakta gönlü yoksa aile, çocuğun gelecek yaşantısında kimseye muhtaç olmaması için onun bir zanaat öğrenmesini sağlar. Hedef, çocuğun mutlaka bir meslek sahibi olmasıdır.

2003'de üniversiteye hazırlanıyordum normalde ama bayağı bir geziyordum. Atari salonlarında falan dolaşıyordum tabi üniversiteyi kazanamadım. Yıl 2004 oldu, tekrar sınava hazırlanmaya başladım. Gezmeye, atari salonlarını dolaşmaya da başladım tabi. Bir gün babam beni atari salonunda yakaladı, suratıma bir tokat vurdu, "Atariyi ekmek diye yiyemezsin!" dedi. Beni alıp eve götürdü. "Günde en az bir saat ders çalışacaksın, sınavı kazanacaksın, hayatın değişecek! İş sahibi, meslek sahibi olmak, elinin ekmek tutması hayatta en önemli şeydir." Dedi. Ondan sonra günde bir saat ders çalıştım ondan sonraki sene Hacettepe edebiyatı kazandım. (K.K.49.).

Çocukların okumaları ve meslek sahibi olmaları aileler tarafından son derece önemsenen bir durumdur. Çocukların okullarını önemsemeleri, derslerine dikkat etmeleri, çocuklardan beklenen ve çocuklara kazandırılması amaçlanan istendik bir davranıştır. Çocuklara meslek sahibi olmanın ne kadar önemli olduğu söylenir, bu önem kavratılmaya çalışılır. Gelecekteki yaşantısının rahat olmasının meslek sahibi olmasıyla alakalı olduğu ifade edilir. Kaynak kişiye babası meslek sahibi olmasını ve hayatını bu yolla değiştirmesini nasihat etmektedir.

Lisede sınıfta kız ve erkek çoğu öğrenciler sevgili olup gezer tozarlardı. Dersleri umursamazlardı. Bir süre sonra bu arkadaşların dersleri kötüleştirdi. Aileleri veli toplantılarında olup bitenlere tepki gösterdiler. Bir gün, bir hoca bizim sınıfa geldi ve sevgili olan öğrencilere: "Önce aç karnınızı doyurun. İşiniz yok, cebinizde paranız yok sevgili oluyorsunuz. Önce üniversiteyi kazanın, mesleğinizi elinize alın sonra gidip

sevgili olun. Meslek hayatta en önemli şeydir.” Dedi. Kimileri bu nasihata uydu üniversiteyi kazandı; kimileri ise uymadı üniversiteyi kazanamadı. (K.K.4.).

Meslek edinmenin ne kadar önemli olduğunun göstergesi olan anlatımızda öğretmen, henüz karşı cins ile duygusal boyutlu arkadaşlık edebilecek yaşta olmayan öğrencilerine öncelikle meslek sahibi olup sonra arkadaşlığa başlamalarını nasihat etmektedir. Onlara para kazanabilecekleri bir meslekleri, ceplerinde paraları olmadığı sürece duygusal içerik taşıyan arkadaşlıklar yapmalarının bir anlamı olmadığı anlatılmaktadır. Kaynak kişi bazı arkadaşlarının bu nasihatlere uyduklarını ve üniversiteyi kazandıklarını bazılarının da bu nasihatlerin hiçbirini tutmadıklarını ifade etmektedir.

Ortaokula gittiğimiz dönemde bizim köy ortaokula yakında olmadığı için Meydancık nahiyesi olarak ortaokul vardı. Orda iki üç arkadaşla beraber babalarımız gelirdi bize ev tutardı böyle tek odalı ev olarak. Orda biz evde kalırken işte köyden yiyecek bu tür malzeme erzaklarımızı biz kendimiz götürürdük. Orda işte devamlı kendimiz hazırlardık sırayla işte iki üç arkadaş birisi yemek yapardı birisi ev süpürürdü birisi aramızda işte iş bölümü yapılırdı. Bu arada işte biz hafta sonları devamlı köyden gelirken yaya gelirdik işte. Yaya geldiğimiz zaman bir sürü zorluklar olurdu. Dere tepelerden gelirdik, iki üç saatlik yaya yol yürürdük, tekrar hafta sonları tekrar giderdik. O köydeyken kar yağdığı zaman tatil verirlerdi biz sabahleyin kalkardık geldiğimiz zaman en azından sabah evden çıktığımız zaman akşam yediye kadar komşu köyden, Oba köyden, geçince gece biz orda kalırdık. Orda ısınırdık tekrar döner gelirdik. Gece ay ışığına kalırdık eve zor çıkardık. İşte çok zorluklar vardı. Ondan sonra bizim o ortaokulda okuduğumuz zaman işte bazı bizden büyük arkadaşlarımız olurdu. Onlar bize işte okula gitmediğimiz zaman samanlıklar vardı. Samanlıklara biz çıkardık orda işte o zaman kağıt vardı. Kağıt oyunları. Giderdik okula gitmezdik bizi de kandırırlardı çıkardık merekte yani samanlıklarda oyun oynardık. Oyun oynadığımızda zaman iki üç gün okula gitmediğimiz zaman veliler bu sefer haber verirlerdi müdüre ki çocuklar işte gelmiyo falan. Niye gelmiyolar sordukları zaman işte biz okuldan çıkıyoruz evden ama işte biz samanlıklarda devamlı oyun oynadığımız için sordukları zaman orda yakaladılar bizi. Yakaladıktan sonra o arada bizi okul müdürü çağırdı. Bize çok büyük dayak atmıştı. Niye yaptınız şu bu. Bu arada bizim iki arkadaş bunu çekemeyince hazmedemeyince bu sefer müdürlerle kavga yaptık. Kavga da olunca müdürle biz mahkemelik olduk. Karakola bildirdiler mahkemelik olduk. Ondan sonra da savcılığa çıktık. Savcı orda işte hâkim bizi işte çağırırdı. İşte siz gençsiniz delikanlısınız işte düşünemezsiniz hayat şartlarınız var işte şu var bu var derken sizi diyo affediyorum diyo herhangi birşey diyo ileride engellerin olmaması için diyo işte sizi diyo işte affediyorum diyo işte bidaha yapmayın şu bu diyo. O hatırayı o hâkimin çıkmayı karşısına o sözleri o şeyi hiçbir zaman unutmam bize nasihat olur. Okuyun diyo, meslek

sahibi olun diyo. Siz de okuyun meslek sahibi olun emmi. Sonradan yine biz liseye gittiğimiz zaman biz işte o şeyleri düşündüğümüz için liseye gittik okuduk sonradan işte üniversiteye gidince bu bi hep örnek yani. Okumanın devamlı şeyi yok yani ne kadar iyi okursan ne kadar iyi öğrenci olursan her zaman önün akçık olur yani. Ee bizim oray zaten kırsal bölge mecbur okuma şeyimiz mecburiyeti var. Okumazsan aç kalırsın o zaman köyde çalışman için dağa yaylalara çıkıcan sığırları götürme için, hayvanları götürme için, yük taşıma için bi surü yayan gidiyon ,odun taşıma için bondruk oluyodu sırtına koyuyodun zor gidip geliyodun mecbur okuma şart aranırdı yani. Şu andaki okuma ila o zamanki okuma arasında tabi çok fark var. O zaman şeyler kısıtlı şimdi ne istiyoy. Şimdiki çocuklarda okumuyo işte. Keşke şimdi olsa da ben okusam yani şu anda hiçbir zaman daha da başarılı olurdum ama biz çok o zamanki dönemde imkânlar çok dardı yani hem üstelik bizi tarla çayırdı çalıştırıyorlari ama ortaokula gidiyoduk yani. Şimdi şartlarda okuması bence daha rahat yani çok kolay yani. Bize o hâkimin verdiği şeyi bir o şey var bir de gece işte ben ortaokuldan çıktığım zaman bizim köye giderken böyle kar yağmıştı. Köyde en azından yedi kilometre rampadan gidicen. Tek başıma kalmıştım ondan sonra gece ben o gidince kurt sesleri kokusu bilmem bağırma çağırılmalar o zorlukları ay ışığında eve çıkmak en az beş altı saat yolda kaldığımı hiç unutmam yani. Onun için çok zorluktu şimdi kolay her şey yani. (K.K.21).

Kaynak kişi kendi okuduğu dönemdeki zorluklardan bahsederek günümüzde artık bu tip zorlukların yaşanmadığını dile getirmektedir. Dolayısıyla bugün herkesin okuması gerektiğini çünkü okuma şartlarının artık çok kolaylaştığını söylemektedir. Kendi döneminde bugünkü şartlar olsaydı okuluna devam edeceğini söylemekte ve gençlere okumalarını nasihat etmektedir.

1964 yılında ilk oğlum dünya ya geldi. 1 kız 2 oğlum var. Oğlum Bektaş Negiz dolmuş almaya kalktı, elinde beş kuruş parası yok elin parası ile dolmuş alacak. Dedim ki; oğlum sen bu işleri yanlış yapıyorsun. Bu elin parası ile dolmuş alınmaz. Borç parayla bu işe girilmez. Nitekim benim sözümü dinlemedi, dolmuşu aldı ordan burdan televizyon aldı sattı, buzdolabı aldı sattı dolmuşun borcunu ödedi. En sonunda son nefeste daraldı, dolmuşun sahibi de elinden aldı dolmuşu.

(soru)-Pişman oldu mu peki?

-Pişman oldu. Borçlulardan korktuğundan kaçmak zorunda kaldı. Buradan çıktı İzmit'e gitti. Ailesiyle beraber İzmit'te tıra girdi yurt dışına gitti. Tır şoförlüğü yaptı. O borçları ödedi geldi. Geldikten sonra şimdi yeniden geri tekrar bi otobüs aldı. Dedim ki; oğlum oğlum aynı dolmuşun hesabı yaparsın bu otobüsü alma dedim. Beni dinlemedi.

Peki o olaydan sonra pişman olup tekrar sizin sözünüze güvenmedi mi?

-Pişman oldu. “Tamam baba senin sözün doğruymuş” dedi. Yine de aynı durumu uyguladı. Şimdik yinede durumu pek iyi değil. (K.K.75.).

Kaynak kişinin oğlunun belli bir mesleği yoktur. Bu nedenle karşısına tesadüfen çıkan işleri yapmakta ve eğitimini almadığı, çalışarak tecrübe sahibi olmadığı bu mesleklerde başarılı olmaya çalışmaktadır. Sonuç tahmin edileceği gibi hüsrana uğramaktadır. Kaynak kişi oğluna borç parayla iş yapmaması ve bilmediği işe girmemesi konusunda her zaman nasihat etmektedir. Oğlu uzun zaman babasının nasihatlerini dinlemez ama kötü sonuçlanan işleri onu babasının nasihatlerini dinlemeye yöneltir.

Yıl 1989. Çanakkale Onarım Destek Komutanlığında göreve başladım. Çok sayıda malzemeden dolayı, depo sayımı yapılamadan, malzeme listelerini imzalayıp, depoları teslim aldım. Bir ay sonra göreve başlayan Sayman, bir hafta sonra yanıma geldi ve bana:

“Oğlum bir haftadır seni gözlüyorum. Temiz, çalışkan, itliği olmayan bir insana benziyorsun. Ama abdestsiz namaza durmuşsun.” dedi.

Önce anlayamadım ne demek istediğini. Sonra açıkladı, saymadan aldığım malzemelerden yediğim kazığı. Abdestsiz namazı kaza etmek için Sayman’la bir yıl uğraştık. Bu olay da bana büyük bir ders oldu. (K.K.18.).

Meslek edinmek bir aşama; o mesleğin püf noktalarını öğrenmek farklı bir aşamadır. Edinilen meslekte tecrübe edinilmesi uzun zaman alan işlerden biridir. Hiçbir iş ilk yapıldığı anda kavranmaz. Zaman ile iş öğrenilip konu üzerinde uzmanlaşır. Kaynak kişi de mesleğe yeni başladığında teslim aldığı depolarda sayım yapmadığı için hatalı davranmıştır. Arkadaşı kendisini bir deyim ile uyarmıştır: Yapacağı işin en önemli kısmını gerçekleştirmediği için o dakikadan sonra yapacaklarının da eksik olacağını anlatan “Abdestsiz namaza durmak.” deyimini kaynak kişinin durumuyla tamamen örtüşmektedir. Kaynak kişi yaşadığı bu olumsuz tecrübeden sonra kendisine verilen bu nasihati her zaman tutmuştur.

Eniştem bana hep nasihat ederdi. Sürekli yani çalıştığım yerlerde sigortam olmadığı için sosyal güvenceli bir yerde çalış diye; sürekli sigorta yaptır diye nasihat ediyordu. Biz bunu gaye almıyorduk. Zaman geldi ve şu anda yaşım 26 ve benim de bir oğlum var 1,5 yaşında. Hastaneye gidiyorum mesela en ufak şeyde muayene parası, bir sürü ilaç yazarlar bir sürü para ve normal bir güvencemen olsa sigorta gibi filan güvencemen olsa böyle bir sıkıntı çekmezsin diye aklıma yani şu anda başıma vuruyorum ve da bunun zorluklarını çekiyoruz. Keşke onun nasihatlerine kulak verseydim de sigortalı bir işim olsaydı. (K.K.30.).

Toplum içinde yapılan iş kadar yapılan işin devamlılığı ve sosyal güvencesi de önemlidir. Kaynak kişi eniştesinin kendisine sosyal güvencesi olan işler bulması

konusunda yaptığı nasihatleri hiç dikkate almadığını ve zamanla bu yaptığının ne kadar yanlış olduğunu fark ettiğini ifade etmektedir.

Ben bütün çocuklarıma anlatıyorum nasihat ediyorum ki şimdi gençlere diyorum ki on liraya çalışsanıza beş liraya çalışın sigortalı olun diye anlatıyorum ama gençler pek aldırış etmiyor ne düşünüyorlar bilmiyorum. Ağaç diktim, kendim de çalıştım devlet işlerinde çalıştım, ağaç diktim. Şimdi ağaçların meyvesini yeyorum. Sigorta ağaç dikmektir gençliğinde. (K.K.30).

Sosyal güvencenin çalışanlar için ne kadar önemli olduğunu gösteren anlatımızda kaynak kişi sosyal güvence ile çalışıyor olmayı ağaç dikemeye benzetmektedir. Yaşlılıkta emekli olmak dikilen ağaçların sonradan faydalı olması ile özdeşleştirilmiştir. Kaynak kişi çevresindeki gençlere her zaman sigortalı olarak çalışmalarını konusunda nasihat etmektedir.

Annem bana her zaman derslerine iyi çalış, meslek sahibi ol yoksa el giyinir sen arkasından bakarsın derdi. Ben de onun nasihatini tuttum gerçekten çalıştım ve meslek sahibi oldum. Şimdi el giyinse de ben arkasından bakmıyorum, belki ben giyindikten sonra arkamdan bakan vardır, bilmiyorum. (K.K.32).

Kaynak kişinin annesi ona meslek sahibi olması konusunda nasihat vermiştir. Meslek sahibi olmadığında para kazanamayacağı için istediklerini alamayacağını ve başkalarının meslek sahibi oldukları için kazandıkları paralarla aldıklarına özlemle bakacağını ifade eden “El giyinir, sen arkasından bakarsın.” atasözüyle anlatmıştır. Kaynak kişi annesinin nasihatini tutmuş ve meslek sahibi olmuştur.

Babam bana eğer iyi para kazanmak istiyorsan öğretmen olma. Öğretmenlikte ne uzarsın ne kısalırsın öyle kalırsın kızım. Para istiyorsan bu mesleği seçme ama eğer diyorsan ki ben bu mesleği seviyorum o zaman seç, sevdiğin işi yap derdi. Ben onun sevdiğin işi yap nasihatini tuttum ve para kazanmayı değil de öğretmen olmayı seçtim. Şimdi çok mutluyum, sevdiğim işi yapıyorum. (K.K.41).

Kaynak kişinin babası kızına, öğretmenliğin çok para kazanacak bir meslek olmadığını anlatmış ve sevdiği işi yapmasını nasihat etmiştir. Kaynak kişi çok para kazanılabilecek mesleklerden birini değil, mutlu olabileceği mesleği seçerek babasının nasihatini tutmuştur. Kaynak kişi şimdi, yaptığı işten zevk alarak ve kendisine verilen nasihati tutmuş olmaktan mutlu bir şekilde hayatına devam etmektedir.

Ben her zaman öğrencilerime sevdiğiniz meslekleri seçin yoksa mesleğinizde başarılı olamazsınız ve hayatınız kabaya döner, insanın sevmediği işi yapması kadar zor bir şey

yoktur derim. Benim ailemin de bana nasihati bu olmuştur, sevdiğin işi yap demişlerdir. Ben de bu nasihati tutarak sevdiğim mesleği seçtim ve hep mutlu oldum. (K.K.42.).

Kaynak kişiye ailesi tarafından verilen nasihat sevdiği işi yapması konusundadır. Kaynak kişi ailesinin kendisine verdiği nasihati tutmuş ve sevdiği işi yapmıştır. Şimdi kendisi de doğruluğunu tecrübe ettiği bu nasihati öğrencilerine vermektedir.

4.2.2.1.5.Eğitim hayatıyla ilgili halk fikirleri olarak nasihatlar ve temel kavramlar

4.2.2.1.5.1. Eğitimin önemiyle ilgili nasihatler

Türk toplumu sosyal yaşantısı içinde gençlerin eğitim almasını ön planda tutar. Ailelerin ekonomik durumu yeterli olmadığı hallerde bile çocuklarını okutmak için fedakârlıktan kaçınmadığı görülür. Günümüz Türkiyesinde eğitim son derece önem verilen bir olgu haline gelmiştir. Toplumun bilinçlenmesiyle birlikte özellikle kız çocuklar okultulmaya başlanmıştır. Herkesin üniversite eğitimi alabilmesi için çaba gösterilmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği yaratılması için çalışmalar sürmektedir.

Sene 1981 filan 82 o civarda tam ben altı yedi yaşlarındayım, ilkokula daha yeni başlıcam, o zamanlar biz köydeydik tabi o zamanlar, köyde otururken, akşam üstü, insanlar işlerini bitirmişler yavaş yavaş evlerine dönüyorlar. Bi de uzaktan köyün sığırları geliyo, bi tane de arkasında çoban dedem onu gösterdi. Oğlum bak dedi şu adamı görüyon mu ? Görüyom dedim. Bu ne iş yapar dedi? Sığır güder dedim, çoban dedim. Ben de küçüğüm; ama biliyorum. Bak dedi bu adam niye çobanlık yapıyo biliyon mu? Dedi. Niye dedim. Babasından malı mülkü yokdu dedi, okumadı zamanında dedi, okumayınca dedi, çobanlık yapıyo, sığır güdüyo dedi. Sen de yapmak isden mi dedi. Yok dedim dede ben ne işim var. Oğlum dedi çobanlık yapmak istemiyosan, kendi malın mülkün olsun istiyosan toplumca, bazı ıı güzel mesleklerde, imrenilecek mesleklerde, beğenilecek mesleklerde çalışmak istiyosan okuyacaksın dedi. Tabi bu beni çok etkiledi. Ben köyde kalmak istemiyodum, çoban olmak hiç istemiyodum, sabah akşam yazıda yabanda yatmak istemiyodum. O sene okula kaydım yapıldı, ben canla başla bir an önce okumam lazım, okuyacam, bir sürü derslerimi yapıcım, ders çalışıcım, işte benim okumam lazım çoban olmicım. Ara sıra beni dedem yine şey yapıyodu, hatırlatıyodu nasihati. Bak çobanı görüyon demi. Yok baba, dede ben çoban olmicım, ben okuyacam. Okudum polis oldum şimdi komiserim. Dedem hep bize' Aman ha okuyun oğlum okuyun bakın bizim hiç bi malımız mülkümüz yok. Bu dünyaya fakir geldik fakir, fakir gidiyoz. Hiç bi şeyin sahibi olamadık, üzerimizdeki giydiğimiz, karnımıza yediğimiz başka bi malımız mülkümüz yok. Siz

okuyun adam olun, adam olun.’ Derdi.” Ben de onu dinledim, nasihat çok önemli bir şeydir. (K.K.45).

Türk toplumunda örnek göstererek anlatma sıklıkla başvurulan bir anlatım şeklidir. Olumsuz örnek; yaşanmış ve tecrübe edilmiş olduğundan nasihat edilen kişinin nasihatten etkilenmesi ve verilen nasihati tutması konusunda çok daha etkili olmaktadır. Meslekler arasında bir ayırım yapılmaması teorik olarak doğru bulunur, alın teri dökülerek icra edilen her mesleğin değerli olduğu düşünülür fakat yine de halk arasında önde tutulan meslekler vardır. Ailelerin çocukları için istedikleri, tercih ettikleri bu mesleklerin başında doktorluk, mühendislik, avukatlık, hâkimlik ve öğretmenlik gelir. Kaynak kişiye dedesi, köyün çobanını örnek vermiştir. Çobanın; okumadığı, eğitim almadığı için çoban olarak kaldığını dile getirmiştir. Torununa eğer okumazsa, eğitim almazsa ancak çoban olabileceğini söyleyerek derslerine çok çalışmasını güzel bir mesleğe sahip olmasını nasihat etmiştir. Torun, dedenin verdiği çoban örneğine tepki göstermiş ve dedesine çoban olmayacağını okuyup iyi bir mesleğe sahip olacağını söylemiştir. Torun dedesinin nasihatini tutmuş ve okuyup polis olmuştur.

Bu sözü bana annemin teyzesi derdi. Teyzem benim bir şekilde okuyup bir yerlere gelmemi, beni mevki sahibi iken görmeyi çok isterdi. Böyle üniversite okuyan, ilim irfan sahibi, tahsilli insanları da severdi, yardım ederdi. Üniversite sınavına gireceğim yıl; annemlerle otururken hatta unutmam mutfakta çay içiyorduk. Kızım bir baş ol da soğan başı ol...” demişti. (K.K.94.).

“Bir baş ol da soğan başı ol.” atasözü halk arasında meslek sahibi olmak konusunda söylenen atasözlerinden biridir. Yine ‘Adam olmak’ deyimini meslek sahibi olan kişiler için; ‘Bir baltaya sap olamamak’ deyimini de meslek sahibi olamayan kişiler için kullanılır. Toplumda ilim, irfan sahibi olmak, okuyup adam olmak çok önem verilen konulardan biridir. Kaynak kişiye verilen nasihat de okuyup adam olması ve bir meslek sahibi olması için verilmiş bir nasihattir.

Şimdi yıllar önce babam köyde yaşarlarken işte babamlar üç kardeş. İki amcam okuyup öğretmen olmuş, babam pardon dedem babamı okutup öğretmen yapmak istemiş. Bu yüzden okula göndermiş. Amcamlar devamlı okurken babam gittiği yerden gittiği okuldan devamlı geri kaçmış. Ben okumak istemiyorum diye geri kaçmış. Sonuç olarak iki amcam öğretmen oldu babamın durumu çok kötü oldu, yıllarca iş aradı tabii ki bundan dolayı pişman oldu. Tabi dedemin sözünü dinlemediği için. Ondan sonrada tabi babam bir şekilde iş bulduktan sonra aynı zorlukları çekmemesi için beni ve ağabeyimi yani oğullarını okutmak istedi. Tabi ben yaptım sen yapma misali, oku kendini kurtar

şeklinde bizlere dolu nasihatler verdi. Biz de nasihatini tuttuk, okuduk. Şu an üniversitedeyiz. (K.K.11.).

Kaynak kişinin babası, kendisini okutmak isteyen babasının nasihatlerini tutmamıştır. Babasının verdiği nasihatleri tutan kardeşleri öğretmen olmuştur. Kaynak kişinin babası, okumak istemediği, babasının tüm ısrarlarına rağmen okuldan kaçtığı için meslek sahibi olamamıştır. Kendi yaptığı hatayı çocuklarının yapmaması ve kendi çektiği zorlukları çocuklarının çekmemesi için çaba göstermiş, onları okutmaya çalışmış ve onlara türlü nasihatler vermiştir. Nasihati tutan çocukları öğretim üyesi olmuşlardır. Baba, amacına ulaştığı için; çocuklar da meslek sahibi oldukları için çok mutludurlar.

Okumak büyüklerimizce bize yapılan ilk nasihattir. Hemen hemen bütün büyükler bu konuda nasihat ederler, fakat ne okuyacağımızı ne yapacağımızı söylemezler.

Bir gün dükkanda otururken bizim ilçenin vaiz hocası dükkana geldi, kendisi gayet makul ve iyi bir insandır onun bana yaptığı her nasihati tutmaya özen gösterirdim çünkü o gerek konuşmasıyla insanı etkiler gerekse söylediklerinin örnek davranışını yapardı, yani kendisinin uymadığı bir şeyi başkaları yapsın diye söylemezdi. Otururken bana seslendi, gelecekte ne olmak istediğimi sordu tabi ben daha çocuk olduğum için yeterli bir cevap veremedi o zaman anlayamadığım birkaç ayetin Arapçasını okudu daha sonra şöyle konuştu. Oku! Yaradan rabbinin adıyla oku, dedi sonra bu ilk emirdir Müslüman olarak buna uyup okumam gerektiğini söylemişti. Ben o zaman bunu yanlış anlamış sadece okumak algılamıştım o yaz otuz ya da kırk kitap okumuştum, fakat daha sonra anladım ki okuyup bir yerlere gelmemi söylemişti. Hala onun bu nasihati kulaklarımda çınlar. Elimden geldiğince uymaya çalışırım. (K.K.6.)

Okumak, öğrenmek kavramına dini yönden bakıldığında da büyük bir önem taşıdığını görmekteyiz. İslam dininde inen ilk ayet “İkra” (oku) emriyle başlamaktadır. Bu nedenle okumak eyleminin -dini yönden ele alındığında- bir emir olduğunu söylemek mümkündür. Dini yönden çok önemsenen bu emrin bütün Müslümanlar tarafından gerçekleştirilmesi beklenir. Kaynak kişiye nasihat eden cami hocası da bu emirden bahsetmiş ve bir Müslüman olarak kaynak kişiye kendisinin bu görevi yerine getirmekle mükellef olduğunu hatırlamıştır. Kaynak kişi her zaman kendisine verilen nasihati tutmaya gayret etmektedir.

Bizim ailemizde nasihat verme işini nedense babam üslenmiştir, özellikle eğitim hayatımız boyunca tüm aile fertlerine aynı nasihatleri vermiş ve bunu da büyük bir içtenlikle bizim iyiliğimiz için yapmıştır. Babamın istediği bir şekilde eğitim alamaması ve hayatta her zaman bunun sıkıntısını çekmesi bize nasihat vermesinde ki en büyük etkidir. Babam genelde derslerimde başarısız olduğum zaman bana nasihat verir, çeker

bir köşeye başlar anlatmaya okursan sana itibar gösterirler saygı duyarlar gittiğin yerde parmakla gösterilirsin okumazsan sana değer vermezler aşağılarlar diye öğütlerini sıralar ve bu nasihatları verirken beni hiçbir zaman kırmaz bunu son derece medeni bir şekilde anlatır. (K.K.113.).

“Parmakla gösterilmek” deyimi; iyi işler yapan, toplum içinde saygınlık kazanan kişiler için söylenen bir deyimdir. Toplum içinde saygın olmak, iyi bir yer edinmek için okumak, meslek sahibi olmak gerekli düşüncesi yaygındır. Kaynak kişinin babası eğitim alamadığı için çocuklarını okutmak ister. Onların toplum içinde yer edinmeleri, saygınlık kazanmaları için meslek sahibi olmalarının gerektiğini anlatıp çocuklarına derslerine iyi çalışmalarını nasihat eder.

İlköğretimden sonra liseye gitmeyecektim okumaya hevesim yoktu işe girip çalışacaktım ağabeyim bunu duyunca: “Biz okuyamadık sen oku sadece çalışmakla amelelikle nereye kadar varılabilir?” dedi. Uzunca bir süre beni ikna etmeye çalıştı; dinlemedim. Bu sefer annem nasihat etti ben de annemin sözüne uydum liseye kayıt oldum. (K.K.4.)

Kaynak kişinin ağabeyisi, kardeşinin okumak istemediğini duyunca, biz okuyamadık sen okumalısın diyerek onu ikna etmeye çalışmış ve okuyup meslek edinmenin önemini anlatarak kardeşine nasihat etmiştir.

Dedem de görmüş geçirmiş biri olarak nasihat etmeyi sever zaten başımızın üstünde yeri vardır kendilerinin haklı haksız ne derse dinlerim, hem yaşına hürmetten hem de hazır yaşanılmış tecrübe olduğundan. Dedem cahillerle sohbet etmemem gerektiği konusunda çok uyarıyordu beni kendi ya yaşadığından ya da Hz. Peygamberin sözünü dinlediği için orasını bilemeyeceğim fakat bu nasihata gençliğin verdiği heyecanlar sonucu pek fazla uyamamıştım ve her defasında dedem haklı olduğunu ispat etmişti bana. Lise zamanında arkadaşlarımdan bazıları ne konuştuklarını fazla bilmezlerdi birgün yine sıra arkadaşım öğretmen hakkında ağır bir laf sarfetmişti benim kulağıma fakat hoca bunu duydu duyunca sonu disiplin kurulu oldu ben suçsuz olduğum halde onun sözleri beni de yakmıştı. (K.K.32.)

Türk toplumunda dini inanç çerçevesinde, Hz. Peygamberin sünnetlerinden, din ulularının hayatlarından örnekler verilerek yapılan nasihatler de oldukça fazla yer tutar. Hz. Peygamberin hadislerinden biri olan “Cahillerle sohbet etme” halk arasında nasihat olarak algılanır ve nesilden nesile aktarılır. Hz. Peygamberin sözlerinden biri olması nedeniyle, nasihat olarak tutulması konusunda, bu söz diğerlerine göre daha çok önem taşır ve tutulur. Kaynak kişinin başı -bir arkadaşının öğretmeni hakkında söylediği ağır bir söz yüzünden- belaya girmiş ve disiplin kuruluna gitmiştir. Öğretmen hakkında, toplum içinde bu şekilde ağır ithamlarla söz söylenmeyeceğini

bilmeyen cahil arkadaş kaynak kişinin disiplin kuruluna gitmesini neden olmuştur. Kaynak kişi bir daha sonra dedesinin nasihatini tutmaya özen göstermiştir.

4.2.2.1.5.2. Arkadaş seçimiyle ilgili nasihatler

Türk toplum yaşantısında arkadaş ve arkadaş seçimine oldukça önemli verilir. “Bana arkadaşını söyle sana kim olduğumu söyleyeyim.” atasözü de Türk toplumunda arkadaşlık ve ona bağlı değerlere ne kadar önem verildiğinin göstergesidir. Türk kültüründe arkadaşlık teması üzerine oturtulmuş çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlardan biri “Ahiretlik” adıyla bilinir. Ahiretlik kavramı, yakın arkadaşlığı ifade eder. Birbiriyle ahiretlik olan kişiler genellikle çocukluktan beri yakın arkadaşlardır. Bu yakın arkadaşlar iyi günde ve kötü günde yan yana olmak konusunda birbirlerine söz verirler. Bu yakınlık ahirete kadar devam edecektir. Bu nedenle arkadaşlığın adı ahiretlik konmuştur. Ahiretliğin yanı sıra ‘Kan kardeş’ kavramı da Türk toplumunda yaygın olarak varlığını sürdüren arkadaşlık temalı kavramlardan biridir. Kan kardeş kavramında da arkadaşların birbirine iyi günde ve kötü günde arkadaşlıklarını devam ettireceklerine dair söz vermeleri esastır. Kan kardeş olmak için uygulanan bir ritüel söz konusudur.

Kan kardeş olmaya karar veren iki yakın arkadaş, bir bıçakla parmaklarına ufak bir kesik atarlar ve kanlarını birbirine karıştırırlar. Bu ritüel; bundan böyle, kan kardeş olan bu iki kişinin kanları bile birlikte akacak mecazi anlamını taşımaktadır. Bütün bu arkadaşlık, dostluk temalı yakınlıkların söz konusu olduğu Türk toplumunda bu nedenlerle arkadaş seçimine çok önem verilir. Aileler her zaman çocuklarını arkadaş seçimiyle ilgili uyarılarda bulunurlar.

Arkadaş seçerken dikkat edecekleri noktaları özellikle belirtirler. Bu noktaların başında, seçilen arkadaşların kötü alışkanlıkları olmaması gelmektedir. Arkadaşın çalışkan, okuyan yazan kişiler arasından seçilmesi de ailelerin çocuklarına verdiği nasihatlerden biridir. Yine Türk toplumunda aileler çocuklarının arkadaşları ve arkadaşlarının aileleri ile tanışmak isterler. Çocuklarının kendilerine arkadaş olarak seçtiği kişinin gerçekte nasıl bir aileye mensup olduğunu bilmek Türk ailesince önemsenen bir durumdur. Kaynak kişinin anneannesi torununa, boş insanlarla vakit geçirmemesini, zararlı alışkanlıkları olan insanlarla arkadaşlık etmemesini nasihat etmiştir. Kaynak kişi de anneannesinden aldığı bu nasihatleri tutmuştur.

Annem ve babam beni arkadaş seçimi konusunda uyarırlar tanımadıkları bir arkadaşım olursa tanışmaları gerektiğini söylerler herkese güvenmem gerektiğini insanların çıkarıcı olduklarını ve arkadaşlarımı iyi seçmemi söylerler. Arkadaş seçiminin önemli olduğunu iyi arkadaşların insanı başarıya götüreceğini ancak yanlış arkadaş seçimlerinin insanın başına çok büyük kötülükler getireceğini söylerler. (K.K.64.)

Kaynak kişinin ailesi çocuklarını arkadaş seçimi konusunda uarmakta ve çocukları kendine bir arkadaş edindiğinde onunla mutlaka tanışmak istediklerini söylemektedirler. Ayrıca çocuklarına; insanlara güvenmemesi gerektiğini söyleyerek, arkadaşlık kurarken, kendisine arkadaş olarak seçtiği kişinin güvenilir olmasına dikkat etmesini nasihat etmektedirler.

Sen sen ol arkadaşımı iyi seç. Üniversite sınavına giderken dershaneye gidiyordum. En yakın arkadaşım dershaneye gitmiyordu. Ben ona yardım ediyordum. Birlikte çalışıyorduk. Onunla sabahlıyorduk. Her şey çok güzeldi. Arkadaşlıklar, dersler hep devam ediyordu ama üniversite sınavından sonra benim yaptığın her şeyi unuttu. Benim giremeyip onun girmesiyle her şey değişti. Bana karşı tavırları değişti. Yaptığım her şeyi unuttu. O yüzden bu olayın arkasından diyebileceğim tek söz insanlara olduğundan fazla değer verme. Değer verirsen her zaman yalnız kalırsın. Arkadaşımı iyi seç, yanlış arkadaş seçersen üzülürsün.

-Şimdi görüşmüyor musunuz?

-Şu an görüşmüyorum.

-Tek neden üniversite olayı mı?

-Evet.

-Çekememezlik.

-Aslında ben ona çok güvendim yanımda olur diye düşünürken o çekip gitti. Hani hayatına devam etti. Ben bir sene daha hazırlandım. Sonradan ben de üniversiteye girdim. Hatta ondan daha iyi bir bölüme daha yüksek puanla girdim ama hani arada onun yokluğunu da hissetmiyor değilim. Fakat üniversiteyi kazandığı için beni küçümsedi.

-Sen?

-Ben de sildim onu. (K.K.99.)

Kaynak kişi kendi tecrübe ettiği bir olayı anlatarak, arkadaşı için çok fedakârlık yaptığını ama karşılığında arkadaşının bencil davranışları ile karşılaştığını dile getiriyor. Arkadaş seçerken dikkat etmek gerektiğini, değmeyecek kişilerle arkadaşlık edip zaman kaybetmemek gerektiğini ifade ediyor.

Benim lise öğretmenim var. Bi sözü vardı 'arkadaş seçilmiş kardeştir, kardeş zoraki arkadaşdır. Arkadaşlarınızın kıymetini bilin.' Dedi. İı yani bu atasözü yani deyimini hiç unutmazdım ve hala kulağımnda bi küpe olaraktan taşıyorum. Yirmi senelik arkadaşlarım

vardır. O aramasa ben mutlaka ararım, bi denk getiririm. Yani öle şeyim yoktur değer veririm arkadaşlıklara. Çok önemlidir benim için. (K.K.59.).

Arkadaşını kendin seçme özgürlüğün vardır ama kardeşini kendin seçemezsin. Bu fikirden yola çıkarak söylenmiş sözler arasında ‘Arkadaş seçilmiş kardeştir, kardeş zorunlu arkadaştır.’ sözü vardır. Kaynak kişi öğretmenin kendilerine verdiği bu nasihati hiç unutmamış ve ömrü boyunca seçtiği kardeşlerine önem vermiştir. Onları aramış, sormuş ve onlara karşı her zaman ilgili olmuştur. Aldığı nasihatten ve bunu hayatına uyarlamış olmaktan çok memnundur.

Yaşamım boyunca en dertli olduğum konu arkadaşlık ve dostluk adıdır. İnsanları hayatıma özenle titizlikle yerleştirmeye çalıştım hep ve daimi kalıcı arkadaşlıklar edinmek için uğraştım. Bu konuda ne kadar başarılı oldum tartışılır. Çünkü ne kadar uğrastıysam ya bir konuda kırıldım ya da şu dost kazığı derler ya ondan yedim işte. Bu konuda her dakika yakındığım için halacığımın bana söylediği birkaç söz var hep der bak kızım herkesi kendin gibi sanıyorsun herkes senin onlara baktığın gibi sana bakmıyor amaçları artık insanların çıkar olmuş arkadaşlarını seçerken önce bir tanı her dediklerine güvenme biliyorum insanları seviyorsun herkese yardım etmek istiyorsun ama ne onlar sandığın gibi iyiler ne de gerçekten dostum diyebileceğin insanlar, gör bak tanı zamanla zaten yaşadığın kötü olaylarda ya da bir sıkıntın olduğunda yanında olacaklar mı diye anlarsın o dostum dediklerinin sadece iyi gün dostumu yoksa hem iyi hem kötü gün dostumu olduklarını der. Gerçekten de doğru söylüyor. Artık daha özenli davranıyorum arkadaş seçimlerimde. Ve şükür ki artık yanımdaki dostlarımdan gerçek olduklarını biliyorum. Hayatıma girecek olan yeni insanlara da hemen dostum demiyor ve halamın o güzel sözlerini nasihatlerini aklıma getiriyorum. (K.K.90.).

Kaynak kişinin halası yeğenini arkadaşlık konusunda uyarmakta ona nasıl davranacağını örnekleyen nasihatler vermektedir. Kaynak kişi insanları tanımadan onlara dostum demekte ve onlara güvenmekte sonunda da farklı sebeplerle yine bu dostum, arkadaşım dediği insanlar tarafından üzülmemektedir. Halası, kendisine insanları tanımadan onlara güvenmemesini, arkadaşlık kurmamasını; arkadaşlık uzun zaman sürdürüldükten, arkadaş olunan kişi, kendisinde güven sağladıktan sonra ona güvenmek, inanmak gerektiğini yeğenine nasihat etmektedir. Kaynak kişi verilen nasihatleri tuttuktan nasihatlerin işlerliğini görmüş ve doğru seçim yaparak edindiği arkadaşlarıyla mutlu olmaya başlamıştır.

Annem bana şöyle bir öğüt vermişti: “Kızım arkadaşlarıyla iyi geçin, kendine göre ailene göre uygun arkadaşlar seç. Boş insanlarla vakit geçirme, derslerine yardımcı olabilecek, zararlı alışkanlıkları olmayan arkadaşlar seç kendine.” Demişti. Ben de onu dinledim. (K.K.61.).

Kaynak kişinin anneannesi torununa, seçtiği arkadaşların kendisiyle ve ailesiyle uyumlu olmasına dikkat etmesini ve arkadaşlarıyla iyi geçinmesini nasihat etmiştir. Kaynak kişi anneannesinin nasihatini tutmuştur.

4.2.2.1.5.3. İnsanları küçük görmemeye ilgili nasihatler

Türk kültüründe insanları küçük görmemek, kimseyi aşağılamamak, böbürlenmemek, kendini övmemek esastır. “Kendini beğenmiş” deyimini böbürlenmiş ve kendini öven insan tipini isimlendirmek amacıyla söylenmiş bir deyimdir. Çevresindeki insanları küçük gören, onları aşağılayan insanlar toplum içinde sevilmezler. Bu yönlü davranışlar sergileyen kimseler toplumdan dışlanmaya ve yalnız kalmaya mahkûmdurlar.

Dedem bize adam oldum diye de başkalarını sakın küçümseme; büyüdükçe, küçüleceksin oğlum derdi. Büyüdükçe küçülmek, bu ne ya dede derdim, büyüdükçe küçüleceksin nasıl büyüdükçe küçülür insan, büyüdükçe büyür işte. Tabi ben bunu yıllar sonra şimdilerde anlıyorum, büyüdükçe küçülmek neymiş. Büyüdükçe küçülmek, insanlar makam, mal, mülk, zenginlik sahibi oldukça daha alçak gönüllü olması demekmiş. Daha yardım sever olmak demekmiş. İşte öyle bi nasihat almıştım dedemden.(K.K.45).

“Dolu başağın boynu eğri olur”, “Boş teneke çok langırdar” gibi atasözleri dolu insan ile boş insan yani büyüdükçe küçülen ve küçük olduğu için kendini büyük sanan insanları örneklemek için söylenmiş atasözleridir. Kişi zamanla tecrübelenip hayatı öğrenerek büyür ve eğer yaşadıklarından kendine doğru pay çıkarırsa olgunlaşır, kemale ermiş kişi olur. İşte böyle kişilerin böbürlenip karşısındakine büyüklük taslamaları, kendini beğenmeleri söz konusu değildir. Böyle kişiler karşısındaki kişi kim olursa olsun ona değer verir ve kendini ondan büyük görmezler, alçak gönüllüdürler. Çevrelerine karşı mütevazı tavırlar sergilerler. Kaynak kişinin dedesi de torununa dolu bir insan olup, alçak gönüllü olmasını ve çevresindekilere karşı kendini beğenmiş tavırlar sergilememesini nasihat etmektedir. Kaynak kişi nasihatlerin doğruluğuna inanmaktadır.

Bir Hıdırellez zamanıydı. Ailecek gene Kırklareli’nde idik. Bu zamanda herkes piknik yapar yeşillik alanlara doluşurdu. Biz de bunu kaçırmak istemedik tabi ki ve hazırladık her şeyimizi gittik pikniğe. Tüm akrabalarımızda ordaydı. E tabi tanıdık tanımadık herkes vardı gittiğimiz yerde gülüp eğlendiğimiz herkesin neşe içinde olduğu bir anda akrabalarımızdan birinin kızı birilerine bakıp gülüyor, işte şunlara bakın bir de bu halde gelmişler etmişler tarzında karşıdaki bir aileyle dalga geçiyordu. Tam olarak yanlarında

olmadığım için hangi halleriyle dalga geçiyordu insancıkların, bilemiyorum ama hiç hoş gelmedi gözüme ve kulağıma bu da benim için yeterliydi. O anda da ayakta olan İbrahim amca yani dedemin erkek kardeşi torununu (alay eden kızı) yanına çağırdı ve biraz da yüksek sesle yaptığının saçma ve doğru olmadığını söyledi pek dikkate alınmadı o an söyledikleri ama son söylediği cümle belki de herkesin durup bir düşünmesini gerektirecek kadar önem taşıyordu. Torununa dönüp: ‘İnsanları küçümseme, hiçbir zaman içlerinde ne kadar büyük olduklarını bilemezsin, gün gelir senin de başına böyle bir şey gelebilir bu yüzden bu söylediğimi sakın unutma kimseyi yerme.’ Dedi. Bize de “hepiniz için de geçerli bu..” diyerek biraz da içi buruk şekilde yerine oturdu. Onun bu sözleri böyle bir olayla karşılaştığımda hep aklıma gelir ve ne kadar doğru söylediğini bir kez daha anlarım. Aynı zamanda kendi kulağıma da küpe etmiş kimseyi küçük görmemeye incitmemeye özen göstermişimdir. (K.K.35.).

Kaynak kişinin bir akrabası diğer akrabalarından birini çevresindeki insanları küçük görmemesi konusunda uyarılmış, bunun doğru bir hareket olmadığını anlatarak insanların dışından içini bilemeyeceğini nasihat etmiştir. Kaynak kişi bu nasihatlerden payına düşeni almış ve hayatı boyunca insanları küçük görmemeyi kendine düstur edinmiştir.

Benim babam her zaman bana derdi ki kızım insanları küçümseme. Bir gün birisi hani sana karşı çıkar ama sen onu kendinden küçük görme kendini daha ufak gör böbürlenme yapma diye bana nasihat etti. Gerçekten de ben hiçbir zaman hiç kimseyi kendimden aşağı görmedim. Küçükken küçük, büyükken büyük oldum. Ondan sonra ne bileyim yani ve ben kazandım. Ben kazandım. Hiçbir şey kaybetmedim. Bugün çok çok sevenlerim var. Hiçbir zamanda büyük Allah’tır. Kimse büyük değildir. Bunu böyle bilsin herkes ama ben çok şey kazandım bu bakımdan çünkü çok sevdiğim var. İstanbul’da, Ankara’da, Antalya’da, Amerika’da yani çok geziyorum. Ve herkes de kapısını bana bir şekilde bana açıyor. İstedğim her şeyi alıyorum. (K.K.24.).

Bu anlatıda da kaynak kişinin babası, kızına kimseyi küçümsememesini nasihat etmiştir. Kaynak kişi bu nasihati tutarak, küçükle küçük; büyükle büyük olmuş, alçak gönüllülüğü elden bırakmamıştır. Böylece hayatı boyunca aranan bir insan olmuş, istediği sevgiyi ve saygıyı çevresinden görmüştür. Bu nasihatın almış ve doğruluğunu tecrübe etmiş olmaktan mutludur.

Bu kısımda tematik özelliklerinden yola çıkarak tasnif edip değerlendirdiğimiz nasihatlerle ilgili tasnif çalışmamız hiç şüphesiz bizim sözlü kültürden derlediğimiz nasihat örnekleriyle sınırlıdır. Gelecekte yapılacak derleme çalışmalarıyla günün birinde Türk sosyo-kültürel yapısında nasihatlerin tam bir motif-indeksinin hazırlanacağını düşünüyoruz.

4.3.KONUŞMALIK TÜRLERDE BİR ANLATIM TUTUMU OLARAK NASİHATLERİN YAPISAL VE İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ

Daha önce de işaret edildiği gibi, çalışmamızın temel amacı hem bir anlatım tutumunu hem de bu anlatım tutumuyla meydana getirilen konuşmalık türlerin günümüz Türk sosyo-kültürel yapısı içindeki özelliklerini ortaya koyarak tanımlamaktır. Bir başka ifadeyle bir grup konuşmalık türü meydana getirildikleri anlatım tutumuna bağlı olarak sahip oldukları özellikleri belirlemektir. Bu nedenle geleneksel ideal tür tanımına göre deyim, atasözü, alkış, kargış, fıkra, memorat, efsane, halk inancı, kişisel anlatı gibi ayrı ayrı ele alınmış gelen konuşmalık türlerin nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak icra edildikleri sosyo-kültürel bağlamdaki yapılarını ve işlevlerini ortaya koyarak konuyu daha açık bir biçimde anlaşılır kılabiliriz.

4.3.1. Sözlü Kültür Ortamında Nasihatlerin Yapısal Özellikleri

Halkbilimi çalışmalarında “yapı” (structure) kriteri ele alınan bir türün özellikle dışarıdan görülen özelliklerini belirlemede yaygın olarak kullanılmaktadır. Biz çalışmamızda konuşmalık türlerin bugüne kadar tek tek yapılmış ideal tür tanımlarında yer alan yapısal özellikleri üzerinde değil onların nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak kullanıldıkları konuşma durumunda yer aldıkları sosyo-kültürel bağlam içindeki yapısal durumlarını ele alacağız.

Bu bağlamda bir retorik soruları olarak “nasihat nedir? Ve nasihatler toplum yapısı içinde hangi sosyal ve kültürel ihtiyaçlardan doğmuş yapılardır? şeklindeki suallerle işe başlayabiliriz. Tek tek bireyleri belli değerler ve gelenekler şeklindeki uygulamalarıyla bir araya getirip toplum kılan mündecerata J. Jak Rousseu’dan bu yana “toplumsal sözleşme” adını veriyoruz. İnsanlık tarihinin iletişime dayalı “klan “ denilen en eski sosyal birimlerinden modern topluma kadar genişleyebilen nicelikte insan topluluklarını, “toplum”a çeviren “toplumsal sözleşme” bireysel ve kurumsal olarak iş bölümü ve buna dayalı olarak sosyal-kültürel meşruiyet içeren “görev” ve “haklar”ı belirlemekle eşanlı bir kavramsal bir soyutlamadır. Toplumsal sözleşmelerin amacı bireyler ve kurumlararası işbölümünü meşru (hukuki) bir zeminde ortaya koyarak bunun kendini üretmesini veya devamını sağlamaktır. Mevcut bir toplumsal sözleşmeye göre meydana getirilmiş kişiler ve kurumlararası

işbölümünün gündelik devamını sağlamaya “düzen” (order) adı (Çobanoğlu, 2011a) verilmektedir.

Her toplumun düzenini korumada iş gören bu nedenle de evrensel olarak karşılaştığımız işlevsel yapılar vardır. Bunlar içinde, “bir örnek üzerinde kalıplaşan rit”ler veya ritüeller, sosyal ve kültürel olarak kendi varlığını idrak eden ve bunu bir dille ifade eden bir toplumun en eski dinsel telakkiler olarak “mit”lerin ve bunlara dayalı toplumsal sözleşmenin oluşturulma, meşrulaştırılma, birey ve kuşaklar arasında yaşanılıp aktarılarak öğretilme ve yaşatılmanın en eski ve eskimez araç ve gereci olarak karşımıza (Çobanoğlu, 2011a) çıkmaktadır. Bu geleneksel ritüel veya törenlerin içinde evrensel bir olgu olarak karşımıza takvime bağlanmış; başlangıç ve sonları belirlenmiş “özel zamanlar” şeklinde “bayramlar” (festivals) çıkmaktadır.

Bayramlar bir yönüyle bize kutlanış nedenleri olan düzlemin bilgilerini, mitsel kökenleri taşır ve bilgilendirirken diğer yönleriyle de kutlamalara katılan tek tek bireyleri “biz” zamiri etrafında toplayarak toplum olma ve toplumsal bir kimlik etrafında birleşme ve bütünleşme duygusu yaratırlar. Ancak, dinsel veya mitsel kökenlere sahip bütün bayramların yöneldiği asıl amaç halihazırda oluşmuş olan “biz” duygusunu” ve bunun uygulandığı toplumsal sözleşmenin gündelik devamını temin anlamında “düzen”i eskiyen ve yıpranan yönlerini gözden geçirerek tamir edip onarmaktır. Bu nedenle de en azından Türk sosyo-kültürel yapısı içindeki bütün dinsel ve mitsel kökenli bayramların olmazsa olmazı, “küçüklerin büyükleri ziyareti” ve “küslerin barışması”dır.

Bu iki geleneksel etkinlik Türk sosyo-kültürel yapısı içinde bayramların en önemli açık işlevlerinden kaynaklanır. Bilindiği gibi Türk kültürü hiyerarşik bir kültürdür ve her sosyo-kültürel statünün ayrı bir adı ve buna bağlı olarak oluşmuş geleneksel beklentiler ve aksi durumlarda da “aksama”nın peşine düşen hesap soran yaptırımlar vardır. Babanızın erkek kardeşi “amca” annenizin erkek kardeşi “dayı”dır. Amca amca olarak davrandığı sürece “amca” olarak gereken saygıyı ve hürmeti görmek ister. Aynı şekilde “dayı” olduğu sürece de “dayı” olarak hürmet ve saygıyı bekler. Lakin geleneğin belirlediği gereklilikler de “amca” veya “dayı” gibi davranmayan amca da dayı da “... bir de amca olacak” veya “...dayılık böyle mi olur” kabilinden sosyal eleştiri ve protestoları içeren yaptırımlarla karşılaşılır; ayıplanır, kınanır ve sonunda sosyal saygınlığını yitirir. Bayramlar bu sosyal ve kültürel hiyerarşiyi devamlı olarak tekrarlar ve bir yandan yeni yetişen kuşaklara

bunu tanıtırken diğer yandan da toplumun kendisini bu yönüyle gözden geçirmesini aksayan ve zayıflayan halkaların belirlenmesini sağlarlar. Bu bağlamda “küslerin barışması”nı olmazsa olmaz olarak dayatan bayram gerekliliği karşımıza çıkar. Bu doğrudan doğruya bireyler ve aile kurumu bazında kurumlar arasında ortaya çıkan “düzen bozulmaları” (disorder) veya “çatışma”ların (conflicts), eskiyen ve yıpranan sosyo-kültürel ilişkilerin onarılıp tamir edilmesi ve yenilenmesinden başka bir şey değildir ve toplumsal gündelik “düzen”in devamı için şarttır. Böylece ortaya çıkmış çatışma ve gerilimleri ortadan kaldırmak yumuşatıp en az düzeye indirmek için seçilmiş “özel zaman”ın adıdır bayramlar.

Bu bağlamda “nasihat” olgusuna dönebiliriz. Nasihat veya Türkçe adıyla “ög-üt” kelimesi, “ög- akıl” ve eski çokluk eklerinden birisi olan “-üt” yani “akıllar” ya da “denenmiş” ve “işekoşulmuş seçenekler” gibi sözlük anlamları taşımaktadır. Daha önce çalışmamızın girişinde vurgu yaptığımız “bilgi” ve “tecrübe” biriktirme işleviyle nasihat anlatım tutumu kültürün oluşumunda ve gelişiminde Walter Ong’un (1995) işaret ettiği “Birincil sözlü kültür” ortamında teşekkül etmiş olmalıdır. Nitekim bilinen en eski yazılı kültür geleneği olan Sümer dilinde yazılmış olan metinler içinde son derece önemli bir yere sahip atasözleri ve atasözlerinin “nasihat” anlatım tutumu açısından taşıdıkları öncelikli ve özellikli durum da bu kanaatimizi doğrulamaktadır. Dolayısıyla, nasihat anlatım tutumunu insanlık tarihinde “bilgi” ve “tecrübe” biriktirme ve bunu bireyden bireye, kuşaktan kuşağa aktarma işlevleri düşünüldüğünde insanlığın belki de en eski eğitim ve öğretim yöntemi ve hatta kurumu olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle kitabî dinler başta olmak üzere dinlerin kutsal metinlerine ve bunları yorumlayıp tefsir edenlerine de, yaygınlaştırıp geniş kitlelere ulaştırmayı veya vaaz etmeyi amaçlayan metinlerine de, baktığımızda bu tür metinlerin çok büyük bir kısmına hâkim anlatım tutumunun nasihat anlatım tutumu olması bir tesadüf değildir. Bu doğrudan doğruya nasihat anlatım tutumunun insanlık tarihindeki yukarıda işaret ettiğimiz özellik ve önceliklerinden kaynaklanmaktadır.

Bu bağlamda öğüt veya nasihat verme son derece insanî bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her şeyden önce maddi veya fiziki bir yardım etmenin ötesinde düşünceye, tecrübeye ve düşünsel endişeye dayalı bir yardım ve yardımlaşma belki de, insanı hayvanlardan ayıran en farklı özelliklerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir insan sonucu ne olursa olsun bir başka insanla belki de o

ana kadar hiç kimsenin bilmediği bir tecrübesini paylaşmaktadır. Bir insan bir başka insanla basit bir analogi yoluyla iki ayrı olay, nesne, kavram veya düşünce arasında kurduğu ilişkiye bağlı olarak elde ettiği bilgiyi, görgüyü paylaşmaktadır. Bu doğrultuda düşündüğümüzde insanlık tarihinin derinliklerinde doğmuş bir olgu olarak nasihatın insanları kandaşlık ötesinde bir araya gelip yaşamak ve gerçek anlamda “sosyal”leşmek yolunda ne denli önemli bir merhale olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Nitekim yukarıda sorduğumuz retorik soruların ikincisi olan “nasihatler toplum yapısı içinde hangi sosyal ve kültürel ihtiyaçlardan doğmuş yapılarıdır?” şeklindeki sorunun cevabını da bu düşünsel ve sosyo-kültürel zeminde aramamız gerekmektedir.

Nasihatler yukarıda sıraladığımız özelliklerinin yanı sıra Türk sosyo-kültürel yapısı içinde olduğu gibi hiyerarşik yapıyı gösteren özellikler de taşımaktadırlar. Bir birey her bakımdan kendisinden “aşağı” olduğunu düşündüğü bir başka bireyden “nasihat almayı” bir “aşağılanma” veya “onur kırıcı” davranış olarak reddetmekte ve bu tür bir reddediş “uygun” ve “haklı” ise toplumsal destek bulabilmektedir. Hatta bir birey reddetmesi gereken bir nasihat vericiyi ve nasihatlerini reddetmiyorsa da yine toplumsal olarak en hafif yaptırım olan “sosyal eleştiri”ye uğramakta veya “dedikodu”su yapılmaktadır.

O halde Türk sosyo-kültürel yapısı içinde “nasihat verme” ve “nasihat alma”nın kendine has özel şartlara ve kalıplaşmış uygulamalara sahip sosyo-kültürel bir kurum olduğundan bahsetmemiz yersiz olmayacaktır. Özellikle daha önce de kısmen işaret ettiğimiz gibi dilimizdeki “ana-baba”veya “ata-ana nasihati” gibi deyimlerden hareketle geleneksel ve örgün olmayan çocuk yetiştirme ve eğitim sistemimiz içinde nasihatlerin yeri başlı başına ve ayrı bir araştırmanın konusu olacak kadar önemlidir. Bu bağlamda nasihat deyince neredeyse ilk aklımıza gelen konuşmalık tür olan atasözlerini adlandıran terimin bile “ata-nın sözleri” şeklinde yeryüzünde başka hiçbir kültürde benzeri olmayan bir şekilde adlandırılmış olması son derece dikkat çekicidir. Aynı şekilde, Türk mitolojisinin belki de en önemli kültlerinden birisi olan “atalar” kültürünün yansıdığı, Korkut Ata, Irkıl Ata, Kambar Ata, Türk Ata gibi mitolojik kahramanlar veya Sahip Ata, Arslan Baba gibi tarihi ve efsanevî kişiliklerin bize yansıyan ve günümüze gelen yazılı ve sözlü eserlerine hâkim olan nasihat anlatım tutumudur. Hiç şüphesiz bu durum toprağa yerleşik toplumlardan farklı olan göçerevli Türk sosyo-kültürel yapısının zorunlu olarak

alması gereken bir şekilden başka bir şey değildir ve bunu başka yapılanma ve kavramsallaştırmalarla kolayca izah etmek de mümkün değildir.

Yukarıda, takvime bağlı bir toplumsal etkinlik olarak “bayram”lar üzerinde dururken, bayramların doğrudan doğruya bireyler ve aile kurumu bazında kurumlar arasında ortaya çıkan “düzen bozulmaları” (disorder) veya “çatışma”ların, eskiyen ve yıpranan sosyo-kültürel ilişkilerin onarılıp tamir edilmesi ve yenilenmesinden başka bir şey olmadığını ve toplumsal gündelik “düzen”in devamı için şart olduğunu vurgulamıştık. Bu bağlamda nasihat anlatım tutumunu ve buna bağlı nasihat etme ve almanın, takvime bağlı olmaksızın Türk sosyo-kültürel yapısı içinde gündelik yaşamı oluşturup yaşarken ortaya çıkan veya çıkma ihtimali beliren olay, olgu ve davranış biçimleri açısından öncelikli olarak bunlardan etkilenmeye maruz kalacak bireyi ön planda tutan ve onun meydana gelecek olan “kötü” olarak nitelendirecek sonuçlardan en az düzeyde etkilenmesini sağlamaya yönelik gönüllü ve kurumsal “koruma”lardır. Her ne kadar nasihatte “korunan birey” gibi gözükse de gerçekte o bireyin şahsında toplumsal düzen korunmaktadır.

Bu bağlamda bayram toplum bazında ve takvime bağlı olarak düzeni korumayı, eskiyen yönlerini, eksikliğini giderip yenileyip ortadan kaldırmayı amaçlar. Öğüt ise, bireyin bir “yanlış” yapması veya yapması ihtimali belirmesi halinde bunu gören bir başka bireyin gerçekte sosyo-kültürel düzen ve sosyal, kültürel değerler adına olup bitene müdahale ederek bireysel olarak eskiyen veya eksik gedik olduğunu düşündüğü yönleri onarıp yenilemeyi hedeflemektedir. Her ikisinde de esas olan bireysel ve toplumsal düzeylerde bilgisizliğe ve disiplinsizliğe yenilmemektir. Elde edilmiş olan bireysel ve toplumsal düzeyi ve düzeni muhafaza etmek ve onu aşağı düşürmeden devam ettirmektir.

Bu bağlamda yapısı gereği nasihatın bayrama göre daha işlevsel olan yönlerinden birisi de sadece kötü, eskimiş ve yıpranmış olana yönelik olarak işlememesidir. Nasihat sadece kötü bir olay ve olgu ortaya çıktığında işe koşulmaz. Bir birey içinde yaşadığı sosyo-kültürel şartlarda işini son derece “iyi” yaptığı hallerde bile “daha da iyisini” yapabileceğini düşünen ve bunun yolunu bilip gösterebilenler tarafından “öğüt vermeye” tabi tutulabilir ve birey ikna olursa önce bireysel sonra toplumsal hale dönüşecek yeni bir yapı ve yapılanmanın yoludur. Bu bir bakıma bireysel yaratıcılığın topluma nüfuz edip yayılmasının ya da bir toplumsal yapının dış bir müdahaleye uğramaksızın kendi kendini yenileyip

dönüştürebilmesinin de en eski ve eskimez görünen şeklinden başka bir şey değildir. Ancak Türk sosyo-kültürel yapısı içinde “nasihat edip” onu tutup uygulamak kadar bireyin kendisine edilen nasihati tutmayıp uygulamamasının da sonuçları daha açık bir ifadeyle karşılaştığı sosyal yaptırımlar vardır.

Nasihatler, bireylerin hayatında ortaya çıkan veya çıkması muhtemel görünen bir olumsuzluğu ya da daha “iyi” bir sonuç elde etme fırsatını gören veya bilen bir başka birey tarafından ona sunulması esasına dayalı bir sosyal davranış biçimidirler. Bu davranış biçimi, nasihatın kabul edilip tutulmasıyla elde edilen başarıya bağlı olarak bireyler arasındaki iletişim ve dayanışmayı güçlendirebilir ve kişiler arasındaki gerilimi azaltarak sosyal yapının devamlılığını sağlayan bütünleştirici bir davranış kalıbı ve kavramsal mekanizma oluşturur. Bunun tam tersine kendisine yapılan nasihatleri tutmayan ve bu yüzden de, nasihatlerde öngörülen başarısızlık veya kötü durumlara düşen bir bireye karşı takınılan “ben ona söylemiştim”le başlayan ve uyarılmasına rağmen “söz dinlemeyişi” veya “öğüt almayışi”ndan dolayı uğradıkları “kendi düşen ağlamaz” atasözüyle özetlenen ve tedbirsizliği ya da tercihinden dolayı oluşan kaderiyle baş başa bırakılmayı da beraberinde getirebilir. Bu bir nevi nasihatlere uymamanın veya onları uygulamamanın cezasıdır. Bireyi uğradığı başarısızlık veya içine düştüğü kötü bir durum karşısında yanında olmayıp yalnız bırakarak cezalandırılma belki de nasihat olayının işlemlerini sağlayan en önemli mekanizmalardan birisidir. Birisinin ettiği nasihate uyularak devam edilen bir iş veya olayda nasihat edenin adeta bir danışmana dönüşerek söz konusu olay veya işte neredeyse doğrudan taraf olmasına kadar bile gidebilen bir birleşme ve bütünleşme mümkündür. Karşılaşılan bir olay karşısında bir bireyin ettiği nasihat bir başka ve daha yetkin olduğu düşünülen bireyin ettiği nasihat ile tercih olmaktan çıkarılarak diğer nasihat tercih edilebilir.

Bu süreç bireyin birden çok birey tarafından konuya yönelik farklı farklı bakış açılarıyla nasihat etmesine dönüşebilir. Türk sosyo-kültürel yapısı içinde nasihat etmenin aynı zamanda bireyler arasında hiyerarşi meydana getirici işlevleri bağlamında bir bireyin nasihatine uyulmayıp bir başka bireyin nasihatine uyulması, nasihat eden bireylerin sosyo-kültürel statülerinin de sorgulanmasını beraberinde getirmesi nedeniyle bazen kalıcı sonuçlara da yol açabilen bireylerin birbirleriyle olan gizli güç çekişmelerini de açığa çıkarabilen “sosyal” ve “kişisel kriz”ler de ortaya çıkabilir. Hiç şüphesiz bizim vurgu yaptığımız ve soyutladığımız bu tür birden

fazla nasihat almanın yol açtığı sosyal ve kişisel krizlerin altında taraf olan bireylerin birbirleriyle olan sosyo-kültürel ilişkileri ve sosyal statüleri başta olmak üzere sosyo-kültürel bağlama bağlı olarak pek çok farklı sosyal ve kültürel etmen de son derece önemli roller oynar.

Ancak bu tür durumlarda nasihat edilen bireyin işaret edilen sosyal ve kişisel krizleri idare etmedeki hüneri bu krizlerin sonucunun kalıcı olup olmamasını sağlar. Geleneksel Türk dünya görüşü veya halk felsefesi bu durumu “el elden, akıl akıldan üstündür” diyerek çözüm için aralık bir kapı bırakmaktadır. Böyle aynı konuda veya olayda birden fazla nasihat edilme durumuyla karşı karşıya kalan bireyi, nasihat edenlerin sosyal statü ve hiyerarşik durumlarını sıkıntıya ve sorgulanmaya muhatap etmeden “daha uygun” veya “en uygun” yolu bulup seçebilmesi için seçenekleri tek tek ya da adeta bir konsultasyon havası içinde topluca ve mukayeseli olarak değerlendirmesine imkân tanımaktadır.

Türk sosyo-kültürel yapısı içinde nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak konuşmalık türler yoluyla “nasihat etmek” olay, durum ve konular arasında anolojik bir benzeşme kurmak suretiyle, daha önce yaşanarak sınanmış kabul edilen benzerlerinden hareketle yol gösterip öğüt vermenin iki temel şekli vardır. Bu temel şekiller veya yapılar “doğrudan anlatım” veya “dolaylı anlatım” olarak adlandırılabilir.

Nasihatlerin büyük bir kısmı, insanların başından geçen olaylardan elde ettikleri çıkarımların sonucu oluşur. Başka bir deyişle nasihatler tecrübelerin eseridir. Toplumda nasihat eden kesimler ele alındığında “gün görmüş, geçirmiş insan” olması onların hemen hemen hepsinin ortak noktasıdır. Kendilerine niçin nasihat ettikleri sorulduğunda, “bizim yaşadıklarımızdan ders alınsın ki, aynı hatalara bir daha düşülmesin” demektedirler. Bu tür nasihat anlatımlarını “doğrudan anlatım yapısında nasihat etme” olarak adlandırabiliriz. Kişisel anlatılar en çok bu yapıdaki nasihatlerde karşımıza çıkar.

Bir diğer nasihat türü de duyulan, anlatılan olaylardan ders alınarak edilen nasihatlerdir. Bunlar çoğu zaman bir “kıssadan çıkarılan hisse” yapısındaki nasihatlerdir. Bu tür nasihatler anlatılan bir kıssa, atasözü, fıkra, bir olağanüstü bir olay içeren menkıbe veya efsanelerden elde edilen çıkarımlardır. Bu tür nasihat anlatımlarına “dolaylı anlatım yoluyla nasihat etme” olarak adlandırmak mümkündür. Bu genel iki anlatım yapısına bağlı şekiller her zaman mutlak bir ayırım

içinde olmayabilir şu veya bu oranda ikisinin birlikte kullanılması da söz konusu olabilir. Bu biraz da nasihat anlatım tutumu doğrultusunda işe koşulan veya inşa edilen konuşmalık türün yapısal özelliklerine de bağlıdır.

Bu bağlamda her şeyden önce nasihat olgusuna ve onun genel yapısal özelliklerine derlediğimiz örnek olaylara biraz daha yakından bakarak işe başlamak daha kolay anlaşılır olmak bakımından yararlı olacaktır. Bundan hareketle daha sonra da tek başlarına, deyim, atasözü, alkış, kargış, kişisel anlatı, halk inancı gibi yapı bakımından basit türlerden (simple genres) bu türlerin birkaçın bir arada ve entegre olmuş kullanımıyla birisinin bir başkasına nasihat ettiği konuşma durumlarında dönüştükleri daha girift veya “kompleks türlere” (complex genres) yönelik yapısal tespitlerimize dönebiliriz:

4.3.1.1.Nasihat anlatım tutumu-deyim-kişisel anlatı-konuşma durumu ve bağlamı

Bu tür yapılarında kullanılan konuşmalık tür “deyim”dir. Deyimlerin en az iki sözcükten en fazla da birkaç sözcükten oluşmaları nedeniyle kullanıldıkları konuşma durumuna uyum sağlayan yapı ve çekim ekleri ötesinde büyük bir yapısal değişikliğe uğrayamazlar. Çoğunlukla, nasihat geleneksel bir değeri ifade eden bir deyim içerir. Nasihat edilen kişiye deyimde ifade edilen gerçekleşen veya gerçekleştiğine inanılan bir örnek olayla birlikte söz konusu gelenekselleşmiş durum ve değer güncellenerek sunulur. Bu konuda “altın adını bakır etmek” deyimine ilgili olarak bir kız öğrenci yurdundaki Afyonlu ve Sakaryalı iki kız öğrenci arasındaki konuşma durumu ve bağlamında derlenen şu örnek olaya daha yakından bakabiliriz:

Yurtta otururken iki arkadaşım, o gün içerisinde meydana gelen bir olaydan bahsediyorlardı. Konuşmalarının içinde nasihat olması dikkatimi çekti. Ben de hemen kaydetmeye karar verdim. Buna göre:

-Betül Kırbız: Nagiş bu gün ne oldu biliyon mu?

-Nagihan Dinçer: Noldu?

-Betül Kırbız: İşte ben şeyin parkın oradan geçiyordum, az önce giderken, gelirken bi kızla oğlan oturuyordu parkta. İşte sonra herhalde kızın babası geldi birden bi kargaşa, bi bağırta, bi çağırta... Sonra oğlanı dövdü hem de bi şöyle itti vurdu filan...

-Nagihan Dinçer: Valla!

-Betül Kırbız: Evet, evet nolduğunu anlamadık. Herkes toplandı bakıyoduk işte, neyse oğlanı itti, oğlan da kaçamadı yazık, bir şey yapamadı. Sonra kız da orada “Yapma baba” falan diye bağırmaya başladı. Kıza da geldi bir tane tokat patlattı. İşte

“Sen sus” dedi, “Git şu tarafa” dedi. Sonra oğlana bağırdı, “Sana kaç defa uyarıcam” falan dedi.

-Nagihan Dinçer: Rezillik lan, ay!

-Betül Kırbız: Korktuk hepimiz korktuk. Yoldan geçiyorduk işte biz de neyse, kızı sonra kolundan tuttu arabaya attı, bastılar gittiler. Kız ne yazık bakalım evde ne hesaplar verecek.

-Nagihan Dinçer: Kız benim de başıma geldi biliyon mu?

-Betül Kırbız: Ciddi misin? Sen de mi yakalandın?

-Nagihan Dinçer: Kız ne oldu biliyon mu?

-Betül Kırbız: Baban mı yakaladı?

-Nagihan Dinçer: Kız ne babası? Şimdi biz lise çağında Murat’la

İşte şeye gittik. Böyle bizde park gibi bir yer var işte orada, oraya gittik, oturduk. Sen bi komşu gör, lanet kadın git hemen anneme şey yap. Öyle hemen gitmiş anneme söylemiş “Oturuyorlardı” bilmem ne. Ondan sonra akşam geldim eve, işte annem dedi “Sen nerdeydin bu gün?” ondan sonra işte “Hiç anne, dersteydim” falan filan böyle işte. “Okuldaydım ben” sallıyorum böyle. Ondan sonra işte dedi “Parkta ne işin vardı?” “Ne parkı anne?” diyom. Dedi işte “Şey dedi” Komşu, adı neydi şu an unuttum da, ondan sonra şey dedi: “Sizi görmüş” falan filan dedi. Ondan sonra ben de “Nerde görmüş” dedim. “Parkta görmüş” dedi. Ondan sonra ben “Yok” falan filan dedim. “Beni kandırma ben zaten bilmiyom” falan dedi. “İyi” dedim, “Anne gittik yani ne yaptık oturduk bi çay içtik” dedim. Ondan sonra şey dedi bana, “Aha şimdi sopayı yiyeceğim” dedim. Ondan sonra şey dedi: “Altın adını bakır etme” dedi.

-Betül Kırbız: Ne dedi? Anlamadım.

-Nagihan Dinçer: Altın adını bakır etme.

-Betül Kırbız: Hı! İyiymiş.

-Nagihan Dinçer: Öyle dedi işte baya bi koydu. (K.K.62; K.K.36.).

Bu örnek olayda yer alan deyim şeklindeki nasihat “altın adını bakır etmek”tir. Ancak örnek olaya baktığımızda okuldan gelirken bir parkta bir gençle oturan bir kızın babası tarafından yakalanması oğlanın ve kızın dövülmesi olayını gören ve bunu yurttaki Sakaryalı oda arkadaşına anlatan kaynak kişinin daha önce kendisinin de memleketinde benzer bir şekilde sevdiği bir gençle parkta otururken komşuları tarafından görülüp annesine şikâyet edilmesini anlatmaktadır. Bu kişisel anlatı, komşusunun şikâyet üzerine kızını karşısına alarak konuşturan annenin bu tür masum buluşmaların bile kızının adını “kötüye” çıkaracağını ve “altın olan adını bakır edeceğini” düşünmesinden dolayı kızına “altın adını bakır etme” şeklinde bir nasihate dönüşmektedir. Bu bağlamda anlamı dikkat et bu tür masum buluşmaları bile yapma aksi halde hiç hak etmemene rağmen adın kötüye çıkar, şeklindedir.

Yapısal olarak bir deyimın nasihat anlatım tutumu içinde doğrudan doğruya yapmakta olduğu davranışları olumsuz bulduğunu ve bunlardan vaz geçmesi gerektiğini kızına telkin ve nasihat etmektedir. Konuşma durumuna ve bağlamına göre pek çok deyim kolayca bir nasihate dönüşebilmektedir.

4.3.1.2. Nasihat anlatım tutumu-kişisel anlatı-yerel ve yeni deyim-konuşma durumu ve bağlamı

Nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak pek çok deyimın nasihate dönüşmesinin yanı sıra yeni deyimlerin de ortaya çıkmasına neden olabilir. Bir başka ifadeyle, nasihat anlatılan örnek bir olaydan hareketle yeni ve yerel deyimlerin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Bu konuyu aydınlatıcı mahiyette bir nasihat etme örnek olayı şu şekildedir:

İki kardeş varmış anne babaları ölmüş. Birlikte yaşıyorlarmış eskiden köylerde hoca sırası varmış hoca hergün bi evde akşam yemeği yermiş. Ablası yemeği hazırlamış kardeşi de uzanıp bi lokma almış ablası da bi tane vurmuş çocuk da sofranın yanına uzanmış ve yerinden kalkmamış hoca gelmiş demiş ki zarife kızım bu niye burda yatıyor. O da uyudu demiş. Hoca yemeğini yemiş gitmiş. Kız da kardeşine kalk yemek yiyelim demiş o da kalkmamış. Kız da köyde düğün varmış almış komşusunu düğüne gitmiş. Gelmişler ki çocuk hala orada yatıyo kız bir de bakıyor ki kardeşi ölmüş. Bu sefer gidip komşusunu çağırıyo böyle böyle oldu meğer vurunca ölmüş. Komşu da bunu kimseye söylemeyelim Kerteş dağına götürüp gömelim diyor. Çocuğu alıp gece götürüyorlar kız diyor ki ben kardeşimi burada bırakmam kardeşini geri alıp eve getiriyo ağırı (ahır) eşip gömüyorlar. Bu arada herkes Nuh kayıp diyor. Ölü ahırda kokmaya başlıyo sonra bi gecede oradan çıkarıp ocaklıkta ölüyü yakıyorlar sonrada götürüp kemiği çaya atıyorlar. Daha sonra gençler balık tutarken ağı atıyorlar kafatası ağa takılıyor ve kız kardeşiyle komşu uzun süre hapis yatıyor. (O yörede bu olaydan sonra çocuklara birbirinize vurmayın Nuh gibi olursunuz diyorlarmış. (K.K.44.).

Bu örnek olayda yerel olarak kullanılan “Nuh gibi olmak” deyimının ortaya çıkışı anlatılmaktadır. Anlatıda yer alan “Nuh gibi olmak” deyimini, Nuh adlı çocuğun ablasının vurması sonucu ölmesi ve iki kere gömülüp sonrada yakılan cesedi ve dereye atılan kemiklerinin bulunmasıyla olayın aydınlanması ve faillerinin cezalandırılmasını ve o yörede birbirine vuracak olanlara “Nuh gibi olursunuz” denilerek vuruşup dögüşmemeleri nasihat edilmektedir.

4.3.1.3. Nasihat anlatım tutumu atasözü-konuşma durumu ve bağlamı

Bu tür yapılarda kullanılan konuşmalık tür “atasözü”dür. Nasihat bir atasözünün doğrulanması doğrultusunda yaşanan veya yaşanıldığına inanılan bir örnek olayla birlikte güncellenilerek sunulur:

Büyük babam bazen bize yolundan giden yorulmaz derdi. Bunun açıklaması ise yapacağı işin tekniğini iyi bilen, deneyim sahibi olan kimse yapacağı işte yapacağını önceden tespit eder, sonra uygular. Sonuca her zaman sıkıntısız ulaşır. Bunları bilmeyenler çok işkence çekerler diye anlatmıştır. (K.K.51.).

Bu örnek olayda “Yolundan giden yorulmaz” atasözünün nasihatlerin kaynağı ve meşrulaştırıcısı olarak kullanımı görülmektedir. Bir anlamda atasözü türünün toplumsal işleyiş mantığının dışı vurulmasını görüyoruz. Atasözünün doğruluğu zaten toplumsal olarak kabul edilmiştir. Bu kabul beraberinde yine genel bir anlam alanı yaratmakta ve bu “Bunun açıklaması ise yapacağı işin tekniğini iyi bilen, deneyim sahibi olan kimse yapacağı işte yapacağını önceden tespit eder, sonra uygular. Sonuca her zaman sıkıntısız ulaşır. Bunları bilmeyenler çok işkence çekerler diye anlatmıştır” (K.K.51.) şeklinde ifade edilmektedir. Bu anlam alanına istinaden karşılaşılan gündelik olaylar ölçülüp tartılmakta ve bir sonuca varılmaktadır. Nitekim aynı kaynak kişinin naklettiği bir başka örnek olayda bu atasözüne bağlı nasihatlerin işleyiş mantığı daha açık olarak ifade edilmektedir:

Bir akrabamız vardı. Nursal yenge babaannem ona sürekli sabır et yengem gök goruk helva olur başı sabırdan olur dermiş. Nursal yenge eşi öldükten sonra kaynanasından çok eziyet çekmiş. Şimdi ise sabır etti her şeye dayandı ve bir tane ev aldı iki çocuğunla beraber şuan mutlu bir hayat sürüyorlar. (K.K.51.).

Bu örnek olayda karşılaştığı gündelik olaylar karşısında bir yakın akrabaya aile büyüğü olarak babaannenin sürekli olarak “Sabır et yengem gök goruk helva olur başı sabırdan olur” şeklindeki atasözünü söylenilerek nasihat edilmektedir. Başına gelen her türlü olumsuzluklara bu nasihatler doğrultusunda dayanan ve davranan yakın akrabasının sonunda bu olumsuzlukları atlatacak “ev sahibi olması ve çocuklarıyla birlikte mutlu bir hayat sürmesi” bir yönden atasözünün doğruluğunu diğer yönden de ona bağlı nasihatleri tutmanın doğruluğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda özellikle dikkat çekilmesi gereken bir husus atasözü gibi bir konuşmalık türün kendi başına kişisel bağlantılardan soyutlanmış bir metin olarak bir bakıma kendi başına taşıdığı anlamlara sosyal ve kültürel bağlamıyla birlikte kazandığı yeni anlamların ortaya çıkmasıdır. Bu yeni ortaya çıkan anlamlardan birisi

de atasözü ve ona bağlı nasihatleri tutup takip edenlerin neredeyse bütün hayatlarını en genel anlamda da olsa anlamlandırmalarıdır. Aynı kaynak kişinin naklettiği bir başka örnek olayda bunu açıkça görmek mümkündür.

Babaannem torunlarına her zaman iyilik yapan iyilik bulur derdi. Etrafına iyilik eden kimse gün gelir zor durumda kalırsa ona da iyilik yapılır. Her şeyin karşılığı muhakkak vardır derdi. Evet, aslında biz bunları yaşadık beklemediğimiz bir zamanda yaptığımız bir iyilik bize geri döndü.(K.K.51.).

Bu örnek olayda aile büyüğünün “iyilik yapan iyilik bulur” şeklindeki aile bireyleri tarafından tutulmuştur. Bunun karşılığı olarak düşünülen ve ilahi bir mükâfatlandırma kabul edilen hiç beklenmedik zamanda ve yerden gelen destek ve yardım hayat boyu tutulan nasihatlerin ve onlar doğrultusunda davranmanın sonucu kabul edilmektedir. Türk halk dininin veya geleneksel dünya görüşünün oluşup devamında atasözü ve ona bağlı nasihatler ilişkisi bağımsız bir araştırmanın konusu olacak genişlikte ve önemde olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Atasözleri bazen doğrudan doğruya bir davranışın gerekliliğini en genel şekilde belirleyerek bireyi o yönde davranmaya ve çalışmaya yöneltecek mahiyette bir nasihat cümlesine dönüşebilirler. Halk arasında yaygın olarak kullanılan “bir baş ol da soğan başı ol” şeklindeki atasözü buna örnek verilebilir. Konuşma durumuna ve icra bağlamına göre farklı anlamlar içerebilen bu atasözü şu örnek olayda okumanın gerekliliği olarak kullanılmıştır:

Bu sözü bana annemin teyzesi derdi. Teyzem benim bir şekilde okuyup bir yerlere gelmemi, beni mevki sahibi iken görmeyi çok isterdi. Böyle üniversite okuyan, ilim irfan sahibi, tahsilli insanları da severdi, yardım ederdi. Üniversite sınavına gireceğim yıl; annemlerle otururken hatta unutmam mutfakta çay içiyorduk. –Kızım bir baş ol da soğan başı ol- demişti. (K.K.94.).

Bu örnek olayda üniversite sınavına girecek yeğenine “ne yaparsan yap mutlaka oku, okula git” anlamı taşıyan bu atasözü, teferuatı tartışmayı gereksiz bulan ancak işaret edilen alana yönelik bir girişimi ve başarı göstermeyi yeterli gören bir anlayış ifade edilmektedir. Konuşma durumuna bağlı olarak bu tür atasözleri ele alınacak konuyu başlatan durumunda olabileceği gibi tartışılan konuyu söz konusu atasözünün ileri sürdüğü genel ilke doğrultusunda bir sonuca bağlayış bitiren konusunda en sonda da olabilir.

4.3.1.4. Nasihat anlatım tutumu-kargış-konuşma bağlamı ve durumu

Nasihat bir kargışın (bedduanın) gerçekleşmesini ve kargışların işleyiş sistematüğını güncelleyerek doğrular ve anlatılan örnek olaya bağlı olarak kargışın gücü ve önemi yerinde kullanılışının kazandırdıkları anlatılarak bir savunma ve saldırı araç-gereci olarak kargışın kullanımının öğütlenmesi sağlanır. Kargışlar belli bir formül içinde söylenen sözün “sihir”li (magical) bir güce sahip olduğu inancıyla mitolojik dönemlerden kalma izler taşıyan ve “alkış” (dua) ile birlikte halk dininin en işlevsel araç ve gereçleri arasında yer alırlar. Kargışlar ve alkışlar bu özellikleriyle de bir yönüyle “nasihat” anlatım tutumu gibi kendi başlarına bağımsız birer anlatım tutumudurlar. Halk arasında özellikle “kargış”ın “tut”masına olan inanç nedeniyle kullanılması “tehlikeli” sayılan bir anlatım tutumudur.

Bazen “nasihat” anlatım tutumuyla “kargış anlatım” tutumlarının birleşerek bir birinin ardılı olarak kullanıldığı görülür. Nasihat anlatım tutumu kendi başına çoğu zaman ilahi bir ceza içermemesine karşın bu birlikte kullanımlar dolayısıyla kargış anlatım tutumunun özellikleri nasihate ait olarak da kabul edilir veya bu şekilde algılanır. Bu nedenle denilebilir ki “kargış”larla nasihatlerin ilişkisi, nasihat anlatım tutumunu halk diniyle ilişkilendirmede son derece önemli bir yere ve role sahiptir. Geniş kitleler çok kolaylıkla “kargış anlatım tutumu”yla, nasihat anlatım tutumunu birbirine karıştırmaktadır. Çoğunlukla birlikte kullanılmalarının da bu gelenekselleşmiş algılayışta büyük bir paya sahip olduğu düşünülebilir. Bir kaynak kişimizin anlattığı örnek olayda bu durum daha açıkça görülebilir.

Havva teyzenin annesi gelin olmuş. Ve seferberlik olmuş kocası askere gitmiş ve şehit olmuş. Gelin kaynana beraber oturuyorlarmış köyden bi adam geline göz koymuş ona seni alıcam diyip duruyormuş. Eskiden köyde suları omuzlukla taşırılmış. Gelin sudan gelirken adam kadının peşinden eve kadar gelmiş kayınvalidesi ocağın önünde oturuyormuş adam da arkasından gelip geline sarılıp öpmüş. Kayınvalidesi geline demiş ki kızım bu adam senin adını çıkartacak senin iyi olduğunu biliyorum sen ama bu adamla evlen, gelini bunu kabul etmemiş. Kadın da bunun üzerine adama beddua etmiş inşallah benim oğlum gibi sen de kurşunlara gelesin demiş. Ve adam da vurularak ölmüş. (K.K.44.).

Örnek olayda, kocası savaşta şehit olmuş bir geline sarkıntılık yapan bir adamın varlığı ve onu gözünün önünde sarılarak öpmesi üzerine birlikte yaşadığı kaynanası gelinine “namus”unu korumak için bu adamla evlenmesini nasihat

etmektedir. Ancak gelin kaynanasının nasihatini kaul etmez ve adamla evlenmez. Bunun üzerine başka çaresi olmadığı görülen kaynana, adama “sen de benim oğlum gibi kurşunlara gelesin” diye kargışta bulunuyor. Bundan bir zaman sonra adam “vurularak öldürülür” kargış yerini bulmuş mütecaviz ilahi bir buyrukla cezalandırılmıştır. İki anlatım tutumunun iç içe geçtiği bu örnek olayda kargışların kimsesiz ve savunmasız durumda kalan Türk insanının özellikle de kadınların nasıl “kimsesizlerin kimsesi”ne yönelerek dayanılması zor hayat şartlarında bile hayata tutunduklarını gösteren muhteşem bir örnek olayla karşı karşıyayız.

4.3.1.5. Nasihat anlatım tutumu-tutulmayan nasihat-kargış-konuşma durumu ve bağlamı

Bazı durumlarda kargış tutulmayan ana-baba nasihatının artçısı olarak ortaya çıkar ve nasihatleri tutmayanın Tanrı tarafından cezalandırılması geleneksel ve kalıplaşmış ifadelerle istenilir. Söz konusu bedduanın gerçekleşmesi aynı zamanda nasihatlere uymayı ve onları tutmayı kutsal veya tanrısal bir zemine taşır. Meşruiyet ve gerekleri halk dini hayatının en önemlileri arasına girer.

Babam bir gün dayıma ‘ya arkadaş 15, 20 sene önce baban sana bazı nasihatlerde bulunmuştu, sen de bunları yerine getiriyordun. Bu aralar ne oldu sana da hırçınlaştın”der. Dayım da”ya boş ver sen onları”der. Dedem o aralar 90 yaşının üzerindeydi. Babası oğlunu çağırttı.”oğlum sağdan soldan duyduğuma göre millete zulüm ediyorsun, insanlıktan çıkmışsın. Şayet böyle bir şey yaptıysan babalık hakkımı sana haram ederim. Kazanmış olduğun paranın hayrını görmezsin”dedi. Dayım yine yoluna devam eder. Babamla da arkadaşlığını kesip görüşmemeye başlar.

Dayım bir gün yakalanır. Cezaevi’nde yaklaşık 3 sene hüküm giydi. Dedem dayımın cezaevine düştüğünü duyunca ona beddua eder. Der ki ‘‘Ekmek atlı ola, sen de yayan olasın, kaçasın kaçasın ulaşamayasın”der. Yani elindeki ekmeğin senden ileri geçsin ona ulaşama. Dedemin nasihatine uymadığı için dedem beddua eder ve bedduası tutar sefil bir hayat geçirir. Bütün mal varlıkları düşmüştür, oturacak bir evi dahi kalmamıştır.(K.K.79.).

Bu örnek olayda da nasihatlerle kargışların nasıl iç içe geçerek daha kompleks bir yapıya kavuştuğunu görebiliriz. Üstelik yukarıdaki örnek olayda doğrudan doğruya tutulmayan nasihatler ve istedik davranışların dışına çıkan bir evladın cezalandırılması için kargışta bulunan ve bu iki anlatım tutumunun birleşmesiyle oluşturulmuş bir yapı son derece açık bir biçimdedir. Bu yapı yukarıda da işaret edildiği gibi neredeyse bütün nasihatlerin tutulmaması sonucunda ilahi bir

cezalandırmaya uğranılacağı algısını da beraberinde getirmektedir. Nasihatlerin halk dini ve geleneksel dünya görüşünün oluşumunda ve güncel örnekler etrafında yeni kuşaklara taşınmasında “inanılır” kılınmasında en işlevsel unsur olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bağlamda “ata-baba nasihati” olarak adlandırılan nasihatler ayrıcalıklı ve özel bir yere sahiptir. Kargışlarla birleşmedikleri veya desteklenmedikleri durumlarda bile tutulmamalarının kişiyi ilahi bir cezalandırmaya uğratacağı inancı halk arasında yaygındır. Muhtelenen Türk kültürünün mitolojik döneminden ve “atalar kültü”yle ilişkili olan bu halk inancı Türk halk dininin son derece dikkat çekici inanç örüntülerindedir. Günümüzde sathi de olsa bir İslâmîleşmeye uğramış olarak yaşamaya devam eden bu inanç örüntüsünün ifade edildiği bir nasihat örnek olayı şu şekildedir:

Bir gün yazlıkta küçükken belim açık dolaşıyordum ve babam ben hep uyarıyordu. Kapat göbeğini belini diye söyleniyordu. Ama ben dinlemiyordum. Sonra ben çay doldurmak için aygaza yaklaştığımda çaydanlığın kapağı göbeğime düştü ve yandı. O an Allah tarafından baba sözü dinlememeyi acı bir şekilde öğrendim. (K.K.26.).

Bu örnek olayda açık bir biçimde yazlıkta göbeği açık olarak dolaşan ve bundan rahatsız olup göbeğini kapatmasını isteyen babasının uyarı ve nasihatlerini dinlemeyen kız bir gün çaydanlığın kapağının düşüp göbeğini yakmasını “baba sözü” dinlememesi nedeniyle Allah tarafından uğratıldığı ilahi bir cezalandırma algılamaktadır. Bu örnek olayda ifade edilen “halk fikir”leri iki bakımdan önemlidir. Birincisi “baba sözü”nün dinlenilmesi gereken bir kutsallığa sahip olması fikri ve ikinci olarak da “baba sözü”nün Türkçe’de neredeyse eşanlamlısı olan “ata-sözü” teriminin ve bu konuşmalık türün sosyo-kültürel bir “düzen”leyici oluşudur. Her iki fikrin de ortak noktasının “ata-baba kültü” oluşu ve bunun 1000 yıllık İslâmî bir geçmişe rağmen yüzeysel olarak İslâmîleşerek yaşaması üzerinde bağımsız araştırmalar yapılmasını hak edecek kadar dikkat çekici bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.1.6.Nasihât anlatım tutumu-tarihi efsane-kargış-konuşma durumu ve bağlamı

Nasihât anlatım tutumuna bağlı olarak tarihi efsanelerin de anlatılması ve buna dayalı olarak nasihat edilmesi günümüz Türk sosyo-kültürel yapısı içinde sık

rastlanan bir olgularak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda ele aldığımız “baba nasihati”nin kutsallığı ve bedduasını alanın ongmazlığı fikri tarihi efsanelere de bağlanarak anlatılır. Konuşmalık türlerden atasözü ve deyimlerin yanısıra bu halk inancının tarihi efsanelerle de desteklenmesini gösteren şu örnek olay konuyu açıkça ortaya koyacak niteliktedir:

Hangi sebepleydi tam hatırlamıyorum; babamla tartışmışım. Gençlikte herkesin başına gelirmiş lakin ben pek alışık değildim babamla tartışmaya. Odama geçmiş oturuyordum ki, annem yanıma geldi ve oğlum sana bir hikaye anlatayım diyerek Yavuz Sultan Selim’le babası II. Bayezid arasında geçtiği söylenen şu olayı anlattı:

“Sultan Selim henüz şehzadeyken babasına karşı gelmiş ve tahta kendisinin geçmesini istemiş. Babası taht için Selim’in ağabeyini uygun görmüş. Şehzade Selim bütün kardeşlerini mağlup etmiş ve son olarak da babasının karşısına çıkmış. Ancak babasına karşı yaptığı savaşı kaybetmiş. Yine de tahta geçmek ona nasip olmuş. Ama babasının “oğlum kılıcın keskin, saltanatın kısa olsun; şirlerin pençelerinde can veresin” bedduasını da beraberinde almış. Gün geçmiş Şehzade Selim Yavuz Sultan Selim olmuş. Çok geçmeden babasının bedduası kabul görmüş ve Sultan Selim’in sırtında çıban çıkmış. Bu hastalığın halk arasındaki adı şir-i pençe imiş. (arslan pençesi) Yavuz Sultan Selim de anlamış babasının bedduasının kabul olduğunu. Ama o kendisinin ya bir arslan pençesinde, ya da arslan gibi birinin ellerinde öleceğini sanırmış. Tahta geçtikten sekiz dokuz yıl sonra da vefat etmiş.

Oğlum Yavuz mertti, yığitti, deli doluydu amma babasının bir sözüyle hem saltanatından, hem de canından oldu. Belli ki babaların bedduası kabul oluyor. Bakma ben anayım. Her ne kadar kızsam da, sana kötü bir söz edemem. Sen sen ol babanı üzme, onun sözünü çiğneme, bedduasını alma ki; yine sana bir kötülük gelmesin.(K.K.85.).

Bu örnek olayda anlatılanlar Yavuz Sultan Selim Han ve babası Sultan II. Bayazıt olunca her şeyden önce tarihi efsanede anlatılan “”tarihi bir gerçek” olarak algılanış söz konusudur. Dahası bu olayın son derece yaygın bir tevatür olması da “mutlak gerçek” olarak algılanmasını arttırıcı bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik Yavuz Sultan Selim gibi bir Osmanlı Sultan’ın dahi baba sözü dinlememesi ve onun kargışı nedeniyle Tanrı tarafından bedduanın kabul edilerek aynen cezalandırılması geniş halk kitlelerinin muhayyilesinde ne denli etkileyici bir örnek olduğunu daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Bu nedenle bu tarihi efsaneyi babasıyla tartışan oğluna anlatan annenin sözlerini ve nasihatini “Oğlum Yavuz mertti, yığitti, deli doluydu amma babasının bir sözüyle hem saltanatından, hem de canından oldu” şeklindeki ifadeyle işaret

ettiğimiz yönleriyle Yavuz'un kişiliğine çektikten sonra “Belli ki babaların bedduası kabul oluyor. Bakma ben anayım. Her ne kadar kızsam da, sana kötü bir söz edemem.” diyerek, annelerin bedduasının “annelik” vasfı nedeniyle tesirinin kırılmasına karşılık “baba bedduası”nın kesin kes kabul olacağını söylemektedir. Bunları anlattıktan sonra annenin sonuç olarak söylediği “Sen sen ol babanı üzme, onun sözünü çiğneme, bedduasını alma ki; yine sana bir kötülük gelmesin” şeklindeki ifade anlatı olayının tamamını bir nasihate dönüştürmekte ve “babayı üzme” ve babanın “sözünü çiğnemek”, “bedduasını almak” aff edilmez “günah”lara dönüştürmektedir. Bunlar öyle “günah”lardır ki, karşılığını hemen bu dünyada görüp hesabını vermek zorunda kalacaksın, kabulü ve inancıyla adeta dünyaya ve şimdiye taşınmış “erken bir Mahşer günü”nden farksız bir dini anlayışla karşı karşıya kalınmaktadır.

4.3.1.7. Nasihat anlatım tutumu-geleneksel sosyo-kültürel değerler-konuşma durumu ve bağlamı

Nasihât örnek olaya yer verilmeksizin toplumda kabul gören geleneksel sosyo-kültürel değerler doğrultusunda bir veya birkaç cümlelik soyut açıklamalar ve telkinler şeklindedir. Bunların çoğu sosyal değerleri ve davranışları belirleyen görgü kuralları mahiyetindedir. Dolayısıyla bu tür nasihatlerin tutulmaması halinde yukarıda “kargış” örneğinde gördüğümüz gibi tanrısal cezalandırmalar ve ödüllendirmeler beklenilmez. Ancak, gündelik hayatı oluşturur ve devam ettirirken nerde ve nasıl davranılacağına dair kültürel istedik formları belirlemesi bakımından önemlidir. Bir kaynak kişimizin, “Büyük babam her zaman bize hasta ziyaretine gidince on beş dakikadan fazla oturulmaz der. Bu da bize söylediği bir nasihattir. Hasta rahat edemez misafirler gelince o yüzden de öyle söylenirmiş” (K.K.51.) şeklinde anlattığı örnek olay bu tür sosyal görgü kurallarını yeni kuşaklara aktarmada ve buna dayalı davranış biçimlerini kazandırmada nasihatlerin yerini göstermektedir. Ayrıca bütün nasihatlerin mutlaka dini bir temele dayanmadığını ve din dışı alanlarda da özellikle sosyal hayatla ilişkili olabileceklerini ortaya koymaktadır.

Bu tür din dışı konularda özellikle sosyal hayatla ilgili değer ve uygulamaların din dışı olmaları nedeniyle uyulmadıkları takdirde herhangi bir yaptırıma uğranılmayacağı sonucu düşünülmemelidir. Yukarıdaki nasihatteki konu ve buna bağlı örnek olaylarda bunların aksine davranan insanların sosyal yaptırımların

belki en hafifi olan “kınama” ve “ayıplanma” ile karşılaşacakları açıktır. Bu gibi durumlarda “soyal eleştiri” (social criticism) anlamında “dedi-kodu” anlatım tutumunun devreye girerek nasihatlerin vaaz ettiği davranış şekline aykırı davrananların anında eleştiriye uğraması söz konusudur.

Hiç şüphesiz, “dedi-kodu” olarak adlandırılan sosyal eleştiri ve bu yolla bir bireyin “eleştirilmesi”, “kınanması” ve “ayıplanması” gibi yaptırımlar yukarıda örneklediğimiz “kargış” ve “alkışlar”la da ilişkili tanrısal ceza ve ödüllendirmelerin yanında gündelik hayatta karşımıza çıkmaktadır.

4.3.1.8.Nasihât anlatım tutumu toplumda kabul gören geleneksel sosyo-kültürel değerler doğrultusunda karışık veya bir temaya yahut bir konuma yönelik birbiriyle ilişkili soyut cümlelerden oluşan bir liste-konuşma durumu ve bağlamı

Nasihât örnek olaya yer verilmeksizin toplumda kabul gören geleneksel sosyo-kültürel değerler doğrultusunda karışık veya bir temaya yahut bir konuma yönelik birbiriyle ilişkili soyut cümlelerden oluşan bir liste ya da program şeklini de alabilir. Bu tür nasihatleri bir liste halinde sıralama çoğunlukla birbirlerini yakından tanıyan ve bağlı insanların birbirlerinden uzun süreliğine ayrılmaları halinde çıktığını söylemek mümkündür.

Trabzon’dan İstanbul’a okumaya giden torununa babanesinin verdiği nasihat bu tür nasihatlere örnek olarak verilebilir:

Kizum sensin reşat altını..kodik seni kutiya yolladik seni istanbula...Kutinin içinde duracaksın...dışına hiç çıkmayacaksın...haçan okulunu bitirupta geldun mi, çıkaracaguk seni kutidan dışarı..vereceguk seni başkasına.. Kizum uşaklarla hiç konuşma..olar sana bakarlarsa hiç taraftarısına bakma..olar koşsun tursunlar peşinden çatlasınlar. Kizum yolda sana birisi derse, gel ha bu tarafa baban seni bekliy sakın ona inanma hemen eve gelesun inanmayasun onılara. Yolda adamlar sana sakiz verursa sakın oni alma da yeme de seni kandirurlar da bişey yaparlaru sana. Kizum oki adam ol bizler yaşlanınca bize bak Seninde torinların okisin sana baksınlar. İyi evlad olasin. Hak yemeyesun. Adaletli olasin. İnsanları sevesin. (K.K.97.).

Babaanne kız torunu İstanbul’da bekleyen muhtemel tehlikelere karşı uyarmakta ve ona bu tür olay ve durumlar karşısında kendisini nasıl koruyabileceğini birer birer sıralayarak nasihat etmektedir. Dikkat çekici olan nasihatlerin sıramasının İstanbul’a gidişi, hatta mezun olup dönüşü ve sonrasını da içine alacak şekilde tam

bir kronolojik yapının anlatıma hâkim olmasıdır. Dahası bu nasihat listelemesinde son derece geleneksel ve arkaik unsurların yanı sıra göreceli olarak yakın zamanlarda ortaya çıkmış davranış biçimlerini de içermesidir. Bu durum da bize aslında nasihatlerin nasıl esnek bir yapıya sahip olduğunu da göstermesi bakımından önemlidir. Konuşma durumuna bağlı olarak gündelik hayatı oluşturup devam ettirmede etkili bir araç-gereç konumundaki nasihatlerin kolayca eskiyen ve etkisizleşen konularda nasihat etmekten vaz geçerek çok rahatlıkla yakın zamanlarda ortaya çıkan bir konuyu nasihatin içine alabileceğini göstermektedir. Nasihat anlatım tutumunu da en eski bir kültürel araç iken günümüzde de son derece yaygın bir kullanıma sahip kılan bu özelliği olmalıdır.

4.3.1.9. Nasihat anlatım tutumu- gerçekleşen olay üzerine anlatılan gerçek bir olay-konuşma durumu ve bağlamı

Geleneksel olarak Türk sosyo-kültürel yapısı içinde konuşma durumu ve bağlamına göre gündelik yaşamın herhangi bir anında meydana gelen bir olay üzerine anlatılan bir gerçek olay veya onu içeren bir kişisel anlatı en yaygın nasihat etme biçimlerindedir. Kaynak kişilerimizden birisi ailesi içinde gerçekleşen bu tür bir nasihat etme olayını şöyle anlatmaktadır:

Ablamın liseye giderken arkadaşlık yaptığı, kötü alışkanlıkları bulunan Serap adlı bir arkadaşı vardı. Annem ve babam ablamın Serap ile arkadaşlık yapmasını şiddetle karşı çıkar ve görüşmemeleri için sürekli ablama telkinde bulunurlardı. Ablam ise arkadaşlığı bitirmiyor ve arkadaş kurbanı olmak yolunda ilerliyordu. Babam bir gün eve geç gelen ablamı yanına çağırarak gayet nahif ve sevecen bir tavırla : ‘‘Hani dayının kızı Canan ablan var ya. Ne kadar saf, ne kadar temizdir bilirsin. Ancak senin yaşlarındayken kötü arkadaşları yüzünden başına gelmeyen kalmamıştı..’’dedi Ablam : ‘‘ Ama olamaz, ben bunları hiç bilmiyorum şuna kadar kimseden böyle bir şey duymadım. ‘‘dedi. Babam :’’Elbette duymazsın çünkü bütün aile onun bu kötü durumdan uzaklaştırmak için, bu olayları unuttuk ve ona hiç hissettirmedik. Arkadaşları yüzünden uyuşturucu tuzağına düştü ve ailesi onu bu durumdan kurtarmak için hem maddi hem de manevi bir sürü sıkıntıya girdiler. Eğer bugün sen Canan ablan hakkında duyduğun bu olaya şaşırıyorsan emin ol ki bu ailemiz sayesinde oldu. Canan ablan ise aklı başına geldiğinde bütün aileye karşı kendini suçlu hissetti, çok kötü günler yaşadı.’’Babam anlattıkça ablamın ufku açıldı ve zamanla Serap’la ilişkisini bitirdi. Bu olaydan ben de kendime pay çıkardım ve arkadaş seçimlerimde, her zaman dikkatli olmaya çalışıyorum.(K.K.84.).

Bu örnek olayda baba dayısının kızının başından geçenleri anlatarak kendi kızına nasihat etmektedir. Eğer bu örnek olayın ”Babam anlattıkça ablamın ufku açıldı ve zamanla Serap’la ilişkisini bitirdi. Bu olaydan ben de kendime pay çıkardım ve arkadaş seçimlerimde, her zaman dikkatli olmaya çalışıyorum” şeklinde vurgulanan sonucu dikkate alınmazsa bir babanın kızları ve muhtemelen eşiyle birlikte ve aile ortamında kızların dayılarının kızı hakkında dedi-kodu yaptıkları düşünülebilir. Yeri gelmişken hemen işaret etmeliyiz ki, ilahiyat disiplinin yahut din adamlarının bir anlatım tutumu olarak “dedi-kodu”yu tamamen “günah” kategorisine sokarak dogmatik bir yaklaşımla “kötü” ilan etmeleri ve asırlardır “yok etmeye” uğraşmaları halkbilimsel açıdan sorgulanmaya muhtaçtır. Yukarıdaki örnek olayda görüleceği gibi dedi-kodu anlatım tutumuyla seçtiği yaşanmış canlı örnek üzerinden olup biteni anlatan babanın amacı kızına hatta kızlarına nasihat etmektir. Bu anlatımın tesiriyle büyük kızının “kötü” ve “uygunsuz” olduğu düşünülen kız arkadaşından ve dolayısıyla olması muhtemel olumsuzluklardan uzaklaşması sağlanmıştır. Aynı ortamı paylaşan benzer bir problem yaşamamakla birlikte yaşaması muhtemel olan küçük kız ise anlatılan gerçek olaydan çıkardığı “ders” sonucu arkadaş seçimlerinde kendisine yön veren bir ilkeyi içselleştirmiş ve hayatının bu yönünü bu olaydan yola çıkarak oluşturmaktadır.

Bu tür nasihat örnekleri bize insanlarımız arasında her anlatılan yaşanmış olayın çoğu din adamının dogmatik olarak zannettiği gibi “günah” kategorisinde yer alan bir “dedi-kodu” olmadığını göstermektedir. Tam tersine anlatılan gerçek olaylarla insanlar bilgi ve tecrübe paylaşmakta ve haberleşmektedir. Haberleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan sosyalleşme ve kültürleşme olguları dikkate alınarak “dedi-kodu”nun da halkbilimsel bir çalışma alanı olarak üzerinde bağımsız araştırmaların gereği ve önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

4.3.1.10.Nasihât anlatım tutumu-gerçekleşen olay üzerine anlatılan gerçeğimsi bir olayın hikâyesi-konuşma durumu ve bağlamı

Bazı nasihatler sözlü kültür ortamında gerçeğimsi hikâyeler yaratılarak aktarılır. Bu tür nasihatlerde gerçekleşen bir olay üzerine bir büyüğün anlattığı gerçeğimsileştirilmiş bir kurmaca (fictive) hikâyeden yola çıkılarak gerçekleşen olaydaki “yanlış”ının “yanlış”lığı özümsetilerek istendik davranışın nasihat edilen bireye kazandırılması sağlanılır.

Altı yedi yaşarımda olduğum bir yaz döneminde babaannemde uzunca zaman geçirmiştım. Sokağa çıkıp oyun oynamaya giderken üç beş defa ona sormadan çantasından bir yirmi beş kuruş elli kuruş aldığımı hatırlıyorum.

Belki ondan istemeğe utanıyordum belki de izin istemeğe gerek görmüyordum çocuk aklımla. Ama izinsiz para almak hem de bir başkasının cüzdanından bunun affedilir bir yanı yoktur. Babaannem bu durumu fark etmiş olacak ki her öğlen yaptığımız gibi yine aynı saatte kahvelerimizi yapıp içmek için karşılıklı oturduğumuzda bana bir hikâye anlattı:

Bir komşuları varmış eskiden meslekleri hırsızlıkmış ama babaannemi çok severlermiş babaannem de onları. Çok iyi insanlardı diyor babaannem ben her şeyimi onlara emanet ederdim, bana hiçbir zararları dokunmazdı diyor.

Bir gün komşularından birinin evine hırsız giriyor, herkes onların hırsız olduğunu bilip komşularına bir zararları dokunmadıklarını bildikleri halde o hırsız aileden de şüpheleniyorlar. Halbuki hırsızlığı yapan gerçekten onlar değil. Ama isimleri çıkmış bir kere dedi babaannem.

Ve dedi ki bana sen galiba benim çantamdan para alıyorsun, biliyorum hırsızlık yapmıyorsun sen ama niyetin kötü olmasa bile bunu alışkanlık haline getirirsen yarın bir gün bir hırsızlık olduğunda ben bile senden şüphelenirim dedi. O yüzden asla kimseden izinsiz ve gizli olarak bir şeyini alma dedi. Ben o gün çok utandım yaptığımdan çok pişman oldum ve bir daha asla aynı hareketi tekrarlamadım. Bu olay babaannemin bu olayı bana anlatması beni çok etkiledi ve o gün bugündür hala aklımdan çıkmaz.(K.K.110.).

Bu örnek olayda açıkça görüleceği gibi bir bakıma halk edebiyatı veya sözlü edebiyatın kökeni veya var oluş kaynaklarından birisi diyebileceğimiz bir oluşum söz konusudur. Birey nasihat etmek kişiyi kırıp incitmeden uyarmak ve ona “yaptığı işi kötülüğü” anlatıp istendik bir davranış kazandırmak için gerçeğimsi bir hikâye kurgulamakta ve bu hikâyeyi anlattıktan sonra “kıssadan hisse çıkarma” anlayışına uygun olarak asıl vermek istediği nasihati etmektedir. Bu tür nasihatler çocuklarla özellikle de buluş çağını yaşamakta olan genç kızlara annelerin dolaylı olarak nasihat etmelerinde çok yaygın olarak rastlanılır.

4.3.1.11. Nasihat anlatım tutumu-kışı başından geçen bir olayı anlatarak ondan çıkardığı dersi nasihat olarak sunar-konuşma durumu ve bağlamı

Türk sosyo-kültürel yapısı içinde belki de en yaygın olarak nasihat etme biçimidir. Özellikle nasihat etmenin nasihat eden bireyin başından geçmiş bir olay oluşu, nasihat edileni daha da etkileyeceği düşünülebilir. Çünkü yaşanmış bir olay vardır ve nasihat eden yaşadığı olay ve bunun sonucunu birinci elden bir bilgi olarak

aktarmaktadır. Geleneğin “kişi kendinden bilir işi” veya “...damdan düşen halden anlar” gibi kalıp ifadelerle vurguladığı “halk fikir”lerinin yaygın kabulü olarak kişinin başından geçen olaylardan hareketle nasihat etmesi beklenilir ve tasvip edilir. Bir kaynak kişimizin aktardığı şu örnek olay konuyu daha açıkça ortaya koyacak niteliktedir.

Benim 3 teyzem var. Bu teyzelerimden en küçüğü Songül teyzemdir. Bu teyzelerimden en çok bu teyzemi severim. Songül teyzemin başından talihsiz bir olay geçti. Bizim ailede, bir kız birini sever ve bir tek o kişi ile evlenir. Yani ben bu adamla çıkayım, beğenirsem evlenirim diye bir şey yoktur. Songül teyzemde 19 yaşına kadar kimse ile çıkmadı ve görücü usulü ile evlendi. Evliliklerinden iki yıl sonra eniştem olacak adam ‘ Ben başka birini seviyordum. O kız beni terk edince ben de onun inadına seninle evlendim. Şimdi biz onunla barıştık’ diyerek çekip gitti. Teyzem bu olaydan çok etkilenmişti. Ailece onun bu durumu atlatmasına yardımcı olurken, bir gün teyzem bana “Pınar, gün gelecek hepiniz kendi hayatınıza yönelecek, beni unutacaksınız. O zaman ben bu evde yalnız ne yapacağım, onu hiç bilmiyorum. Kızım, sen akıllı davran da seçtiğin adama dikkat et. Baktın ki iyi biri değil ve seninle evlenmeyi hak etmiyor, o zaman kim ne derse desin sakın onunla evlenme” diye nasihatte bulundu. (Yurtseven , P. 2010).

Bu örnek olayda teyzenin yaşadığı dramatik bir olaydan hareketle yeğenlerine verdiği nasihat görülmektedir. Bu tür nasihatlerin diğerlerine göre daha etkili olmasının en büyük nedeni söz konusu edilecek nasihatle ilgili olayın en somut haliyle ve birinci elden tecrübe etmiş olan kişi tarafından verilmekte oluşudur. Bir başka ifadeyle nasihat soyut bir toplumsal değere veya ifadeye dayalı değil tamamen yaşanmış gerçek bir olayın kahramanının adeta “bana bakın” veya “benim olayımı ve halimi görün” ve bundan “ibret alın” benzeri bir olayla karşılaşmamak için veya karşılaştığımızda benzer bir sonuca düşmemek için farklı davranın denilmektedir. Dahası, bu tür bir nasihati aldığı kişiyle aynı muhitte yaşayan bir birey açısından bu nasihati eden kişinin düştüğü kötü ve dramatik durumun sonuçlarını devamlı görmesi veya dolaylı olarak sözle ifade edilmese de söz konusu kişiyle aynı ortamların paylaşılması nedeniyle nasihatın tekrar edilmesinin süreklilik kazanmasıdır.

Ancak bu durum bütün paylaşılan şahsi tecrübeler sonucu edilen nasihatler için geçerli değildir. Yukarıdaki örnekte başarısız bir evlilik yapan teyze ile aynı evde yaşayan veya muhit paylaşan yeğen açısından edilen nasihat söz konusu teyzeyi her gördüğünde hatırlanabilir veya sözle tekrar edilmese de süreklilik kazanmış bir haldedir. Teyzenin söz konusu olumsuzluklar nedeniyle her dışa vurduğu duygu ve

düşünce daha önce edilmiş nasihati pekiştirecektir. Hatta denilebilir ki teyze duygularını dışavurmasa bile içinde bulunduğu durumu bilenlerin dışarıdan gözlemleri dahi aynı sonucu ortaya koyacaktır. Doğal olarak bütün kişisel olaylar böylesine bir daimi var oluş hali içinde değildir. Bir kez yaşanmış ve tecrübe edilmiş belki bir daha yaşanmayacak bir gerçek olay da nasihate dönüşebilir. Bu tür nasihate dönüşen tekil tecrübeye dayalı nasihatlerin hiç şüphesiz sürekliliği veya hatırlatıcılığının daha az olması beklenilir. Bir başka ifadeyle sözle anlatımı ya da telmihte bulunulması gerekliliği söz konusudur. Bu tür tekil bir tecrübeye dayalı bir nasihat örneği şu şekildedir:

Akşam eve geldiğimde babamın moralinin bozuk olduğunu gördüm. Kötü bir şeylerin olduğunu anlayabiliyordum ve merakla babama neler olduğunu neden canının sıkın olduğunu sordum. Aynı işyerinde çalıştığı bir arkadaşı varmış, birbirilerini pek sevmezlermiş. Adam babamın arkasından işler çevirmeye çalışıp onu küçük düşürmek için uğraşmış. Ama babam pek ciddiye almamış onu, bir şey yapamayacağını düşünür önemsemezmiş. Zaten herkes kimin ne olduğunu biliyor diye düşünürmüş. Ama adam babamı küçük düşürecek öyle bir şey yapmış ki, herkese karşı mahcup olmuş. ‘Eğer onu o kadar küçümsemeseydim şu an bu durumda olmazdım, sen sen ol sakın düşmanını küçümseme’ dedi.(K.K.39.).

Örnek olayda bir baba oğluna küçümsediği bir düşmanı tarafından küçük duruma düşürülmesini ve bu olaya bağlı olarak da “sen sen ol sakın düşmanını küçümseme” nasihatini etmektedir. Babasının her zamankinden farklı bir ruh hali içinde olduğunu gören oğlu tarafından ne olduğunun sorulması üzerine anlatılan yaşanan olay ve ondan hareketle edilen nasihat belki de bir daha hiç tekrarlanmayacaktır. Dolayısıyla nasihate konu olarak anlatılan yaşanmış olayın mahiyeti ister istemez ona bağlı olarak edilen nasihatın hatırlanma gücünü ve bir ölçüde de tesir etme potansiyelini belirleyecektir.

Nasihat eden kişi yaşadığı tekil bir olay ya da tecrübeyi göz önünde bulundurarak nasihat edebileceği gibi hayatının önemli bir kısmında yaşadıklarını ve bunların sonucu ortaya çıkan durumu da dikkate alarak nasihat edebilir. Bu tür hayatının uzunca bir dönemde çektiklerinin tamamını olaylar dizisi şeklinde anlatmak yerine bunların tamamını özetleyen geleneksel ve kalıplaşmış soyut bir ifadeyle ve çoğunlukla bir ilkeye hatta çoğu zaman uygun bir atasözüne söz konusu zaman diliminde çekilenler ve yapılanlara telmihte bulunularak yapılmaktadır. Eğer nasihat edilen kişi bu ifadeye ya da anlatılan inanmaz yahut ikna olmazsa o zaman

kaynak kişi yeterince örnek olay anlatarak nasihat ettiği kişiyi tecrübelerinden hareketle ikna ederek nasihat etmeye çalıştığı görülür. Bu yapıdaki nasihatlere şöyle bir örnek verilebilir.

Bizim seralarımız var. Seralara gelen işçilerle babaannem ilgileniyor. Çünkü evi köyde ve seralara yakın. İşçilerden birine bir gün babaannem hiçbir şeyden şikâyet etmemesini söylemiş. Kuru ekmek yediğine şükret demiş. Yemeğin içmeyin borçlarınızı ödeyin demiş. Çünkü geçmişte babaannemlerin de durumu iyi değilmiş yemeyip içmeyip para biriktirerek bu günlere kadar gelmişler.(K.K.50.).

Babaanne uzunca bir zaman son derece zorlu ve maddi bakımdan sıkıntılı günler geçirmesine rağmen yılmamış çalışmış, borçlarını ödemiş dahası yemeyip içmeyerek arttırdığı paralarla ekonomik durumunu düzeltmiştir. Yanında çalışan işçilere de kendi geçmişini göz önünde bulundurarak nasihat etmektedir. Onlara kendi yol ve yöntemiyle başarısını, başarılı olabilmeleri için aktarmaktadır. Onun nasihat ettiği işçilerden yaşadığı zorlu günlere inanmazlık eden olsa veya böyle düşünüldüğünü hissetse babaannenin yaşadığı o günleri örnek olaylar üzerinden anlatması kuvvetle muhtemeldir.

4.3.1.12. Nasihat anlatım tutumu-televizyon, radyo veya gazete haberlerinden seçilen bir örnek olay-konuşma durumu ve bağlamı

Dolaylı anlatım yoluyla nasihat edilmesinin günümüzde aldığı şekillerden birisi de modern kitle iletişim araçlarının haberleridir. Bir başka ifadeyle, televizyon, radyo veya gazete haberlerinden seçilen bir örnek olay veya olaylar üzerinden nasihat aktarılabilir. Özellikle, televizyon haberlerinin görüntülü oluşu nasihate konu edilecek haberin gerçekliğini ve tesirini arttırıcı rol oynamakta haberler birinci elden yaşanmış kişisel tecrübelerle yakın bir halde görülmektedir. Bir kaynak kişimiz televizyon haberlerinden hareketle kızına nasihat ederken, “Kızım; televizyonda haberlerden görüyorsun. Gençleri uyuşturucu şeylere alıştırmak için bin bir türlü yol arayan insanlar var. Bu insanlara kanan çocukların bedelini hayatlarıyla ödediklerini görüyoruz, okuyoruz. Sen ne olur dikkatli ol! Böyle insanlara inanma” (Güngör 2010) diyerek doğrudan televizyon haberlerine göndermede bulunarak söze başlamaktadır. Hiç şüphesiz haberler kadar televizyonlarda yer alan filmler de bu tür nasihat etmede kullanılsa da, konuyla ilgili olarak kişisel gözlemlerimize göre, Türk halk kültüründe yaygın olarak “film icabı” olarak ifade edilen ve gerçek olmama hali nedeniyle haberler kadar nasihate yönelik kullanılmadığı düşünülebilir.

Televizyon ve benzeri modern kitle araçlarında yer alan haberlerden hareketle çocuklarına nasihat etme olayının dikkat çekici bir başka yönü bu tür haberlerin çokluğu nedeniye geleneksel sosyo-kültürel yapımıza göre günümüzde nasihat etmenin daha çoğalmasındır. Bir başka ifadeyle geçmişin küçük köy ve durağan bir hayatın hâkim olduğu kasabalarında hatta şehirlerinde hayatın genel akışına uygun ilkeler atasözleri, fıkralar ve hikâyeler etrafında ya da kişisel tecrübelerden yola çıkılarak edilirdi. Günümüzün insanı modern kitle araçları vasıtasıyla uğradığı enformasyon bombardımanında hareketle geçmiş yerleşim yerlerinin homojen cemaat özelliğine karşın heterojen kitle özelliği gösteren büyük şehirlerinde çocukları açısından daha tedirgin olmakta ve neredeyse her olumsuz özellikler taşıyan haberin ardından nasihate yönelmektedir. Hiç şüphesiz istatistikî bilgilerle belgelemekten uzak olduğumuz bu durum gözlemlerimize dayanmaktadır. Fakat bazı kaynak kişilerin verdiği bilgiler de işaret ettiğimiz nasihat olaylarındaki göreceli artışı destekler niteliktedir. İstanbul’da ailesiyle birlikte yaşayan bir kaynak kişimizin anlattıkları son derece dikkat çekicidir:

Benim hayatım boyunca en çok peşimden gelen nasihat örnekleri de televizyonda izlenen haberlerin etkisinde kalan anne ve babamın çocuklarına orada gördükleri örnekleri vermesiydi. Bir akşam evde ders çalışırken televizyon odasından beni çağırdılar. Yanlarına gittiğimde televizyonda, geceleyin tek başına sokakta yürüyen bir kızın, başına gelen olayları izliyorlardı. Benim de bu haberi izlememi istediler. O haberi bana izlettikten sonra ben hemen “ama ben geceleyin dışarıya çıkmıyorum ki” diye itiraza geçtiğimde ailem biz senin gitmediğini biliyoruz ama bak dünyada neler oluyor diye cevap vermişti.(K.K.15.).

Bu örnek olayda devamlı izledikleri haberlerdeki kötü olaylara bakan adeta evhamlı bir ailenin okul çağıdaki kızlarına nasihat etme konusundaki sıklık dikkat çekicidir. Ailenin başka bir odada ders çalışan kızlarını nasihat etmeye uygun bir haber çıktığında çağırarak izletmeleri ve onun bu yolla uyarılıp nasihat edildiği görülmektedir. Hatta örnekte görülen ve “geceleri yalnız başına sokağa çıkmayan” kızlarına geceleyin yalnız başına sokağa çıkan bir kızın başına gelenleri “bilgilendirme” adına izletmektedirler. Bu yolla çocuklarını muhtemel tehlikelere karşı uyarıp nasihat etmektedirler.

Televizyon haberlerinin nasihat etmeyi arttırması ve bu tür nasihat etmenin sözlü kültür ortamındaki geçmişe göre daralmasının bir sonucu olarak düşünülmesi mümkün görünmektedir. Ancak aynı kaynak kişimizin ailesinin sözlü kültür

ortamından seçilen ve anlatılan örnekler yoluyla da sürdürdükleri nasihatler büyük şehir ortamının tedirgin ve kaygılı ebeveynlerini son derece güzel bir biçimde örnelemektedir. Kaynak kişimiz bu konuda olup biteni şöyle anlatmaktadır:

İstanbul'da Taksim sevdiğim semtler arasındadır. Fakat ailem oraya fazla gitmemi istemez. Beni kırmamak için oraya "gitme" de diyemezler ama Taksim de yaşanan ve insanların başına gelen olayları bana örneklerle anlatıp düşüncelerimin değişmesini sağlarlar. (K.K.15.).

Modern kitle iletişim araçlarının enformasyon bombardımanı altında gördüğü hemen her olumsuz olayı ve haberi nasihat etmeye yönelik olarak değerlendiren büyük şehirlerin kaygılı ve tedirgin ebeveyn tipi her geçen gün gittikçe genişlemekte ve yayılmaktadır. Daha önce işaret ettiğimiz kız torunu İstanbul'a üniversitede okumaya giden Trabzonlu babaannenin nasihatlerine bu bağlamda daha yakından bakmak bu konuda bir fikir verebilir:

Kizum uşaklarla hiç konuşma...olar sana bakarlarsa hiç taraftarısına bakma..olar koşsun tursunlar peşinden..çatlasınlar. Kizum yolda sana birisi derse, gel ha bu tarafa baban seni bekliy sakın ona inanma hemen eve gelesun inanmayasun onlara. Yolda adamlar sana sakız verursa sakın oni alma da yemede seni kandırlurlar da bişey yaparlaru sana. (K.K.97.).

Babaannenin nasihatlerine dikkat edilirse, nasihat konularının neredeyse tamamının bir bakıma televizyon programlarından İstanbul veya büyük şehir hakkında haberlerden ve filmlerden elde edilmiş bilgilere dayandığı açıkça görülebilir. Yolda giden bir kızın babasının onu çağırıldığı şeklinde bir kandırmacayla kaçırılması, kızların peşinde dolaşan ve onlara laf atan yapışkan veya sırnaşık delikanlılar, genç bir kıza sakız vb. ilaçlı bir şey vererek onu uyutma yoluyla kandırmalar gibi konularda nasihat eden babaanne kendi yaşamında edindiği tecrübelerden ziyade televizyona yansıyan yönleriyle tasarladığı büyük şehir tehlikelerine karşılık kız torununa nasihat etmektedir. Bir başka ifadeyle, Trabzon'dan İstanbul'a okumaya giden bir genç kıza babaannesinin nasihatları arasında buluna şu örnekler söz konusu kitle iletişim araçlarında yer alan kötü örnekler üzerine kurulmuş gibidir. Günümüzde gittikçe artan bu tür nasihatlerin genç kuşak üzerindeki sosyo-psikolojik etkileri bağımsız klinik çalışmalarının konusunu oluşturacak kadar önemli bir olgu olarak görülmektedir.

4.3.1.13. Nasihat anlatım tutumu-musibet olarak adlandırılan daha önce edilen nasihatın tutulmaması sonucu ortaya çıkan olay-konuşma durumu ve bağlamı

Nasihate uyulmaması sonucu gerçekleşen kötü bir olay “musibet” denilen ve nasihatlerin doğruluğunu ve gerekliliğini ortaya koyarak daha kalıcı bir nasihate dönüşür. Bu konu geleneksel düşüncede, “Bir musibet bin nasihatten evlâdır” denilerek ifade edilir. Bu konuda bir kaynak kişimizin anlattığı örnek olay konuyu açıklayıcı ve öğreticidir. Kardeşim babamın nasihatlerine uymayıp kullanmakta zorlandığı motoru almak zorunda bıraktı bizi. 4 gün sonra da kaza yaptı ve artık motora elini bile sürmüyor. Bu ona çok büyük bir ders oldu. Ölümünden döndü aklı başına geldi” (K.K.26.). Bu örnek olayda babasının uyarı ve nasihatlerini dinlemeyip iyi kullanamadığı bir motorsiklet alan gencin motoru aldıktan dört gün sonra ağır bir kaza geçirmesi ve “ölümden dönmesi” bir musibet yaşaması ve bu yaşanan musibetin daha önce babasının yaptığı nasihatlerden daha etkili olarak gencin motorsiklet sevdasından vaz geçmesine neden olmuştur.

Aynı şekilde bir başka örnek olayda da babanın nasihatinin dinlememenin bedelini veya uğranılan “güneş yanığı musibeti”nin konu edildiğini görüyoruz. Bu örnek olay şu şekildedir:

Ben küçükken Alanya’da yazlığımız vardı. Çok sıcak olduğu için babam bizi saat beşten önce plaja yollamazdı. Ben de bir gün onu dinlemeyip sabah denize gittim bütün gün güneşlendim. Suratım kollarım bacaklarım kıpkırmızı oldu ve yandı. 1 hafta acılar içinde yattım ve bundan ders aldım.(K.K.26.).

Burada babanın bütün ihtimamına ve nasihatlerine karşılık dinlenilmeyişin sonucunda uğranılan ve yaşanan acı dolu bir haftanın ders vericiliği söz konusu edilmektedir. Bir başka ifadeyle soyut ilkelere, atasözlerinden, öykülerden istifade edilerek yapılan nasihatlerin tutulmayabilişine karşılık yaşanan bir tecrübenin daha öğretici ve iz bırakıcı bir nasihate dönüşmesi söz konusudur. Bir başka ifadeyle doğrudan yaşanan bir olaydan daha iz bırakıcı bir nasihat yoktur. Ancak nasihatleri dinleyen insan bazen büyük bir felakete de dönüşebilen olayları yaşamaktan kurtulabilir. Zaten nasihat yoluyla elde edilen ve kazanılması düşünülen de bu durumdur. Herkes musibet yoluyla öğrenmek zorunda olsaydı nasihate gerek olmazdı. Nitekim “musibete dönüşmeyen” şu nasihat dinleme örneği konuyu açıklayıcı mahiyettedir:

İlk genç kızlık dönemlerimde dövme yaptırma modasına kafayı takmışım. Annem yaptırma sıkılırsın hem günah hoş şeyler değil dedi. Onu dinledim ve şu an yaptırmadığım için çok mutluyum. Herkes de var ve ben onlarınkine bakmaktan bile sıkıldım. (K.K.26.).

Eğer bu örnek olaydaki kız, annesinin nasihatini dinlemeseydi bakmaktan ve taşımaktan sıkıldığı dövmeleeri “musibet”e dönüşecek ve bir ömür boyu onlarla yaşamak zorunda kalacaktı. Bu nedenle gerek “bir musibet bin nasihatten evlâdır” sözü ve gerekse ancak musibetten sonra anlaşılıp tutulan nasihatler, nasihatleri dinleyip tutmayı telkin eden bu yöndeki geleneksel davranış biçimlerini kuvvetlendirip pekiştiren örnekler olarak anlatılırlar.

4.3.1.14. Nasihat anlatım tutumu-Nasihât konusuna uygun mekân-konuşma bağlamı ve durumu

Türk sosyo-kültürel yapısında, nasihatler çoğunlukla konuşma durumuna bağlamına bağlı olarak doğaçlama diyebileceğimiz bir şekilde edilirler. Ancak biraz da nasihat edilmek isenilen konuya bağlı olarak bazı nasihat etme durumlarında nasihat edilecek mekândan da istifade etmek tasarlanılarak konuyla ilişkili özel bir mekân seçilebilir ve orada nasihat edilir. Bir başka ifadeyle, yapısal bir özellik olarak bazı nasihatler, nasihat edilmek istenilen konuyla ilişkili özel bir mekân veya insan topluluğu seçilerek oraya gidilir ve söz konusu mekân veya topluluk gösterilerek nasihat edilir. Bu konuda bir kaynak kişimizin naklettiği örnek olay şöyledir:

Arkadaşım, arkadaşı Aydın ile askerden çarşı iznine çıkmış, önce sinemaya gidip film izlemişler daha sonra bir yerlerde oturup bir şeyler yemişler. Aydın, arkadaşımı bir yere götürceğini söylemiş. Yaklaşık 10 dakika sonra bir parka gitmişler, parkın ismi Emekliler Parkıymış. İçeri girip otmuşlar boş bir yere, onlar hariç parktaki herkes yaşlanmış emekliliğini yaşayan insanlarmış. Biri emekli maaşına zam geleceğinden bahsetmiş, diğeri cebinden bir gazete çıkarıp emekli maaşları ile ilgili olan son haberleri vermiş, bir diğeri emeklilerin halinin harap olduğundan bahsetmiş, ortada dönen tek muhabbet emekli maaşlarıymış. Aydın arkadaşıma dönüp “ Seni neden buraya getirdim biliyor musun?” “Neden?” diye sorusuna soru ile cevap vermiş. Cevabı ise şöyleymiş “Bunlar bizim geleceğimizin aynası, öyle bir hayat kur ve yaşa ki geleceğin bu insanlar gibi tek bir şeyin üzerinde olmasın. Emekli maaşları artacak mı? Artmayacak mı? Bunları düşünmek zorunda kalma.(K.K.39.).

Bu örnek olayda arkadaşına iş seçmek ve gelecek kurmak konusunda nasihat etmek isteyen kişi bunun için ideal öğretici, bilgilendirip açıklayıcı olduğunu düşündüğü mekân olarak “Emekliler Parkı”nı seçmiştir. Nedeni dar bir emekli

geliriyle yaşam zorunda kalan bu insanlar “emekli maaşından” başka konu konuşamaz hale gelmişlerdir. Günleri adlarını taşıyan bu parkta “maaş” konuşmakla geçmektedir. Arkadaşını bu parka getirerek insanların durumunu kendi gözleriyle görüp “ibret alması”nı sağlamak ve nasihatının etkisi arttırmak isteyen kişi bu nedenle bu mekânı seçer arkadaşını oraya getirip sonra da nasihat etmektedir.

4.3.1.15. Nasihat anlatım tutumu-nasihat edilen mekândaki uygun bir nesne veya eşyada-konuşma durumu ve bağlamı

Nasihat edilen konu bulunulan mekândaki uygun bir nesne veya eşyadan hareketle somuttan soyuta doğru nasihat sunulur. Bu konuda sıra dışı bir mekânda oluşan şu nasihat örneği dikkat çekicidir:

Ege sahillerinde küçük ve pek bilinmeyen bir yere tatile gitmiştim. Her şey harika ve çok güzeldi, eğleniyor ve doyasıya tatilimin tadını çıkarıyordum. Denizin hemen yanında küçük bir göl vardı gölün başında oturmuş dinleniyordum. Yaşlı bir amca orda zaman geçirmek için bir şeylerle uğraşıyordu. Bende bir şeyler yapmak için onunla konuşmaya başladım. Adam bir anda gölü göstererek “Bunların bir süre sonra denizle irtibatları kesilir. Durgun olduklarından bir süre sonra pislik dolmaya başlar ve daha sonra berbat bir görünüm alırlar. Bazı insanlar vardır kocaman dünyanın yanında kendilerine küçücük bir dünya yaratırlar ve bir süre sonra kendi dünyalarının içinde kaybolurlar. Yaşamla bağlantıları kesilir, sakın sen böyle yapma, her şey yaşamaya değer ve yaşayacak çok şey var dünyada.” dedi ve cevap vermeme beklemeden arkasını döndü sessizce uzaklaşmaya başladı. Kim bilir bekli de söylediklerini düşünmemi istediği için hemen yanımdan uzaklaşmıştır.(K.K.39.).

Bu nasihat örnek olayında Ege sahillerinde tatile giden bir genç hiç tanımadığı bir yaşlıdan buldukları yerin kendine özel durumundan hareketle verdiği bir öğüt ile karşılaşmaktayız. Denize bitişik ve bir kanalla ilişkili bu gölün denizle ilişkisinin kesilmesinden sonra oluşacak durgun suyun çürüyüp kirlenmesi olayından hareketle yaşlı adam gence anoloji yoluyla insan hayatında da benzer olaylar yaşayabileceğini anlatmaktadır. Yaşlı adam “kendi küçük dünyaları” içinde hayattan kopan durgunlaşan hayatları büyük dünya ve “yaşamdan kopma” nedeniyle çürüyüp giden bireylerden olmamasını öğütlemektedir. Büyük bir ihtimalle söz konusu coğrafi yapıdan hareketle insan hayatı arasında ilişki kurarak tefekkür eden yaşlı adamın düşüncelerini paylaşma ihtiyacından kaynaklanan bir nasihat olduğunu söylemek mümkündür. Bu tip nasihatler doğrudan doğruya mekâna bağlı olarak anlatılmalarında özellikle ilk konuyla ilgili konuşma durumunda bir kısıtlılık içinde

görünüyor olsalarda başka zamanlarda, mekânlarda karşılaşılabilecek farklı konuşma durum ve bağlamları içinde de anlatılabilirler ve söz konusu mekâna bağlı kısıtlılıktan kurtulabilirler.

Meselâ, dünyanın faniliği zamanın ve hayatın çabuk geçiciliği bağlamında Mardin’de, “Seksen beş yaşındaki dedeye sormuşlar. Dede sen hayattan ne anladın?” sorusuna, “Yaşlı dedenin verdiği, “Sen bir kısrağın üzerindesin. Ağustos ayında, Mardin ovasında, kısrağı dörtlüyle koşturuyorsun o esnada bir sedirin önünden geçiyorsun. O sıcakta, sedir ağacının gölgesinden ne anlarsanız ben de dünyadan onu anladım.” (K.K.33.) şeklindeki cevap mekâna bağlı gibi görünmesine rağmen herhangi bir konuşma durumunda uygun bir bağlamda anlatılabilecek, hayatın faniliğini ve zamanın ne kadar hızla geçtiğini son derece belîğ bir biçimde ifade edebilecektir.

4.3.1.16. Nasihat anlatım tutumu-konuyu somutlaştıran bir benzetme-konuşma durumu ve bağlamı

Eğitim de somuttan soyuta yönelik öğretim ilkesinin geniş halk yığınları arasında öteden beri bilinip uygulandığını söylemek mümkündür. Bunun en somut delili olarak geniş halk yığınları arasında yapısal bir nasihat tipi olarak soyut bir konuyu somutlaştıran benzetmelerle anlatmaktır. Bir başka ifadeyle, konu bir benzetmeyle somutlaştırılarak nasihat edilir. Şu nasihat anlatım örnek olayı konuyu rahat anlaşılır kılacak mahiyettedir:

Sevde Hanım, büyüdüğünde babası kızını yanına çağırarak:”kızım artık kocaman genç kız oldun. Sana olan güvenim sonsuz. Kızın durumu beyaz bir tülbente benzer. Eğer ona siyah bir leke değdiğinde nasıl gösterirse senin anına degecek bir leke de öyle gösterecektir.” der. O yüzden her durumda kendine dikkat eden Sevde Hanım, babasının nasihatını hayatı boyunca kulağına küpe etmiştir.(K.K.55.).

Bu nasihat anlatma olayında bir babanın yetişkin hale gelen genç kızına kendine ve hareketlerine dikkat etmesi ve adına sahip çıkması, leke getirmemesi anlamında nasihat etmektedir. Burada büyük ölçüde erkeklerle arasındaki ilişkilere bağlı olarak geleneksel “namus” değerlerine hâlel getirecek daha da önemlisi yapacağı çevre tarafından dedikoduya dönüşecek hareketlerden uzak durması öğütlenmektedir. Genç kız adı veya namusu “beyaz bir tülbente” benzetilerek en küçük bir lekenin gözükp iz bırakacağı şeklinde somutlaştırılarak anlatılmaktadır.

Benzer bir başka nasihat anlatımında da aşağı-yukarı aynı konuda gurbete giden torununa bir babaannenin yaptığı nasihatte de, genç kız “Reşat altınına” benzetilmekte bu değeri dolayısıyla genç kıza çizilen ve beklenen davranış tarzı onu koruyup kollayacak bir kutuya benzetilmektedir. Böylece bizatihi nasihat olgusu ve ondan beklenen de “somut”laştırılmış olmaktadır. Bu nasihat anlatım olayı şu şekildedir: “Kizum sensin reşat altını..kodik seni kutuya yolladık seni İstanbul’a...Kutinin içinde duracaksın...dışına hiç çıkmayacaksın...haçan okulunu bitirupta geldun mi, çıkaracaguk seni kutidan dışarı..vereceguk seni başkasına..” (K.K.97.). Bu iki nasihat örnek olayının dikkati çeken bir başka yönü de kadın-erkek ilişkilerinin gayrı meşru oluşu hali ve cinsellik gibi Türk kültürünün geleneksel yapısı içinde büyüklerin yaşça küçüklerle açıkça konuşması “tabu” olan konular olmasıdır. Başlı başına bağımsız bir araştırmanın konusu olacak kadar önemli olduğuna inandığımız bu “tabu” konuları “dolaylı anlatım” biçimlerinden birisi olan “somut”laştırarak anlatma, geleneksel sözlü kültürümüzde oldukça yaygındır. Bu tür bir dolaylı anlatım yoluyla ifade etme üzerinde fazla durulmamış olsa da, Türk halk felsefesinin en yaygın dışavurum tarzlarından birisidir.

4.3.1.17. Nasihat anlatım tutumu-bir ritüel öncesi/sonrası-konuşma durumu ve bağlamı

Rit ya da ritüeller “bir örnek üzerine kalıplaşmış olay ve olgular” olarak da tanımlanabilir. Nasihatlerin bu tür ritüeller esnasında veya sonrasında bireylere yapılması etki ve kalıcılık açısından daha da işlevsel olduğu düşünülebilir. Nitekim dinî ve tasavvufî pek çok nasihatın varlığı ve bunların ritüel ve törenlerle ilişkisi de bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Tarikat ve benzeri bağımsız kurumların bünyesindeki nasihat olgu ve olayları bağımsız bir çalışmanın konusunu oluşturacak derinlik ve genişlikte gözükmemektedir. Biz çalışmamızda bu tür kurumsal ve törensel nasihatlerden biraz da bu nedenle sarf nazar edeceğiz. Bu bağlamda, Türk sosyo-kültürel yapısında gündelik yaşam içinde karşımıza çıkan bir ritüel öncesi veya sonrasında törensel bir atmosferde sunulan nasihatlerin yapısını örnekleyeceğiz.

Bu tür bir ritüel öncesi veya sonrasında törensel bir atmosferde yapılan nasihatlere evlilik ve ölüm gibi geçiş törenleriyle ilgili şu nasihat örnek olayları verilebilir: “Ablam evleneceği gece hepimiz salonda toplandık. Babam son gece olduğu için ablamla konuşmak istedi. Ona ‘Kuracağın ailenin değeri bil. Her ne

olursa olsun bu kapı sana açık. Ama sen elinden geleni yap' diye nasihat etti” (K.K.39.). Bu nasihat örnek olayında ertesi gün evlenecek ve “baba ocağı”nda “son gece”sini yaşayan kızına kuracağı yuva ve gelecekle ilgili “son baba nasihatı”ni vermektedir. Hiç şüphesiz bu şartlar altında yaşanan bir nasihat etme olayında konuşma durumu ve sosyo-kültürel bağlama bağlı olarak edilen nasihat gündelik hayatın karmaşa ve kargaşası içinde edilen nasihatlerden farklı olacaktır. Bu hem nasihatlerin kızının geleceğine yönelik yaşantısını düzenlemeye yönelik genel ilkelere dönük olması hem de baba ocağında edilen son baba nasihatleri olarak daha etkili ve işlevsel olması gibi özellikleri de beraberinde getirmektedir.

Aynı şekilde ölüm olayına bağlı olarak yaşanan şu nasihat örnek olayı da, “Bir arkadaşımın ablası ölmüştü. Ablası öldüğü zaman küslermiş. Aradan bir ay geçti, arkadaşım ile buluştum. Bana ‘Hayattayken insanların değerini bil. Sonra benim gibi pişman olursun. Ablamın son kez sesini bile duyamadım’ dedi” (K.K.39.) şeklindedir. Bu örnek olayda da ölüm nedeniyle, “küs olduğu” ablasının “son kez sesini bile duyama”yan bir arkadaşın “Hayattayken insanların değerini bil” şeklindeki arkadaşına yaptığı bir nasihattir. Böylesi bir yaşanmışlık ve geriye dönüşü olmayan bir örnek olay üzerinden yapılan bir nasihatten daha etkili ne olabilir? Hiç şüphesiz burada söz konusu nasihatın işlevini ve etkisini arttıran ölümün ta kendisidir.

Gündelik hayatın ritüel ve törenlerinin her zaman “ölüm” kadar etkileyici bir son veya başlangıç üzerine inşa olması şart değildir. Aynı şekilde bireyin hayatına yön verici bir nasihatın mutlaka “baba nasihatı” de olması şart değildir. Konuşma durumuna ve olayın bağlamına göre bu yeni bir tanış veya komşu da olabilir. Nitekim aşağıda ele alacağımız bir nasihat örnek olayının bu nitelikte olduğu görülmektedir:

Günün birinde aşık oldum. Zeki adında mahallemizde bir çocuktu bu. Onu çok seviyordum. Babamdan beni istediler ve ona vermediler beni. Cahilliğime uyararak onunla babamın rızası olmadan evlendim. O dakikada sanki büyü bozuldu ve inanılmaz çok pişman oldum. Annemi, babamı üzdüğüm için çok mutsuzdum. Bir iki ay çok yakın bir akrabasının yanında kaldık. Sonra kendi evlerine geçtik. O akrabası benim çok mutsuz olduğumu görünce bana şöyle nasihat etti: olan oldu gelen geçti. Onlar annendir. Ana baba yüreği dayanamaz seni bağışlarlar. Artık sen bundan sonraki yaşamına bak. Bu insanları ana, baba yerine koy ve onlara böyle hitap et. Artık ömür boyu bu insanlarla yaşayacaksın. Onlara kendini sevdirmeye bak. (K.K.28.).

Bu nasihat örnek olayında, aslında birkaç ritüel iç içe geçmiş durumdadır. Âşık olduğu gencin ailesi tarafından istenilen kız babası tarafından söz konusu evlilik uygun bulunmaz ve reddedilir. Bunun üzerine kız “babasının rızası” olmadan sevdiği gence kaçarak onunla evlenir. Bu bir ritüelin terk edilmesi, kırılması ve çiğnenmesidir. İki aile hatta sülalenin hısımlığı üzerine kurulan geleneksel Türk evlilik ritüeli babanın damat adayını ve teklifini red etmesiyle geleneksel yapı ve işleyiş red edilecek çiğnenir ve kaçarlar. Ancak beklenen “mutlu” yuva rüyası gerçekleşmeyince boşlukta kalan ve “mutsuz” olan kıza, durumu gören erkeğin bir yakını nasihat ederek geleceğiyle ilgili kararlar olmasını sağlamaktadır. Bunu yaparken de yine gelenekler doğrultusunda hareket etmekte ve genç kadına da, onu daha da kötü durumlara düşmekten koruyacak nasihatlerde bulunmaktadır. Bu nasihatler dikkat edilirse aynı zamanda kendi yakınları olan erkek tarafını da daha büyük sıkıntılara düşmekten alıkoyacak nitelikte olduğu görülmektedir.

4.3.1.18. Nasihat anlatım tutumu-ölüm anı-vasiyet-konuşma durumu ve bağlamı

Meşhur Fransız halkbilimci Arnold Von Gennep’in (2011) “Geçiş Törenleri” (Rites Des Passages) dediği doğum, evlilik gibi “ölüm” de bir statü değiştirmeyi getiren bir “geçiş”tir. Özellikle de bir insanın maddi hayatının sona ermesi nedeniyle diğerlerine nazaran çok daha etkileyicidir. Bilindiği gibi bu nedenle de evrensel olarak hemen hemen bütün kültürlerde “yas tutma” gelenek ve görenekleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ölmek üzere olan bir bireye babası, anası ve benzeri bir büyük tarafından yapılan nasihatler aynı zamanda vefat eden bireyin vasiyeti olarak da anlaşılır. Aynı şekilde vefat eden bireyin ölüm anında yaptığı vasiyeti de çoğu kez onun nasihati olarak algılanmaktadır. Bir başka ifadeyle, bir ölüm anında edilen nasihat aynı zamanda bir vasiyete de dönüşür veya vasiyet nasihat olarak algılanmaktadır. Bu konuda bir örnek olayımız şu şekildedir:

Babam kanser oldu ve ölmek üzereydi. Hepimiz hastanede onun yanındaydık. Babam hepimizle sıra sıra konuştu. Sıra bana geldi ve bana dedi ki: oğlum! Yanıma gel. Ben ölüyorum. Seni ne dağlıya hısımlı ettim ne de dağlıya borçlu ettim. Gözüm arkada kalmıyor. Annen ve kardeşlerin sana emanet. Sana güveniyorum.(K.K.28.).

Bu örnek olayda ölmek üzere olan bir baba teker teker çocuklarını çağırarak ve onlarla son kez olduğuna inandığı bir konuşmayı “helaleşme”yi gerçekleştirmektedir. Oğluna yaptıklarını ve onu yetiştirmesini, eğitimini ve şimdiki halinden memnuniyetini “seni ne dağlıya hısımlı ettim ne de dağlıya borçlu ettim”

diyerek özetlemektedir. Bu ifadeyle baba aynı zamanda oğluna ölümünden sonra da yürümesini ve yaşamasını istediği değerlerin altını çizmekte ve bundan da “gözüm arkada kalmıyor” diyerek emin gözükmektedir. Muhtemelen büyük oğlu olması nedeniyle de, “Annen ve kardeşlerin sana emanet” diyerek yapması gerekenleri vasiyet etmektedir. Bu anlatıda vasiyet ve nasihatın iç içe geçerek karıştığı ancak bu yolla etki ve işlevin daha da arttığı görülmektedir.

4.3.1.19. Nasihat anlatım tutumu-yeni bir araç-gereç-geleneksel yapıya uygun nasihatler-konuşma durumu ve bağlamı

Nasihatler daha önce de işaret edildiği gibi bir yönleriyle neredeyse insanlık tarihi kadar eski sözel araç gereçlerdir. Diğer yönüyle de nasihatler işaret edilen işlevselliklerini ve bir ölçüde de eskiliklerinin nedeni yeni olarak ortaya çıkan hemen her olay ve olguyu da içerek bir biçime ve işleyiş sistematiğine sahip olmaları nedeniyle kendilerini konu olarak yenileyebilmeleridir. Bu özellikleriyle geleneksel olmayan olay ve olgular karşısında veya yeni çıkan bir araç-gereç geleneksel olmayan bir durum karşısında geleneksel yapıya uygun düşen değerleri temsil eden nasihatler ortaya çıkar ve yaygınlaşabilir. Bu konuda son yıllarda ortaya çıkan cep telefonunun kullanımıyla ilgili olarak bir üniversite öğrencisine, babasının yaptığı“”Cep telefonunun önemli bir anı bölmesine izin verme. Herkesin telefonu kendi kolaylığı içindir. Arayanların kolaylığı ve keyfi için değil” (K.K.5.) şeklindeki nasihat örnek olarak verilebilir. Geleneksel borç-alacak ilişkisine dair değerleri de içeren son zamanların “kredi kartı” kullanımı ve neredeyse toplumsal bir faciaya dönüşen “kredi kartı borcu”yla ilgili şu nasihat örneği yeni konu ve araçlarla ilgili geleneksel dokuyla bütünleşen güzel bir örnektir:

Oğlum ne yap ne et sakın kredi kartına ve borcuna bulaşma. Bu da babamın sık sık söylediği bir nasihattir. Malum televizyon programlarında sürekli kredi kartı mağdurlarından ya da kredi kartı yüzünden intihar edenlerden daha çok haber konusu olan başka olay yoktur ki babamın da bu konuda ağzı yandığı için yoğurdu üfleme gereksinimi duyuyor.” (K.K.116.).

Bu nasihat örneğinde “kredi kartı borcu” nedeniyle mağdur olanlar ve bunlar arasında intihar edenlere dair televizyon ve benzeri kitle iletişim araçlarının haberleri konuyu devamlı güncel tutarak hatırlatmaktadır. Hele örneğimizde görüldüğü gibi nasihat edenin konuyla ilgili kişisel deneyimi de olduğu anda konu, olay ve olgu ne kadar yeni ve “modern” olursa olsun benzeşen yönlerinden hareketle

geleneksel nasihat repertuarından alınan deyim, ifade ve benzeri unsular işe koşularak geleneksel dünya görüşü ve sosyal değerler doğrultusunda sosyo-kültürel bünyeye dahil edilerek çok kısa sürede asimile edilmektedir. Bu da nasihat anlatım tutumunun yukarıda işaret ettiğimiz gibi gündelik hayatı oluşturmada ve yaşamada her zaman etkili ve işlevsel bir araç gereç konumunu devam ettirmesi sonucunu doğurmaktadır.

4.3.1.20. Nasihat anlatım tutumu-memorat-konuşma durumu ve bağlamı

Sözlü kültür ve edebiyatın, sosyo-kültürel olarak onaylayıp meşru kabul ettiği olağanüstü varlık ya da varlıklarla ilgili görme, dokunma, hissetme ve konuşma gibi yollardan biri veya birkaçı yoluyla kurulan kişisel iletişimin hatırası (Çobanoğlu, 2003) olarak tanımlanabilecek olan memoratların da nasihat anlatım tutumuna ve konuşma durumu ve bağlamına uygun olarak nasihat edildiği görülmektedir. Bu türdeki nasihatler genelde olağanüstü bir olayı yaşayanlar tarafından ya da bu olayı yaşayanlardan dinleyenler tarafından edilir. Şu memorat ve ona bağlı nasihat konuyu daha açık bir biçimde anlaşılır kılacak niteliktedir:

Yaz tatiline memlekete gitmiştim.(2004/Sivas) Köyde bulunan yaşlı kadınlar çocuklarına mezarlığa yakın yerlerde, külün, çöpün olduğu yerlerde dolaşmamaları gerektiğini söylüyorlardı. Ben böyle bir uyarıyı daha önce hiç duymamıştım. Nedenini sorduğumda bana “Hüsam Çavuş’un torununu cin çarptı, sizin de başınıza gelir”dediler.. Sadık’ın (Hüsam Çavuş’un torunu) başından gerçekten böyle bir olay geçmiş olması beni ve dinleyen diğer çocukları korkutmuştu. Bu sebeple “Hüsam Çavuş’un torununu cin çarptı, sizin de başınıza gelir” nasihatı, uyarısı etkili olmuştu.(K.K.111.).

Nasihat örneğimizde de görüldüğü gibi Sivas’ın bir köyünde mezarlığa yakın küllük bir yerin “tekin olmadı”ğına inanan halk çocuklarının oraya gitmesini istemez. Daha önce oraya giden ve cinler tarafından çarpıldığına inanılan “Hüsam Çavuş’un torunu” memoratı anlatılarak çocukların oraya gitmemesi aksi halde onların başına da benzer olayların geleceği anlatılarak öğütlenirler. Bu bağlamda anlatılan hemen her memorat neyin yapıp neyin yapılmamasına dair bir nasihat durunu kendiliğinden içerir. Memoratın anlatılarak bir şeyin yapılmamasını nasihat etmek çoğu zaman en etkili yollardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.1.21.Nasihat anlatım tutumu-fıkra-konuşma durumu ve bağlamı

Türk halk edebiyatının anlatılabilir türleri arasında yer almakla birlikte, nasihat anlatım tutumu, konuşma durumu ve bağlamıyla birlikte bireye nasihat etmede özellikle de dolaylı anlatım biçimleri oluşturmada fıkra son derece yaygın olarak kullanılır. Mesela olayın sonunda bir pişmanlık yaşamamak için her türlü tedbiri en başta almalısın olan olup bittikten sonra nasihat etmenin bir anlamı yoktur fikrini işleyen bir Nasrettin Hoca fıkrası bizatihi nasihatın gerekliliğini ve zamanlamasını anlatacak niteliktedir:

Bir gün Nasreddin Hoca su getirsin diye kızını çeşmeye yollamış. Tam kız testiye almış gidecekmış ki Hoca kızı yakalamış ve bir tokat atmış sonra da sakın testiye kırma demiş. Bu olayı görenler Hoca'ya kızmışlar. Kızcağızın ne suçu vardı da vurdun, ne testi kırıldı ne de su döküldü bu tokadın sebebi neydi demişler. Nasreddin hoca bu, işini başkasından öğrenecek değil ya, bilgece cevaplamış; testi kırıldıktan sonra tokat atsam ne işe yarardı, oysa şimdi tokadı yedi daha dikkatli davranır demiş. (K.K.46.).

Bu Nasrettin Hoca fıkrasıyla sadece nasihatın gerekliliği değil aynı zamanda nasihatın zamanlamasına da vurgu yapılmaktadır. Bir başka ifadeyle gerçek nasihat bireyin başına gelmesi muhtemel olayları önceden fark edip onu söz konusu muhtemel kötü olay ve sonuçlardan koruyabilen nasihat gerçek nasihattir. Bireyin sakınması veya hazırlıklı olması gereken olay başına geldikten sonra ona verilecek nasihatın pek de bir faydası yoktur.

Türk halk kültüründe gerek Nasrettin Hoca veya Temel gibi fıkra tiplerine¹⁷ bağlı fıkralar ve gerekse hayvan kahramanlar etrafında oluşturulmuş fıkralar yoluyla nasihat etme son derece yaygın bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Meselâ, “Her üstüne pisleyeni düşman sanma. Seni her pislikten çıkarmanı dostun sanma. Pisliğin içinde mutluyun sesini çıkarma.” anafikrini işleyen ve konuşma durumu ve bağlamına göre çeşitli nasihatlere dönüşebilen bir fıkra şu şekildedir:

Bir kuş soğuk bir kış gününde yiyecek bulabilmek için kanat çırpıp duruyormuş. Hava o kadar ayazmış ki minik kuş dayanamayıp karın üstüne düşmüş. Kuş çaresiz, soğuk karın üstünde ölümü beklerken oradan geçen bir inek kuşun üzerine pislemiş. Kuş öyle bi sinirlenmiş ki, kanatları donmamış olsa, kalkıp ineği dövecek.. Bir de bakmış ki pisliğin sıcaklığı ile kanatları çözülmüş ve yaşama geri dönmüş. Öyle bi sevinçle

¹⁷ Fıkra ve fıkra tipleri konusunda bkz. (Yıldırım 1999; Turan 2008; Emeksiz 2010).

ötüyümü ki, ordan geçen bir kedi de bunun sesini duymuş ve pisliği eşeleyip kuşu çıkarmış. Kuş buna çok sevinmiş, tam kediyeye teşekkür edecekmış ki, kedi onu yemiş. Her üstüne pisleyeni düşman sanma. Seni her pislikten çıkarmanı dostun sanma. Pisliğin içinde mutluyun sesini çıkarma.(K.K.5.).

Aynı şekilde “iyi bir plan yapmak ayrı fakat o planı gerçekleştirmek ayrı bir iştir” temasını içeren konuşma durumu ve bağlamına göre çeşitli nasihatlere dönüşebilen bir başka fıkra ve nasihati şöyledir:

Bir gün fareler bir araya gelirler ve başlarına musallat olan bir kediden kurtulma planları yaparlar. Pek çok fikir öne sürülür. Hiçbiri kabul görmez. En sonunda genç bir fare kedinin boynuna bir çan asmayı önerir. Böylece kedi kendilerine yaklaşırken farkına varacak ve kaçabileceklerdir. Bu öneri fareler tarafından alkışlarla onaylanır. Bu arada bir köşede sessizce onları dinlemekte olan yaşlı bir fare ayağa kalkar ve bu önerinin çok zekice olduğunu, başarılı olacağından hiç kuşkusu olmadığını belirtir. Fakat, der, Kafamı bir soru kurcalıyor. Aramızdan kim kedinin boynuna çan asacak? İyi bir plan yapmak ayrı, o planı gerçekleştirmek ayrıdır.(K.K.5.).

Akıllı bir kişinin tehlikeli durumlarda konuşmamasını salık verip nasihat eden bir başka hayvan karakterler etrafında oluşturulmuş bir fıkra örneği de şu şekildedir:

Aslanın biri, bir koyunu yanına çağırır ve nefesinin kokup kokmadığını sorar. Evet ! diye cevaplar koyun. Aslan bu cevaba kızar ve koyunu oracıkta parçalar. Daha sonra çakala seslenip yanına çağırır, ona da aynı soruyu sorar. Hayır ! diye cevaplar çakal korkudan. Ancak o da yağcılık yaptığı için aslanın öfkesinden kurtulamaz. Sıra tilkiye gelmiştir. Aynı soruyu tilkiye de sorar. Tilkinin cevabı şöyle olur; - Üzgünüm, üşütmüşüm biraz, o yüzden burnum koku almıyor ! Akıllı kişi tehlikeli durumlarda konuşmaz.(K.K.5.).

Bu türlü fıkralar yoluyla nasihat etmede hiç şüphesiz konuşma durumu ve bağlamı asıl belirleyici unsurlardır. Başka bir zamanda sosyalleşip hoşça vakit geçirmek için insanların birbirlerine anlattıkları bu ve benzeri fıkralar konuşma durumu ve bağlamına bağlı olarak “hisse alınacak kıssa”lara dönüşebilmekte, anlatıcı onlar vasıtasıyla dolaylı yoldan nasihat ettiği gibi bu tür fıkralara yaslanarak veya onlardan yola çıkarak bireylere istediği nasihati edebilmektedirler.

4.3.1.22. Nasihat anlatım tutumu-kişisel anlatı-konuşma durumu ve bağlamı

Nasihatlerin sözlü kültür ortamında ve gündelik hayat içinde aldığı yapısal özelliklerden birisi de kişisel anlatıların nasihat anlatım tutumuyla anlatılmasıdır. Bu

yapı bir kişinin başından geçen bir kişisel anlatının bir başkası tarafından nasihat anlatım tutumuyla hikâye edilerek anlatılması ve bu yolla yerel fikra tiplerine benzer bilge ve ermiş olma ihtimalini de çağrıştıran kahramanların yaşadıkları olayların hikâyelere dönüştüğü görülür. Gerçekte birer kişisel anlatı olan bu hikâyeler yerel olmaları dolayısıyla inandırıcılık ve etkileyicilikleriyle dikkati çeker. Böyle bir nasihat örnek olayı şu şekildedir:

Çamdarlı köylülü bir avrad vardı. Hacı Ayşe Nene derlerdi. Bu avrad benim anamın komşusuymuş zamanında. O köyün çok eskilerindenmiş. Bu kadın her daim; “Herkes ne ederse kendine eder.” der durmuş çocuklarına, köyün adamına, gelene geçene. Her gün bunu deyip yatıp kalkarmış. Kadın hep böyle diyor diye köydeki herkeş kadına deli, akli kırık derlermiş hemi de. Bir gün köyün kadınlarından biri: –Bu kadın niye her gün böyle bu lafi deyip duruyor, böyle ortalıkta geziniyor. demiş. Tutuyor ondan sonra bu köylü kadın ekmek yapıyor. Bu avradı, Hacı Ayşe Nene’yi de çağırıyor. İşte eskilerin avradları anlatır kızım neyin ne olduğunu bilen mi var. Bu kadın sıkma yapıyor. Hacı Ayşe Nene’ye de veriyor. Amma içinde kötü bir niyetnen. Artık içine ne kattıysa zehir mi katmış, okumuş mu naptıysa artık. Artık Allahtan mıdır nedir, bu avrad bunu yemiyor eve götürüyor. Yolda askerin biriyle karşılaşiyor. Şey diyor; – oğlum nere gidiyon böyle. Çocuk da; –evime nene demiş. Hacı Nene de; –oğlum al bunu sen yeye yeye git evine. demiş. Eve geldiğinde çocuğa bir haller olmuş ölmüş. Sonra Hacı Ayşe Nene köyünde ölen bu çocuğun evine gitmiş. Çocuğu da tanımadığından, anasının da ekmek yaptığı kadının olduğunu görüyor. Hacı Ayşe Nene de askerin ölmesine çok kahilliyor. Aklına çocuğa verdiği sıkma geliyor. O kadının verdiği sıkmanın içinde bir halt olduğunu anlıyor. Kadına cenaze yerinde avradların içinde; “Ne ettiysen kendine ettin.” Beni öldürecekthin çocuğunda buldun...” demiş. (K.K.94.).

Bu nasihat örneğinde işlenen halk fikri “kişi ne ederse kendine eder” veya “iyilik eden iyilik kemlik eden kemlik bulur”dur. Çamardı Köyü’nde yaşamış Hacı Ayşe Nene’nin kendisini öldürmek için komşusunun verdiği yiyeceği bilmeden komşunun askerden gelen oğluna yedirmesi ve böylece kötü komşunun bilmeden kendi öz oğlunu zehirleyerek öldürmesi sonucu ortaya çıkıyor. Olup biteni değerlendiren Hacı Ayşe Nene bu gerçeği ve kadının kabahatini cenaze yerinde yüzüne vurmaktadır. Bu olay yukarıda işaret ettiğimiz halk fikirlerinin güncellenerek güçlenmesini sağladığı gibi bu tür düşüncelere düşen insanlara da bu tür kötü niyetlerden vaz geçmelerini nasihat etmektedir.

4.3.1.23. Nasihat anlatım tutumu-tabu mekân-konuşma durumu ve bağlamı

Türk sosyo-kültürel yapısı içinde geleneksel olarak “tabu”laşmış mekanlar vardır. Bu mekânların “tekin” olmadığına dair geleneksel kanatlar nedeniyle oralarda durulması veya su dökülmesi, kül dökülmesi adeta “yasak”tır. Bu tür tabu mekânların başında da evin kapısının “eşiği” gelir. Türk halk kültüründe kapının eşiğinde, durulması, basılması, tükürülmesi gelen bir insanla el sıkışılması veya eşiğe oturarak sohbet edilmesi doğru bir hareket olarak kabul edilmez. Tam tersine bu tür hareketlerin kapının eşiğinde yapılması o evin bet ve bereketinin kesileceğine, böyle yapan insanların başlarına türlü uğursuzlukların geleceğine inanılır. Bu nedenle de kapının eşiğine yönelik bu tür hareketleri yapanlar uyarılır ve kendilerine böyle davranmamaları için nasihat edilir. Nitekim şu nasihat örnek olayı bu konuyu açıklar niteliktedir:

Geçen yazın sonlarıydı Ramazan ayına girilmişti. Annem telaşla yaklaşan iftarın hazırlıklarını yapmaktaydı. Kardeşim ve ben mutfak kapısının eşiğinde durmuş onu seyretmekteydik. Bizim miskin miskin kendisini seyrettiğimizi görünce bize: ‘‘ Kapı eşiğinde durmayın yavrularım evin beti bereketi kaçır gelin bana azıcık yardımınız dokunsun’’ dedi. Biz de kendisine gülerak karşılık verdik. Gittik ve yardım ettik. Annem her ne zaman beni kapı eşiğinde dururken görse bana bu türden nasihatler ederdi ben de dediğini yapardım. (K.K.78.).

Bu nasihat örnek olayında mutfakta iftar hazırlığı yapan annenin mutfak kapısının eşiğinden kendisini seyreden çocuklarına mutfak kapısının eşiğinde dururlarsa “evin bet ve bereketi”nin kaçacağını söyleyerek nasihat ettiği görülmektedir. Türk dünyasında hangi dinde olurlarsa olsunlar bütün Türk boylarında “kapı eşiği”nin “tekin olmayan” bir yer kabul edilmesi ve burada oturmanın ve uygunsuz görülen davranışlarda bulunmanın bir takım olumsuzluklara yol açacağına inanılması, “eşik tabu”sunun İslâm öncesinden gelen bir inanış ve davranış olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Asıl önemli olan husus hiç şüphesiz meydana gelen bunca kültür değişmesine¹⁸ rağmen bu tabu ve ona bağlı davranışları belirleyen nasihatlerdeki sürekliliktir.

¹⁸ Kültür değişmesi konusunda bkz. (Güngör, 1992), kültür değişmesi ve medya konusunda bkz. (Özdemir, 2008).

4.3.1.24. Nasihat anlatım tutumu-gerçeğimsi kara hikâye-konuşma durumu ve bağlamı

Nasihatlerin yapısal olarak sunulma biçimlerinden ve bu biçimde yer alan geleneksel sözlü ve konuşmalık türlerden birisi de “kara hikâye”lerdir. Bugüne kadar Türk Halk edebiyatında bağımsız bir çalışmanın konusunu oluşturmamış olan bu “kara hikâye”ler gündelik hayatta daha çok nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle bazı nasihatler gerçeğimsi bir şekilde oluşturulmuş geleneksel kara hikâyelere bağlı olarak sunulur. Bu tür kara hikâyelere bağlı olarak yapılan nasihatlerden birisi her yüze gülenin dost olmadığı ve bir insanın hayatta ancak bir veya iki tane gerçek “dost” sahibi olacağıdır:

Bir zamanlar çok zengin bir adam varmış. Bir tanede oğlu varmış. Oğlu ise çok savurganmış. Parasının kıymetini hiç bilmez. Arkadaşlarıyla her gün gezip para tüketirmiş. Hiç çalışmamış. Babası da buna artık tahammül edemeyip bir gün oğlunu karşısına alıp onla konuşmak ve onunla bir oyun oynamak istemiş.

— oğlum kaç tane dostun var demiş.

— baba bu nasıl soru, sayısını bilmediğim kadar dostum var demiş.

— oğlum bak sana baba nasihatı o çevrendeki züppeler dostun değil paran için yanındalar. Bak ben altmış yaşındayım ve bu kadar zenginim ama sadece bir dostum vardır. Nasıl olurda sayısını bilmediğin kadar dostun olurmuş.

Genç buna çok sinirlenir.

— baba arkadaşlarım hakkında böyle konuşmaya hakkın yok der.

Bunun üzerine babası oğluna:

-Peki, oğlum der. Şimdi sen git ağıldan en büyük koçu getir. Ve kâhyaya söyle kesip derisini soysunlar. Sonra da istediğin arkadaşının yanına git. Ve onlara deki: ben bir adam öldürdüm gelin beraber gömelim. Kim seninle gelirse bil ki o senin dostundur. Yok, eğer gelmezler ise bil ki dostun yoktur.

-Bundan kolay nedir. Ben şimdi giderim yirmi dakikaya on kişiyle dönerim, der.

Oğul evden ayrılır. Tek tek dost dediği arkadaşlarına gider. Önce onu güler yüzle karşılarlar olay duyduktan sonra bir bahane bulurlar. Böylece oğul bütün dostlarına gider ama ona kimse yardım etmez. Akşam olur oğul bitkin bir halde eve yalnız döner. Baba, oğlunu perişan bir halde görür. Oğul hemen babanın ayaklarına kapanır. Başını öne eğer ve konuşmaya başlar:

— baba haklıymışsın! Hiç dostum yokmuş bunu anladım, der.

— buna sevindim oğlum şimdi ayağa kalk ve filanca köye git. Orada falanca isminde bir adam var. Var ona git. Deki ben falanca kişinin oğluyum. Babam bir adam öldürmüş! Seni çağırıyor ne yapalım diye.

Çocuk denilenleri dinleyip hemen yola çıkar. Köye varır. Babasının dostunu bulur. Durumu anlatır. Adam:

— oğlum sen git ben yolda sana yetişirim, der.

Oğul eve döner. Yolda babasının dostu ona ulaşır ve beraber köye giderler. Eve vardıklarında; vakit sabah olmuştum. Baba yine kapıda oğlunu ve dostunu karşılar. Onları içeri alır. Ve oğluna der ki:

---Git kestiğimiz koçu ikiye böl. Yarısını eve bırak, diğer yarısını da dostumun heybesine koy der.

Böylece zengin adam oğluna bir oyunla dostluğun ne olduğunu anlatmış.””(K.K.33.).

Türk halk kültüründe gündelik hayatta çok yaygın olarak anlatıldığını bildiğimiz bu kara hikâyenin gerçeğimsi kurgusu onun tesirini ve yaygınlığının nedenleri arasında olabilir. Anlatıldığı bireyi anlatıdan hareketle dolaylı olarak etkileyip eğitmeyi amaçlayan ve açıkça da vermek istediği nasihat mesajını veren bu tür kara hikâyelerden neredeyse her erkek çocuğun başta babası olmak üzere aile bireylerinden dinlediği gerçeğimsi bir başka hikâyede şu şekildedir:

Babamın bana nasihat olarak sık sık anlattığı bir hikâye vardı... Babamın ağzından anlatmak gerek o nasihati... Zamanın birinde yaşlı bir çiftçi ile oğlu tek göz bir evde yaşarlarmış. İyi huylu, temiz kalpli, fedakâr bir babanın oğlu olan Ali, babasının tersine akli havalarda, gözü yükseklerde bir gençmiş. Baba bundan dolayı sürekli içlenir, söylenirmiş kendi kendine. ‘Oğlum adam ol. Kötü bakma kimseye. Sofrandan utanç duyma. Kibirlenme.’ der dururmuş. Ali’nin sağ kulağından giren bu sözler, sol kulağından çıkıverirmiş hemen. Ali on sekiz – on dokuz yaşında babasını tek başına bırakıp çıkıp gitmiş şehre. Baba yine sessiz bakakalmış arkasından. ‘Git oğlum, git de, adam ol.’ demiş. Beş – altı yıl ses seda çıkmamış Ali’den, baba işinde gücünde, epey de yaşlanmış. Baba yazın bir ikindisinde ekinlere su verirken, bakmış ki kapısında iki adam. ‘Hayrola!’ demiş. ‘Seni götürmeye geldik. Valinin emri var. Adamı bulup getirin.’ demişler. Babanın üstündeki çamurlu elbiseleri, ıslanmış çorapları yıkamaya dahi izin vermemişler. Vali ‘tez getirilsin’ diye emretmiş ya. Baba çaresiz adamların arkasından düşmüş yola. Sonunda bir konağa varmışlar. Valinin konağı olduğunu anlamış Baba. Bir kapıyı açıp içeri girmişler. Vali çık işareti yapmadan daha çıkmış adamlar. Vali tanıdık gelmiş ama, tam çıkaramamış Baba. ‘Tanıdın mı beni? Ben Ali.’ demiş Vali. Adam üzülün mü sevinsin mi bilememiş. Bir karşısında duran oğluna bakmış, bir çamurlu elbiselerine. ‘Bana adam olamazsın diyordun ya, bak vali oldum.’ Baba dönüp Vali’nin yüzüne tükürmüş. ‘Ben sana vali olamazsın demedim zaten. Ben sana adam olamazsın dedim. Adam olamazsın.’ (K.K.91.).

Kaynağı ve ilk olarak ne zaman nerede anlatıldığı bilinmeyen bu “kara hikâye” sözlü kültürümüzde son derece yaygındır. Türk halk kültüründe “aydın” ve “halk” ikizleşmiş bağlamında, okuyan ve yazan kimselerin aldıkları öğretimin tek başına yetersiz olabileceği çok öğrenmelerine rağmen “eğitim”lerinin yetersizliği

nedeniyle sosyo-kültürel olarak “istendik değer ve kavramları” yeterince özümseyemeyeceklerini anlatan bu kara hikâye, çocuklarını okula gönderen aile reislerinin özellikle yeterince okula gitmemişlerse. okula giden erkek çocuklarının zihinlerine adeta kazımak istedikleri belki de en yaygın anlatı olarak karşımıza çıkar. Nitekim örnek nasihat olayının derlendiği kaynak kişinin de işaret ettiği gibi babası tarafından “sık sık anlatılması” da yukarıda söylediklerimizi doğrular niteliktedir. Geniş kitleler çocuklarının okumalarını böylece hayatlarını kurtarmalarını ama “vali” bile olsalar geldikleri yeri ve değerleri bilen onlara saygı gösterip sahip çıkan “adam” gibi “adam”lar olmalarını istemektedir. Okumanın ve yüksek mevkilerde görev almanın bir büyüklük ve kibir halini alması ise kesinlikle kaçınılması istenilen davranış kalıbı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında son 200 senelik Batılılaşma maceramızın batılı değer ve okullara karşı geniş ve geleneksel kitlelerimizin “şüpheli” duruşunun altında da bu husus yatmaktadır.

Bu güne kadar çeşitli nedenlerle üzerlerinde durulmayan veya halkbilimsel açıdan değerlendirilmeye layık görülmeyen “kara hikâye” tabir edilen geleneksel hikâyelerin halkbilimsel bir değerlendirilmeyi ve bağımsız çalışmalara konu olmayı hakk eden değerler taşıdıkları sonucu ortadadır. Öncelikle kara hikâyelerin sözlü kültür ortamından derlenerek bir külliyyatının oluşması konunun sınırlılıklarını ve taşıdığı değeri göstermesi bakımından olmazsa olmaz hükmündedir.

4.3.2. Sözlü kültür ortamında nasihatlerin işlevsel özellikleri

Bir toplumda, sosyo-kültürel değerler veya “normlar”, davranışların ve bilgilerin öğrenilmiş şekilleridir ve bireyin biyolojik yapısından kaynaklanmayan her türlü fiil ve hareketini içine alırlar. Her sosyo-kültürel yapı içinde karşılıklı etkileşimlerin belli bir şekilde yönlendirilmesini ve çerçevesini belirlenmesini de yine sosyo-kültürel değerler belirler. Bu bağlamda sosyal değerler bir kültürel yapı içinde yer alan sosyal ilişki ve karşılıklı etkileşilerin tahmin edilebilir veya daha önceden beklenebilir hâle getirir. Bundan hareketle de sosyal kurumlar ve kurumların etkileşip bütünleşmesiyle de “sosyal yapı” ortaya çıkmaktadır. Sosyal yapı denilen bu bütünün muhtevasını oluşturan kültürse, her toplumun tarihi içinde tekrarlanarak kalıplaşan gelenek, görenek, âdet, töre gibi unsurların tamamının biraradalığından teşekkül eden bir sistem (Nirun ve Özönder, 1990: 251-258) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda ister kültürün bütünü anlamında isterse onun daha küçük unsurları etrafında oluşan alt sistemler de yine onu oluşturan daha küçük parçalardan oluşur. Bu parçaların sistem içinde gördüğü işlev veya yerine getirdiği görevler hem onun işleyişini hem de söz konusu parçaların niteliğini ortaya koyarlar. Buna göre, “Belirli bir sistemin uyum ve ayarlamaları için meydana getirilmiş gözlenebilir sonuçlar” (Nirun ve Özönder, 1990: 259) şeklinde “işlev” (fonksiyon) olarak tanımlanabilirler. Sosyal yapı içinde işlevler özelliklerine göre “karşı işlevler”, “açık işlevler” ve “gizli işlevler” olarak üçe ayrılmaktadır.

İşlevlerin bir sistemin varlığını devam ettirebilmesi yani “uyum ve ayarlamaları” sağlayabilmesi için belirli ihtiyaçları karşılamak veya “gözlenebilen sonuçlar meydana getirmeleri” gereklidir. Aksi halde sistem kendini devam ettiremez dağılıp yok olur. Bu tür “belli bir sistemin uyum ve ayarlamalarını azaltan gözlenebilen sonuçlar “karşı işlev” olarak (Nirun ve Özönder, 1990: 260) adlandırılmaktadır.

Açık işlevlerse, sosyo-kültürel yapı içinde kolayca tanımlanabilen ve gözlenebilen işlevlerdir. Gizli işlevlerse sosyal yapı içinde kolayca tanımlanıp gözlenemezler, esas amaçları belli değildir. Bu bireylerin hareketlerinin veya davranışlarının bilinçlerindeki asıl motivasyonla “özdeş” veya “eş anlamlı olmayabileceği” (Nirun ve Özönder, 1990: 260) gerçeğinden kaynaklanan bir yapıdır.

Bu bağlamda konuşmalık türlerde nasihat anlatım tutumunun Türk sosyo-kültürel yapısı içinde işlevsel konum ve durumlarına dair tespitlerimizi ortaya koyabiliriz.

4.3.2.1. Sözlü kültür ortamında nasihatlerin açık işlevleri

Her şeyden önce nasihatler, var olan sosyal yapıyı ve onu oluşturan sosyal değerlerin altını çizip pekiştirerek doğrulayıp daha da kuvvetlendirir. Bunu yaparken de, bireyleri gündelik hayatlarında karşılaştıkları durumlar karşısında, bilgilendirir, motivasyonunu sağlar, kendine olan güvenini artırır, zorluklara karşı hazırlar, vereceği kararın farklı yönlerini görmesini sağlayarak daha sağlıklı bir düşünmesine yol açar, çoğu zaman da eğlendirerek eğitir. Halkbilimi ürün ve süreçlerindeki işlevsellik (Çobanoğlu, 1999: 236) ölçütlerinden yola çıkarak sözlü kültür ortamında nasihat anlatım tutumuyla oluşturulan yapıların açık işlevleri şu şekilde belirlenebilir.

4.3.2.1.1. Nasihatler Bilgilendirir

Türk sosyo-kültürel yapısı içinde nasihatlerin en yaygın açık işlevi bilgilendirmedir. Nasihat ortak aklın ve yaşanmış deneyimlerin içerdiği bilgilerin gönüllü olarak paylaşımıdır. Karşılaşılan konuşma durumu ve bağlamına uygun olarak nasihat edecek kişi karşısındaki kişinin başına gelmiş veya gelme ihtimali olan bir durumda ya doğrudan kendi tecrübesi olan bir olaydan ve ona bağlı kişisel anlatıdan hareketle ya da bu konuda kolektif aklın doğru kabul edip onayladığı seçeneği yansıtan kalıplaşmış atasözü, deyim, fikra, alkış, kargış, efsane, memorat veya kara hikâye gibi bir konuşmalık türden hareketle nasihat eder ve ona çoğu zaman neden ve niçin böyle davranması gerektiğini açıklayarak bilgi vererek ikna edip yönlendirir. Bu bilgilendirme çok basit son derece basit bir konu olabileceği gibi bireyin hayatında son derece önemli rol oynayan veya oynayacak olan evlilik ve benzeri konularda olabilir.

Bu bağlamda günümüz modern toplumlarında çok yaygın olarak görülen danışmanlık hizmetlerinin geleneksel ve gönüllü halinden başka bir şey değildir. Bireyin ruhsal sıkıntı ve sorunlarını konu aldığı anda, nasihat eden geleneksel değer ve doğrulara yaslanarak verdiği nasihatlerle adeta hastasına terapi yapan bir psiyatr gibi telkinde bulunur. Aynı şekilde ekonomik bir yatırıma girişen veya iş kurmaya kalkışan birisine geleneksel değerler ve yaşanmış tecrübelerden hareketle nasihat edenin yol gösterdiği ve olumsuzluklara işaret edip bireyi ikaz ettiğini adeta bir ekonomist gibi teşebbüse yön verdiğini görebiliriz. Konuşma durumuna bağlamına bağlı olarak doğrudan karşılaşılmış bir sorun olmasa da nasihat eden karşısındaki bireyleri bu tür konularda muhtemel problemlere karşı da bilgilendirerek hazırladığı görülebilir. Mesela, ticaret konusunda “akraba” ve “dostla ticaret” yapılmaması gelenekselleşmiş bir davranış tarzının bu tür bir nasihate konu olmasını şu örnek olayda açıkça görebiliriz:

Büyükbabam ticarettan konu açıldığında kendisinin çok batıp çıktığını ve bu durumdan öğrendiği şeyin “dostla ticaret yapılmaması gerektiği” olduğunu söyler. Ve gerek bana, gerek babama, gerekse amcalarıma bu nasihati sıklıkla hatırlatır; elinizden geldiğince dostlarımızla ticaret yapmayın der. Sebebini sorduğumda bana; kendisinin daha önce birçok akrabasına mal sattığını, ancak karşılığını akrabalık bağlarından ve arkadaşları olmalarından ötürü isteyemediğini, en nihayetinde birçok kez zarar ettiğini söyledi. “Dostunuza yardım edin, zorda kalanın elinden tutun, ancak mümkün olduğunca ticaret

yapmayın; aranız bozulur, istemediğiniz şeyler yaşarsınız” nasihatlerini arka arkaya sıraladı. (K.K.67).

Bu örnek olayda doğrudan doğruya nasihat edilen bireylerin karşılatığı ve acilen çözüm bekleyen bir problem yoktur. Ancak ticaretle uğraşan ve bu konuda çok tecrübeli ve bilgili olan bir büyükbabanın oğulları ve torunuyla gündelik sohbetler esnasında deneyimini paylaşması söz konusudur. Büyükbaba akraba ve dostla yapılan ticaretin bu yakınlık ve sıhriyet bağlarından dolayı zarar ettirerek batmasına neden oluşlarını örnekleyerek bu tür ticaretten kaçınmalarını nasihat ettiğini görüyoruz.

Bu ve benzer örnekleri hayatın hemen her saha ve safhasını içine alacak şekilde genişletmek mümkündür. Bireyin karar vereceği bir konuda atacağı adımın ve yapacağı işin görmediği ve çeşitli nedenlerle göremeyeceği olumsuz yönlerini ona analogi yoluyla yapılan yaşanmış ve geleneksel örneklemelerle nasihatler ortaya koyar ve daha sağlıklı kararlar almasını sağlamaya çalışır. Nasihatlerin telkin ettiği bilginin yaşanmış ve tecrübeye dayanıyor olması inandırıcılığını arttırmaktadır.

4.3.2.1.2. Nasihat bireyin yaptığı/yapacağı işe motivasyonunu sağlar

Nasihatler gündelik hayat içinde karşılaşılan çeşitli problemler karşısında cesaretini ve kendine olan güvenini kaybeden bireyleri yaptıkları veya yapacakları bir işe karşı motive ederler ve başarılı olmasına yardımcı olurlar. Özellikle, günümüz insanının her geçen gün daha karmaşıklaşan ve sıkıntılı bir tempoya dönüşen iş ve yaşam koşullarında çeşitli nedenlerle işlerine karşı motivasyonlarını kaybeden insanların her geçen gün artan sayıda insanın profesyonel psikolojik destek almakta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda nasihatlerin geleneksel bağlamları ve işlevleriyle bireylere motivasyon da sağladığını şu örnek olay daha çok bir niteliktedir:

İlkokuldayken hiç unutmam arkadaşlarım okumayı hemen sökmüştü ve ben buna çok üzülmüştüm. Kimseye belli etmiyordum. Bir gün öğretmenim beni yanına çağırdı ve ‘Çalışmadan bir şey olmaz. Sen elinden geleni yap, için rahat olsun. Sonra gerisi gelir’ dedi. Daha sonra hırslanıp okumayı söktüm.(K.K.39.).

Nasihat olayın örgün eğitim ve öğretimde de yararlanılmasına da güzel bir örnek olan bu nasihat olayında arkadaşlarının başarısı karşısında motivasyonunu kaybeden bir öğrencinin nasihatle motive edilerek başarılı olmasının sağlanması görülmektedir. Öğretmenin verdiği nasihat adeta bir ateşleyici gibi öğrenciyi harekete geçirmekte ve başarılı kılmaktadır.

4.3.2.1.3. Nasihat bireyin kendine olan güveni arttırır

Gündelik hayatta bireylerin karşılaştıkları çeşitli sosyo-kültürel olaylar onların kendilerine olan güvenlerini kaybetmelerine neden olur. Günümüzün modern toplumlarında bireylerin kendilerine olan güvenlerini sağlamak amacıyla psikolojik destek aldıkları ve çeşitli kurs ve benzeri eğitimlere tabi tutuldukları bilinmektedir. Sözlü kültür ortamında bir anlatım tutumu olarak nasihatlerin geleneksel açık işlevlerinden birisi de bireylerin kendilerine olan güveni sağlamaktır.

1998 senesinde babamı kaybettim. Hayatımda bu kadar büyük bir acı yaşamamıştım. Kendimi inanılmaz boşlukta hissediyordum. Neredeyse bir sene evden doğru düzgün çıkmadım. Arkadaşlarımdan, çevremden gittikçe uzaklaşıyordum. Annem beni ne kadar avutmaya çalışsa da sanki onun derdi ona yetmiyormuş gibi bir de ben bencillik yaparak bu duruma diretiyordum. Bir gün lise hocam bize geldi. Saat öğlen üç gibiydi fakat ben halen yataktaydım. Annem beni uyandırdı ve hocamın geldiğini söyledi. Direk kendime çeki düzen verdim ve hocamı karşıladım. Bu arada babamın öldüğü yıl liseyi bitirdiğim yılın yazına karşılık gelmişti. Yani üniversite sınavına girecektim ama bu yüzden girmedim. Bir sene de evden çıkmayıp hayatımı zehir edince o senem de boşa gitti. Neyse hocamla sohbet ettik. Durumu ağlayarak anlattım, beni dinledi ve tüm bu konuşmalardan sonra bana dedi ki: insanın sevdiğini kaybetmesi inanılmaz bir acıdır ama bu acıyı hayatının tüm sahnesinde yaşamam daha büyük bir acıdır. Önünde çok güzel yollar var. Sen çok zeki bir kızsın. Eminim ki çok iyi yerlere geleceksin. Ben sana çok güveniyorum... bu sözler bana gerçekten güç verdi ve hayatıma yeniden dönüş yaptım.” (K.K.28.).

Bu örnek olayda babasını kaybetmesi nedeniyle hayata tamamen küsen ve kendi içine çekilerek yaşayan bir kızın uygun bir zamanda ve uygun biri tarafından edilen bir nasihatle kelimenin tam anlamıyla hayata dönüş hikâyesi anlatılmaktadır. Bir başka ifadeyle birçok toplumda ancak klinik psikolojinin üstesinden gelebileceği ağır psikolojik travmalar içeren olaylar bile Türk sosyo-kültürel yapısı içinde nasihat anlatım tutumuna göre şekillenen konuşmalık türlerle adeta terapi yapılmakta ve bireyler topluma kazanılarak sağaltılmaktadır.

4.3.2.1.4. Nasihat nasihat edenin hayat felsefesini ve yaptıkları eylemleri kendine doğrulamasını da sağlar

Türk sosyo-kültürel yapısı içinde nasihat anlatım tutumuna bağlı konuşmalık türlerin açık işlikevleri sadece herhangi bir sorunla karşılaşılana bireye

edilen nasihlerle sınırlı değildir. Bir başka ifadeyle nasihat etmenin işlevleri tek yönlü olarak sadece nasihat edilenin üzerinde görülmez. Konuşmalık türleri nasihat anlatım tutumuna göre kullanarak “nasihat etme” iki yönlü bir ilişimdir. Dahası konuşmalık türleri nasihat anlatım tutumuna göre kullanmak sözel sanatsal (verbat art) özelliklere de sahiptir ve nasihat edenin de üzerinde bir takım açık işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Bu açık işlevler içinde hiç şüphesiz Türk kültürü gibi hiyerarşik bir toplum yapısı içinde “nasihat edebilecek” kadar akil veya bilge bulunmak ve bireylerin buna inanarak nasihat dinlemesiyle oluşan “manevi tatmin” ve nasihat etmeyle elde edilen “sosyal statü” ön plandadır. Bunlara yardıma ihtiyacı olan insanlara “yardım etme” duygusunun verdiği metafizik “iyi insan” olma duygusu ve buna bağlı manevibeklentilerin yükselmesini de ekleyebiliriz. Ancak belki de nasihat etmenin en önemli açık işlevlerinden birisi bir bireyin geçmişte yaptığı işlerin ve davranış modelinin kaynaklandığı kavramsallaştırma ve kabullerin dayandığı felsefenin ve yaptıkları eylemlerin kendi kendilerine doğrulanmasının sağlanmasıdır. Bu konuda şu nasihat örneği konuyu daha açık biçimde ortaya koyabilir:

Bizim seralarımız var. Seralara gelen işçilerle babaannem ilgileniyor. Çünkü evi köyde ve seralara yakın. İşçilerden birine bir gün babaannem hiçbir şeyden şikâyet etmemesini söylemiş. Kuru ekmeğe yediğine şükret demiş. Yemeğin içmeyin borçlarınızı ödeyin demiş. Çünkü geçmişte babaannemlerinde durumu iyi değilmiş yemeyip içmeyip para biriktirerek bu günlere kadar gelmişler. (K.K.51.).

Bu örnek olayda geçmişinde çok büyük ekonomik sıkıntılara sabrederek yemeyip içmeyip borçlarını ödeyen ve son derece sıkı çalışıp biriktirmek suretiyle o günlerini atlatıp ekonomik refaha kavuşan yaşlı bir aile bireyinin yanında çalışan işçilerine de kendi örneğinden yola çıkarak aynı davranış tarzını nasihat ettiğini görmekteyiz. Bu nasihat bir anlamda onun geçmişte yaşadıklarının da doğrulanmasını ve dolayısıyla elde ettiği tecrübeyi paylaşırken geçmiş yaşantılarını onaylamasını sağlamaktadır. Bir bireyin hayatında yaptığı işlerden zevk alma ve başarıma güdülerini nasihat verme yoluyla giderdiğini de söylemek mümkün görünmektedir.

4.3.2.1.5. Nasihatler yaşamın zorluklarını çekilir kılar sosyal bağları güçlendirir

Türk sosyo-kültürel yapısı içinde bireylerin gündelik hayatı yaşarlarken karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelme yollarının başında nasihate dayalı

seçenekler yer alır. Bu seçeneklerin hemen hemen büyük bir çoğunluğunun geleneksel davranış biçimlerine ve geleneksel sosyal değerlere dayanması nedeniyle çatışmaları en aza indirmeye yönelik oluşları ve adeta konumları hakkında oluşmuş bulunan toplumsal mutabakat nedeniyle nasihatler yoluyla gelen kabullenişler yaşamın zorluklarını bir yandan çekilir kılarken diğer yandan da bireyin etrafında söz konusu nasihatler yoluyla oluşan sosyalleşme ve dayanışma karşılıklı güçlüklerin daha kolay aşılmasını sağlayıcı açık işlevlere de sahiptir.

Günün birinde âşık oldum. Zeki adında mahallemizde bir çocuğu bu. Onu çok seviyordum. Babamdan beni istediler ve ona vermediler beni. Cahilliğime uyararak onunla babamın rızası olmadan evlendim. O dakikada sanki büyü bozuldu ve inanılmaz çok pişman oldum. Annemi, babamı üzdüğüm için çok mutsuzdum. Bir iki ay çok yakın bir akrabasının yanında kaldık. Sonra kendi evlerine geçtik. O akrabası benim çok mutsuz olduğumu görünce bana şöyle nasihat etti: olan oldu gelen geçti. Onlar annendir. Ana baba yüreği dayanamaz seni bağışlarlar. Artık sen bundan sonraki yaşamına bak. Bu insanları ana, baba yerine koy ve onlara böyle hitap et. Artık ömür boyu bu insanlarla yaşayacaksın. Onlara kendini sevdirmeye bak.(K.K.125.).

Bu örnek olayda babasının rızasının hilafına sevdiği gence kaçarak onunla evlenen ve kısa bir sürede büyük bir hayal kırıklığı yaşayarak kaçtığına ailesini üzdüğüne pişman olan bir genç gelinin, sevdiği gençle birlikte akrabalarının yanında kalırken kocasının akrabası olan bir hanım tarafından edilen nasihatlerle hayatına yön veriş ve söz konusu mutsuzluk yıllarını atlatışı anlatılmaktadır. Benzer hallerde de nasihatlerle gelen yaşanmışlık veya tecrübeler bireyde hem takip edilmesi gereken yol davranış tarzını belirgin hale getirirken hem de o yaşamış ve başarmışsa ben de başarabilirim duygusunu oluşturmaktadır. Her iki durum ve duygunun da gündelik yaşamda karşılaşılan zorlukları aşmada bireye yardımcı olacağı açıktır.

4.3.2.1.6. Nasihatler hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirmeyi de sağlar

Nasihatlerin Türk sosyo-kültürel yapısı içindeki açık işlevlerinden birisi de hemen hemen bütün folklor unsurlarının sahip olduğu hoşça vakit geçirmek veya eğlenme ve eğlendirmedir. Bu gündelik yaşamda konuşma durumuna ve bağlamına bağlı olarak birbirleriyle sohbet eden insanların bir birlerinin başından geçen olayları anlatıp dertleştikleri ve yaşam tecrübelerini paylaştıkları anlarda daha sık olarak karşılaşılan bir durumdur.

Özellikle nasihat anlatım tutumuna bağlı olarak kullanılan konuşmalık türlerden atasözleri, deyimler, kara hikâye, kişisel tecrübe hikâyesi, efsane ve fıkra gibi türlerin gündelik sohbetlerde de yer alması her zaman için bir kişiye nasihat etmeyi gerektirmese de anlatılabilirler. Böylesi durumlarda nasihat ederek yönlendirme işlevinden ziyade sözel sanatlara bağlı olarak bir eğlenme ve eğlendirme işlevinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Aynı şekilde gerçekleşen bir nasihat etme olayına bağlı olarak elde edilen bir başarı da gündelik yaşamda konuşma durumu ve bağlamına bağlı olarak tekrar tekrar anlatılabilir. Bu tür yaşanmış ve ister başarı elde edilmiş isterse anlatılmaya değer bulunan bir nedenle başarısız bir nasihat etme olayı da farklı farklı konuşma durum ve bağlamlarında anlatılabilir. Bazen konuşma durumu ve bağlamına bağlı olarak nasihat etme olaylarının anlatılması birden fazla işlev de yüklenebilir bu durumda hem eğlenme hem de nasihat etme işlevleri bir arada bulunabilir.

4.3.2.1.7. Nasihatler sosyal değerlere, toplumsal kurumlara ve törelere destek verirler

Nasihatlerin diğer sözlü kültür ürünleri gibi en yaygın açık işlevlerinden birisi de sosyal değerlere, toplumsal kurumlara ve törelere destek vermesidir. Yukarıda birinci bölümün ikinci kısmında ele aldığımız halk fikirlerinin (folk ideas) tamamı Türk sosyo-kültürel yapısı içinde yer alan sosyal değerlerin en küçük formlarda ifade edilmesinden başka bir şey değildir.

Bu bağlamda nasihatler ister bir halk fikrini isterse aile veya komşuluk gibi bir kurumu ya da namus gibi bir töre konusunu yahut kapının eşiği gibi bir tabu mekânla ilgili inançları ifade ettiklerinde toplumsal olarak kabul edilmiş bu sosyo-kültürel unsurları güncel bir sorun ve ona bağlı örnekler üzerinden değerlendirerek bu değer, töre ve kurumlara destek verirler. Onların yeni örnekler etrafında hem güncelleşmelerini hem de daha da kökleşmelerini sağlarlar. Nasihatlerin bu desteği yukarıda ele aldığımız bazı yapılarda alkış, kargış, vasiyet ve benzeri mistik açılımları da olan konuşmalık türlerle birleştiğinde Türk halk dininin çok üzerinde durulmamakla birlikte “etme-bulma”, “ah yerde kalmaz”, “iyilik eden iyilik bulur, kemlik eden kemlik” gibi en temel kavramsallaştırmalarıyla birlikte mistik ve metafizik bir etki gücüne de kavuşurlar. Dolayısıyla, nasihatler sosyal değer, töre ve kurumlara verdikleri destek ve edindikleri mistik yaptırımların desteğiyle halk

felsefesi ve dininin en önemli araç gereci ve bir bakıma da ritüeli olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

4.3.2.1.8. Nasihatler eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi sağlar

Nasihatler bir toplumun yeryüzündeki tecrübesinin her nesilde ve dönemde unutarak atmaya kıyamadığı ya da işlevselliği nedeniyle bu tür bir kaybı göze alamadığı ilkeleri, yol ve yöntemleri süzerek bir sonraki nesile yeni örnekler etrafında güncelleyerek aktarılmasını sağlar ve yeni kuşakları bu geleneksel değer doğrultusunda eğitir. Bu bağlamda Türk sosyo-kültürel yapısında sözlü kültür ortamında yaşamakta olan mitolojik dönemlerin eserleri olan arkaiklikte unsurlar da yer almaktadır. Aynı zamanda son birkaç yıl içinde millet hayatımızda yer almaya başlamış unsurlarla da ilgili nasihatler doğaları gereği çok kolaylıkla yer alabilmektedir.

Bu nedenle de sözlü kültür ortamında yer alan türler ve anlatım tutumları içinde nasihat anlatım tutumu adeta bir mikser gibi çok rahatlıkla son derece arkaik bir unsuru içeren bir nasihatla ona analogi yoluyla yapılmış aralarında bir benzerlik yakalanmış son derece yeni bir nesne, kavram, olay veya durum arasında ilişki kurabilmekte böylece de eskiyle yeniyi bir arada sunabilmektedir. Bu diğer anlatım tutumları ve tek başlarına türler için kolay kolay gerçekleştirilemeyen nasihat anlatım tutumuna özel bir hususiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dahası nasihat anlatım tutumu sadece verilen nasihatlerin tutulup başarılı olunması durumunda yeni kuşakları söz konusu geleneksel değerler doğrultusunda eğitmez. Tam tersine aşağıda ele alacağımız gibi verilen bir nasihatın tutulmaması veya başarısızlık durumunda da bu örnek olay başarılılar hatta çoğu zaman onlardan da fazla nasihat anlatım tutumunun önemi ve ifade ettikleri konusunda sık sık kullanılmaya devam eder. Bu özellik de yine nasihat anlatım tutumuna özeldir.

4.3.2.1.9. Nasihatler toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulma mekanizması oluştur

Gündelik hayat içinde sosyo-kültürel ve ekonomik boyutlarıyla yaşamın her hangi bir konusunda bir karar almak bir girişimde bulunmak, bir tavır almak isteyen hemen her bireyin kaçınmak istediği iki temel etmen vardır. Bunlardan birincisi konu

ne olursa olsun “başarısızlık” hiçbir şart ve durumda istenmez. Bu durum bireyleri ister istemez rast gele hareket etmiş olmak gibi hiç de istendik olmayan bir hale düşmemek için yol ve çareler aramaya yöneltir ki tam da nasihatın devreye girdiği bağlam budur. Bireylerin kaçındıkları ikinci temel etmen aslında birincinin takipçisi gibidir.

Kimseye danışmadan, akıl, fikir sorup almadan “kendi başına buyruk” bir hareket de, Türk sosyo-kültürel yapısı içinde pek istendik bir davranış değildir. Ancak böyle bir hareketin sonucunun “başarısız” olması ise tam bir felâkettir. Başarıyla istendik olmayan bir davranış yapmaya karşı “gönül koyma” veya “sineye çekme” gibi örtülü bireysel tavır alışlar geçirilebilir. Ancak başarısızlık durumunda “sözlü sosyal eleştiri” veya “dedikodu” kurumsallaşmaları en üst perdeden bireyi yargılar ve başarısızlığın bütün sorumluluğunu onun omuzlarına yıkar.

Bu duruma düşmekten kaçınmanın en kolay rahat ve geleneksel yolu, toplumsal ve sosyal statüsü gereği harekete geçilmesi düşünülen konuda bilge, bilgili, tecrübeli ya da yaşı, eğitimi ve benzeri bir özelliğiyle sivrilmiş diğer bireylere danışmak ve onların öğütlerini alıp tutmaktır. Bu şekilde hareket etmekle birey yakın çevresinde veya ulaşabileceği geleneksel birikim ve tecrübeyi yansıtan kolektif akli harekete geçirmiş olmaktadır.

Böylece bir yandan “yanlış” yapma riskini en aza indirgemektedir. Diğer yandan da bir “başarısızlık” durumunda olayda neredeyse kendi sorumluluğuna denk başka “ad”lar yer almaktadır. Türk kültürü gibi “temiz, dürüst ve başarılı” bir ada sahip olmayı ve onu gelecek nesillere en büyük miras bırakmayı adeta yaşamın amaçlarından biri olarak gören ve bunu “yiğit ölür adı kalır”, “adını lekelememek”, “ad sahibi olmak” ve benzeri deyim ve atasözlerinde dışa vuran bir kültürde, ad çok önemlidir. Bu nedenle herhangi bir konuda fikrine baş vurulup nasihatı alınan ya da gönüllü olarak nasihat eden kişiler nasihat ettikleri bireyleri çoğu zaman gönüllü olarak takip ederler ve başarılı olması için neredeyse onun kadar yardım ettikleri de görülür. Hiç şüphesiz bu tür süreçlerde baba-oğul, ana-kız gibi özel yakınlıkların yanı sıra akrabalık, hısımlık, arkadaşlık ve benzeri özel bağlar etkili olursa da bir yandan da nasihatla birlikte ortaya konulmuş ad, san ve benzeri sosyo-kültürel statüler de son derece önemli rol oynadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla,

Türk sosyo-kültürel yapısı içinde nasihatlerin toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulma mekanizması oluşturduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür.

4.3.2.2. Sözlü kültür ortamında nasihatlerin gizli işlevleri

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi “gizli işlev”ler, sosyal yapı içinde kolayca tanımlanıp gözlenemezler, esas amaçları belli değildir. Bu bireylerin hareketlerinin veya davranışlarının bilinçlerindeki asıl motivasyonla “özdeş” veya “eş anlamlı olmayabileceği” (Nirun ve Özönder, 1990: 260) gerçeğinden kaynaklanan bir yapıdır. Bu nedenle nasihat anlatım tutumuna bağlı gizli işlevleri, “açık işlev”ler de olduğu genellemeler halinde ele almak ve sıralamak o kadar kolay değildir. Ancak nasihat anlatım tutumuyla oluşturulan yapıların içinde oluşup yer aldığı konuşma durumu ve bağlamının dikkatlice tahliliyle her birinin kendine has gizli işlevlere sahip olduğu söylenilebilir. Biz burada nasihatlerin genellemeye uygun olan “buz kırıcı” (ice breaker) ve “samimiyet arttırıcı” (intimacy maker) gibi “gizli işlev”leri üzerinde duracağız.

4.3.2.2.1. Nasihatler iki insanın sırdaşlaşmasını veya samimiyetlerinin artmasını sağlayabilir

Nasihatlerin Türk sosyo-kültürel yapısı içinde sahip oldukları gizli işlevlerden birisi de bireyler arasındaki samimiyeti arttırmasıdır. Birbirini tanımayan insanların karşılaşip tanışmaları ve bu süreçte birinin diğerine yapmayı düşündüğü bir iş veya hareket hakkında güvenip kendini de sosyo-kültürel hiyerarşide daha aşağı bir konumda kabul edip açılması birey açısından kolay değildir. Ancak yine tam da bu nedenlerle kendisini sosyal statü ve tecrübe yönünden üstün gören bir kişinin adeta yardım isteği mahiyetindeki öğüt alma isteği kolayca red edilebilecek bir durum değildir. Bu nedenle Türk sosyo-kültürel yapısı içinde “nasihat sorma” ve buna bağlı olarak “nasihat etme” birbirlerini tanımayan bireylerin adeta güven veya teminat mektubu gibi iş görür ve bireylerin arasındaki yabancılığı veya yeni tanışmışlığı hızla ve kolayca ortadan kaldırarak aralarındaki samimiyeti artırır ki nasihat anlatım tutumuna bağlı konuşmalık türlerle oluşturulan konuşma durum ve bağlamlarının çoğunda bu işlevler gizli olarak bulunur.

İki bireyin arasındaki yabancılığı ve bunun soğukluğu anlamında “buzları kırarak” söz konusu iki kişinin samimiyetinin artmasını sağlayan bu gizli işlevlerin bulunmadığı konuşma durum ve bağlamlarının çoğunda karşılıklı güven tesis

edilemeyebilir ve nasihat konuşması adeta teknik formüllerin sıralandığı ancak her iki tarafında bu formüllere dayalı bir harekete geçişe adını ve kendisini katmada rezerv koyarak ayak sürüdüğü bir hale bürünür ve çoğunlukla geleneksel yapı işlemez veya en azından süreklilik açısından çok verimli bir hale dönüşemez.

Bu durumun istisnası “kan bağı”nın yer aldığı “baba-oğul” ve “ana-kız öğütleri”dir. Baba-oğul nasihatlerine daha önce de işaret etmiş ve mitolojik dönemden itibaren Türk sosyo-kültürel yapısı içinde en önemli dinamiklerden birisi olarak karşımıza çıkan “ata kültü”yle ilişkisi değinmiştik. Daha da, ileri giderek yeryüzünde sadece Türk kültüründe, İngiliz mantığının “eylem-öncesi” gibi aktarılabilek “proverbs”lerin “ata-sözü” veya “atanın-sözü” olarak adlandırıldığını atasözleri hakkındaki atasözlerinin, atasözlerini adeta “kutsal metin”ler olarak kabulüne dikkati çektiğimiz için burada tekrar etmiyoruz.

Ancak, Türk kültüründe ataerkilliğin gereği, oğulların her yönü ve her şeyiyle babanın takipçisi ve mirasçısı olmasının günümüzde bile etkisi hissedilen geleneksel istendik bir sosyo-kültürel değer olduğunu eklemeliyiz. Ata-oğul arasındaki kan bağı her türlü samimiyet ve güven tereddüdünün ötesinde “ata-baba sözü, iki kez söylenmeyecek kadar önem verilerek dinlenen ve gereği anında yerine getirilen adeta “ilahi bir buyruk” konumundadır. İhmali de yine yukarıda verdiğimiz pek çok günümüz nasihat anlatma örnek olayında olduğu gibi mistik ya da tanrısal cezalar içermekte olan temel bir halk dini ritüeli konumundadır.

Türk kültüründe baba-oğul ilişkisine benzer bir yapılanma da ana-kız ilişkisidir. Geleneksel olarak kız evladının yeri bir başkadır annenin yanında. Erkek egemen bir dünyada erkek çocuğuna nazaran kızın korunup kollanması gerekir. Türk sosyo-kültürel yapısı içinde, bir annenin en büyük arzusu, kızını telli duvaklı gelin etmesidir. Bu da büyük ölçüde annenin kızına vereceği öğütlerle ve kızının da bunları yerine getirmesiyle olur. Bu bağlamda, anneler kızların hem arkadaşı, hem sırdaş hem de dert ortağıdır. Anne kızına vereceği terbiye, eğitim ve nasihatlarla kızını yetiştirir. Bir başka ifadeyle, geleneksel olarak Türk sosyo-kültürel yapısı içinde bir annenin kızına vereceği en büyük nasihat, geleceğini kurması için öncelikle okuması gerektiğini kimseye muhtaç olmadan kendi ayakları üzerinde durmayı bilmesi gerektiğini öğretmesidir. Aynı şekilde kızının mesleğini eline aldığı anda kendine uygun bir eş adayını seçip yuva kurması annelerin en büyük

beklentileri arasındadır. Bu bağlamda bir kaynak kişimizin kızına verdiği şu nasihat örnek olayı konuyu daha açıkça ortaya koyacak niteliktedir:

Kızım; babannenin bana yaşattıklarını biliyorsun bunlara rağmen ben büyüktür, eşimin annesidir diyerek saygıda kusur etmedim. Hastalandığımda bile hep ben yanıdaydım. Sende hayatın boyunca herkese karşı hep iyi ol. Ne olursa olsun karşıdaki insan sana karşı iyi olmasa bile sen yine ona iyilikle karşılık ver. Unutma sonunda hep iyilik kazanır.

Kızım; ben eğer okumuş olsaydım belki bu sıkıntıları çekmezdim. Elimde ekonomik özgürlüğüm olur, istediğimi alabilir ve kocamın eline bakmazdım. Bu yüzden senin rahat bir yaşam sürmen için elinde bir mesleğinin olmasını istiyorum. İlerde iyi bir eşin olsa, çalışmak zorunda olmasan bile hayatın insanlara ne göstereceği belli değil en azından bir diploman olsun.

Kızım; insanları kendin gibi görme, onlara güvenip kendi özel sırlarını anlatma. Seni çekemeyen kıskanan olabilir sen böyle olmadığını düşünsen bile... Paylaşmak istediğin şeyleri bana anlat en büyük sırdaşın ben olayım.

Kızım; bu dünyanın gelip geçici bir dünya olduğunu unutma. Bu yüzden hep şükret önce Allahını, sonra peygamberini sonrada bizi sevmekten vazgeçme. Nefes aldığın sürece şükretmesini bil.

Kızım; hep güler yüzlü ol. Hayata, insanlara, çocuklara hep gülümse. Yolda gördüğün tanıdığın herkese halini hatırını sor selamını ver.

Kızım; kendi en yakın arkadaşının başına gelen olayı biliyorsun. Nişanlıyken başka bir insana da ümit verdi. Sen duygularından emin olmadan hiç kimseye ümit verme. Başka birini üzme için, başka bir insanın duygularını kullanma. Sonunda üzülen sen olursun.

Kızım; biliyorsun ki İzmir de okuyan orta okul arkadaşın gece geç saatlerde bir sapık tarafından öldürüldü. Eğer o an dışarı çıkmamış olsaydı belki de şu an hayatta olabilirdi. Sende yanında güvendiğin birisi olmadan akşamları dışarı çıkmamaya çalış.

Kızım; televizyonda haberlerden görüyorsun. Gençleri uyuşturucu şeylere alıştırmak için bin bir türlü yol arayan insanlar var. Bu insanlara kanak çocukların bedelini hayatlarıyla ödediklerini görüyoruz, okuyoruz. Sen ne olur dikkatli ol! Böyle insanlara inanma..”(K.K.47.).

Bu nasihat örnek olayında anne kızına kendi yaşantısından yola çıkarak nasihat etmektedir. Böylece bir yandan kendi yaşantısında verdiği kararların doğruluğunu tasdik etmekte diğer yandan da kızına benzer olaylar karşısında benzer şekilde davranmayı öğütlemektedir. Kızının özel “sır”larını başkalarına anlatmamasını söyleyen anne bu konuda “Paylaşmak istediğin şeyleri bana anlat en büyük sırdaşın ben olayım” demektedir. Gerçekten de geleneksel olarak “ane-kız” sırdaşlığı toplumumuzda son derece yaygındır. Özellikle de, “evlilik” konusunda bir kızın babasına kolay kolay açamayacağı pek çok konuyu kızlar anneleriyle

paylaşmakta ve bu tür konuların istedikleri şekli almasında başta babanın iknası olmak üzere anne ve kızlar yardımlaşmaktadır.¹⁹

4.3.2.2.2. Nasihatlerin “karşı işlev”leri ya da nasihatlerin önemi ve gerekliliğini pekiştiren tutulmayan nasihatler

Nasihat etme olayında nasihatlerin tutulmaması sistemin uyum ve ayarlamalarını azaltacağından dolayı “karşı işlev” konumundadır. Ancak, nasihatlerin tutulmaması nedeniyle öngörülen olumsuzlukların olması gerçekte nasihatın önemini daha da arttıran ve bireyleri çevrenin nasihatlerini dikkate alarak dinlemeye yönlendiren ve nasihatleri pekiştiren açık işlevlere dönüşür. Bu konuda derlenen şu nasihat örnek olayı konuyu daha açık bir biçimde ortaya koyacak niteliktedir:

İki dayım ve eniştem ilk defa ticaret yapmaya başladıklarında babam onlara her konuda yardımcı oluyordu. Çünkü uzun yıllardır ticaret yapıyordu ve başarılıydı bu konuda. Onlara bir çok nasihatta bulundu aldıkları ürünleri peşin alıp vade yapmamaları konusunda fakat dinlemediler. Birkaç yıl içinde sermayeleri tükendi ve borçlanmaya başladılar. İşleri bozuldu ve battılar. Teyzem çok büyük sıkıntıya girdi ve panik atak oldu . Hala tedavi görmekte bu yüzden.(K.K.26.).

Bu örnek olayda ticarete kendilerinden çok daha tecrübeli olan bir hısımlarının kendilerine yaptıkları ticari uygulamaya yönelik olarak nasihatte bulunan ve yol göstermesini dinlemeyerek iflas edip batmaları ve buna bağlı olarak aile fertlerinin karşılaştıkları sıkıntılar anlatılmaktadır. Hiç şüphesiz toplumumuzda insanlar kendilerine her edilen nasihatleri dinlemek zorunda değildiler ve dinlemezler. Ancak, dinlenilmeyen nasihatlerden dolayı herhangi bir olumsuzluk çıkmadığı müddetçe nasihat dinlemeyen bireyler üzerinde sosyal bir baskı ya da eleştiri oluşmaz. Bunun tam tersi olduğu durumlarda ise, nasihat dinlemeyen bireylere başta nasihat edenler ve buna şahit olanlar tarafından edilen “nasihati” dinlememenin sonucu uğranılan halin tekrar tekrar hatırlatıldığı ve bazen de çekilmez bir hal alacak kadar bunaltıldığı olur. Bu da edilen bir nasihate inanmasa bile bireylerin ne olur ne olmaz diyerek bir ölçüde onları dikkate almasının nedenlerinden birisidir.

¹⁹ Bu konu aslında Türk kadın folkloru bağlamında müstakil çalışmaları hak eden önemde bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Bu çalışmada, Türk Halkbiliminde konuşmalık türlerin, nasihat (advice) “anlatım tutumu”na (attitude expression) göre üretilen ve tüketilenleri veya icra edilenlerini tematik, yapısal ve işlevsel özellikleri bakımından incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmamızda, Türk Halk kültüründe öğüt veya nasihat vermeyi amaçlayan anlatım tutumunun konuşmalık türlerdeki özellikleri sözlü kaynaklardan görüşme ve gözlemler yoluyla derlenen materyalden hareketle tespit edilmiştir. Bilindiği gibi, “tür” (genre) odaklı araştırmalar halkbilimi çalışmalarının başlangıcından beri bu disipline hâkimdir. Aynı durum Türk halkbilimi çalışmaları için de geçerlidir. Bu bakış açısıyla yapılan “ideal tür” tanımları ve buna bağlı incelemeler, halkbiliminin verilerinin bütüncül olarak anlaşılmasını sağlayacak halk felsefesinin en küçük birimleri olan “halk fikirleri”nin ortaya konulmasını imkânsızlaştırmaktadır. Bu nedenle biz çalışmamızda söz konusu “ideal tür” tanımlarını bir yana bırakarak bazen bunların birkaçının da bir araya geldiği konuşma durum ve bağlamlarından derlenmiş materyali bir anlatım tutumunun özellikleri olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın temel kavramlarından birisi olan “anlatım tutumu” konuşan veya anlatan kişinin dinleyicide uyandırmak istediği duygusal ve kazandırmak istediği düşünsel etkinlik amacına göre konusunu ele alış ve işleyiş biçimi olarak tanımlanmıştır. Bir başka ifadeyle, hangi edebi gelenekte ve seviyede olursa olsun yaratılan eserlerin yaratıcıları tarafından eserlerine yüklenmesini istedikleri işlev veya işlevler vardır. Bunlar, konuşan veya anlatanın kullandığı geleneksel anlatı ile iletişim kurduğu dinleyiciye vermek istediği mesaj ya da dinleyicide oluşturmak yahut uyandırmak istediği duygu ve düşünceler şeklindedir. Bir anlatım tutumu olarak Türk sözlü kültür ortamında nasihatlerin tematik, yapısal ve işlevsel özelliklerini belirledik. Türk sosyo-kültürel yapısının sosyal değerleriyle bu anlatım tutumunun arasındaki ilişkiler ve ideal tür tanımlarının bize verdiği kullanım alanlarının çok ötesinde çok yönlü ve çok fonksiyonlu bir perspektif ortaya çıkmıştır.

Buna bağılı olarak Türk halkbiliminde yapılmış ideal tür tanımlarının yanı sıra bizim çalışmamızda denediğimiz anlatım tutumuna bağılı analiz yöntemlerinin genişletilerek kullanılmasının Türk Halkbilimi çalışmalarında tek türün ideal tanıma odanlanması nedeniyle gözden kaçırılan türlerin birleşik ve bir arada kullanım özelliklerini daha gerçekçi ve kültürel bütünlük içinde vereceğı sonucuna varılmıştır. Nasihatler bir toplumun yeryüzündeki tecrübesinin her nesilde ve dönemde unutarak atmaya kıyamadığı ya da işlevselliğı nedeniyle bu tür bir kaybı göze alamadığı ilkeleri, yol ve yöntemleri süzerek bir sonraki nesile yeni örnekler etrafında güncelleyerek aktarılmasını sağlar ve yeni kuşakları bu geleneksel değer doğrultusunda eğitir. Bu bağlamda Türk sosyo-kültürel yapısında sözlü kültür ortamında yaşamakta olan mitolojik dönemlerin eserleri olan arkaiklikte unsurlar da yer almaktadır. Aynı zamanda son birkaç yıl içinde millet hayatımızda yer almaya başlamış “İddia” veya “cep telefonu” gibi unsurlarla da ilgili nasihatler doğaları gereğı çok kolaylıkla yer alabilmektedir.

Bu nedenle de sözlü kültür ortamında yer alan türler ve anlatım tutumları içinde nasihat anlatım tutumu adeta bir mikser gibi çok rahatlıkla son derece arkaik bir unsuru içeren bir nasihatla ona analogi yoluyla yapılmış aralarında bir benzerlik yakalanmış son derece yeni bir nesne, kavram, olay veya durum arasında ilişki kurabilmekte böylece de eskiyle yeniyi bir arada sunabilmektedir. Bu diğer anlatım tutumları ve tek başlarına türler için kolay kolay gerçekleştirilemeyen nasihat anlatım tutumuna özel bir hususiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dahası nasihat anlatım tutumu sadece verilen nasihatlerin tutulup başarılı olunması durumunda yeni kuşakları söz konusu geleneksel değerler doğrultusunda eğitmez. Tam tersine, verilen bir nasihatın tutulmaması veya başarısızlık durumunda da bu örnek olay başarılılar hatta çoğı zaman onlardan da fazla nasihat anlatım tutumunun önemi ve ifade ettikleri konusunda sık sık kullanılmaya devam eder. Bu özellik de yine nasihat anlatım tutumuna özeldir.

Nasihat anlatım tutumu bir insanın bir başka insana yaptığı veya yapmayı düşündüğü bir işle ilgili olarak kendi başından geçmiş ya da başkalarının başından geçmiş olaylarda elde edilen tecrübelerden veya doğruluğı sınanmış bilgilerden yola çıkılarak yardım edilmesi veya yol yöntem gösterilmesidir. Bu özellikleriyle de nasihat bireyler arasında yardımlaşmayı ve sosyal dayanışmayı arttırıcı işlevlere sahip evrensel bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nasihatle aktarılan bilgi çoğunlukla yaşanmış tecrübelerin yaşanan veya yaşanması muhtemel olayları, anoloji (andırma, benzetme) yoluyla öngörme veya önleme bilgisidir. Bilindiği gibi anoloji (analogy) bazı ortak yönleri olan iki olay, kavram, davranış veya şey arasındaki benzerliklerden yararlanılarak bilinmeyen benzerliklerin bulunması yöntemidir. Kısaca, nasihat etmede, kıyaslama yoluyla benzer iki olay, tutum veya şeyin benzer bir sonuca yol açacağı kabulü esastır. Nasihat etmekle, geçmişte yaşanmış ve denenmişin bilgisinden yola çıkılarak şimdi yaşanmakta olan veya çok yakın bir gelecekte yaşanacak olanın ortaya konulması amaçlanır. Bu amaca yönelik olarak geçmişte yaşananla açıklanıp gösterilmesi amaçlanan ihtimali ortaya koyacak şekilde bir yapılanma, nasihat etmenin işleyiş mantığını oluşturur. Bu bağlamda, nasihat bilgisi yaşanarak “deneme-yanılma” yoluyla elde edilmiş tecrübî veya deneysel bir bilgidir. Nasihat eden buna dayanarak nasihat etme hakkını kendinde bulur ve nasihat eder. Buna göre, gündelik yaşam ya da sosyal ve kültürel hayata dair nasihat eden ya kendi buna yaşadığı bir olayın sonucunu göz önünde bulundurarak ya da bir başkasının veya başkalarının yaşadıklarını “neden-sonuç” ilişkisi içinde değerlendirerek, nasihat edilecek olanın nasihat edilmesine neden olan yaşadığı yahut yaşaması muhtemel olayın arasındaki benzerliklerden yararlanarak öngörülen veya önlenilmek istenilen olayların bilgisini ifade etmeye “nasihat etme” veya “öğüt verme” denilir.

Tematik olarak nasihatler hemen hemen her konuda olabilir. Bununla birlikte günümüz Türk sosyo-kültürel yapısında din, aile, iş, sağlık, arkadaşlık, dostluk, ticaret, ahlak gibi konularda yoğunlaşma ve kültürel yapısında icra edildikleri kalıplaşmaların ön planda olduğu söylenebilir. Nasihatlerin konuları itibarıyla bir kısmının binlerce yıllık konular olduğu ve bütün sosyo-kültürel değişim ve dönüşümlere rağmen varlıklarını koruyarak sosyal ve kültürel değerlerimizi günlük hayatın kişiye özel konuşma durumlarında ortaya çıkan örnekler etrafında güncelleyerek ve güçlendirerek devam ettirdikleri sonucuna varılmıştır. Türk sosyo-kültürel yapısında ve “kültürel süreklilik” bağlamında bu son derece önemli özelliğin yazılı ve elektronik kültür ortamındaki roman, hikaye ve diziler gibi ürün ve üretimlerde de vurgulanarak devam ettirilmesinin geleneksel sosyal değerlerimiz ve davranış kalıplarında yansıyan kültürel bütünlüğümüz açısından gerekli olduğu açıkça görülmektedir. Öteyandan nasihatlerin bir anlatım tutumu olarak binlerce yıllık yaşama nedenlerinden birisi olduğunu düşündüğümüz konuyu aşan ve

dolayısıyla da onunla kaderi ve zamanı paylaşmamalarını sağlayan yeni konulara ve unsurlara açık olmama halidir. Bir başka ifadeyle nasihatler geleneksel konuların yansira toplumsal yapıda ortaya çıkan yeni araç-gereç, ürün ve konuyu da bir yönleriyle halihazırda mevcut olanlarla kıyaslayarak mevcut yapıya monte ve adapte ederek onların gelenekselle ilişkilerini düzenleyip tanzim etmekte ve gündelik hayatın getirdiği yeni konuları da kapsama alanına almaktadırlar.

Nasihatlerin günümüz Türk sosyo- sözlü kültür bağlamlarına bağlı olarak atasözü, deyim, alkış, kargış, fıkra, hikâye, efsane, memorat, halk inancı, mit ve kara hikâye gibi türlerin çoğunlukla birden fazlasının bir arada kullanıldığı görülmüştür. Anlatım tutumu göz önünde bulundurularak birden fazla konuşmalık türün bir arada ve aynı konuşma durumunda kullanılması bu çışılmanın en önemli bulgu ve vardığı sonuçtur. Bizim “nasihat anlatım tutumu” doğrultusunda yaptığımız bu çalışmanın “gülmeye ve eğlendirmeye”, “ağlatmaya veya yas tuturmaya”, “didaktik olarak bilgilendirmeye”, “eleştirme ve yermeye”, “hüner gösterip övünmeye”, “överek methetmeye” yönelik anlatım tutumları doğrultusunda derlenecek materyallerin incelenmesiyle daha da ciddi ve belirleyici sonuçlara dönüşecektir.

Günümüz Türk sosyo-kültürel yapısında icra edildikleri sözlü kültür bağlamlarına bağlı olarak nasihatlerin sosyal değerleri, kurumları ve töreleri güçlendirmesi, bireyleri kültürel gelenekler ve davranışlar doğrultusunda eğitmesi, kültürü kuşaktan kuşağa aktarması, bireylerin toplumsal ve kişisel baskılardan kaçabileceği mekanizmalar oluşturması, arkadaşlığı ve samimiyeti artırma başta olmak üzere açık işlevlere sahiptir. Bu açık işlevler de meselâ, anne-kız dayanışmasının artırılması gibi bir açık işlevin aynı zamanda ve bu yolla kız evladın gündelik hayatının takibi, kontrolü ve yönlendirilmesi gibi gizli işlevlere de sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Kişiyne, konuşma durumuna ve icra bağlamına bağlı olarak diğer açık işlevlerin yansira her nasihat icrasında aynı şekilde gizli işlevler de yer alır.

Göreceli olarak sınırlı bir örnekleme dayanan bu çalışmada takip edilen yöntemle yapılacak yeni çalışmaların elektronik ve yazılı kültür ürünlerinin de taranmasıyla Türk kültür tarihinde ve günümüzde rol oynayan sosyal değerler ve halk felsefemizin temel düşünce odaklarının sistematik bir taksonomisini ve ansiklopedisini oluşturmak mümkün ve gerekli görünmektedir.

KAYNAKÇA

1. Yazılı Kaynaklar

- Abrahams, D. Roger.(1969).”The Complex Relations of Simple Forms.” Genre, S.2, s.104-128.
- Artun, Erman.(2008). Âşık Edebiyatı Araştırmaları. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aslan, Ferhat.(2011). Ayasofya Efsaneleri, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları
- Aytaç, Pakize.(2010).Folklor ve Edebiyat. Ankara: Berikan Yayınları.
- Bali, Muhan.(1982). Halk Edebiyatında Nesir. Erzurum: A.Ü. Yayınları.
- Ben-Amos, Dan.(1976a). Folklore Genres. Austin:University of Texas Press.
- Ben-Amos, Dan.(1976b).”Introduction”, Folklore Genres. (Ed. D. Ben-Amos), Austin: University of Texas Press., s.I-XXIX.
- Ben-Amos, Dan.(2007) [1976b].”Giriş”, Folklore Genres. (Türkçe tercümesi Ö. Çobanoğlu), Austin: University of Texas Press., s.I-XXIX. (Yayınlanmamış tercüme).
- Ben-Amos, Dan.(1971).” Toward a Definition of Folklore in Context” Journal of American Folklore, C.84, S. 331, s. 3-15.
- Boratav, Pertev Naili.(1969). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili.(1973). 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili.(1970).”Halk Edebiyatında Tür ve Biçim Sorunu Üzerine” Folklor ve Edebiyat I, İstanbul: Adam Yayınları, s. 153-158.
- Boyras, Şeref.(1996).”Anadolu ve Azerbaycan Sahaları Halk Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi”, Türklük Bilimi Araştırmaları, S.3, s.12-26.
- Claude-Strausse, Lévi.(2010). Yaban Düşünce, (Çev. T. Yücel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul.(1999).Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Çobanoğlu, Özkul.(2000).Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul.(2003).Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul.(2004). Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü, Ankara: AKM Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul.(2009a).”Atatürk Dönemi (1919-1938) Türk Halkbilimi Çalışmaları Tarihçesi Üzerine Genel Bir Değerlendirme “, 1920-1938 Atatürk Dönemi Türk Kültür Tarihi (Ed. O. Horata), Ankara: AKM Yayınları, C.II, s.1-15.
- Çobanoğlu, Özkul.(2009b).”II.)Türk Halkbilimi Çalışmaları Kadrosuna Göre Atatürk Döneminde (1919-1938) Araştırma Eğilimleri ve Sonuçları Üzerine Genel Bir Değerlendirme“ 1920-1938 Atatürk Dönemi Türk Kültür Tarihi (Ed. O. Horata), Ankara: AKM Yayınları, C.II, , s. 16-136.
- Çobanoğlu, Özkul.(2009c).Halk Edebiyatına Giriş. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul.(2011a). Halk Felsefesi ve Gündelik Yaşam. Ankara: Akçağ Yayınevi (Baskıda).
- Çobanoğlu, Özkul.(2011b). Türk Halkbiliminde Konuşmanın Etnografyası ve Konuşmalık Türler. Ankara: Akçağ Yayınevi (Baskıda).
- Dilçin, Cem.(1983).Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara: TDK Yayınları.
- Dizdaroğlu, Hikmet.(1969).Halk Şiirinde Türler, Ankara: TDK Yayınları.
- Dundes, Alan.(1964).”Texture, Text and Context.” Southern Folklore Quarterly, S.28, s.251-265.
- Dundes, Alan.(1971).”Folk Ideas as Units of Worldview” Journal of American Folklore, C.84, s.93-103.
- Dundes, Alan.(1977). “Who are the Folk?” Frontiers of Folklore, (ed. W. Bascom), Boulder: Westview Press for the AAAS, s.17-35.
- Dundes, Alan.(1998),[1971].”Dünya Görüşünü Oluşturan Birimler Olarak Halk Fikirleri” Journal of American Folklore, (Terc. Ö. Çobanoğlu) C.84, s.93-103. (Yayınlanmamış tercüme).
- Dundes, Alan.(2008). “The Kushmaker” and Other Essays on Folk Speech and Folk Humor, (Ed. W. Mieder), Burlington: University of Vermont Pres.

- Duymaz, Ali.(2002).İrfanı Arzulayan Sözlere: Tekerlemeler, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Düzgün, Dilaver.(1999). Erzurum Köy Seyirlik Oyunları, Ankara: KB Yayınları.
- Elçin, Şükrü.(1986).Türk Halk Edebiyatına Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emeksiz, Abdülkadir.(2010). Bekri Mustafa, İstanbul: Mühür Kitaplığı.
- Ersoy, Ruhi.(2009).Sözlü Tarih Folklor İlişkisi: Baraklar Örneği, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Evlıyaoğlu, S. ve Baykurt Ş.(1988).Türk Halkbilimi, Ankara: Ofset Yayınları.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri.(1949).Folklor ve Etnografya Kılavuzu, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Neşriyatı.
- Günay, Umay.(1986).Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve Rüya Motifi, Ankara: TTK Yayınları.
- Güngör, Erol.(1992).Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Güzel, Abdurrahman.(2004).Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Honko, Lauri.(1968).“Genre Analyses in Folkloristics and Comparative Religion” Temenos, S.3, 48-66.
- Honko, Lauri (1980).Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature. Budapest: Akademia Kiado.
- İlaydın, Hikmet.(1964).Türk Edebiyatında Nazım, İstanbul: Yeni Yol Matbaası.
- İnan, Abdülkadir.(1976).Eski Türk Dini Tarihi, Ankara: KB Yayınları
- İz, Mahir.(2001). Tasavvuf: Mahiyeti, Büyükleri, Tarikatler, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kalafat, Yaşar.(1996).İslâmiyet ve Türk Halk İnançları, Ankara: Berikan Yayınları.
- Kalafat, Yaşar.(1998).Kuzey Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'taki Türk Dini: Dini Folklorik Tabakalaşma, Ankara: Berikan Yayınları
- Kalafat, Yaşar.(2006).Altaylardan Anadolu'ya Kamizm-Şamanizm, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Kaplan, Mahmut.(1992).”Divan Edebiyatında Manzum Nasihatnâme yazan Şâirler ve Eserleri” Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.III, S.3, s. 18-43.
- Kaya, Doğan.(1999).Anonim Halk Şiiri, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, Doğan.(2001).Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar, Ankara: AKM Yayınları.

- Kaya, Doğan.(2007).Türk Halk Edebiyatı Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kirman, Aydın.(2005).” Türk Halk ve Klasik Şiir Belagatinde Müşterek Hünerlerden Lebdeğmez ve Dudakdeğmez ve Raci'nin Lebdeğmez Gazeli” Folklor/Edebiyat, S.44, s.14-21.
- Köprülü, M. Fuad.(2003). Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurt, İhsan.(1991).Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım. Ankara: KB Yayınları.
- Lüthi, Max.(1976).”Goal-Oriented in Storytelling.” Folklore Today, (ed. L. Dégh ve H. Glassie), Indiana University Pres, Bloomington, s.257-269.
- Nurin, N. ve Özönder, C.(1990).”Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçinde Âdetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler” Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Görüşler, Ankara: AKM Yayınları, s. 251-264.
- Oğuz, Öcal.(2001).Halk Şiirinde Tür, Şekil Makam, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, Öcal vd. (2004).Halk Edebiyatı El Kitabı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Onay, Ahmet Talat.(1928).Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, İstanbul: Maarif Vekaleti Neşriyatı.
- Ong, J. Walter.(1995).Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözü Teknolojileşmesi, İstanbul: Metis Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis.(1977). Türk Halkbilimi, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- ÖTS.(2004). Örnekleriyle Türkçe Sözlük. 4 Cilt, Ankara: MEB Yayınları.
- Özdemir, Nebi.(2008). Medya Kültür ve Edebiyat, Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Özarslan, Metin.(2001). Erzurum Âşıklık Geleneği, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Turan, Ahsen.(2008).Türk Kültürünün Mizah Burcu: İncili Çavuş. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sakaoğlu, Saim.(1992).Efsane Araştırmaları, Konya: Kömen Yayınları.
- Stahl, Sandra Dolby (1989).Literary Folkloristics and the Personal Narrative. Indiana University Pres, Bloomington.
- Van Gennep, Arnold.(2011). Rites Des Passeges: Geçiş Törenleri, (Terc. Ö. Çobanoğlu), Ankara: (Baskıda).
- Yıldırım, Dursun.(1999).Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları. Ankara: Akçağ Yayınları.

2. Sözlü Kaynaklar

- K.K.1.Aygün ADATEPE, yaşı 24, doğum yeri Ayvalık, işi öğrenci olan kaynak kişiyle, Sacide Çobanoğlu tarafından 11.06.2010 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.2.Hüseyin AKAR, yaşı 62, doğum yeri Sivas, işi emekli esnaf olan kaynak kişiyle, Serkan Bulut tarafından 25.10.2010 tarihinde İstanbul’da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.3.Muharrem AKARCA, yaşı 57, doğum yeri Sivas, işi emekli esnaf olan kaynak kişiyle, Serkan Bulut tarafından 25.10.2010 tarihinde İstanbul’da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.4.Hüseyin AKGÜL, yaşı 55, doğum yeri Üsküp, işi iş adamı olan kaynak kişiyle, 03.03.2009 tarihinde İstanbul’da M. Nur Akgün tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.5.Melek Nur AKGÜN, yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 19.03.2010 tarihinde İstanbul’da aile ortamında ve arkadaş çevresinde nasihatlere dair yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- K.K.6.Perihan AKTAŞ, yaşı 52, doğum yeri Amasya, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 2.5.2010 tarihinde İstanbul’da Merve Aktaş tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.7.Ulviye AKTAŞ, yaşı 68, doğum yeri Denizli-Honaz olan kaynak kişiyle, Ayşe Günay tarafından 22.11.2010 tarihinde Denizli Honaz’da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.8.Nuri AKTAŞ, yaşı 72, doğum yeri Denizli Honaz olan kaynak kişiyle, Ayşe Günay tarafından 21.11.2010 tarihinde Denizli-Honaz’da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.9.Sedar AKIN, yaş 25, doğum yeri İstanbul işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 12.11.2010 tarihinde İstanbul’da Songül Bilgi tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.10.Duygu ALDEMİR, yaşı 23, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 01.05.2010 tarihinde İstanbul’da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme ve gözlem notları.

- K.K.11.Huriye ALTUN, yaşı 32 doğum yeri Düzce işi muhasebeci olan kaynak kişiyle, 13.11.2010 tarihinde Sabri Bilgin tarafından İstanbul'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.12.Hacer ATAKAN, yaşı 21, doğum yeri Kastamonu, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 21.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.13.Duygu ATALAY, yaşı 23, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 15.4.2010 tarihinde İstanbul'da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme v gözlem notları.
- K.K.14.Hasan ATILGAN, yaşı 58, doğum yeri Yalova, işi işadamı olan kaynak kişiyle, 27.8.2010 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.15.Fatma AYDİL, yaşı 45, doğum yeri Ordu, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 23.03.2010 tarihinde İstanbul'da Sümeyye Aydın tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.16.Merve AYDIN, yaşı 30, doğum yeri Konya, işi öğretmen olan kaynak kişiyle, 02.05.2010 tarihinde İstanbul'da Neşe Çakıroğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.17.Selim AYDIN, yaşı 23, doğum yeri Ankara, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 21.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.18.Sabri AYKUT, yaşı 46, doğum yeri Erdek, işi emekli astsubay olan kaynak kişiyle, 29.08.2010 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.19.Atanur BİLGİN, yaşı 44, doğum yeri Artvin-Şavşat, Tepebaşı Köyü, işi işçi olan kaynak kişiyle, 15.11.2010 tarihinde Kocaeli'nde Sabri Bilgin tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.20.Nigar BİLGİN, yaşı 48 doğum yeri Artvin-Şavşat, Tepebaşı Köyü, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 18.11.2010 tarihinde Kocaeli'nde Sabri Bilgin tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.21.Zeynali BİLGİN, yaşı 49, doğum yeri Artvin-Şavşat, Tepebaşı Köyü, işi emekli olan kaynak kişiyle, 20.11.2010 tarihinde Kocaeli'nde Sabri Bilgin tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.

- K.K.22.Kadriye BOSTAN, yaşı 53 doğum yeri Çankırı, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, Tuğba Bostan tarafından 20.11. 2010 tarihince Çankırı'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.23.Zeynep BOZKURT, yaşı 44 doğum yeri Honaz-Denizli, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 20.11.2010 tarihinde Denizli Honaz'da Ayşe Günay tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.24.Şefika BUDAK, yaşı 34, doğum yeri Sivas, işi bankacı olan kaynak kişiyle, 12.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.25.Fatih CANPOLAT, yaşı 34 doğum yeri Erciş-Van, işi öğretmen olan kaynak kişiyle, 24.03.2011 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.26.Gizem CENGİZ, yaşı 23, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 13.4.2010 tarihinde İstanbul'da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme v gözlem notları.
- K.K.27.İbrahim COŞKUN, yaşı 56, doğum yeri Mardin, işi öğretmen olan kaynak kişiyle, 23.03.2011 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.28.Meryem ÇAKIR, yaşı 48, doğu yeri Sinop, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 03.05.2010 tarihinde İstanbul'da Neşe Çakıroğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.29.Muhammed ÇAKIR, yaşı 25, doğum yeri İstanbul işi öğrenci olan kaynak kişiyle, 015.05.2010 tarihinde İstanbul'da Ayşegül Kömürcü tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.30.Büşra ÇAPARAZ, yaşı 26, doğum yeri Bolu, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 1.12.2010 tarihinde Bolu'da aile çevresinde nasihatlere dair yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- K.K.31.Güngör ÇELİK, yaşı 30, doğum yeri Aydın, işi öğrenci olan kaynak kişiyle, 03.05.2010 tarihinde İstanbul'da Neşe Çakıroğlu tarafından yapılan gözlem görüşme ve gözlem notları.
- K.K.32.Hüseyin ÇELİK, yaşı 40, doğum yeri Çorum, işi eğitim uzmanı olan kaynak kişiyle 25.03.2011 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.

- K.K.33.Hediye ÇETİN, yaşı 67, doğum yeri Şırnak, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 12.03.2010 tarihinde Şırnak'ta Muhammed Çetin tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.34.Uğurcan DEMİR, yaşı 52, doğum yeri Kütahya işi kamyon şoförü olan kaynak kişiyle, 22.11.200 tarihinde, Kocaeli'nde Sabri Bilgin tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.35.Ayhan DİNÇ, yaşı 24, doğum yeri Polatlı, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 20.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.36.Nagihan DİNÇER, yaşı 20, doğum yeri Sakarya işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 18.12.2010 tarihinde Ankara'da Şehriban Karanfil tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.37.Osman DOĞAN, yaşı 19, doğum yeri Bursa, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 19.08.2010 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.38.Zerrin DOĞRU, yaşı 56, doğum yeri Bursa, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 18.09.2010 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.39.Mehmet DURMUŞ, yaşı 25, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 4.5.2010 tarihinde İstanbul'da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- K.K.40.Nurgül DÜLGER, yaşı 21 doğum yeri Ankara, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 2.12.2011. tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.41.Yıldız ELER-KOZALIOĞLU, yaşı 30, doğum yeri İzmir, işi felsefe öğretmeni olan kaynak kişiyle, 03.03.2011 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme gözlem notları.
- K.K.42.Mihriban ERTÜRK, yaşı 55, doğum yeri Ankara, işi psikolojik danışman olan kaynak kişiyle 26.03.2011 tarihinde Ankara'da, Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.43.Hatice ERYILMAZ, yaşı 64, doğum yeri Denizli-Honaz, Akköy köyü, ev hanımı olan kaynak kişiyle, 23.11.2010 tarihinde Ayşe Günay tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.

- K.K.44.Ahsen GENÇTOSUN, yaşı 19, doğum yeri Trabzon, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 14.4.2010 tarihinde Trabzon'da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- K.K.45.İdris GÜLCÜ, yaşı 36, doğum yeri Kars, işi polis komiseri olan kaynak kişiyle (müstear), 25.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.46.Hamdi GÜLEÇ, yaşı 23, doğum yeri Sungurlu-Çorum, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 27.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.47.Hatice GÜNGÖR, yaşı 43 doğum yeri Kütahya, işi yurt görevlisi olan kaynak kişiyle, 03.05.2010 tarihinde Kütahya'da Elif Güngör tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.48.Emine GÜRBÜZ, yaşı 22, doğum yeri Yalova, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 21.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.49.Hüseyin GÜZEL, yaşı 22, doğum yeri Ankara, üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 26.11.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.50.Hatice HACILAR, yaşı 61, doğum yeri Antalya-Serik Çandır Köyü, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 12.04.2010 tarihinde Antalya-Serik Çandır Köyü'nde Hatice Kübra Hacılar tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.51.Didem HELVACIOĞLU, yaşı 30, doğum yeri Bayburt, işi öğretmen olan kaynak kişiyle, 28.03.2011 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.52.Asım HORASAN, yaşı 55 doğum yeri Çankırı, işi serbest meslek olan kaynak kişiyle, 13.03.2010 tarihinde Ankara'da Tuğba Bostan tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.53.Selver HORASAN, yaşı 50 doğum yeri Çankırı, işi emekli kaynak kişiyle, 13.03.2010 tarihinde Ankara'da Tuğba Bostan tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.54.Hikmet ISSI, yaşı 47, doğum yeri İzmir, işi esnaf olan kaynak kişiyle, 19.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.

- K.K.55.Nuriye İLHAN, yaşı 43, doğum yeri Mardin, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 4.5.2010 tarihinde Neslihan İlhan tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.56.Dilara İRGİN, yaşı 21, doğum yeri Sakarya, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 1.12.2010 tarihinde Ankara'da Ayşe Günay tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.57.Fatma KAHRAMAN, yaşı 58, doğum yeri Sakarya, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 23.12.2010 tarihinde Sakarya'da Elçin Kahraman tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.58.Burhanettin KARA, yaşı 34, doğum yeri Samsun işi öğretmen olan kaynak kişiyle 15.03.2011. tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.59.Gülây KARAKAŞ, yaşı 45, doğum yeri İstanbul, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 23.1.2.2010 tarihinde İstanbul'da Ezgi Özyapan tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.60.Zahide KARAKULAK, yaşı 39, doğum yeri Bursa, işi tezgahtar olan kaynak kişiyle, 20.08.2010 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.61.Zeynep KAYA, yaşı 60, doğum yeri Ankara, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 24.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.62.Ceren KES, yaşı 21, doğum yeri Bursa, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 24.08.2010 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.63.Betül KIBRIZ, yaşı 19, doğum yeri Afyon, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 18.12.2010 tarihinde Ankara'da Şehriban Karanfil tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.64.Müjde KILIÇ, yaşı 26, doğum yeri Kırıkkale, işi öğretmen olan kaynak kişiyle, 21.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.65.Haydar KILIÇARSLAN, yaşı 63, doğum yeri Kırşehir, işi işçi olan kaynak kişiyle, 19.11.2010 tarihinde Kırşehir'de Emel Kılıçarslan tarafından yapılan gözlem ve görüşme notları.

- K.K.66.Fatma KİRAZ, yaşı 65, doğum yeri Kırklareli, işi emekli olan kaynak kişiyle, 20.02.2011 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.67.Alper KURTULUŞ, yaşı 23, doğum yeri Ankara, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 18.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.68.Üçler KURNAZ, yaşı 53, doğum yeri Haymana-Ankara, işi çiftçilik olan kaynak kişiyle 25.11.2010 tarihinde Haymana'da Hüseyin Taşpunar tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.69.Ahmet KURUÇAY, yaşı 67, doğum yeri Suşehri-Sivas, işi esnaf olan kaynak kişiyle, 27.04.2010 tarihinde Sivas-Suşehri'nde Yasemin Kuruçay tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.70.Ayten KÜÇÜK, yaşı 55, doğum yeri Balıkesir-Ayvalık, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 16.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.71.Havva MATARACI, yaşı 55, doğum yeri Hemşin-Rize, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 21.11.2010 tarihinde Nur Fadi Mataracı tarafından yapılan gözlem ve görüşme notları.
- K.K.72.Mustafa MATARACI, yaşı 60, doğum yeri Hemşin-Rize, işi terzi olan kaynak kişiyle, 22.11.2010 tarihinde Nur Fadi Mataracı tarafından yapılan gözlem ve görüşme notları.
- K.K.73.Gülizar MAZLUM, yaş 42, doğum yeri Kastamonu, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 02.04.2010 tarihinde İstanbul'da Dilek Ebru Mazlum tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.74.Bülent MUTLU, yaşı 53, doğum yeri Kırşehir, işi çiftçi olan kaynak kişiyle, 12.12.2010 tarihinde Kırşehir'de Serhat Bulut tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.75.Mehmet NEGİZ, yaşı 37, doğum yeri İstanbul, işi esnaf olan kaynak kişiyle, 15.11.2010 tarihinde İstanbul'da Ezgi Öztapan tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.76.Medine NOYAN, yaşı 53, doğum yeri Ankara, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 18.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.

- K.K.77.Hüseyin ÖZARSLAN, yaşı 49, doğum yeri Kütahya işi işadamı olan kaynak kişiyle 23.11.2010 tarihinde Sema Özarслан tarafından İstanbul'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.78.Saadet ÖZGÜL, yaşı 38, doğum yeri Kocaeli, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 21.12.2010 tarihinde Kocaeli'nde Basri Özgül tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.79.Yasemin ÖZKINACI, yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 19.03.2010 tarihinde İstanbul'da aile ortamında ve arkadaş çevresinde nasihatlere dair yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- K.K.80.Emine ÖZKINACI, yaşı 55, doğum yeri Şanlıurfa-Birecik, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 2.4.2010 tarihinde İstanbul'da Yasemin Özkınacı tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.81.Armağan ÖZYAPRAK, yaşı 55, doğum yeri Polatlı, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 24.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.82.Halil İbrahim OKATAN, yaşı 47, doğum yeri Bursa, işi esnaf olan kaynak kişiyle, 21.08.2010 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları
- K.K.83.Serap OKÇU, yaşı 26, doğum yeri Safranbolu, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 20.11.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.84.Zehra OKUR, yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 19.03.2010 tarihinde İstanbul'da aile ortamında ve arkadaş çevresinde nasihatlere dair yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- K.K.85.Serdar OKUMAZ, yaşı 31, doğum yeri Bursa, işi öğrenci olan kaynak kişiyle (müstear), 09.07.2010 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.86.Aktan Oral OKUTUCU, yaşı 26, doğum yeri Ankara işi gardiyan olan kaynak kişiyle, 20.11.2010 tarihinde Ankara'da Abdurrahim Türker tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.87.Yonca OTURAKLIOĞLU, yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 23.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.

- K.K.88.Firkat OZAN, yaşı 45, doğum yeri Eskişehir olan kaynak kişiyle, Sacide Çobanoğlu tarafından 10.07.2010 tarihinde Bursa'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.89.Zeliha PALO, yaşı 52, doğum yeri Şanlıurfa, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 21.11.2010 tarihinde Şanlıurfa'da Fadile Palo tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.90.Özlem PEHLİVANOĞLU, yaşı 32, doğum yeri Bandırma, işi teknisyen olan kaynak kişiyle, Sacide Çobanoğlu tarafından 10.07.2010 tarihinde Bursa'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.91.Hasan POLAT, yaşı 23, doğum yeri Muş, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 13.11.2010 tarihinde Muş'ta aile çevresinde nasihatlerle ilgili yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- K.K.92.Tuğçe RABİA.(2010). Yaşı 20, doğum yeri Edirne, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 20.11.2010 tarihinde Ankara'da Elçin Kahraman tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.93.Emine SARICA, yaşı 57, doğum yeri Dursunbey-Balıkesir, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 25.12.2010 Sacide Çobanoğlu tarafından Bursa'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.94.Ayşe SAYGI, yaşı 53, doğum yeri Orhaneli-Bursa, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 20.09.2010 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından Bursa'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.95.Melek SAYLAN, yaşı 43, doğum yeri Gümölcine, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 21.08.2010 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından Bursa'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.96.Duygu SÖĞÜTÖNÜ, yaşı 41, doğum yeri Artvin, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 21.12.2010 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından Ankara'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.97.Gölnaz SÜZER.(2010). Yaşı 22, doğum yeri Trabzon, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 4.5.2010 tarihinde Trabzon'da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- K.K.98.İpek ŞAYLAN, yaşı 36, doğum yeri Bursa, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 20.08.2010 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından Bursa'da yapılan görüşme ve gözlem notları.

- K.K.99.Halime TANRIKUT, yaşı 19, doğum yeri Ankara, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 11.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.100.Hülya TAŞ, yaşı 23, doğum yeri Bursa işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 13.11.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.101.Serpil TAŞKIN, yaşı 48, doğum yeri Yozgat işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 14.11.2010 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından Ankara'da yapılan görüşme ve gözlem notları..
- K.K.102.Fethiye TUNCEL, yaşı 57, doğum yeri Bursa, işi esnaf olan kaynak kişiyle, 21.02.2011 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.103.Ömer TUZCU, yaşı 23, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 22.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.104.Abdullah TÜRKER, yaşı 65, doğum yeri Çorum, işi emekli memur olan kaynak kişiyle 14.05.2010 tarihinde Ankara'da Abdurrahim Türker tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.105.Murat TÜTÜNCÜ, yaşı 20, doğum yeri Adana, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle 14.05.2010 tarihinde Ankara'da Abdurrahim Türker tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.106.Sefa UĞURLU, yaşı 40 doğum yeri Bayburt, işi öğretmen olan kaynak kişiyle 11.03.2011 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.107.Adnan UYAN, yaşı 55, doğum yeri Karaman, işi çay ocağı işletmecisi olan kaynak kişiyle, 20.11.2010 tarihinde Konya'da Muhammed Tezcan tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.108.Nurten ÜRPER, yaşı 59, doğum yeri Çankırı, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 20.11.2010 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından Ankara'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.109.Hülya VURUCU, yaşı 47 doğum yeri Keskin-Kırıkkale, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 2.12.2010 tarihinde Ankara'da Nuran Türkmen tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.

- .K.K.110.Duygu YAMAN, yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 2.5.2010 tarihinde İstanbul'da aile çevresinde nasihatlere dair yaptığı görüşme gözlem notları.
- K.K.111.Osman YALÇIN, yaşı 24, doğum yeri Sivas, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 24.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.112.Pınar YAPICI, yaşı 29, doğum yeri Bursa, işi sigortacı olan kaynak kişiyle, 21.08.2010 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından Bursa'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.113.Eyüp YAŞAR, yaşı 20, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 21.11.2010 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından Ankara'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.114.Dilek YILDIRIM, yaşı 21, doğum yeri Kırıkkale, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle, 14.12.2010 tarihinde Ankara'da Tuğba Yüksel tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.115.Münevver YILDIRIM, yaşı 54, doğum yeri Beypazarı, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 18.12.2010 tarihinde Ankara'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.116.Ozan YILDIRIM, yaşı 20, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 5.5.2010 tarihinde İstanbul'da nasihatlere dair aile çevresinde yaptığı görüşme ve gözlem notları.
- K.K.117.Tülay YILDIZ, yaşı 29, doğum yeri Giresun, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 03.05.2010 tarihinde İstanbul'da Neşe Çakıroğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.118.Zümrüt YILMAZ, yaşı 75, doğum yeri İstanbul işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 22.08.2010 tarihinde Sacide Çobanoğlu tarafından Bursa'da yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.119.Abdulah YOLKESEN, yaşı 37, doğum yeri Bursa, işi işçi olan kaynak kişiyle, 23.08.2010 tarihinde Bursa'da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.120.Ayşe YURTSEVEN, yaşı 64, doğum yeri İstanbul olan kaynak kişiyle, Pınar Yurtseven tarafından 27.10.2010 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşme ve gözlem notları.

- K.K.121.Emine YURTSEVEN, yaşı 70, doğum yeri Honaz-Denizli, işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, tarihinde Honaz-Denizli’de Ayşe Günay tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.122.Pınar YURTSEVEN, yaşı 21, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişinin 27.10.2010 tarihinde aile çevresinde nasihatlerle ilgili görüşme ve gözlem notları.
- K.K.123.Pınar YÜKSEK, yaşı 22, doğum yeri İstanbul, işi üniversite öğrencisi olan kaynak kişiyle 18.12.2010 tarihinde Ankara’da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.124.Sündüs YÜKSEL, yaşı 85, doğum yeri Çankırı işi ev hanımı olan kaynak kişiyle, 14.12.2010 tarihinde Ankara’da Tuğba Yüksel tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.
- K.K.125.Leyla ZENGİ, yaşı 45, doğum yeri Bursa, işi evhanımı olan kaynak kişiyle, 21.08.2010 tarihinde Bursa’da Sacide Çobanoğlu tarafından yapılan görüşme ve gözlem notları.

ÖZGEÇMİŞ

Sacide Çobanoğlu 1968 yılında Bursa'da doğdu. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1991 yılında mezun oldu. Yüksek lisans derecesini 2011 yılında "Konuşmalık Türlerde Bir Anlatım Tutumu Olarak Nasihatler" konulu tezi ile Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'ndan aldı. Sacide Çobanoğlu'nun "Türk Mitolojisinden Masallar (2004), "Med Vakti Gelen Kuşlar" (2005) ve "Çerçileşen Zamanın Türküsü" (2005) adlı kitapları yayımlanmıştır. Motif Akademik Halkbilimi Araştırmaları Dergisi'nde "Türk Halk Edebiyatında Konuşmalık Türlerde Bir Anlatım Tutumu Olarak Nasihatlerin Sosyal Değerlerle Tematik İlişkisi Üzerine" (2011) adıyla yayımlanmış bir makalesi vardır. Sacide Çobanoğlu orta derecede İngilizce bilmektedir. 2005 yılından beri Ankara Üniversitesi Vakfı Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalışmaktadır

CURRICULUM VITAE

Sacide Çobanoğlu was born in Bursa in 1968. She graduated from the Department of Turkish Language and Literature, Faculty of Letters at Hacettepe University in 1991. She holds her Master's of Art degree on "Advices as an Attitude of Expression in Conversational Genres" in the Department of Turkish Language and Literature at Gaziantep University Institute of Social Sciences in 2011. She has three published books. These books are titled as "Türk Mitolojisinden Masallar (2004), "Med Vakti Gelen Kuşlar" (2005) and "Çerçileşen Zamanın Türküsü" (2005). She has an article published in the *Motif Journal of Academic Research of Folklore* (Motif Akademik Halkbilimi Araştırmaları Dergisi) about "(Traditional Advices as an Attitude of Expression Among the Conversational Genres of Turkish Folk Literature and Their Thematic Relationships with Social Values". She knows

English in medium degree. She has been working as a teacher of Turkish language and literature since 2005 at Foundation of Ankara University's High School.